תלמוד בבלי · מפרשים על המסכתות הקטנות · כסא רחמים

כסא רחמים על מסכת סופרים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסא רחמים על מסכת סופרים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסא-רחמים-על-מסכת-סופרים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
הלכה א 7
הלכה ב 20
הלכה ג 22
הלכה ד 23
הלכה ה 26
הלכה ו 30
הלכה ז 31
הלכה ח 31
הלכה ט 33
הלכה י 37
הלכה יא 45
הלכה יב 46
הלכה יג 47
הלכה יד 49
פרק ב 52
הלכה א 52
הלכה ב 53
הלכה ג 54
הלכה ד 56
הלכה ה 56
הלכה ו 58
הלכה ז 60
הלכה ח 63
הלכה ט 63
הלכה י 63
הלכה יא 65
פרק ג 69
הלכה א 69
הלכה ב 71
הלכה ג 72
הלכה ד 73
הלכה ה 73
הלכה ו 75
הלכה ז 75
הלכה ח 76
הלכה ט 76
הלכה י 77
הלכה יא 79
הלכה יב 79
הלכה יג 80
הלכה יד 83
הלכה טו 85
הלכה טז 86
פרק ד 86
הלכה א 86
הלכה ד 94
הלכה ה 94
הלכה ו 95
הלכה ז 96
הלכה ח 97
הלכה ט 98
פרק ה 99
הלכה א 99
הלכה ב 100
הלכה ג 101
הלכה ד 102
הלכה ה 103
הלכה ו 105
הלכה ז 106
הלכה ח 106
הלכה ט 107

הלכה י 107
הלכה יב 109
הלכה יג 115
הלכה יד 118
הלכה טו 119
הלכה טז 119
הלכה יז 120
הלכה יח 121
פרק ו 122
הלכה א 122
הלכה ג 123
הלכה ד 124
הלכה ה 124
הלכה ו 125
הלכה ז 126
הלכה ח 126
הלכה ט 126
פרק ז 126
הלכה א 126
הלכה ב 127
הלכה ג 128
הלכה ד 128
פרק ח 130
הלכה א 130
הלכה ב 131
פרק ט 131
הלכה א 131
הלכה ב 132
הלכה ד 134
הלכה ה 134
הלכה ו 135
הלכה ז 135
הלכה ח 137
הלכה ט 138
הלכה י 139
הלכה יא 140
פרק י 140
הלכה א 140
הלכה ב 142
הלכה ג 143
הלכה ד 144
הלכה ה 146
הלכה ו 147
הלכה ז 148
פרק יא 155
הלכה א 155
הלכה ב 156
הלכה ג 159
הלכה ד 161
הלכה ה 163
הלכה ו 165
פרק יב 166
הלכה א 166
הלכה ב 166
הלכה ג 168
הלכה ד 168
הלכה ה 169
הלכה ו 170
הלכה ז 171
הלכה ח 172
הלכה ט 173
הלכה י 173
הלכה יא 173
הלכה יב 173

פרק יג 174
הלכה א 174
הלכה ב 174
הלכה ג 174
הלכה ד 175
הלכה ה 175
הלכה ו 176
הלכה ז 178
הלכה ח 178
הלכה ט 179
הלכה י 179
הלכה יא 180
הלכה יב 180
הלכה יג 180
הלכה יד 180
פרק יד 181
הלכה א 181
הלכה ב 181
הלכה ג 182
הלכה ד 182
הלכה ה 183
הלכה ו 184
הלכה ז 184
הלכה ח 185
הלכה ט 186
הלכה י 186
הלכה יא 186
הלכה יב 187
הלכה יג 187
הלכה יד 187
הלכה טו 188
הלכה טז 189
הלכה יז 190
הלכה יח 190
הלכה יט 191
הלכה כ 193
פרק טו 193
הלכה א 193
הלכה ב 193
הלכה ג 193
הלכה ד 195
הלכה ה 196
הלכה ו 196
הלכה ז 197
הלכה ח 197
הלכה ט 198
הלכה י 198
פרק טז 199
הלכה א 199
הלכה ב 200
הלכה ג 201
הלכה ד 202
הלכה ה 202
הלכה ו 203
הלכה ז 203
הלכה ח 204
הלכה ט 205
הלכה י 206
הלכה יא 206
הלכה יב 208
פרק יז 209
הלכה א 209
הלכה ב 210
הלכה ג 210

הלכה ד 210
הלכה ה 211
הלכה ו 214
הלכה ז 215
הלכה ח 219
הלכה ט 222
הלכה י 222
הלכה יא 222
פרק יח 223
הלכה א 223
הלכה ב 225
הלכה ג 225
הלכה ד 225
הלכה ה 226
הלכה ו 227
הלכה ז 227
הלכה ח 227
פרק יט 228
הלכה א 228
הלכה ב 228
הלכה ג 228
הלכה ד 228
הלכה ה 229
הלכה ו 229
הלכה ז 229
הלכה ח 230
הלכה ט 230
הלכה י 231
הלכה יא 231
הלכה יב 231
פרק כ 231
הלכה א 231
הלכה ב 233
הלכה ג 233
הלכה ד 234
הלכה ה 235
הלכה ו 236
הלכה ז 236
הלכה ט 238
הלכה י 238
הלכה יא 238
הלכה יב 239
פרק כא 239
הלכה א 239
הלכה ב 239
הלכה ג 240
הלכה ד 241
הלכה ה 241
הלכה ו 241
הלכה ז 244
הלכה ח 244
הלכה ט 244

פרק א

הלכה א

הלכה למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה וכו'. בשבת דף כ"ח ודף ק"ח לתפילין יליף מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך ונראה שם בש"ס שהיא דרשא פשוטה וכן כתבו התוס' שם כאשר יראה הרואה:

דרש ורמז למען תהיה תורת ה' בפיך אפשר במ"ש בז"ח דגאולה זו שתהיה ב"ב היא בזכות משה רבינו ע"ה והוא תבע יקרא דאורייתא. גם אמרו רז"ל על פסוק גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות נגאלים. ולפ"ז נמצא דבזכות תורה שבע"פ תהיה הגאולה. ואפשר דהטעם כי הן בעון השכינה היא בגלות ובשבילה תהיה הגאולה כמ"ש רז"ל במדרשים ובזהר הק' וידוע דתורה שבע"פ רומז לשכינה ומשום הכי בזכות תורה שבע"פ תבא הגאולה וז"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם. ואפ' לומר במה שידוע שארז"ל כל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה ואפשר שהטעה במ"ש רבינו מהר"ם קורדובי"רו זצ"ל בטעם י"ט שני בח"ל שיש איזה חלק לשר שישראל תחת רשותו בח"ל איזה דבר בתורה ומצות שלומדים ועושים ישראל בארצו. וז"ש גם כי יתנו בגוים מלשון שינון הגם שילמדו בגוים פירוש בהיותם בח"ל דאין הלימוד בר ונקי עם כל זה אם יהיה בתשובה וז"ש עתה שרומז לתשובה כמשז"ל אקבצם תהיה הגאולה כי הלימוד יועיל לברר ניצוצי הקדושה ותהיה הגאולה. וז"ש למען גימטריא קץ שיהיה קץ הגאולה בלימוד תורה שבע"פ וז"ש תהיה תורת ה' בפיך כלומר תורה שבע"פ ובזה יהיה קץ הגאולה הרמוז בתיבת למען שגימט' קץ. גם תורת ה' בפיך ס"ת תכ"ה גי' משיח בן דוד עם הכולל. וסיים הכתוב כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. כלומר דע"מ כן הוציאנו לקבל תורתו ובזכות התורה יצאנו ממצרים כמש"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' ועד אחרן הגאולה העתידה בב"א היא בזכות התורה וזה רמז הכתוב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ס"ת ואביטה נפלאות מתורתך בגי' משיח בן דוד כי ע"י עסק התורה בא משיח:

פירוש אין כותבין ספרים. יש גורסין אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות לא על עור וכו' נכרכין בשערן לקשור אגרות הפרשיות בשער בהמה טהורה ולתופרן בגיד בהמה טהורה: בשערן. י"ל של מין הקלף של טהורה. רש"י בשבת דף כ"ח: על עור בהמה טהורה ותופרן בגידין וכורכן כצ"ל שמסרגליו פירוש שמשרטטין: בקנה פי' ולא בעופרת ע"כ ז"ל: שהוא סמוך לו מן המקרא כלומר שיש לו סמך מן המקרא:

תוספות

ספרים וכו'. הרב נחלת יעקב (חדש פירוש על מסכתא זו ויתר מסכתות קטנות) כתב דגרסינן ספרים תפילין ומזוזות וכ"כ הטור י"ד סי' רע"א וכתב מרן דהכי איתא פ"ק דמסכ' סופרים ועפ"ז מיושב קושית הרב מעדני מלך על הא דקתני וכורכן בשערן דהיכן מצינו כריכת שער לגבי ספרים ואי גרסינן ספרים תפילין ומזוזות לק"מ דנקטי' משום תפילין ז"התד הרב נחלת יעקב. ואני עני בקצת הגהות על מסכת סופרים בקונטוריס ככר לאדן כתבתי על דבריו שגם הרב מעדני מלך הביא גירסת מרן בב"י וכתב דכפי גירסת הרא"ש ז"ל קשה ע"ש ומה שכתבתי אני הדל שם אשר בקצור פסקי הרא"ש כתוב תפילין והזכירו הרב מעדני מלך ז"ל ועתה ראיתי בהלכות קטנות של הרא"ש שנדפסו סבי להלכות קטנות של הרי"ף שכתוב בדברי הרא"ש עצמו תפילין וה"ג בס' התרומה סי' קפ"ט. ויש להעיר על הרב מעדני מלך ז"ל כי הוא ז"ל הגם שראה בטור ובית יוסף וקצור פסקי הרא"ש ז"ל דהגירסא תפילין היה קשה בעיניו משום דהרא"ש כתב ספרים לבד ואלו הרב ז"ל היה רואה שגם בדברי הרא"ש אשר סביב הרי"ף כתוב תפילין היה מכריע דט"ס הוא במסכת סופרים דקמן ובדברי הרא"ש והוה גריס כנסא הכתוב בהרא"ש עצמו בספ' הרי"ף וכמ"ש הטור וקפ"ה וב"י וס' התרומה. גם הרב נחלת יעקב לא זכר קפ"ה וגירסת הלק"ט הרא"ש שבס' הרי"ף וס' התרומה דמסייעי ליה. איברא דמרן עצמו בכסף משנה פ"ט דס"ת הביא לשון מסכ' סופרים אין כותבין ספרים לא על עורות וכו'. ונראה שרצה לקצר שהוא עצמו בב"י סי' רע"א הביא לשון מ"ס ספרים תפילין ומזוזות:

אמנם ראיתי לרבינו ירוחם ז"ל חלק אדם נתיב ב' חלק ב' הביא הלשון כנסחא דקמן בדפוס ספרים לבד ולכל הדברות ל"ק קושית הרב מעד"מ דהגם דלא גרסינן אלא ספרים לבד תני דיני עור בהמה טמאה וקאמר דאין כורכין בשערן מקום שצריך לכרוך והיינו תפילין. ופוק חזי בס' התרומה סי' ר"ג שהביא מ"ס וירושלמי פ"ק דמגילה פירוש חלוקות הראשונות לס"ת וכורכן בשערן לתפילין ע"ש:

(**ב**) **וכורכן** בשערן. פ' במה מדליקין דף כ"ח תני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד וס"ד דהש"ס לומר דאתא לאשמועי' לכרכן בשערן והקשו התוס' אמרי נקט עור במילתיה ואני ענייי יישבתי בדוחק בקונט' ככר לאדן דף קע"ח. ודע דיש ט"ס וחסר בשיטה י"ג וכן הקשו התוס' ואפשר כצ"ל ובס' יד דוד שם פרק שפיר ע"ש:

והנה בירושלמי פ"ק דמגילה אמרו. הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה וכורכין בשער וטולין במטלת ודובקין בדבק ותופרין בגידין וכו':

וראיתי להרב קרבן העדה בתוספותיו שכתב וז"ל כתב הרב נמקי יוסף וכורכין וטולין במטלת כלומר אם נקרא הגויל או הקלף עושין לו מבחוץ טלאי של בגד ותופרין או תופרין בגידין ע"כ מדבריו נראה דכורכין בשער אנקרע קאי ותימה איך יכורך בשער הקרע וכו' וע"ק לפי דבריו אף ודובקין בדבק ותופריק אקרע קאי ומלשון הירושלמי משמע דלכתחילה דובקין בדבק וכו' לכן נ"ל דכלן אתפילין קאי וכו' ע"ש. ואני הדל אומר דאין לתלות בוקי סריקי בגדולים ופשיטא דלא עלה על דעת הרב נמקי יוסף ז"ל כך ותיבת וכורכין שכתוב בדברן הנ"י סמי מכאן והוא ט"ס. ודברי אמת ניכרין מטבע הלשון. וכבר הרב נמקי יוסף עצמו בהלכות תפילין פירש כורכי בשערן לתפילין ע"ש. ומ"ש דלפי דבריו אף ודובקין ותופרין אקרע קאי. לישר"י לן מר דאינו מוכרח ואפשר דגם הרב נ"י מפרש ודובקין שהיא חלוקה אחרת. ומ"ש הרב נ"י ותופרין או תופרין הרי הוא דיבור בפני עצמו ואינו נמשך על מ"ש למעלה. וזה פשוט. שוב ראיתי בס' התרומה סי' ר"ג דמייתי הירושלמי ומפרש טולין במטלת אקרע וגם דובקין בדבק. וכורכין בשערן לתפילין ע"ש ונעלם מהרב קרבן העדה ז"ל. ומדברי הרב שדה יהושע פ"ק דמגילה מבין ריסי עיניו ניכר דגם לנ"י וכורכן בשערן קאי לתפילין. ומ"ש שם דכתב נמקי יוסף דובקין בדבק אביו יריעה וכו' לא ראיתי בנ"י שכתב כן. וגם אשתמיטיתיה להרב קרבן העדה דברי סמ"ג עשין כ"ב דמייתי הירוש' ומפרש דובקין אקרע ותופרין יריעה בחבירתה ע"ש:

(ג) **הלכה** למשה מסיני שמסרגלין בקנה וכו'. איכא פלוגתא דרבוותא דרש"י סבר דמשרטטין ס"ת בכל שיטה ושיטה ולכן פירש מ"ש בספ"ק דמגילה ואמת שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה שר"ל כמו הס"ת אכן ר"ת פירש כאמיתה של תורה מזוזה אבל ס"ת אין צריך לשרטט כי אם שיטה ראשונה וכו' וז"ש מסרגלין היינו שיטה ראשונה ור"י הכריע כרש"י כמ"ש ס' התרומה סי' קצ"ו ועיין בתוספות במנחות דף ל"ב והרא"ש בה' ס"ת וכן הסמ"ג עשין כ"ה הביא דברי רש"י ור"ת ור"י:

וראיתי להרב כנסת הגדולה י"ד סי' רע"א הגהת בית יוסף שכתב וז"ל צריכה שרטוט כאמיתה של תורה וכו' סמ"ג בה' ס"ת תפס פירש"י ובה' מגילה תפס פירוש ר"ת עכ"ל וזו של כת' הקודמין היא הרב שלטי הגבורים בה' ס"ת שכתב צ"ע על סמ"ג דבהס"ת מוכח דס"ל דפירוש כאמיתה של תורה ר"ל כס"ת וכו' ע"ש. ואפשר דנשמט בכנה"ג המורה מקום וצ"ל בסוף שה"ג ה' ס"ת. כמו שראיתי במקומות אחרים דנשמט מלשין כנה"ג המ"מ. אם האמת כן שינה קצת דהרב שה"ג כתבו בדרך תמיהא. ועוד דהרב שה"ג כתב מוכח דס"ל והוא כתב בפשיטות תפס פירש"י. והאמת דהסמ"ג לא גילה דעתו רק הביא דברי ר"ת ואח"ך כתב ור"י מפרש כפירש"י וכן מוכיח בירושלמי וכו' ע"ש ולזה

כתב הרב שה"ג דמוכח דס"ל כרש"י והיינו דהביא דברי ר"י באחרונה וכתב וכן מוכיח בירושלמי ומזה מוכח דהסמ"ג ס"ל דפי' כאמיתה של תורה כס"ת כדפירש"י:

ואפשר לישב לסמ"ג דהגם דרגילי רבוואתא לומר מדהביא זה באחרונה הכי סבירא ליה בכגון זו לא אתמר דבענין זה כך היו סדר הדברים דר"ת חלק על רש"י. ור"י בא על דברי ר"ת והכריע כרש"י ומאי דקאמר סמ"ג וכן מוכיח בירושלמי הוא מדברי ר"י דר"י תוכיח מהירושלמי כרש"י כמו שמוכח מדברי ס' התרומה סי' קצ"ו ע"ש ואם כן אפשר לומר דלענין דינא ס"ל לסמ"ג כרש"י ור"י והרמב"ם דס"ת צריך שרטוט בכל שיטה. אמנם בפירוש מ"ש פ"ק דמגילה בש"ס צריכה שרטוט כאמיתה של תורה סובר הסמ"ג דפירושו כמזוזה מדנקט אמיתה של תורה לחוד ולא קאמר דכתיב אמת קנה כמ"ש בירושלמי ומשו"ה כתב כן בה' מגילה ולא נפקא לן מידי לענין דינא ולפי זה אין סתירה לסמ"ג מיניה וביה כמבואר:

ואיברא דיש להעיר על הרב שלטי הגבורים ז"ל שהרי הסמ"ג בעשין כ"ג ה' מזוזה כתב וז"ל והרמב"ם כתב דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה ונ"ל ראיתו מדאמר במס' מגילה דמגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה פירוש מזוזה שיש בה אמיתות מלכות שמים ודריש ליה מדכתיב דברי ש' ואמת וא"כ אם היתה מזוזה צריכה עיבוד לשמה גם מגילה היתה צריכה עיבוד לשמה ורבי יוחנן אומר דהקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד יצא משמע דאינה צריכה עיבוד לשמה ויש לחלק בדבר עכ"ל. עין רואה דהסמ"ג בפשיטות קאמר דפירוש מ"ש במגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה הוא מזוזה ומזה הביא ראיה לדעת הרמב"ם דמזוזה א"צ עיבוד לשמה: וכפ"ז מוכרח לומר דבעשין כ"ה דמייתי פירש"י ור"ת ור"י שפירש כרש"י לא הוצרך לומר דסובר הוא כר"ת דאמיתה של תורה הוא מזוזה דכבר גילה דעתו בעשין כ"ג דכתב בפשיטות כפירוש ר"ת כאמור והרב שה"ג לא זכר מ"ש הסמ"ג בעשין כ"ג וכתב דהסמ"ג בה' ס"ת מוכח דתפס פירש"י והוקשה לו ממ"ש ה' מגילה ואלו זכר מ"ש בעשין כ"ג לא היה מקשה דברי הסמ"ג דידיה אדידיה דהסמ"ג קדים בה' מזוזה לגלות דעתו והיינו כמ"ש בה' מגילה ועמ"ש אני בעניי בברכי יוסף י"ד סי' פר"ח:

האמנם יש להבין דברי הסמ"ג בעשין כ"ג דמאי ראיה מייתו לדעת הרמב"ם ממ"ש כאמיתה של תורה והוא מזוזה הרי פירש"י ור"י דהוא ס"ת וא"כ מה זו ראיה מאחר דיש שני פירושים במ"ש כחמיתה של תורה ואפשר דהסמ"ג סבר דהרמב"ם מפרש כאמיתה של תורה מזוזה וכפי דעתו יש לו ראיה. אך קשה דהרמב"ם פ"ב דמגילה כתב וצריכה שרטוט כתורה עצמה (נ"א כספר תורה עצמה) ומזה מוכח דהוא מפרש מ"ש בש"ס

כאמיתה של תורה כפירש"י דהוא ס"ת ולכן כתב הרמב"ם כתורה עצמה ואם כן מה יוכיח הוכח שראית הרמב"ם ממ"ש כאמיתה של תורה דהוא מזוזה הרי הרמב"ם מפרש פו' אחר דהוא ס"ת כאמור. ואחרי כן ראיתי בס' יד אהרן סי' תרצ"א שהקשה כן על הסמ"ג ותמ"ה תמ"ה יקרא:

ואפשר לישב דהסמ"ג סובר דהרמב"ם מפרש כאמיתה של תורה כמזוזת כפירוש ר"ת דהכי מתישב הטב לשון הש"ס כאמיתה של תורה ודרך הרמב"ם לפרש הדק הטב לשון הש"ס בפשיטות. וכן קבלנו מפום רבוואתא דארחיה דהרמב"ם לפרש דרך פשוט בש"ס וכאשר שמענו כן ראינו בפירוש הרמב"ם למסכת ראש השנה כ"י דמפרש פירוש פשוט יותר מרש"י ז"ל וזמנין דמייתי שם פירוש רבינו מהר"י ן' מיגאש ז"ל בש"ס וכותב עליו ולא דחיק. ופירוש רבינו מהר"י ן' מיגאש ז"ל הוא פירוש רש"י. ומשם למדנו דדרך הרמב"ם ז"ל לפרש בש"ס פירוש פשוט מאד. גם ידוע דאין דרך הרמב"ם על הרוב לכתוב לימוד הש"ס מהכתוב. וזמנין דמשכחת דמייתי כתוב אחר ללימוד הדין ולא מייתי פסוק דמייתי הש"ס וכמ"ש נושאי כליו של הרמב"ם דלא קפיד לאתויי קרא דמייתי הש"ס. וכבר נודע מתק שפתי הרמב"ם ז"ל וחין ערכו והשביע בצחצחות לשונו לשון הזהב ועוד איזן וחקר בהפלגת סדרו כמ"ש הרב המגיד בה' שבת בהקדמתו. איכו השתא סובר הסמ"ג דהרמב"ם ז"ל מפרש מ"ש צריכה שרטוט כאמיתה של תורה דהיינו מזוזה דבהכי דייק לשון הש"ס וגם דלא מייתי קרא דאמת קנה ואל תמכור. ומ"ש הרמב"ם ז"ל וצריכה שרטוט כתורה עצמה אין כונתו לרמוז לימוד הש"ס דכתיב דברי ש' ואמת ומפרש ס"ת. דעל הרוב אין דרכו בכך לאתויי לימודי הש"ס ולא נתכוון לזה רק הוא מצחות לשונו דבתחילה כתב אין כותבין את המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כספר תורה דהוא דין הספר שיהיה על הגויל וכו' ואח"ך כתב וצריכה שרטוט כתורה עצמה דהוא דין התורה שתכתב בשרטוט. ומסדור לשונו עין לו ראתה לסמ"ג שראיתו לדין עיבוד הוא מדין דיחיד יוצא בקריאת מגילה כתובה בין הכתובים. שהרמב"ם כתב דין יחיד בקורא מגילה בין הכתובים. וסמוך כתב דין השרטוט ואחריו דא"צ עיבוד לשמה. ורמז שראיתו מדין מגילה בין הכתובים כמ"ש סמ"ג בה' מגילה וכתב ונ"ל שראיתו וכו' ולא כתב ונ"ל ראיה לדבריו. כלומר שהוא גילה בסדור דינים אלו שזה ראיתו. על דרך שכתב הרשב"א בתשובה שהתלמוד מלמדנו כמה דברים בסדור הדברים לבד. וגם ממ"ש הרמב"ם דין שרטוט ועיבוד סמוכים רמז דא"צ עיבוד לשמה במזוזה כמ"ש הסמ"ג בעשין כ"ג ונ"ל שראיתו וכו':

ועיני ראו להרב שלטי הגבורים פ"ב דמגילה שהקשה שהסמ"ג כתב בעשין כ"ה דמגילה צריכה עבוד לשמה ובה' מגילה כתב דברי הרמב"ם דא"צ במגילה עבוד לשמה וצ"ע. והרב כנה"ג א"ח סי' תרצ"א תירץ דבעשין כ"ה הם דברי ר"ת וכו' ע"ש ולא הזכיר הרב שלטי הגבורים כארחיה ואני הד"ל לא מצאתי בסמ"ג עשין כ"ה שכתב דמגילה צריכה עבוד לשמה. דמ"ש שם פסק רבינו יעקב שקלפים וכו' ומגילה וס"ת וכו' אין ראיה מזה כלל:

ואחרי כתבי ראיתי להרב אדמת קדש בח"ב סי' ו' שכתב בסוף הסי' וז"ל גם זו ראיתי שכתב לשון רבינו ישעיה האחרון הובאו דבריו מה' קטנות מהרא"ש וכו' וצ"ע על הסמ"ג דבה' ס"ת מוכח דפי' צריכה שרטוט כאמיתה של תורה וכו' לק"מ דעיקר פי' הוי כמו שפי' בה' ס"ת דאמיתה של תורה פי' כס"ת וכ"כ רש"י ומ"ש בה' מגיל' הוא לסברת הרמב"ם דס"ל דמגילה א"צ עיבוד לשמה ושם בא לתת טעם לדעתו של הרמב"ם ויגיד עליו רעו מ"ש בה' מזוזה שכתב שם פ' זה לדעת הרמב"ם וכו' וליה לא ס"ל שכן נראה בסיום דבריו ובכן אזדא לה קושית רבינו ישעיה האחרון ז"ל עכ"ל. והרב ז"ל נתחלף לו שלטי הגבורים בריא"ז דמי שהקשה על הסמ"ג קושיא הנז' הוא שלטי הגבורים כמבואר בא"ר לח"י רוא"י ופשוט. ובר מן דין הרי בלשון זה מזכיר לטור וריא"ז קדם לטור. וגם אין דרך ריא"ז להזכיר סמ"ג ולהקשות קושיות. ובעיקר דבריו יש להשיב דמ"ש סמ"ג בה' מגילה אבל צריכה שרטוט וכו' הוא דין בפני עצמו. ואין לו קשר עם דברי הרמב"ם ועוד דאין הכרח בעשין כ"ה ולא בעשין כ"ג דהוא דבר כפירש"י כאשר יראה הרואה:

ואגב קלט העי"ן במ"ש הרב אדמת קדש שם אשו"ר ברהטי"ם ואגב רהטאי חזה הוית הביא מה שהקש' האשל הגדול הרב מהר"ר אברהם אמיגו ז"ל על מ"ש בקצור פסקי הרא"ש פ"ב דמגילה וכתב עליו דשלא בדקדוק כתב הרב הנז' והאריך לבאר דברי הרא"ש כאשר יראה המעיין שם. ואני תמיה עליו דעיקר מה שהי"ל לבאר הכחידי תחת לשונו. וזהו עיקרן של דברים דמ"ש בקצור פסקו הרא"ש אם כיוין לכתוב שורה העליונה ביושר אפי' בלא שרטוט מותר לכתוב לא קאי על תפילין וכיוצא דודאי לא סגי במכוין לכתוב שורה העליונה ביושר וצריך שרטוט ודאי. אמנם בכותב תיבות מפסיק דבעי שרטוט אם כתב שיטה עליונה מדברים בעלמא וכיוין לכתוב ביושר ובשיטה שניה או שלישית כותב תיבות מפסוק א"צ לשרטט דשיטה עליונה במקום שרטוט וזהו כונת הרא"ש ז"ל ובזה מיירי בקצור פסקי הרא"ש והם דברים ברורים ופשוטים:

גם אשו"ר מאי דמייתי הרב אדמת קדש ז"ל דברי הגאון הרב ברכת הזבח פ"ג דמנחות דף ק' מספרו שכתב על הרב פרישה י"ד סי' רפ"ד ושרי לי' מאריה דלא דק בלשון

הרא"ש והרב אדמת קדש כתב עליו דהתפלל על חבירו והוא צריך לכפרה דכן כתב להדיא הרב פרישה סי' רפ"ד אות ד' עש"ב. ואני בעניי אומר דתפלת הרב ברכת הזבח על הרב פרישה תפלה כתקנה. והרב אדמת קודש שניה לא עלתה לו מר ניהו בעי לכפורי"ה וכפר אדמת"ו כי דברי הרב פרישה שם אות ה' קשים לשמוע ועל זה כיוין הרב ברכת הזבח ז"ל. וז"ל הרב פרישה אות ה'. כי היכי דאמרינן גבי תפילין ק"ק מאי אולמיה דתפילין מס"ת ועוד מאי הלכך אני אומר וכו' דקאמר הא הוא הדבר בעצמו שכתב ר"ת ונראה דלק"מ דר"ת אמר עיקר דבריו אתפילין וכו' ומ"ש רבינו וכתב עוד כיון ששרטוט וכו' ר"ל ר"ת כתב כן גבי תפילין ולכן כתב הרא"ש שפיר הלכך אני אומר וכו' ר"ל כמ"ש ר"ת גבי תפילין שא"צ שרטוט אלא שיטה העליונה ה"נ א"צ בס"ת אלא שיטה העליונה דכי היכי דאמרינן גבי תפילין וכו' ר"ל ושם מוכרח הוא לומר כן מכח קושיא וכו' עכ"לח הרב פרישה אות ה'. ודבריו מרפסן איגרי וטל זה כתב הרב ברכת הזבח ושרי ליה מאריה דכונת הרא"ש מבוארת דבא להתיר לכתוב תיבות מפסוק בלא שרטוט בשכותבם בשיטה שניה או ג' דהיינו דבשיטה העליונה לא יש תיבות פסוק וכתבה בלא שרטוט שאין צריך ודאי וכתבה ביושר שיטה העליונה אז כשכתוב בשיטה ב' או ג' תיבות פסוק א"צ שרטוט דשיטה העליונה הוי כמו שרטוט. וז"ש הרא"ש שם במגילה על דברי ר"ת הלכך אני אומר הא דאמרינן ג' אין כותבין היינו בשיטה ראשונה מכאן ואילך השיטה העליונה הוי כמו שרטוט וכו' פי' מכאן ואילך שאם שיטה ראשונה לא יש תיבות מפסוק רק דברים אחרים ובשיטה ב' או ג' כותב תיבות מפסוק א"צ שרטוט דשיטה העליונה שכתב מדברים אחרים בלא שרטוט אותה שיטה העליונה הוי כמו שרטוט וע"ז כתב ולא מסתבר לחלק וכו' והדברים פשוטים ומבוארים. ומ"ש הרב פרישה אות ה' דבריו תמוהים ומאן דכר שמיה ס"ת. ותו דנראה מדבריו דדעת הרא"ש דס"ת כתפילין והרי הרא"ש סבר דס"ת בעי שרטוט בכל שיטה כמ"ש בה' ס"ת וכ"כ הטור בסוף סי' רע"א. ותו דר"ת דיבר על ס"ת כמ"ש התוס' במנחות דף ל"ב והרא"ש בה' ס"ת ומאי קאמר דלמד הרא"ש בס"ת מדברי ר"ת בתפילין. והיותר מתמיה שהרב פרישה עצמו בסמוך באות ד' כתב בכונת הרא"ש כמו שכתבנו ואיך תוך כדי דיבור כתב מ"ש באות ה'. וזה יש להרגיש על הרב ברכת הזבח שהיל"ל דבסמוך כתב בהפך באות ד' ושינה את טעמו באות ה' והרב אדמת קדש ז"ל תמה על הרב ברכת הזבח ולא ראה מ"ש הרב פרישה באות ה' ואין להאריך ודי בזה:

ואגב אביע אומר דראיתי להרדב"ז ז"ל בתשובות הנדפסות מקרוב בפיורדא סי' תרמ"ח שכתב וז"ל שאלת עמ"ש הרמב"ם פ"ז מה' ס"ת ומותר לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט ופ"ד

דחליצה כתב שאסור ג' תיבות. תשובה יפה שאלת וליכא למי' דהוא ט"ס שהרי בעל ההגהה כתב פ"ז וכו' ובה' חליצה כתב וכו' הלכך ליכא טעותא וכו' ותמהתי על בעל ההגהה שכתב שתי הלשונות וראה דפליג דידיה אדידיה ולא דיבר בו כלום עכ"ל. ואני תמיה על הרב ז"ל דבהגהות מימוניות אחר הלשון דפ"ז דס"ת שהעתיק הרב ז"ל בסוף הלשון כתב וז"ל שוב ראיתי כי ט"ס יש כאן בעמוד שהרי רבינו המחבר פסק גם כן כר' יצחק סוף פ"ד מה' יבום וחליצה עכ"ל ושם בה' חליצה רמז לפ"ז דס"ת ע"ש ואיך הרדב"ז ז"ל הביא ראיה מההגהות שאינו ט"ס ותמה על בעל הגהות שלא דיבר כלים וח"ו לא שלטו מאורי אור עיניו בסוף הלשון דפ"ז דה' ס"ת שכתב בהג"מיי דהוא ט"ס והביאו הרב ב"ח סי' רפ"ד והרב לח"מ ה' חליצה. ועל מרן בכ"מ ק"ק שבפ"ז דס"ת הביא מ"ש הנגיד רבינו יהושע ז"ל דכתב. דהעיקר כמ"ש בה' ס"ת ולא זכר דברי ההגהות שכתבו דהוא ט"ס בה' ס"ת. שוב ראיתי שכן הקשה על מרן הכ"מ הרב כנה"ג ז"ל בתשובותיו שנדפסו מקרוב בי"ד סי' ר"ל בסופו:

עוד ראיתי להרב אדמת קדש שהביא מה שהקשה מרן בב"י סי' רפ"ד על מ"ש הטור שם ור"ת פי' דוקא כשכותבים הפסוק לשם דרשה וכו' והביא ישוב לזה בשם מהרי"ע וקלסיה ע"ש ולא זכרו דכ"כ הרב ב"ח וכ"כ הרב כנה"ג בשם מהר"א ן' ויליייסיד והשיב על דבריו וכ"כ הרב בתשו' י"ד סי' ר"ל הנז' באורך. ועל הרב כנ"הג ז"ל יש להעיר שלא זכר דברי הרב בית חדש ז"ל הגם שלא זכר הב"ח דברי מרן בכ"מ עיין בדבריהם וזהו לפום ריהטא ולא עמדתי בענין זה דג' תיבות במה שכתבו קמאי ובתראי:

שוב אשוב אליך לדברי הסמ"ג שהביא ראיה בה' מגילה לדעת הרמב"ם דמגילה אינה צריכה עבוד לשמה מדביחיד קורא במגילה הכתובה בין הכתובים. ורבינו הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג כתב על דברי הסמ"ג וז"ל מדקרינן במגילה הכתובה בין הכתובים וכתובים לא בעו עיבוד לשמן וא"כ מגילה נמי דכתיבא בהדייהו לא היתה מעובדת לשמה וקשה דהא כתובים לא בעו שרטוט. ולא תפירה בגידין ולא דיו והיכי מכשר במגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד אלא עכ"ל בדאיכא שרטוט וגידין ודיו ה"נ נימא בדאיכא עבוד לשמה וצ"ע עכ"ל. וראיתי להגאון מהר"ר צבי אשכנזי ז"ל בתשובותיו סי' צ"ז שכתב על דברי הרא"ם וז"ל ולק"מ דבשלמא שרטוט ואינך דכוותיה דמילתא דמנכר הוא והקחזי ליה אי אית ביה שרטוט ודיו או לא וכיון דבהדיא אמרינן דצריכה שרטוט וגידין מהיכא תיתי להכשיר בין הכתובים וכו' אבל לענין עבוד לשמה דהוא מידי דלא מנכר וכו' זה כתבתי לפ"ד הרא"ם ז"ל אבל עיקר דבריו תמוהים דבהדיא אמרו בגמ' דף ח' ע"ב על משנת אין בין ספרים לתפילין דלענין לתפרן בגידין זה וזה שוין וכן לענין

דיו ופירש"י דמיירי בס"ת נביאים וכתובים וכו' וכן לענין שרטוט אמרינן פ"ק דגיטין דף ו' וכו' וכתב ליה בלא שרטוט וא"ר יצחק שתים כותבין ג' אין כותבין ועוד כמה עובדי מייתינן מאמוראי דמשרטטי וכתבי פסוקים מתהלים ונביאים הרי מפורש דאף נביאים וכתובים צריכים שרטוט והתימה מהרא"ם שנתעלמו ממנו הלכות אלו אף שיש לחלק בין שרטוט שורה ראשונה לבד לשרטוט של כל השורות שאר כל התמיהות קיימות הן עכ"ל:

ומה שיישב לקושית הרא"ם על הסמ"ג יש להשיב דכונת הרא"ם דהסמ"ג מייתי ראיה לדעת הרמב"ם ויש לדחות דכי היכי דצ"ל בדאיכא שרטוט ודיו וגידין ה"נ נימא בדאיכא עבוד לשמה ומה איכפת לנו אם ניכר למראית העין שרטוט ודיו וגידין ועיבוד לשמה אינו ניכר נימא דנודע דהיה עבוד לשמה וכל דאיכא למדחי אינה ראיה. ומה גם דמסתמא זה הקורא המגילה בין הכתובים הוא מאריה דהני כתובים והוא ידע דנעבד לשמה ולגבי דידיה ניכר ואינו ניכר כי הדדי נינהו:

אמנם מה שתמה על הרא"ם ז"ל מסוגית דף ח' דגם בנביאים וכתובים בעי גידין ודיו זה תמיהא פליאה נשגבה על רבינו הרא"ם ז"ל. ומה שהוסיף מפ"ק דגיטין דא"ר יצחק שתים כותבין ג' אין כותבין. וכו' ואיך נעלמו הלכות אלו מהרא"ם אף שיש לחלק בין שרטוט שורה ראשונה וכו' ק"ק דזה פשוט ודקארי מאי קארי לה. ועוד אני תמיה על הגאון מהר"ר צבי איך עלה על דעתו להקשות לרא"ם והיה העלמ"ה מהלכות דפ"ק דגיטין ורעותיה אחריה מובאות הלא הרא"ם ז"ל שם בדיבור שאחר זה תוך כדי דיבור כתב וז"ל ושרטוט דמגילה ודמזוזה לר"ת או אף ס"ת לרש"י היינו בין שיטה לשיטה אבל שיטה אחת למעלה וכו' הא ק"ל פ"ק דגיטין ב' כותבין ג' אין כותבין עכ"ל הרי דהרא"ם שם כתב חילוק זה דשורה ראשונה לבין כל שיטה ואייתי מפ"ק דגיטין ותימה על מהר"ץ איך לא ראה דברי הרא"ם שכתב שם סמוך ממש. ומ"ש הרב מהר"ץ שאר כל התמיהות וכו' לישנא בעלמא הוא אגב רהטא דליכא אלא תמיהא אחת דסוגית דף ח' לגידין ודיו. כי תירוצו לקושית הרא"ם אינו תמיהא אלא ישוב לקושיתו כמבואר. ועיין ביד אהכן ומרכבת המשנה. ואחר זמן אנכי חזון הרבתי להרב מהרח"א ז"ל בס' מקראי קדש דף פ"ג ע"א שדחה קושית הרא"ם כמ"ש מהר"ץ ז"ל דעיבוד אינו ניכר ועוד תירץ דשרטוט ודיו וגידין יליף מקראי משא"כ עיבוד עש"ב ולדעתי הקצרה זה אינו מעלה ארוכה לדחיית הרא"ם דיליף מקראי וגם מאי דאינו ניכר כבר כתבתי דיש להשיב. ומ"מ ק' על הרב מהרח"א ז"ל דאזיל ומודה להרא"ם דכתובים אינן צריכין גידין ודיו ואשתמיטיתיה סוגית פ"ק דף ח' הנז' וכמו שהקשה מהר"ץ ז"ל על הרא"ם ז"ל כמ"ש בסמוך:

עוד הקשה הרב מהר"ר צבי ז"ל על הרב הלבוש שפסק כארחות חיים דבמגילה בשרטוט שורה ראשונה סגי עיין בדבריו באורך. ובאמת דעל מרן ב"י קשה שהביא סברת א"ח בסתמא ולא פירש שהיא כנגד כל הפוסקים וכבר תמה עליו מור"ם בדרכי משה. והרב הלבוש אשר חזה דברי מרן ז"ל שהביאו בסתם חשב שכך סבר מרן ז"ל ולכך גם הוא פסק כמותו ולא חקר בדברי הראשונים. האמנם לפי האמת ודאי מרן ז"ל לא כיוין לפסוק כא"ח ובש"ע כתב כתורה עצמה כלשון הרמב"ם דצריך בס"ת בין שיטה לשיטה. והתימא על הרב מגן אברהם ז"ל דעל דברי מרן בש"ע כתב דסגי בשיטה הראשונה מדברי הלבוש ע"ש והוא הפך כל הפוסקים. ולא מצאתי כי אם בס' הכלבו שכתב כארחות חיים וידוע שס' הכלבו הולך תדיר בעקבות א"ח ולכן נראה לענין דינא שהמגילה צריכה שרטוט בין כל שיטה ושיטה ולא סגי בשיטה ראשונה ובדיעבד נמי פסולה ודלא כהרב כנ"הג ז"ל בתשובותיו א"ח ח"ב סי' נ"ד שהכשיר. וכבר הרב הגאון מהר"ר צבי ז"ל פסק שהמגילה צריכה שרטוט בכל השורות הפך הרב הלבוש. ואני עני אומר שאפי' בדיעבד פסולה כי חפשתי בכל הפוסקים ולא ראיתי מי שסובר כא"ח כי אם ס' הכלבו הנגרר אחריו וגם סברת ס' א"ח זו היא שקשה כמ"ש אני עני בקונטריס שיורי ברכה א"ח סי' תרצ"א ושם כתבתי דנעלמו דברי הכלבו מהרב כנה"ג והרב מהר"ץ כי בדבריו אין להקשות להרב הלבוש דידיה אדידיה כדקא קשיא להו ז"ל על הרב הלבוש ז"ל ע"ש. אמנם לפי האמת קשה על הרב הלבוש עצמו כי ס' ארחות חיים לא היה בדפוס וס' הכלבו אינו מזכיר בב"י ולדידיה שס"ת צריך בין שיטה לשיטה ובש"ס אמרו צריכה שרטוט כאמיתה של תורה איך הונח לו לפסוק בס"ת בכל שיטה ומגילה בשיטה ראשונה והוו תרתי דסתרן. דאנן דזכינו לס' א"ח וחזינן להכלבו ידענו דיש סברא זו בס"ת בכל שיטה ומגילה בראשונה אבל הרב הלבוש דלא ראה א"ח ומסתמא לא ראה הכלבו קשה:

והנה רבינו ירוחם ז"ל כתיב ב' ח"ב הביא פירש"י ופירוש ר"ת במ"ש כאמיתה של תורה ומסיק דהרמב"ם כרש"י דס"ת צריך שרטוט ולזה הסכים הרא"ש לפיכך צריך לשרטט בס"ת בין כל שיטה ושיטה ובנתיב עשירי ח"ב כתב וז"ל צריך לשרטט המגילה כשכותבה כמו המזוזה שהיא אמיתה של תורה כך פשוט במגילה עכ"ל. והיה מקום להקשות עליו כקושית הרב שלטי הגבורים על סמ"ג כמו שכתבתי לעיל אך יש לישב כמו שישבתי אני עני לעיל לסמ"ג ונעלמו מהרב אדמת קדש דברי רבינו ירוחם שבדבריו לא היה לו מקום לומר כמו שאמר על הסמ"ג:

והנה הרשב"א ז"ל בתשובותיו ח"א סי' אלף ר"ך כתב וז"ל שאלת גט מה טעם צריך שרשום וכו' דע כי הטעם הוא מפני שכתוב ספר כריתות וכל שנקרא ספר צריך לשרטט. וכדאמרינן גבי מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה משום דאקרי ספר וכו' ואעג"ב דדברים אלו אין להם עיקר מדין הגמרא ואדרבא יש בזה מן הקושיות ואפ"ה בערוה האמורה בתורה צריך לחוש לכתחילה כדי שלא יעמוד בית דין ויערער עכ"ל והרב משפט צדק ח"א סי' יו"ד הקשה על דברי הרשב"א הללו דאיך כתב דמגילה צריכה שרטוט וכו' משום דאקרי ספר דלא היא דלאו משום דאקרי ספר מפקינן לה אלא ממילת אמת ומדינא בעי הכי שהרי פ"ק דמגילה אמרינן וכו' דברי שלום ואמת מלמד דמגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה הרי דממלת אמת מפיק לה ולא משום דאקרי ספר וכו' ע"ש וכבר הרב יד אהרן א"ח סי' תרצ"א פריק שפיר לקושיא זו שהקשה הרב משפט צדק ודבריו ברורים וכמו שהביא שם מדברי הרשב"א ז"ל בחידושיו ודברי הר"ן ע"ש וכ"כ הריטב"א בחידושיו. ואני הדל מוסיף דאשתמיטיתיה להרב משפט צדק בריתא דמסכת סופרים פי"ג דתני התם מגלת אסתר צריכה שרטוט כאמיתה של תורה ספר נקרא עכ"ל הרי דמכילתין קתני כדברי הרשב"א כאמיתה של תורה משום דאקי ספר והיינו כמ"ש הרשב"א והריטב"א והר"ן דמשום דנקראת אגרת לכך יליף דבהא נכלל במה שנקראת ספר. וק"ק על הרב משפט צדק איך לא דקדק לשון הרשב"א ז"ל דכתוב צריכה שרטוט כאמיתה של תורה משום דאקרי ספר ולמה ליה לומר כאמיתה של תורה נימא צריכה שרטוט משום דנקראת ספר. אלא ודאי דרצה לרמוז דרשת הש"ס דדריש שלום ואמת כאמיתה של תורה והוסיף משום דאקרי ספר לומר דשלום ואמת גילה דגם זה בכלל מה שנקראת ספר. לאפוקי דזה אינו בכלל מה שנקראת אגרת. ונראה דזה כונת הבריתא דמכילתין פי"ג שהבאתי דקתני מגלת אסתר צריכה שרטוט כאמיתה של תורה ספר נקרא דמ"ש כאמיתה של תורה רמזה דרשת דברי ש' ואמת דאמרו בש"ס צריכה שרטוט כאמיתה של תורה וקאמר ספר נקרא כלומר דמשם נלמוד דלענין שרטוט נמי נקראת ספר והגם דבש"ס אמרה רבי חייא בר אבין אמר רב אסי. אפשר דהבריתא שלנו הות פשיטא לה דרשא זו. ואבע"א דכתב הרא"ש דמס' סופרים נתחברה אחר התלמוד כידוע: **ומכלל** הדברים אמורים אתה תחזה דמ"ש הרב נחלת יעקב בפירושו למכילתין שם פי"ג בבריתא הנז' וז"ל ספר נקרא ומש"ה בעי שרטוט כמו הס"ת דהלכה למשה מסיני דבעינן שרטוט ה"ה במגילה ובמסכת מגילה ילפינן לה מקרא אחרינא והכי איתא שם דברי ש' ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה עכ"ל אין דברי' מחוורין דבריתא שלנו מכוונת עם הש"ס והכונה כדאמרן וכמ"ש הרשב"א והר"ן והריטב"א דהני לימודים

להורות דהוא בכלל מאי דנקראת ספר והכי מוכח בהדיא מדקתני צריכה שרטוט כאמיתה של תורה דהכונה מדכתיב ש' ואמת דאי לא לימא צריכה שרטוט ספר נקרא אלא ודאי כמו שכתבנו:

עוד ראיתי להרב משפט צדק שם דאחר הקושיא הנז' שהקשה להרשב"א ז"ל בתשובה הנז' כתב וז"ל וא"ת דסבר כסברת ר"ת דהטור סי' תרצ"א כתב ור"ת כתב כיון דנקראת ספר נותנין לה כל דין ס"ת וכו' ס"ס מה תקון הוא זה דאף לר"ת קשה דאחר דלפי דעתו נותנין עליה כל דין ס"ת משום דאקרי ספר וכו' א"כ להצרך בה שרטוט אמאי אצטריך לאפוקא בגמ' ממלת אמת תפוק לי משום דאקרי ספר דכולל הכל דיש ליתן בה כל דיני ספר עכ"ל. ויש לתמוה עליו דר"ת סבר דס"ת אינו צריך שרטוט ומפרש כאמיתה של תורה מזוזה דמגילה צריכה שרטוט בין כל שיטה ושיטה כמזוזה וכמ"ש התוס' במנחות דף ל"ב וסוטה דף י"ז וס' התרומה והסמ"ג והרא"ש בה' ס"ת והטור ושאר רבוותא וא"כ מאי מקשה לר"ת דאמאי מפיק לה מאמת תפוק לי משום דאקרי ספרי הא ר"ת סבר דס"ת א"צ שרטוט ומגילה עדיפא ומשו"ה יליף מאמת דהוי מזוזה דהוא אמיתה של תורה. והיינו דלענין שרטוט אינו בכלל מאי דנקראת ספר. והתימא על הרב יד אהרן בסי' תרצ"א שהביא קושיתו על הרשב"א ועל ר"ת הנז' ופריק להו בחדא מחתא דגילה ואמת שזה בכלל ספר ע"ש והא ניחא לקושיתו על הרשב"א אבל מה שהקש' על ר"ת הוא העלם דבר דלר"ת ס"ת אין צריך שרטוט ואמיתה של תורה היא מזוזה דצריכה שרטוט טפי מס"ת ולהכי יליף מגילה שהיא כמזוזה טפי מס"ת והא הו"ל להרב יד אהרן לתמוה על קושיתו לר"ת:

והנה בריתא דמכילתין פי"ג הלזו שהבאתי דקתני כאמיתה של תורה ספר נקרא אתיא כפירש"י דפירש צריכה שרטוט כאמיתה של תורה דהיינו ס"ת כמבואר וכן פירש"י בסוטה סוף דף י"ז וז"ל אגרת בלא שרטוט. בספר אמר רחמנא והלכה למשה מסיני שהספרים צריכים שרטוט עכ"ל ובמנחות דף ל"ב ע"ב פירש"י ז"ל וז"ל כתבה אגרת בלא שרטוט וכו'. כתיבה כתיבה וכתבתם על מזוזות וכתב לה ספר כריתות אי נמי כתוב זאת זכרון בספר וכו' ע"ש וכתב עליו בס' התרומה סי' קצ"ו נראה שסובר הגאון דכל מקום שנאמר ספר בעי שרטוט ולכך בעי ס"ת וגט שרטוט עכ"ל ובפסיקתא פ' תצא גבי גט אמרו ספר מלמד שצריך שרטוט כספר כריתות ספר כורתה וכו' ע"ש וק"ק על הרשב"א בתשו' ח"א סי' אלף ר"כ הנז' שכתב שאין לדברים אלו שרטוט כספר כריתות ספר כורתה וכו' ע"ש וק"ק על הרשב"א בתשו' ח"א סי' אלף ר"כ הנז' שכתב שאין לדברים אלו שרטוט ודבוק וכו' עיקר מן הגמרא. גם בתשו' הרשב"א ק"ק שנדפס

באותיות מרובעות סי' שס"ג הביא ראיות דאינו צריך שרטוט גם בתשובות הרשב"א בס' הבתים כ"י ח"ב בית ג' סי' ל"ד כתב שאין זכר באחד מן התלמודים שרטוט וכיוצא ואדרבא שנינו שכותב על יד העבד ואין משרטטין יד העבד וכו' ע"ש. והו"ל להזכיר סברת רש"י ואתמר בפסיקתא כוותיה דגט בעי שרטוט. ועיין להרב מהר"י בכ"ר דוד ז"ל בס' דברי אמת בקונטריסים דף כ"ו ע"ב:

נחזור למ"ש דבריתא דמכילתין פי"ג הנז' אתיא כפירש"י. וראיתי בס' המנהיג ה' מגילה אות י"א שכתב וז"ל פירש"י כאמיתה של תורה כס"ת וכן ראיתי בירושלמי כתיב הכא ואמת וכתיב התם אמת קנה ואל תמכור הא למדת שאמיתה של תורה הוא ס"ת ובאות י"ב כתב ומצאתי במס' סופרים בהלכות ס"ת הל"מ שמסרגלין בקנה וכו' ובאות י"ג כתב וז"ל וכתב רבינו יעקב וכו' ועדיין חמורה מס"ת לענין שרטוט שלא תמצא בתלמוד לספר אלא במס' סופרים ובמגלה שנינו שצריכה שרטוט כך פירש ר"ת ז"ל עכ"ל. ויש להרגיש בדברי רבינו בעל המנהיג ז"ל הללו שהביא הירושלמי דריש מגילה כתיב הכא ואמת ואחר זה כתב ומצאתי במס' סופרים הל"מ שמסרגלין בקנה והרי הא דמסרגלין בקנה הוא תלמוד ירושלמי גם כן שם פ"ק הלכה ט' וז"ל הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה וכו' ע"ש והביאוהו הרי"ף והרא"ש סוף ה' ס"ת. וכן יש להרגיש במ"ש אות י"ג בשם ר"ת שלא ימצא שרטוט בס"ת בתלמוד אלא במסכת סופרים. והרי נמצא בתלמוד ירושלמי דאתמר התם כמו מס סופרים ועוד יש לדקדק לעיל שכתב ומצאתי במ"ס שמסרגלין בקנה דהא א"ת מפרש הא דמ"ס דמסרגלין בקנה בשיטה עליונה כמ"ש התוס' במנחות דף ל"ב והרא"ש בה' ס"ת. הן אמת שהוא דוחק כמ"ש בס' התרומה סי' קצ"ו. וגם מ"ש הל"מ שיהיו מסרגלין קשה דאמאי בעי הל"מ הרי כך הוא בנביאים וכתובים כמ"ש פ"ק דגיטין וצ"ל דיפרש ר"ת הל"מ על כל תנ"ך וקאי על שיטה ראשונה והריטב"א בחי' למגילה הביא מב"ר דסירגול הוא בכל שיטה ע"ש. ומ"מ יש להרגיש עמ"ש רבינו בעל המנהיג ז"ל בשם ר"ת שלא נמצא שרטוט בתלמוד לס"ת חלא במ"ם. והרי הא דמ"ס מפרש לה ר"ת בשיטה ראשונה וזה נמצא בתלמוד פ"ק דגיטין אפי' בנביאים וכתובים:

ועוד יש להרגיש על ר"ת ועל רבינו בעל המנהיג ועל הסמ"ג דעמיה דמפרשי מ"ש בש"ס דידן דברי ש' ואמה בעי שרטוט כאמיתה של תורה ומפרשי ר"ח ור"ת והסמ"ג מזוזה דהרי בפי"ג דמ"ס אמרו כאמיתה של תורה ספר נקרא הרי מוכח דפירושו ספר תורה כמו שפירש"י כמ"ש ספר נקרא. אמנם כבר כתבנו לעיל דמשמע ליה לסמ"ג מדסתים בש"ס דידן ולא קאמר כירושלמי דכתיב אמת קנה דפי' כמזוזה. ואה"נ דמ"ס אתי כירושלמי אך

אכתי יש להרגיש על רבינו תם דאיך מפרש מ"ש במ"ס מסרגלין בקנה בשיטה ראשונה והרי פי"ג קתני כאמיתה של תורה ספר נקרא ומוכח דס"ת בעי שרטוט בין כל שיטה. גם רבינו המנהיג דכתב אות י"ב מצאתי במ"ס מסרגלין הו"ל לאתויי מ"ש במ"ס פי"ג דמשם מוכח פירוש כאמיתה של תורה דהוא כרש"י על הס"ת. וגם הירו' דקאמר מסרגלין וכו' מוכרח דהוא בין שיטה לשיטה דהא בירוש' ריש פ"ק אמרו כתיב שלום ואמת וכתיב אמה קנה ש"מ דהוא על ס"ת ויליף מגילה מס"ת דישרטט בין שיטה לשיטה:

ומתוך מה שכתבנו אתה תחזה דמ"ש הרב נחלת יעקב בפירושו בהלכה ראשונה דמכילתין דקאימנא בה וז"ל ואי קאי הא דמסרגלין אס"ת או לא הוא מחלקת הפוסקים בב"י סי' רע"א. ובפ' הקומץ הביאו התוס' בשם ר"ת דלא קאי אלא על מזוזה ולא על ס"ת וע"ש בדף ל"ב ע"ב עכ"ל. אין דבריו מחוורין דלכ"ע ברייתא שלנו אס"ת קאי ודאי אלא דר"ת מפרשה בשיטה ראשונה כמ"ש התוס' שם פ' הקומץ דף ל"ב והרא"ש בה' ס"ת. והרמב"ם ור"י והרא"ש וסיעתם מפרשי דס"ת בעי שרטוט בכל שיטה:

הלכה ב

שאל א' את ר' יהושע וכו'. הלשון אינו מתוקן. והכי אתמר בשבת דף ק"ח שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך אלא מעתה ע"ג עור נבילות וטריפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל וכו' אלא מעתה יאכלו א"ל התורה אמרה לא תאכלו כל נבילה ואת אמרת יאכלו. א"ל קאלוס ועתה אכתוב קצת פירוש: בייתוסי א' מתלמידי צדוק ובייתוסי שאינך מאמינים בדברי רז"ל: א"ל אמשול לכם משל וכו' השיבו דכתיב ענה כסיל והיינו בדברי תורה כמש"ל: א' הרגו מלך פירש"י ואלו לקו על ידי בוראן אספקלטור שר הטבחים בלשון יוני. קאלוס טעם זה משובח:

דרש אמרו רז"ל במדרש כל מי שאין בו דעת נבלה טובה הימנו. ושמעתי במ"ש גדולה דעה שנתנה בין שתי שמות שנאמ' כי אל דעות ה'. והכא אמרו דעור נבילות וטריפות כשר לספרים תפילין ומזוזות. ובמזוזות כתו' מבחו' שדי כנגד תיבת והיה שבפנים ונמצא דעור נבילה נתון בין שתי שמות והיה שהוא אותיות שם הויה. ומבחוץ שדי. וזה שאין בו דעת לא זכה להיות בין שתי שמות אל דעות ה' וא"כ עור נבילה טובה הימנו שנתון בין שתי שמות והיה שדי:

תוספות

א"ל אמשול לך משל וכו'. וא"ת דשם בשבת דף ק"ח אמר רב לימוד זה לעיל מתורת ה' בפיך ולעיל שם בשבת דף כ"ח מוכח דהוא לימוד פשוט ולא חזינא שום אמורא

דנתעורר בזה ששאל הביתוסי דא"כ בעור נבילות וטריפות אל יכתבו. וי"ל דלדידן ל"ק והוא דבפ' למען תהיה תורת ה' בפיך יש לפרש ב' פירושים א' דאינו כשר לכתוב עליו אלא דבר המותר ממש שנאכל מבשרו ואז העור מותר לכתוב עליו והב' דמין שהיא מותר שרי ואע"ג דהוא נבילה וטריפה כיון שהוא מין טהור סגי. ומסורת בידינו תפסת מועט תפסת וא"כ נקטינן דהפירוש מין המותר ולכן לנו דיש לנו כללי ההלכות לק"מ. אך הביתוסי חקר והשיב לו:

התורה אמרה לא תאכלו כל נבילה וכו' כך הוא לשון הש"ס כמ"ש בפירוש. ויש להבין אמאי השיב לו בלשון תמיהא. ואפשר דעתה דאמר לו דיש מי שהורגו מלך ויש אספקלטור ומי שהוא ע"י המלך משובח בזה היה לו להבין מעצמו האי דכתיב לא תאכלו כל נבילה דכל אתא לרבויי אלו שמתו על ידי בוראן. והיינו רתחיה דיש לו פתח פתוח להבין הטב פסוק לא תאכלו כל נבילה מעצמו ולא סגי דלא הבין אלא מקשה וסמא בידיה כל לו כל אליו דלהכי אתא כל כאמור ולכן השיב בלשון תמיהא התורה אמרה לא תאכלו כל נבילה ואת אמרת יאכלו. והבין מאי דמחוי ליה במחוג וא"ל קאלוס דמשובח טעם זה דבזה יובן מאי דכתיב כל נבילה כדאמרן ועוד אפשר לומר ונקדים אשר ראיתי להרב גנת ורדים א"ח כלל ב' סי' ט"ו שהרבה לתמוה על ר' יהושע שנתן חשיבות לבהמה שמתה מאיליה לבהמה שנשחטה והלא בע"ח אין להם מעלה רק שתהיינה מאכל לאדם והאריך בזה הרבה ומסיג דדברי ר' יהושע ע"ד ענה כסיל ובדרך לעג וקלס ושוב יישב הענין והאריך. והרב הגדול מהר"ם ן' חביב ז"ל שם סי' י"ו דף ל"ו ע"א השיג עליו ותירץ יתיב ואחריו השיבו הרב המחבר ז"ל סי' טו"ב דף ל"ז ע"ד. והמעיין יראה דיש כמה דוחקים בדברי הרבנים ז"ל ויש לדקדק בדבריהם לא ע"ט האסף:

ואפשר לומר דר' יהושע קושטא קאמר ליה לבייתוסי ואמטו להכי מייתי ליה בש"ס ותנייה בבריתא דילן דודאי ידוע דשבח גדול לבהמה הוא לשוחטה ותהיה מאכל לצדיק והוא תכלית מעלתה וכמו שאמרו סוף בהמה לשחיטה וזהו מלבד מה שאמרו חכמי האמת אמנם כל זה כשאנו דנים על הבהמה בכלל אך כשאנו דנים על עור הבהמה לבד בזה א"ל ר' יהושע דמתה מאליה לענין העור לבד יש לה שבח דדמי למי שהרגו מלך והביתוסי לא הבין עומק כוונתו והקשה לו א"כ יאכלו ועל זה תמה עליו וא"ל התורה אמרה לא תאכלו כל נבילה וכו' כלומר לא הבנת כי לא דברתי רק על העור. אבל אכילה הוא ענין אחר דחסר לו שחיטה ודיני טרפיות כדי שיהיה לה מעלה שתאכל וזהו שתמה עליו התורה אמרה לא תאכלו כל נבילה ואתה אמרת יאכלו והיא תמיהא קיימת דזה

שאמרתי אינו אלא כשאנו דנים על העור לבד. אבל על הבהמה בכלל תקונה ומעלתה ע"י שחיטה ובדיקה ואז יאכלו בני ישראל והוא התקין שלה ודוק הטב:

הלכה ג

לוקחין עורות מכל מקום. פי' קודם עיבוד ואח"ך יעבדנו לשמה: ואין חוששין שמא עורות לבובין. בע"ז דף ל"ב מפורש שהיו קורעין כנגד הלב ומוציאין הלב ועיין בהר"מ פ"ז דע"ז דין ג':

תוספות

ואין חוששין וכו' הרב נחלת יעקב ז"ל פירש הא דעורות לבובין בהלכה ב'. והדבר ברור דהוא טעות בהלכה ב' וצריך למחוק תיבות אלו ואין חוששין שמא עורות לבובין הן מהלכה ב'. והכא בהלכה ג' הוא מקומו. וכ"כ הרב רגל ישרה וכמו שכתבתי בקונט' ככר לאדן בהגהותי ע"ש והכא בהלכה ג' מתישב שפיר טפי דקתני לוקחים עורות מכל מקום ועלה קתני ואין חוששין שמא עורות לבובין. וכעת לא ראיתי להרמב"ם והטור שהביאו דין זה דלוקחין עורות ואין חוששין וכו' ואפשר דהטעם דהאידנא לא שכיחי עורות לבובין כלל. ומיהו הרמב"ם בה' ע"ז פ"ז הביא דין עורות לבובין דהוזכר במשנה לענין ע"ז. ודקדק שם הרמב"ם לומר כגון שהיו עושין שקורעין קרע עגול וכו' לומר שכך היו עושין מקדם קדמתה והאידנא לא שכיח. ותסגי להביאו בה' ע"ז אולי ימצא דבר זה או כיוצא בו לאסור איסר:

ובריתא דידן נשנית כשהיה עורות לבובין ולהכי אצטריכא לאשמועינן דלוקחין עורות מכל מקום ואין חוששין שמא עורות לבובין דגם באותם הימים לא הוו שכיחי ולמיעוטא לא חיישינן ויתכן דהוו מיעוטא דמיעוטא ולכ"ע לא חיישינן: וקתני לוקחין עורות מכל מקום לספרים תפילין ומזוזות. וא"ת שלפי נסחת הדפוס דקמן בריש מכילתין דקתני אין כותבין ספרים לא על עורות וכו' והיא גירסת רבינו ירוחם כמ"ש אני הדל לעיל. צריך להבין אמאי הוצרך הכא לומר לספרים תפילין ומזוזות. ולפי הנסחה האחרת שכתבתי שם דלעיל גרסינן אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות יש להרגיש אמאי אכפל תנא למנקט הכא נמי ספרים תפילין ומזוזות וי"ל דרבותא אשמועינן כי לתפילין ומזוזות חתיכת עור יספיק וזמנין דלא בעי ליקח אלא חתיכת עור וס"ד דדוקא בס"ת דרגיל ליקח עור שלם דינא הוא דלא יחוש לעורות לבובין. אך בתפילין דזמנין דלא בעי עור אלא שעור הפרשיות ומה גם למזוזה דבעי חציו לא יקח עור מכל מקום להכי הני בהדיא לוקחין עורות מכל מקום לספרי' תפילין ומזוזות ואין חוששין והוי לא זו אף זו:

הלכה ד

כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער. פירשו התוס' בשבת דף ע"ט ע"ב גויל הוא עור שלם אלא שהשירו השער ובריש בתרא קרי לשאינו מתוקן גויל וכשחולקין אותו לשנים מה שכלפי השער קרוי קלף וכלפי בשר דוכסוסטוס ואמר ר"ת דבלשון יון קורין לבשר סוסטוס ודוך פי' מקום קרי ליה דוכסוסטוס כלומר מקום בשר עכ"ד התוס': ואינו רשאי לשנות שיכתוב על הקלף במקום שער ועל הגויל במקום בשר: הלכה למשה מסיני מסורת מרב ורב עד משה רבינו ע"ה. ואגב אומר:

רמז הלכה למשה מסיני דידוע דמשה רבינו ע"ה היה בעלה דמטרוניתא וזכה כל זה ע"י מדת הענוה. וזה רמז הלכה שהיא רמז לשכינה מ' למשה הי' למנה. מסיני מסיבת ענותנותו כסיני זכה לזה. ואפשר להסמיך רמז הרומז בכל הבריתא שלנו דידוע דהעניו מתכפרין עונותיו. ואמרו פ"ק דסוטה אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר רך ואינו קשה לאפוקי גס רוח ואמרו בזהר הקדוש דהשערות הם דין וזהו הרמז כותבין בשמים על הקלף לשון יקלוף מקומו שמסירין עונות האדם במקום בשר שהוא עניו ובזה קולף ומתיר עונותיו. אך גויל שאינו מתוקן במעשיו ובמדותיו דגויל פי' אינו מתוקן כמ"ש התוס' הוא במקום שער שדינין מתעוררין עליו. ואינו רשאי לשנות כי קלף במקום שער להסיר העונות כשדינין עליו לא יתכן וכן גויל במקום בשר לסמוך על שהוא שפל ומעשיו אינם מתוקנים לא יתכן. והעיקר הוא שיהיה עניה ומטיב מעשיו וזה רמז הלכה למשה מסני שיהיה עניו וכל מעייניו לשמור התורה וזהו הלכה למשה לשמור תורת משה בענוה וזהו מסיני שאם שינה בזה לחשוב להסיר העונות כשהוא נאחז בדינין שזה רמז קלף במקום שער כאמור וכן גויל במקום בשר לסמוך על הענוה ובשאט בנפש שלא להיות מתוקן אין קורין בו אינו כדאי לשבחו בבית המדבר כלל ומכ"ש בשמים ממעל:

תוספות

כותבין על הקלף וכו'. בפירוש הבאתי דברי התוס' ופירוש ר"ת בדוכסוסטוס. ובס' הערוך במוסף שיש בו הגהות לר' בנימין כתב דהאומר זה לר"ת דבלשון יון קורין לבשר סוטוס בלשון יון כחש לו ופירוש דוכסוסטוס עור בהמה מתוקן משני עבריו ע"ש. ואני אומר דהי"ל לומר דמזמן ר"ת עד זמנו דהיה קרוב לת"ק שנה נשתנה בזה לשון יוני כי בכל לשון יש כמה אופנים ושינויים מזמן לזמן אשר הן חליפות למו כידוע. ותא חזי דהרב מהר"ם די לונזאנו ז"ל בס' שתי ידות במעריך שהיה קרוב לזמנו הרב ז"ל פירש דוכסוסטוס לשון יוני ופירושו נחלק לשנים. ונראה שיש שינוי ממ"ש ר' בנימין גם שם

ראיתי כמתלהלה שכותב נגד הש"ס והגאונים והרמב"ם ז"ל והפוסקים ז"ל והראשונים בחיבוריהם וכתב שאין העור נחלק לשנים ולא ביש ליה לסמוך על העבדנים שבעירו שאמרו לו דלא אפשר. הם כי לא להזכיר. ומקרא מלא. זקניך ויאמרו לך. ודי בזה. ובענין זה יש שיטות וחילופי דעות והאריך בהם הרב המאירי ז"ל בפסקיו לשבת בספרו הנדפס מחדש שם על דף ע"ט ומ"ש על גדולי המחברים הוא הרמב"ם כידוע אך בהרמב"ם יש נסחאות כמו שכתב מר"ן ז"ל בכסף משנה ע"ש באורך:

הלכה למשה מסיני שאם שינה וכו'. וא"ת דמוכח דהל"מ הוא קלף במקום בשר וכו' דאי לא אהיכא קאי שאם שינה וא"כ הול"ל הל"מ כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואם שינה בזה ובזה אין קורין בו ובזה היה שתי תועליות א' שכותב הל"מ כולה. וזאת שנית שהיה מקצר הרבה. וי"ל דבהלכה ג' דסמוך תני לוקחים עורות מכל מקום לספרים תפילין ומזוזות וכו' ועלה תני הלכה ד' כותבין על הקלף וכו' ומיירי בספרים תפילין ומזוזות דקאי בהו. וע"ז קאמר הל"מ שאם שינה דקאי לס"ת וכדסיים אין קורין בו דהיינו בס"ת:

שאם שינה וכו'. בס' התרומה סי' קצ"ד כתב דבס"ת ומזוזה צריך לכתוב לכתחילה בגויל ודוכסוסטוס לצד שחור או בקלף לצד לבן ואם שינה כשר וכו' דהא דקתני שינה בזה ובזה מיירי דוקא בתפילין והביא דבריו כלשון הזה מרן בב"י י"ד סי' רע"א וכתב עליו מרן בב"י וז"ל ואני תמיה דהא במ"ס פ"ק משמע דהא דקתני שינה בזה ובזה פסול אס"ת נמי קאי דהכי מיתניא התם כותבין על הקלף וכו' ומדסיים אין קורין בו משמע ודאי דבס"ת מיירי וע"ו דא"א דאתפילין לחוד קאי דכיון דאינם כשרים אלא על הקלף היכי שייך למתני בהי לחוד שינה בזה ובזה עכ"ל וראיתי בס' מרכבת המשנה להרב מהר"א אלפאנדארי ז"ל בריש ה' תפילין שהביא קושית מרן ז"ל האחרונה דא"א דאתפילין לחוד קאי וכו' וכתב עליו וז"ל וקשה דהא להדיא אוקימנא להאי מתניתא בתפילין לחוד פ' הקומץ על ההיא דאמרינן התם ס"ת שבלה וכו' ופרכינן והתניא שינה בזה ובזה פסול ומהדרינן אידי ואידי בתפילין והא דכתבינהו אקלף במקום שער והא דכתבינהו אדוכסוסטוס במקום בשר כלומר וכו' וכן כתבו התוס' וכו' עכ"ל ואיברא דהיא תמיהא גדולה על מרן ז"ל וביותר שרבינו ברוך שם בס' התרומה באותו פרק ובאותו סימן קצ"ד בריש הסי' כתב וז"ל ותניא פ' הקומץ רבה הל"מ תפילין על הקלף וכו' ותניא התם שינה בזה ובזה פסול ומוקי לה התם בתפילין דשנוי פוסל בהם וכו' ע"ש והיינו דקאמר בסוף הסימן שהוא הלשון שהביא מרן ז"ל דהא דקתני שינה בזה ובזה פסול מיירי דוקא בתפילין והרי הוא כמבוא"ר דכונתו כמ"ש בריש הסימן דהש"ס מוקי לה בתפילין לחוד.

ומאי מקשה עליו מרן ז"ל. ויקשה על כל האחרונים שלא הקשו על מרן ובפרט על הרב מעדני מלך שהביא דברי מרן ולא העיר עליו:

ולפי חומר הנושא אפשר לבא לכלל י"שוב דברי מרן ז"ל ונדקדק תחילה דאי קושית מרן ז"ל האחרונה על ס' התרומה דא"א דאתפילין לחוד הוא וכו' הוא על מ"ש בס' התרומה דהא דקתני שינה בזה ובזה פסול מיירי דוקא בתפילין. הו"ל למרן להקדים קושיא זו שהיא במ"ש ס' התרומה על דבריו עצמם ושוב יקשה עליו מבריתא דמסכת סופרים שלנו. אמנם אפשר דמרן ז"ל לא נעלם מכבוד חכמתו סוגיא מפורשת בהקומץ דמייתי לה ס' התרומה עצמו ומרן הזכירה שם לעיל ומבואר שם דמוקי הבריתא דשינה בזה ובזה פסול בתפילין דוקא. אמנם כונת מרן ז"ל הוא על בריתא דמסכת סופרים שלנו. ובתחילה הקשה דמדקתני אין קורין בו מוכח דאס"ת קאי. ועוד הקשה דבהך בריתא דמ"ס לא אפשר לפרש שינה בזה ובזה אתפילין לחוד דכיון דאינם כשרים אלא על הקלף לא שייך שינה בזה ובזה. מאי אמרת דנפרד כדמוקי הש"ס בין בקלף מצד שער בין בדוכסוסטו' והיינו שינה בין בזה דשינה קלף במקום שער בין בזה דשינה מקלף לדוכסוסטוס וה"נ נפרש במ"ס דמיירי בתפילין לחוד והכי קאמר שינה בזה דשינה מקום הקלף וכתב במקום שער בין בזה דשינה מקלף לגויל. זה אינו דבשלמא בבריתא דהש"ס דמזכיר תפילין ומזוזה בבריתא דסיפא דשינה בזה ובזה אמאי דקתני בתחילה קאי דתני תפילין ומזוזה איכא לאוקומי בדוחק דמאי דקתני שינה בזה ובזה אתפילין לחוד קאי. אבל בבריתא דמ"ס דאינו מזכיר תפילין רק קתני קלף במקום בשר וגויל במקו' שער ואינו מזכיר תפילין אין לפרש דאתפילין לחוד קאי ובודאי הפירוש דשינה בזה ובזה היינו על קלף וגויל דקתני ור"ל שינה מקום הקלף ומקום הגויל זה אפשר לישב קצת דברי מרן ז"ל וקיצר בדבריו. וק"ק על מרן ז"ל דלא הקשה נמי על ס' התרומה ממאי דאתמר בירוש' פ"ק דמגילה וכך היא שנויה אין עושין יריעה פחותה מג' דפין וכו' וצריך שיהא כותב על הגויל וכו' ואם שינה פסל והביאוהו הרי"ף והרא"ש בסוף הלכות ס"ת ומוכח דמיירי בס"ת דברישא קתני אין עושין יריעה וכו' ועיין במעד"מ אות י"ז ומרן הזכיר הירוש' הזה בסמוך לעיל:

וראיתי להרב נחלת יעקב בפירושו שכתב וז"ל הטור סי' רע"א כתב דס"ת כשר על הקלף ועל הדוכסוסטוס והא דקתני הכא שינה פסול קאי רק על תפילין שאינן כשרים אלא על הקלף אבל הב"י השיג עליו ודייק מדקתני במ"ס אין קורין בו משמע דבס"ת נמי מיירי ועוד מדקתני אם שינה בזה ובזה ואי אתפילין לחודיה קאי לא שייך למתני בזה ובזה דהא אין כשרין אלא על הקלף עכ"ל. ואגב שיטפיה כתב כל לשון זה חדא דהטור לא

כתב והא דקתני שינה בזה ובזה אלא ס' התרומה והוא לא כתב על מ"ס אלא על בריתא דמנחות ואם כן מה שכתב והא דקתני הכא אינו מכוון דעל הבריתא דמנחות קאי לא על מ"ש. ושם במנחות קתני שינה בזה ובזה פסול. אבל בריתא שלנו תני אין קורין בו. ותו דברי מרן הם על שינה וכתב בקלף לצד השער ודוכסוסטוס וגויל לצד הבשר ולא קלף ודוכסוסטוס עצמם אלא על מקום הכתיבה בהם ומלבד זה לא הרגיש על מרן דהש"ס במנחות מוקי לה אידי ואידי בתפילין ועלה קאי ס' התרומה וככל הדברים אשר ראו עיניך אחת למעלה:

הלכה ה

דפתרא פי' עור דקמיח ומליח ולא עפיץ: הכי מפרש בגמ' גיטין דף כ"ב ע"א ושאר דוכתי: שחור. פחמין: שיחור עדרמו"ט:

קומוס. שרף האילן:

קנקנתום וידר"י אולו: מי טריא מים ששורין גל"ש:

ואין נותנין קנקנתום בדיו. הרמ' פ"א דתפילין הכשיר מי עפצא וקנקנתום והרא"ש כתב דמי עפצא וקומוס נקרא דיו:

רמז קומוס גימט' רי"ב. קנקנתום גימט' יצר מות. ואם עירב מי עפצא אז נקרא דיו שהוא אות יוד על שם המחשבה שיטהר לבו ורעיוניו לש"ש ואז עושה י"צהר טוב ואז חיי"ם ושלו"ם ונכתב בו ספר תורה שהוא רומז ספר מלכות תורה קב"ה בדיו אות יוד בסוד אחותי בת אבי ודוק הטב כי קצרתי וא"ש ההי"ב:

תוספות

נייר מחוק וכו'. התוס' בשבת סוף דף ע"ט כתבו דעל נייר שאינו מחוק כותבים ספרים אבל התוס' במנחות דף ל"א ע"ב כתבו דהוא ט"ס בבריתא שלנו וצ"ל על נייר סתם ע"ש וכ"כ בהגהות אשרי פ' המוציא דאין כותבין על הנייר כלל וכן מוכח מכל הפוס' דצריך עור וכ"כ הרב ש"ך י"ד סי' רע"א ע"ש והכי מוכח מבריתא דריש מכילתין דקתני הל"מ שכותבין על עור בהמה טהורה וכן רבינו ירוחם נתיב ב' ח"ב הביא בשם מכילתין אין כותבין לא על הנייר ולא על הדפתרא ע"ש:

בקנקנתום. כתב הרב המפרש בס' נחלת יעקב וז"ל בשיחור חרתא דאושכפי וכו' קנקנתום מבואר שם בגמרא חרתא דאושכפי ואין להקשות דא"כ שיחור וקנקנתום חדא היא כבר הקשה תוס' שם בד"ה קנקנתום ומסקי תוס' שם דקנקנתום היא קרקע ירוקה עכ"ל. ואין לשוב הרב נר"ו מדוקדק דמה הלשון אומרת אין להקשות הא ודאי קושיא היא והתוס' מקשים אותה ונדו מפני קושיא זו מפירוש רש"י. ותו דכאשר ירדוף הקור"א

משמע מדבריו דשיחור חרתא דאושכפי אבל קנקנתום מסקי התוס' דקרקע ירוקה הוא וזה אינו דהא הש"ס קאמר דקנקנתום חרתא דאושכפי והא הו"ל לומר דשיחור אינו חרתא דאושכפי. אלא שיחור הוא אדרמנט וחרתא דאושכפי שהוא קנקנתום הוא וידרי"אולו. והא דמסקי התוס' דקנקנתום הוא הנקרא וידרי"אולו הכי מפרשי רבינו בעל הערוך והר"ן ז"ל: והרי"טבא ז"ל בחידושיו לגיטין שם על דף י"ט ע"ש ובחידושיו לעירובין על דף י"ג ע"ש והגמי"י פ"א דתפילין וסמ"ג עשין כ"ה ובסמ"ג שם כתב דכך פירש רשב"ם לפני רש"י:

ואין נותנים קנקנתום בדיו. הרמב"ם ז"ל פ"א מה' תפילין דין ד' כתב דאם כתב ספרים תפילין ומזוזות במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים. ומרן בכ"מ שם כתב על זה וז"ל כ"כ הרא"ש דאע"ג דבפ"ב דגיטין משמע דמי אפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס שקורין גומא נקרא דיו עכ"ל. וק"ק על מרן ז"ל דטפי הו"ל להביא מ"ש הרמב"ם בפי' המשנה פ"ב דסוטה דמי עפצא שהטיל לתוכו קנקנתום כשר והביאו הוא עצמו בבית יוסף א"ח ריש סי' ל"ב ובזה מבוארים דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו שכתב דאם כתב סת"ם במי עפצא וקנקנתום כשרים דפירושו שנתן קנקנתום במי עפצא. וזה יכון מאד. ממה שהביא מדברי הרא"ש דמיירי בקומוס. עוד יש להעיר על מרן ז"ל דהרמב"ם כתב פ"ב דמגילה דאם כתבה במי עפצא וקנקנתום כשרה. והרב המגיד ז"ל שם כתב דנלמד מק"ו מדין ס"ת כמו שנתבאר פ"א מה' תפילין ובקנקנתום פסולה ובמימיו כשרה עכ"ד הרב המגיד ז"ל. וידוע דפירוש המשנה להרמב"ם ז"ל היה בלשון הגרי והתחילו להעתיקו בלשון הקדש בזמן הרשב"א ז"ל וכנראה שלא נתפשט פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל בימי הה"מ. ומשו"ה דחיק ומוקי דבמימי קנקנתום כשרה והו"ל למרן ז"ל לכתוב על דברי הה"מ דאנן בדידן שזכינו לפירוש הר"מ במשנה נתגלה לנו שמה שהכשיר הרמב"ם היינו לתת קנקנתום במי עפצא כמ"ש הוא ז"ל בפירושו פ"ב דסוטה וזה כוונתו בחיבור:

וזה חזיתי להרב טורי זהב א"ח ריש סי' תרצ"א שכתב וז"ל במי עפצא וקנקנתום פירוש מי קנקנתום אבל קנקנתום עצמו פסול וכו' וכ"כ הרב המגיד לחלק בזה וכו' ובפ"א כתב הרמב"ם ז"ל ואם כתב סת"ם במי עפצא וקנקנתום כשרה וכתב בכ"מ ואע"ג דבגיטין משמע דמי עפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס נקרא דיו עכ"ל ותמהני שלא הביא דברי הכ"מ עכ"ל הרב ט"ז ז"ל והדבר ברור דיש ט"ס וצ"ל ותמהני שלא הביא דברי הה"מ כצ"ל וכן הגיה הלשון בס' משבצות זהב וכונתו מבוארת שתמה על מרן בכ"מ פ"א מה' תפילין שלא הביא דברי הרב המגיד שביאר בה מגילה דר"ל מי הקנקנתום. ותימה

על הרב ז"ל שנעלם ממנו מ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ב דסוטה דנותן קנקנתום במי עפצא וזה כונתו בחיבורו פ"א דתפילין ופ"ב דמגילה ולא כמ"ש הה"מ ואדרבא אנחנו תמהי"ם על מרן ז"ל אמאי לא כתב פ"א דתפילין ופ"ב דמגילה דברי הרמב"ם בפי' המשנה וביותר יש לתמוה על הרב ט"ז ז"ל דמר חמיו הרב בית חדש ז"ל שם סי' תרצ"א הביא פירוש הרמב"ם למשנה פ"ב דסוטה הנז' וכתב דזה כונתו בחיבורו ע"ש והרב ט"ז לא ראה דברי מ"ח הרב בית חדש ז"ל. והרב בית חדש בתוך דבריו כתב דהוא ק"ו מס"ת כמ"ש הרב המגיד ז"ל והרי הוא כמבוא"ר דנסתייע מדברי הה"מ ז"ל בזה שהוא ק"ו מס"ת דוקא ולא העיר בדבריו שלא פירש דברי הרמב"ם בחיבור כמ"ש בפירוש המשנה דכבר ידע הרב ב"ח דפירוש המשנה לא נתפשט בזמן הה"מ כמש"ל:

ואשוב אתפלא על הרב פרי חדש ז"ל שם בסי' תרצ"א שכתב וז"ל ומ"ש במי עפצים וקנקנתום פי' מי עפצים או מי קנקנתום קאמר דאלו קנקנתום גופיה תנינא וכו' וכן ביאר הה"מ וזה פשוט ודלא כהב"ח ז"ל עכ"ל ותימה על גדול שכמותו שדחה דברי הרב ב"ח ז"ל והם קשט אמרי אמת אי בעית אימא קר"א. דברי הרמב"ם בפי' המשנה קרי בחיל להכשיר בקנקנתום שהטיל למי עפצים וריב לו עם הפוסל ובודאי ע"ש בחיבורו כך פירושו. והגם דזמנין בחיבורו דין הוא הד"ר ממ"ש בפירושו. היינו כי חזינן בהדיא בחלקו"ת ישות וכיוצא אך על הרוב דבריו בפירושו ובחיבורו היו לאחדים. ובמאי דקמן דבפירושו האריך לדחות סברת הפוסל והסכים דקנקנתום שהטיל למי עפצא כשר ודבריו בחיבור מתפרשים באר הטב כן ודאי שפיר קאמר הרב בית חדש ז"ל. והרב פרי חדש במקום דנמטי אפיריון להרב בית חדש דגלי לן טעמיה דהרמב"ם ואייתי מתניתא בידיה דבריו בפירוש המשנה דחאו באמת הבנין ואי בעית אימא סברא דפירוש הרב המגיד אינו מתישב דכי פסלי קנקנתום היינו מי קנקנתום דבקנקנתום עצמו אין דרך לכתוב ופירוש הב"ח מתישב שפיר:

גם אשו"ר להרב שיורי כנה"ג שם סי' תרצ"א שהביא דברי הרמב"ם והרב המגיד פ"ב דמגילה וכתב על דברי הרב המגיד ז"ל והמובן לי מדבריו דאע"ג דתנן בקומוס ובקנקנתום לא יצא היינו דוקא בקומוס וקנקנתום עצמם אבל מי קנקנתום ומי עפצא כשרים וכו' אבל הב"ח מבין שפירוש דברי הרב המגיד שהרמב"ם מכשיר במי עפצא וקנקנתום מעורבין יחד ולפירושו יש גמגומין הרבה עכ"ל. ותימה על הרב ז"ל דלא עלה על דעת הרב בית חדש ז"ל לפרש זה בדברי הרב המגיד ז"ל רק הוא מפרש פי' דברי הרמב"ם ז"ל כן על פי מ"ש הרמב"ם עצמו בפי' המשנה. ומה שהזכיר הרב המגיד ז"ל בתוך דבריו אינו אלא למ"ש דהוא ק"ו מס"ת וכמו שכתבתי לעיל. ועוד ק' על הרב שיירי

כנה"ג אשר חזה דהרב"ח מייתי דברי הרמב"ם. בפירושו והעלים עין וכתב דלפירושו יג גמגומין הרבה. ולפי מאי דסבר דהרב ב"ח הבין דהה"מ מפרש מי עפצא וקנקנתום מעורבין. ודאי בל יכון באר"ש בדברי הה"מ ולא לבד גמגום איכא אלא לא ניתן ליאמר. אבל בדברי הרמב"ם יכול להתפרש הטב כדאמרן:

הגם הלום ראיתי אחרי רואי להגאון הרב מרכבת המשנה ז"ל בח"ב בפ"ב דה' מגילה שהביא דברי הרב המגיד וכתב וז"ל והוא דחוק ותו דבמגילה דף י"ט דקנקנתום הוא חרפא דאושכפי שצובעין בו מנעלים שחורים וזהו וידרי"אולי שנימוח במים וצובעים במימיו והחוש יעיד שא"א לעשות צבע שחור מקנקנחום בלי מים ובכ"מ פ"א מהלכו' תפילין דמי עפצא אינו דיו אא"כ מערב גומ"א ובש"ע א"ח סי' תרצ"א העתיק הש"ע לשון רבינו והביאו שם ר"מ רבקש והט"ז דברי הרב המגיד ז"ל דדוקא מי קנקנתום ודברי הכ"מ דדוקא מי עפצא שבו גומ"א ותמה הט"ז למה לא הביא הש"ע דבריו שבכ"מ והניח בצ"ע ובאמת א"א להעמיס בלשון רבינו לא דברי המ"מ ולא דברי הכ"מ דכה"ג ה"ל לרבינו לבאר ומן השמים הראו לי פירוש המשנה לרבינו פ"ב דסוטה וכו' והמעתיק שם ביאר דאלחבי"ר הוא דיו המפורסם שאנו עושים מתערובת מי עפצא וקנקנתום שאינו נמחק וקמ"ל רבינו דכשר בדיעבד ובזה אין מקום לקושית המ"מ ולא לקו' הכ"מ דודאי מי עפצא גרידא ומי קנקנתום גרידא אינן דיו אלא דשניהם יחד הוי דיו טוב שאינו נמחק ומכשיר רבינו ובודאי הכ"מ בסוף ימיו ראה פירוש המשנה הזה משו"ה העתיק בש"ע לשון רבינו והשמיט דבריו ודברי המ"מ ומיושב הצ"ע של הט"ז וראה זה מצאתי בירושלמי שכתב פי הבונה וכו' ומקום הניחו לי להתגדר שנעלם מהפוסקים עכ"ל בקצור:

ומ"ש דמשמיא אחזיאו ליה פירוש המשנה של הרמב"ם ומרן בסוף ימיו ראה פירוש המשנה דפ"ב דסוטה ומשו"ה העתיק בש"ע לשון הרמב"ם וכו' אשר היה אליו במחזה אשר חזה כבר נראה בעליל וכל אדם חזו הלא מראש מרן בבית יוסף א"ח סי' ל"ב וביי"ד סי' רע"א הביא פירוש הרמב"ם הלז במשנה דפ"ב דסוטה ולא כמו שעלתה על דעתו דבסוף ימי מרן ז"ל א"ב הוא ראה פירוש זה כשחיבר ש"ע. כי בתחילת חבור הב"י בא"ח עין לו ראתה. ועוד נעלם ממנו שהביאוהו הרב בית חדש בא"ח סי' תרצ"א והרב מעדני מלך בה' ס"ת. ולא עוד אלא דהרב ב"ח כתבו על דין זה דמגילה דקאי הרב ז"ל עליה כמ"ש בסמוך ומ"ש דהקשה הרב ט"ז למה לא הביא בש"ע דבריו שבכ"מ לישר"י לן מר דאין כונת הט"ז כך שהיא הביא דברי מרן בכ"מ פ"א דתפילין ועל זה כתב ותמהני שלא הביא דברי הכ"מ והלשון והענין מורה שלא כיוין הט"ז להקשות על הש"ע. ותו

דהכי ארחיה דמרן על הרוב בש"ע להעתיק דברי הרמב"ם כמות שהן כידוע. והדבר ברור שכונתו להקשות על מרן בכ"מ אמאי לא הביא פ"א דתפילין דברי הרב המגיד שכתב פ"ב דמגילה וצ"ל אמאי לא הביא דברי הה"מ וכן כתב בס' משבצות זהב וכמש"ל. והמציאה אשר מצא בירושלמי פ' הבונה ונעלם מהפוסקים וכו' זה כמה מאות שנים שזכה במציאה זו רבינו מאיר תלמיד מהר"ם ז"ל והקנה אותה בכתיבה ומסירה לרבים בהגהות מיימוניות פ"א דתפילין (עיין במחזיק ברכה א"ח סי' תרצ"א שכתבתי זה. ומ"ש שם לתמוה על הרב פר"ח דנעלם ממנו דברי מרן ב"י סי' ל"ב: ביותר יש לתמוה כמו שכתבתי לעיל שכתב הרב פר"ח ודלא כתב"ח. והרב בית חדש הביא דברי הרמב"ם בפי' המשנה וכמש"ל בס"ד):

הלכה ו

אין כותבין לא עברית. פירוש לשון עבר הנהר ולא כתב עבר הנהר:

ולא ארמית ולא מדית ולא יונית. פי' בין בלשונם בין בכתיבתם:

כתב בכל לשון בכל כתב לא יקרא בו. פי' בספר תורה שכתוב באיזה לשון או באיזה כתב הוא פסול לקרות בו בצבור:

עד שתהא כתובה אשורית פי' ובלשון הקדש:

תוספות

אין כותבין לא עברית. אע"ג דזמנין דקרי לשון עברי לשון הקדש כמ"ש בירושלמי בררו להם כתב אשורי ולשון עברי. ובב"ר אמרינן ויגד לאברהם העברי שמספר בלשון עברי והוא לשון הקדש שמספרין האבות. כתב הריטב"א ז"ל בחידושיו למגילה פ"ק על משנת אין בין ספרים וכו' דעיקר לשון עברי אינו לשון הקדש אלא שזה מן הלשונות המושאלים כדתניא לקמן עברית לעברים ואלו אשורית כל אדם יוצא בו ולא עברים בלבד וזה ברור:

ולא יונית. בש"ס פ"ק דמגילה דף ט' איפסיקא הלכתא כרשב"ג דס"ת נכתב יונית. אמנם הרמב"ם פ"א מה' תפילין דין י"ט כתב דכבר נשתקע לשון יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין סת"ם אלא אשורית עכ"ד וכן כתב רבינו עובדי' בפירוש המשנה פ"ק דמגילה וכבר נודע דכתב הרא"ש ז"ל בה' ס"ת דמס' סופרים נתחברה בדורות אחרונים ולכן לא הובא ממנה בתלמוד. והשתא א"ש דבזמן שנתחבר מס' סופרים אחר התלמוד בו בפרק כבר היה לשון יווני נשתקע ואבד ולכן אמרו בבריתא שלנו שלא יכתב יוונית ולא יקרא בס"ת עד שיכתב אשורית. ויש להרגיש קצת על הרב המאירי ז"ל שכתב בפ"ק דמגילה שם בשם גדולי המחברים שאבד לשון יוני וכך קורא הרב ז"ל להרמב"ם ז"ל כידוע והול"ל דהכי אמרינן במס' סופרים שלא יכתבו יונית. גם מרן בכ"מ הי"ל להביא

על דברי הרמב"ם ז"ל בריתא שלנו והרב המגיד פכ"ג מה' שבת שכתב דמט' זה שכתב הרמב"ם פ"א דתפילין דלשון יוני אבד זכרו השמיט שם גבי דליקה דין ספרים בלשון יוני ע"ש יש להרגיש קצת דהיה לו להזכיר בריתא דידן:

הלכה ז

מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יוונית וכו'. ס' יוחסין וס' סדר הדורות הביאו בריתא זו ולא נתברר אימתי היה זה דבסמוך שנינו שכתבו הזקנים התורה לתלמי. וממה ששנינו בסמוך שוב מעשה בתלמי נראה שזה קדם:

תוספות

מעשה בה' זקנים וכו'. מסתמות בריתא זו והסמוכה נראה דשני מעשים אלו היו בימי תלמי ואפשר דהחמשה זקנים לא עלתה בידם לכתבה כהוגן והם עצמם אמרו לו שלא יכלו לתרגמה כהוגן ומזה אח"ך נתעורר להביא אסיפת זקנים והניח כל אחד בפני עצמו לעמוד על אמיתה של תורה. ובסוף מגילת תענית אמרו ח' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך וחשך בא לעולם שלשה ימים והביאו מרן ז"ל בש"ע א"ח סי' תק"ף ע"ש. ולפי מה שאמרו בבריתא שלנו שהיה יום קשה לישראל וכו' והיה חשך ג' ימים. לכך קבעוהו יום תענית:

הלכה ח

שוב מעשה בתלמי המלך וכו'. הוא עלה בקב"ץ ופנה לסובב להביא כל ספרי דתות והיו כמה מאות ספרים ויאמרו לו חכמיו כי לא עשה כלום. בכל ספרי הדתות רוחו"ת מספרות והב"ל הביא גם הוא. ואולם ספרי תורת ישראל תבואינה בהיכל מלך אז בעזם ישמח מלך והמעשה הביאו יוסף בן גוריון פ' טו"ב שלשלת הקבלה דפוס אמשטרדם והעתיקו בסדר הדורות דף ל"ט ע"ש: שכנס ע"ב זקנים. הכי אמרינן פ"ק דמגילה ושאר דוכתי אמנם בס' בן גוריון פ' י"ז כתב ע' זקנים עד אלעזר הכהן בראשם ע"ש. ואחר זה ראיתי באקראי ועראי בהדרת זקנים בס' ר' עזריה וכתוב שם שהזקנים ע"ב ששה לכל שבט ע"ש: ולא גילה להם וכו'. כן הוא פ"ק דמגילה ובספורים הנז' כתוב ששלח להביאם לזה וע"מ כן באו: כתבו לי תורת משה רבכם. פי' חמשת חומשי תורה: אלהים ברא בראשית (פירש"י ועפ' בקצור) שלא יאמרו בראשית שם הוא והם שני רשויות: אעשה אדם ולא כתבו נעשה כדכתי בשלא יאמרו שני רשויות: ויכל ביום הששי ולא ביום הז' שלא יאמרו עשה מלאכה בשבת: זכר ונקבה בראו כצ"ל ולא כתבו בראם שיא' שנים כל אחד דו פרצופין: הבה ארדה ולא כתבו נרדה שלא יא' שתי רשויות: ותשחק שרה בקרוביה כצ"ל: הרגו שור. ולא כתבו איש שלא יאמר רצחנים היו: נושא בני אדם כצ"ל

שלא יא' משה רבכם לא הי"ל סוס: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ושאר ארצות. כי במצרים לא היו אלא רד"ו: זאטוטי לשון חשיבות. לא חמד שלא יאמר חמור לא לקח אבל דבר אחר לקח: צעירת הרגלים ולא כתבו ארנבת שהוא שם אשה ביון: להאיר שלא יאמר ב"נ מותר לעע"ז: אשר לא צויתי לעבדם שלא יאמר לא צויתי שיהיו ויאמרו ח"ו שאלוהות הן ועל כרחו נבראו:

תוספות

מעשה בתלמי המלך פירש"י מלך מצרים היה. והרב מהר"א מלובלין ז"ל בשו"ת יד אליהו סי' מ"ח האריך לפרש דרך דרש:

ואלו הן אלהים ברא בראשית. כתוב בלקוטי רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל בשם גיליון (שחיברו רבינו אליעזר מטו"ך זלה"ה) וז"ל בב"ר איתא דלהכי לא כתב רחמנא אלהים ברא בראשית ללמדך שלא יזכיר שם שמים על לא כלום שכך אמרו רז"ל אל יאמר אדם לה' עולה לה' שלמים אלא עולה לה' שלא יוציא ש"ש לבטלה על לא דבר מכאן אתה מוצא לגדפנים הללו שנשבעים לשקר ומוציאין ש"ש לבטלה עאכ"ו שמתחייבים בנפשותם וכן מצאתי בפירושים אחרים עכ"ל רבינו בצלאל ז"ל. ועמ"ש אני הדל בקונטריס פתח עינים על יומא דף ט"ל ובנחל קדומים ריש פ' בראשית ע"ש בס"ד ועיין בס' לקח טוב למהר"ם נאג'רה ז"ל ובחי' אגדות פ"ק דמגילה:

וראיתי בשלשלת הקבלה דף ט"ז דנסתפק אי העתיקו דוקא חמשה חומשי תורה או כל המקרא והביא ספיקו הרב סדר הדורות ובשלשלת הקבלה כתב דמדברי ארסטי"אה וגם מדברי היוסיפון וכו' נראה שאינו אלא החומש עכ"ל ותימה עליו כי ביוסיפון פ' טו"ב אומר שם בפירוש שהעתיקו המקרא כל הכ"ד ספרים ע"ש:

אמנם נראה כי העיקר שלא העתיקו אלא חמשה חומשי תורה וכן אמרו בבריתא שלנו שאמר תלמי כתבו לי תורת משה רבכם ולשון זה מורה על ה' חומשי תורה. וכן מוכח מדברי כותבי הסיפורים. והכי מסתבר שהרי שינו כמה דברים בתורה ואילו העתיקו הנביאים היו משנים כמה דברים. ויש להרגיש על הרב סדר הדורות שהביא דברי שלשלת הקבלה דעמד בספיקו ושתק לו:

הבה ארדה. כתב הרא"ש בתוספותיו פ"ק דמגילה כי רשב"ם ל"ג אבלה דלא שינו אלא ארדה אבל נבלה קאי לעם ע"ש:

וירכיבם על נושא אדם. פירש"י שלא היה סוס למשה רבינו ע"ה והקשה הרב גופי הלכות ז"ל דף קי"ז דלמה לא שינו בפ' אברהם ויחבוש את חמורו שלא יאמרו אדם כאברהם שכתוב בו ואברהם כבד וכו' בכסף ובזהב לא היה לו סוס ושמא שאני התם

דלא כתיב וירכב ואפשר לקח חמור לטעון עצים אבל הוא רכב על סוס ולא הוזכר תו קשה למה לא השיבוהו כמו שהשיבו לאותו המין ששאל על המשיח וא"ל בר חיוור גוני ונתפייס ולא הוצרכו לשנות התורה. תו קשה למה לא שינו גבי בלעם שכתוב על האתון ואיך לא אמר שקר אתם דוברים וכי מלך גדול כמואב ששלחו לו שרים לא הי"ל סוס. ותו קשה שהי"ל להשמיט מילת על החמור ולכתוב וירכיבם ופשיטא דעל נושא בני אדם ולא היו מאריכים עכ"ל. ונראה דהיו חוששים הזקנים שיוציאו לעז על משה רבינו ע"ה שקבל התורה מה' ונתנה לנו שהיה עני ולא היה חשוב ודוקא על משה רבינו ע"ה היו הזקנים מקפידים שלא יזלזלו א"ה בינם לבין עצמם ולא ישאלונו ולא רצו להשמיט תיבת על החמור שמא א' מהם אפשר דיראה בס"ת על החמור ויאמר שגרענו אבל עתה יראו שהעתקנו הכל רק שתרגמנו בפירוש מבואר ובזה נתורצו כל קושיות הרב ז"ל כמו שיראה הרואה. ובלא"ה על אברהם אע"ה לא יזלזלו דכיון שהיה עשיר גדול לא יזלזלו ויתרצו לעצמן ולהבדיל כה יעשו למען דעת אתונו של בלעם. וכל עצמם של הזקנים הוא על הרוב שלא יאמרו שתי רשויות. או יזלזלו במשה רבינו ע"ה. והם עיקרים גדולים לכבוד ה' ותורתו שלא יהיה להם פתח לחשוב נגד ה' ותורתו בינם לבין עצמם:

ואל זאטוטי. פירש רב צמח גאון בערוך שלו זאטוטי לא נערים ולא זקנים אלא בחורים. רבינו בצלאל אשכנזי כ"י:

צעירת הרגלים בגמרא דידן פ"ג דמגילה ותנחומא פ' שמות אמרו שאשת תלמי ארנבת שמה. ובירושלמי שם פ"ק דמגילה אמרו אמו של המלך היתה שמה ארנבת ע"ש ובמכילתא פ' בא:

הלכה ט

אין כותבין בזהב. פירוש שום אות מסת"ם ולאו דוקא זהב אלא אפי' שאר מיני צבע וזהב אצטריכא ליה אע"ג דמשום חשיבות ומעלה עושה: שהיה כל אזכרותיה כתובות בזהב. שעשה כן ליקר תפאר' האזכרות ואהרו חכמים תגנז:

מוסר. בדבר הנוגע לדת ודין אין לעשות כדעתו העולה על רוחו ככל הישר והטוב בעיניו כי אם על פי חכמים כי הנה אלכסנדרוס הוא חשב לעשות יקר לכתוב האזכרות בזהב ואדרבא דין גרמ"א לפסול הס"ת ולגונזו:

פשט וזה רמוז במשנת חסידים רבי אומ' איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה וכו'. לימדנו רבי להועיל שהדבר הישר שיבור לו הוא כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם דלא סגי מה שהוא טוב בעיניו אלא צריך גם כן שיהיה טוב בעיני אחכים. והגם שיהיה

דבר טוב בעיניו ובעיני אחרים לא סגי עד שיהיה על פי התורה וז"ש והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכל מצות התורה ודיניה אינם ע"פ שכל האנושי כי בכל פרט יש בו תלי תלין סודות עליונים:

וזהו פשט מאמרם ז"ל במכילתא פ' בא זה אלי ואנוהו ר' ישמעאל אומר אתנאה לפניו במצות אעשה לו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפלה נאה דבמצות שכבר ידענו מה טיבם כגון לולב סוכה וכיוצא אעשה אותם נאות לאפוקי לעשות מדעתו פרט אחד כגון מ"ש האזכרות בזהב בס"ת הא ודאי לא נאמר זה אלי דמ"ש אתנאה לפניו רמז מ"ש במדרש ר' תנחומא פ' ויגש אמר רשב"י אמר הקב"ה לישראל הוו מכבדין את המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו. וז"ש זה אלי אתנאה לפניו במצות שאני מכבדן כמותו כביכול:

רמז זה אלי ואנוהו גימט' ענו עם הכולל דמי שהוא עניו ושפל הוא מקיים שויתי ה' לנגדי ונעשה מרכבה לשכינה וזה רמז ואנוהו לשון נוה:

דרש ידוע מ"ש מרן ז"ל דעיקר ביאת האדם בעה"ז היינו דמקודם אכיל דלאו דיליה ובהיל לאסתכולי והקשו ע"ז ממ"ש הרמב"ן ז"ל ע"פ וצדקה תהיה לנו כי השכר הוא צדקה דאנו חייבים לעובדו וא"כ מה נרויח בקיום המצות ס"ס הוא צדקה. ותירצו דהדור במצוה שאינו חייב זה יקר' שכר ובזה לא בהיל לאסתכולי וז"ש זה אלי מורה באצבע דיכול להנות כ"י פב"פ. וכ"ת הכל צדקה ואיך יתכן לחזות לז"א התנאה לפניו"ו דייקא במצות דבעבור הדור המצות זוכה לחזות בנועם ה':

סוד הנה נודע מ"ש רשב"י סימנא לזווגא דכ"י אחותי בת אבי וכו' וז"ס זה אלי קב"ה ואנוהו כ"י אחבר לו נות בית ליחדם אלהי אב"י במוחין דאבא וארוממנהו בסוד גדלות. וס"ת זה אלי ואנוהו גימט' אהיה סוד אימא. אלהי אב"י סוד אבא. אב"י גימטריא אח"ד ביחודא שלים. אלהי אבי וארוממנהו ס"ת שם הוי"ה ברוך הוא ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעד ויעזרנו על דב"ר כבו"ד שמ"ו כי"ר ולקמן פ"ג הלכה י"ג נכתב בסגנון אחר בס"ד:

תוספות

אין כותבין בזהב וכו'. כן כתב הרמב"ם פ"א מהלכות תפילין אם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו כסולין וכתב על זה מרן בכסף משנה וז"ל קשה דתניא בתבונה כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא האזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר וי"ל דה"ה לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסד"א שלרוב מעלתן ראוית ליכתב בזהב קמ"ל והכי משמע מדתניא במסכת סופרים פ"ק אין כותבין בזהב עכ"ל:

ומ"ש מרן ז"ל והכי משמע ולא כתב בפשיטות והכי אמרינן במס' סופרים היינו משום דקאמר בבריתא שלנו אין כותבין בזהב ומעשה בתורתו של אלכסנדרוס שהיה כל אזכרותיה כתובות בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו הגנז. ויש מקום לדוחה לומר דהאי דקתני אין כותבין בזהב אסיפא סמיך דקתני מעשה שאזכרות היו כתובות בזהב ואתיא כבריתא דגמרין פ' הבונה דף ק"ג דקתני כתב האזכרות זהב ודוקא האזכרות אבל שאר אותיות כשר. לכן מרן ז"ל לא כתב בפשיטות והכי אמרינן במס' סופרים. אלא כתב והכי משמע מדתניא במס' סופרים אין כותבין בזהב דודאי מדקתני אין כותבין בזהב סתמא הכי משמע דאין כותבין אפי' שאר אותיות דהול"ל אין כותבין האזכרות והא פשיטא דמשמעות בריתא שלנו הוא אין כותבין כלל בס"ת שום אות בזהב דצריך הס"ת שיהיה כתוב בדיו. והמעשה היה באזכרות וזה פשוט:

ואחזה אנכי להרב פרי חדש ז"ל בהגהותיו להרמב"ם שכתב על דברי מרן בכסף משנה הללו וז"ל כתב הכ"מ ואזכרות דנקט משום דסד"א שראויות לכתוב בזהב קמ"ל וליתא דנקט אזכרות משום דבהנהו יגנזו אבל באותיות אחרות יתקן עכ"ל וכ"כ ה' מרכבת המשנה ח"ב ע"ש:

ואפשר לומר דטעם מרן ז"ל שהוצרך לומר דנקט אזכרות דסד"א שלרוב מעלתן יכתבו בזהב ולא כתב דנקט אזכרות דאי אפשר למוחקן היינו דבבריתא הלזו דפ' הבונה דף ק"ג הכי אתמר פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה או שכתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו. עין רואה דקתני בבריתא או שכתב שלא בדיו וסתמא קתני אפי' אותיות שאינן אזכרות ודאי. וא"כ ליכא למימר דנקט אזכרות משום שאינם נמחקין דהא תני כתב שלא בדיו סתם וכולל לבין לאזכרות בין לשאר והא דתני יגנזו על כרחין לומר דהיינו הא כדאיתא והא כדאיתא שאר אותיות בלא דיו אם אי אפשר לתקן ואזכרות אין להם תקון ומאחר שכן אמאי נקט אזכרות הול"ל כתב שלא בדיו או כתב בזהב יגנזו והוה מפרשינן לה אותיות אם אי אפשר לתקן יגנזו אזכרות יגנזו ודאי דאסור למחוק ואי אפשר לתקן. וסוף סוף תקשי אמאי נקט אזכרות ומשו"ה כתב מרן דסד"א דלרוב מעלתן יכתבו בזהב ועמ"ש הרשב"א בתשובה הביאה הרי"בש בתשו' סי' ז' ומ"ש עליו בהא דקתני יגנזו:

אי נמי יש לומר בפשיטות דסבר מרן ז"ל דתנא דבריתא השתא אתא לאשמועינן דין כתיבה בזהב דדין איסור מוחק את ה' ידוע לכל וא"כ הול"ל כתב שלא בדיו או שכתב בזהבי ואמאי נקט אזכרות יגנזו הא דין איסור מוחק את ה' נודע לכל. ומש"ה הוצרך מרן

לומר דאיכא רבותא למנקט אזכרות לענין כתיבה דסד"א שלרוב מעלתן ראויו' ליכתב בזהב אלא שלא הטריחו להמון העם אך אם כתבן בזהב מצוה הוא עושה:

ודע שהרב פרי חדש והרב מרכבת המשנה ח"ב למהר"ש ז"ל הנז' כמדומה שלא ראו דברי מרן בבית יוסף א"ח ריש סי' ל"ב דשם כתב מרן ז"ל גופיה הא דנקט אזכרות משום מוחק אבל בסגנון וענין אחר וז"ל מרן שם בבית יוסף. ומתוך דברי הרמב"ם וכו' ונראה דהא דנקט אזכרות משום דהיה ס"ד דמשום דחשיבי עדיף לכתבם בזהב מבדיו וכו' וכתוב בנמקי יוסף וכו' שזרק הזהב על כתב השמות שנכתבו בדיו אפ"ה פסול דכתב העליון כתב ומבטל התחתון עכ"ל. ונ"ל דהיינו דוקא כשאינו יכול להעביר הזהב אבל אם יכול להעבירו יעבירנו משאר כתב התחתון מיהו באזכרות אסור דהוי מוחק ולפ"ז משו"ה נקט אזכרות דיגנז דאין לו תקנה אבל בשאר תיבות מעבור הזהב וחוזר לכשרותו עכ"ל ראה בעיניך דמרן הקדוש ז"ל גם הוא כתב על דברי הרב הנמקי ז"ל דנקט אזכרות דיגנז דאין לו תקנה משום מוחק. אמנם כפי פשט הברית' דכתב האזכרו' במי זהב ממש לא הונח למרן לומר דנקט אזכרות משום דיש איסור מוחק דזה איסור ידוע והשתא מיירי לדין כתיבה והול"ל דאין לכתוב בזהב ואנן ידעינן דין אזכרות דיש איסור מוחק. אבל כפי פירוש הרב הנמקי יש חידוש דרבותא אשמועינן באזכרות דנכתבו בדיו יזרק זהב עליהם דאם מעביר הזהב הו"ל מוחק אבל שאר אותיות חוזר לכשרותו:

וראיתי בשו"ת בשמים ראש (שהם תשובות הרא"ש ושאר גדולים) שכתב בסי' רפ"ח וז"ל ומה שהקשית בהא דאייתי פ' הבונה כתב שלא בדיו או שכתב האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו מאי אתי לאשמועינן אטו אזכרות גריעי משאר כתב והרי כתב שלא בדיו. ואפי' אות אחת שלא בדיו פסולי תשובה אשמועינן פסולין. ואשמועינן דחייב לגנוז סד"א כיון שכל האזכרות כתובות בזהב אין שם קדושה חלה עליו. ואף דאמרינן בריתא אחריתי היה כתוב על ידות הכלים יקוץ ויגנוז אפשר לענין דאית ביה קדושה אפי' בלא ספר. וכאן אשמועינן בגוף הכתב אף שאין בו דיו עכ"ל. עין רואה שהוקשה לשואל אמאי נקט אזכרות שכתב בזהב. והיצרך לתרץ דסד"א דאין שם קדושה עליו וכו' ולא בא בפיו דדוקא אזכרות נקט דיש איסור למחוק השם כמ"ש הרב פר"ח והרב מהר"ש הנז' דהא פשיטא ולא צריכה למימר כמדובר. ומדברי הרב הנז' נראה דסובר דמ"ש היה שם כתוב על ידות הכלים היינו שכתוב שם בכלי בדיו:

וראיתי להרב נחלת יעקב בפירושו שכתב וז"ל אין להקשות דהוא מעשה לסתור ברישא קתני אין כותבין בזהב סתם משמע בכל הס"ת אין לכתו' בזהב ובסיפא מייתי מעשה דאין כותבין האזכרות וכו' ובמסכ' שבת דף ק"ג איתא להדיא אין כותבין האזכרות בזהב.

אכן כבר כתב הב"י סי' רע"ו וכו' ה"ה שאר ס"ת וכו' והט"ז סי' רע"ו נתן טעם לשבח וכו' היו רוצים לחלוק כבוד להשם וכו' ועוד נ"ל וכו' באזכרות דאין רשאי למחוק וכו' מצאתי סברא זו בש"ך וכו' עכ"ל ומה שהעיר וכתב דאין להקשות דהוא מעשה לסתור וכו'. לישר"י לן מר דבזה לא שייך מעשה לסתור דהאיסור בכל ולא אירע מעשה אלא באזכרות ואין נסת"ר מחמת"ו אבל הכי הול"ל דהיה מקום להקשות דהכא קתני אין כותבין סתמא ובריתא דפ' הבונה קתני כתב אזכרות בזהב. ומה שהביא מהרב טורי זהב ז"ל. נעלם מהרב ט"ז וממנו שהם דברי מרן בכ"מ פ"א דתפילין ובב"י א"ח סי' ל"ב. אלא שמרן כתב כן לפשט הבריתא דכתב במי זהב. והרב ט"ז כתבה על דברי הנמקי שזרק עפרות זהב על האותיות וכפ"ז פירש גם מעשה דאסכנדרוס דבריתא שלנו דזרק עפרות זהב. ומ"ש הסברא שמצא בש"ך ז"ל הם דברי מכן בב"ז על דברי הנמקי כמ"ש לעילי ולעיל כתבתי טעם מרן שכתב זה על דברי הרב הנמקי ז"ל ומבין ריסי עיני הרב ש"ך נראה דלא נחית בזה. ואני בעניי כתבתי בענין זה בקונט' ברכי יוסף י"ד סי' רע"ו בסגנון אתר ע"ש ודוק:

הלכה י

כל התורה כולה עברית היא אלא שיש דברים תרגום. עברית פי' לשון הקדש: של עברית אל יכתוב תרגום. פי' תיבת לשון הקדש: לא יכתוב תרגום: אל יהפכם כגון יגר שהדותא גלעד. פי' שלא יכתוב ויקרא לו לבן גלעד ויעקב קרא לו יגר שהדותא וזהו אל יהפכם ויש אומרים לא דברו אלא על שהדותא וגלעד שהן שתי לשונות עברית. ותרגום פירוש דת"ק סבר דכל תיבה שהיא לשון הקדש לא יכתובו' תרגום ואם כתבה תרגום פסול ויש אומרים סבר דודאי לכתחילה אין לשנות אבל בדיעבד כשר ומה שאמרו שמעכב אינו אלא בתיבות אלו יגר שהדותא גלעד בזה הוא שאם שינה פסל. והיינו דמסיי' עברית שכתבו תרגום תרגום שכתבו עברית אל יקרא בו ואיזהו יגר שהדותא גלעד וחבירו כלומר מ"ש שהמשנה פסל ולא יקרא בו היינו יגר שהדותא שכתבו גלעד וחבירו גלעד שכתבו יגר שהדותא וכל זה סברת יש אומרים:

ודע דאפי' לסברת יש אומרים דוקא אם כתב פי' התיבה שכתובה בלשון הקדש בתרגום אבל כתב פירוש שאמרו רז"ל כגון שכתוב הן ואמרו רז"ל בלשון יוני אחד אם כתב אחד במקום הן פסול וכן מ"ש במנחות דף ל"ד אמר ר' עקיבא טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים אם כתב במקום לטוטפות לארבע פסול וכיוצא בזה ופשוט ועיין מה שאכתוב בסמוך:

דרש בפיוט לשבת נחמו (במחזור אשכנז) דין נשמע תורת שמע בכל לשון להתמלל הלא נודע בארבעה אשר פירשו זקנינו עכ"ל ואינו מובן ואמר הגאון מהר"ר ליווא מפראג ז"ל שבחלום הגידו לו פירוש דברי הפיוט הנז' שממ"ש רז"ל טט בכתפי שתים פט באפריקי שתים ומזה למדנו שהן ארבע מזה ידענו כי שמע יכול לומר בכל לשון שהרי כתוב טט פת בלשונות אחרים. וז"ש דין נשמע תורת שמע בכל לשון להתמלל שהדין הוא דיכול לקרות שמע בכל לשון. וכי תימא מנ"ל דק"ש שהוא יחוד ה' יכול לו' בכל לשון לז"א הלא נודע בארבעה אשר פירשו זקנינו כלומר הלא תראו ד' אשר פירשו רז"ל טט בכתפי ופת באפריקי ונכתב טט פת בלשונות אחרים לרמוז דשמע יכול לוי בכל לשון. והגאון החסיד מהר"ש מאסטרפולי ז"ל אמר שרא' בחזון שהפירוש הוא שדין שמע בכל לשון נזכר בד' מסכתו' ברכות דף י"ג מגילה דף י"ט. סוטה דף ל"ב שבועות דף ט"ל. וז"ש ובארבע פירשו זקנינו:

ודע שכתב הגאון הרמ"ע ז"ל באלפסי זוטא ה' תפילין על הא דטט בכתפי שתים וכו' לא חלקה התורה כבוד אלא ללשון ארמי ואין פענח מצרי אלא מלה עברית מורכבה כמ"ש בב"ר ולא אמרה ר' עקיבא למילתיה אלא לגלויי מילתא דהא וטאטאתיה לשון שבירה היא כי חופיא שקסמין נשברים מאיליהם בשעה שמכבדין בה את הבית וכן פתות אותה פתים הרי שתים שהן ארבע עכ"ל:

ועדיין צריכין אנו למודעי' דאשכחן שאמרו רז"ל הן לשון יוני אחת כמ"ש במ"ק דף כ"ח וכיוצא אמרו רז"ל בר"ה דף כ"ו באפריקי קורין למעה קשיטה ובכרכי הים קורין למכירה כירה וזהו אשר כריתי וכן כמה לשונות בנביאים וכתובים כמ"ש בש"ס ואיך אמרו בב"ר פ' ע"ד דחלק הכתוב כבוד ללשון ארמי. ומשו"ה נדחק הרמ"ע במאי דקמן ואפשר לישב במה ששמעתי מפה קדוש מורינו הרב המובהק מר קשישא כמהר"ר אליעזר נחום ז"ל כד הוינא טליא הוא היה אומר משם המקובלים ז"ל דכל הלשונות החיות שלהם הוא שבכל לשון יש תיבה בלשון הקדש וזהו החיות והרוחניות שבלשון והתיבות ההם הם לשון הקדש אלא שעתה נשתכחו התיבות האלו מלשון הקדש ונראות כאלו הם מלשונות הגוים ורז"ל גילו לנו בהעלם שתיבה פ' היא מלשון פ' כלומר שתיבה זו עתה נכרת שהיא לשון פ' אבל האמת שהיא בלשון הקדש והיא החיות של אותו הלשון ע"כ שמעתי מפי מורינו הרב הנז' ז"ל. ולפי זה יש לומר דרז"ל ידעו דכל התיבות דאמרי שהם מלשון יוני אפריקי מצרי וכיוצא היינו לפרש לנו פירוש התיבות שעתה תיבות אלו נראות שהם מלשונות הגוים אבל האמת שהתיבות האלו הם לשון הקדש ולקחו אותם הלשונות ההם לחיותם אבל לשון ארמי הוא ממש לשון ארמי וחלק לו

הכתוב כבוד בתורה. ולפי הקדמה הלזו יש להעיר על פירוש הגאון מוהר"ר ליווא ז"ל שכתבתי בסמוך ויש לישב כאשר יראה המעיין וק"ל:

ובענין יגר שהדותא יש הקדמה משם גלי רזיא הבאתיה על ראש שמחת"י בתחילת קונטריס שמחת הרגל ע"ש שצריכה ישוב:

סוד. טעם מה שהקב"ה חלק כבוד ללשון ארמי הוא דלשון ארמי הוא בנגה אחוריים של הקדושה והוא קדוש יותר משאר לשונות וכן תרגו"ם גימטריא תרדמ"ה וז"ס קריאת הפ' שנים מקרא וא' תרגום לברר מנגה ולהכניסו לקדושה כמו שביאר באורך רבינו האר"י זצ"ל בשער הכונות. ובזה יובן טעם ת"ק ויש אומרים בבריתא שלנו דת"ק סבר דכיון דלשון הקדש הוא קדש כשמו אם כתב איזה תיבות תרגום חילל קדושתם והן נוג"ה לו ופסול. ויש אומרים סבר דודאי לא יכתוב לכתחילה אך בדיעבד כיון דהא מיהא הוא קדוש יותר משאר לשונות ויש בירור יקרא בו. ודוקא לשון ארמי ולא לשון אחר זהו סברת יש אומרים:

רמז כתב רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כ"י ואלה שמות ר"ת וחייב אדם לקרו' הפרשה שנים מקרא ואחת תרגום עכ"ד. וצריך להבין מאי שיאטיה דרמז זה כאן. ואפשר לומר דנודע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושה אשר שם במצרים ערות הארץ בכח שעבודם בחמר ובלבנים וכו' וסוד קריאת הפרשה שנים מקרא ואחת תרגום הוא לברר מנגה שחציה חול ולהכניסה אל הקדש כי תרגום גימטריא תרדמ"ה סוד נגה ולחברה עם המקרא כל פסוק ופסוק שיהא נכלל בקדושה כמו שהאריך רבינו האר"י זצ"ל וא"כ יצדק מאד כאן בשעבוד מצרים דאצטריכא להו תוקף השעבוד לברר נצוצי הקדושה. על דרך זה יום הששי בחינת יסוד סמוך לשבת דיש בו עליית העולמות חיובא רמיא לקרות הפרשה שנים מקרא ואחת תרגום לברר מנגה ולכלול בקדושה וכתיב את יעקב איש ס"ת שבת בסוד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וז"ש הבאים מצרי"מה גימט' שכינה דהבירורים יבואו לשכינה כנודע ודוק כי קצרתי ועיין מה שכתבתי אני בעניי במחזיק ברכה א"ח ריש סי' ק"ן ומה שכתבתי בעניותי בפתח עינים על ע"ז דף כ"ד ועיין מה שכתבתי בסמוך משם הרב מהר"א נחום ז"ל ודוק הטב:

האזינו השמים שעשאה שירה. כפירוש שכתבה צורת שירת הים: שירה שעשאה האזינו שכתב שירת הים דמות שירת האזינו: רצוף שעשאו מסורג פי' מה שנכתב התיבות סמוכין עשה אותם מפוזרים ונפרדים: מסורג שעשאו רצוף. מה שהוא נפרד כתבו סמוך: או שעשה המסורג שלא כהלכתו פי' שלא היה אריח על גבי לבינה לא יקרא בו ופסול:

דרש בפסוק ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם שהבאתיו בתוספות בס"ד שהפ' הזה הוא מצות עשה לכתוב ס"ת כל אחד מישראל כמ"ש פ"ב דסנהדרין וכ"כ הרמ' ה' ס"ת פ"ז מ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות עכ"ל. ואפשר לרמוז דרך דרש תיבת ועתה כתבו לכם ונקדים מ"ש בתנחומא פ' תשא ע"פ אכתוב לו רובי תורתי דאמר משה רבינו ע"ה שתכתב תורה שבע"פ והשיב לו הקב"ה אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו שיאמרו א"ה שהם נצטוו וכו' ע"ש באורך וכתב רבינו בעל הסמ"ג שבזמן שנכתבה המשנה טרודים בעניניהם ולא ישגיחו ע"ש בהקדמתו וזה רמז ועתה בזמן הזה כתבו לכם השירה הזאת דוקא ולא תורה שבע"פ והטעם ולמדה את בני ישראל דוקא ולזה שימה בפיהם שתהיה תורה שבע"פ דוקא אבל לימים עוד גם התורה שבע"פ נכתבת. א"נ תיבת ועתה רמז דאז מצוה לכתוב תורה שבכתב ולדור אחרון מצוה שיהיה לו ש"ס ופוסקים כמ"ש הרא"ש והרב החינוך וז"ש ועתה בדור הזה וכיוצא בו המצוה הוא לכתוב ס"ת ואח"ך מצוה להיות לאדם גם ספרי תורה שבע"פ כאמור:

סוד כל תלמוד תורה ומצות הוא ליחד קבה"ו ותורה שבכתב שהיא סוד קב"ה. הם ה' ספרים בחינת ה' שהיא השכינה ומשנה תורה שבע"פ היא ששה סדרים לרמוז ו' קב"ה וזה רמז כתבו לכם את השירה הזאת ה' תיבות כנגד ה' ספרים בחינת שכינה ורמוז ה' זאת וזה סוד ספר תורה ספר מ' תורה ז"א יחוד קבה"ו וזה רמז תור"ה שיש בה שי"רה וא"ש ההי"ב:

רמז מוסר נרמז כתיבת ס"ת באופן זה כתבו לכם את השירה תורה שיש בה שירה האזינו שם רמז לצרף תמיד אל לימוד התורה תוכחות מוסר כי בזה יתעלה הלימוד מנוקה הוא לשבים והתורה רצויה תורה לשמה וכמו שבמ"א הארכנו בזה ועיין בקונט' דבש לפי דף צ' עש"ב ויש להסמיך משז"ל דסופר סת"ם יהרהר תשו' קודם שיכתוב וזהו ועת"ה כתבו אין ועתה אלא תשובה:

תוספות

כל התורה עברית. לא דמי למאי דתניא לעיל הלכה ו' אין כותבין לא עברית ולא ארמית דהתם פירושו לשון עבר הנהר. והכא פירושו לשון הקדש כי שם עברית הוא שם משותף ומתפרש לפי ענינו וכמ"ש שם בשם הריטב"א ז"ל:

אל יהפכם. כלומר לא מיבעיא אם יכתב יגר שהדותא יגר שהדותא או גלעד גלעד דזה ודאי פשיטא דפסול והוא מעשה הדיוט אלא אפי' להפך פסל דהוא שקר דלבן קראו יגר שהדותא ויעקב אע"ה קרא לו גלעד ועוד שעושה חול קדש וקדש חול:

ויש אומרים הרב נחלת יעקב ז"ל בפירושו האריך והם דברים פשוטים ושוב מצא באגודה וכתב שהיא גירסא נכונה. ובענין זה אין להביא ראיה מס' אגודה דשם קיצר הלשון ואינה גירסא אחרת:

עברית שכתבו תרגום וכו'. הרב נחלת יעקב הבין שהוא חלוקה אחרת ומשו"ה כתב דבתחילה אשמועינן שלא יכתוב ואח"ך בא ללמד שלא יקרא בו. ולא נהירא אלא הכל סיום סברת יש אומרים והגם שנראה שפת יתר יותר נראה לפרש כן וכן ראיתי שכתב הרב רגל ישרה ע"ש:

יגר שהדותא גלעד וחבירו. הרב נחלת יעקב פירש וחבירו בדניאל ועזרא ולצדדין קתני דבס"ת לא יקרא בו. ואינך לא יכתוב ע"ש ואין פירושו מחוור. ויותר נראה לפרש כמו שכתבתי בפירוש והגם שהוא קצת דוחק מ"מ מתישב יותר מפירושו' וכן נראה מבין ריסי עיני הרב רגל ישרה שמפרש כן. א"נ אפשר לפרש מ"ש וחבירו היינו יפת אלהים ליפת דפירוש יפת בתרגום ירחיב ואמרו על זה בב"ר פ' ל"ו מכאן לתרגום מן התורה ע"ש וביפה תואר וא"ש וחבירו דלא יש בתורה תרגום כי אם יגר יפת והני בי תרי ידענו מרז"ל שהם תרגום. וסברי יש אומרים דלכך נכתב תרגום בתורה שאם כתב איזה תיבות במקום לה"ק תרגום כשר בדיעבד:

האזינו השמים שעשאה שירה. פ' הבונה סוף דף ק"ג תניא כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה וכו' יגנזו ואשמועינן דס"ד דמאחר דמצות כתיבת ס"ת נצטוינו בפ' ועתה כתבו לכם את השירה כידוע הוה ס"ד דאין קפידא דאם כתבה כשירה או שירה כיוצא בה כשר קמ"ל:

רצוף שעשאו מסורג שעשאו רצוף או שעשה המסורג שלא כהלכתו אל יקרא בו. כתב הרב נחלת יעקב בפירושו וז"ל צריכין למודעי ששירת הים וכו' אותן התיבות שצריכין להיות סמוכין וכו' והא דקתני מסורג שלא כהלכתו ר"ל אף שכתבו מסורג רק ששינה בסרוג עצמו כגון שהתיבה שראויה לכתוב בסוף שיטה ראשונה כתב בתחילת שיטה שניה וכו' איברא הא דקתני דאם שינה במסורג עצמו פסול לא קי"ל הכי אלא כמו שכתבו הטור וש"ע סי' ער"ה כתב השירה כשאר הכתב פסול ודוקא שכתב השירה כשאר כתב בלי פיזור אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל ובלבד שיהיה אריח ע"ג לבינה. ואפשר הא דקתני הכא רצוף שעשאו מסורג ר"ל שכתב בשירת הים אריח

על גבי אריח ובשירת האזינו אריח ע"ג לבינה והיינו שינה במסורג עצמו וכו' אך לפי זה קשה היינו רישא האזינו שעשאה שירה עכ"ל. ויש לדקדק בדבריו דברישא שפירש מסורג שעשאו שלא כהלכתו שכתבו שלא כמו שנהגו וכו' היכי כתב דלא קי"ל הכי דהטור וש"ע פסקו להפך. איפכא מיבעי ליה דהי"ל להקשות לטור וש"ע דמ"ס הוא הפך דבריהם וכל שאין דבריהם ז"ל נובעים מים התלמוד מותבינן עלייהו ממ"ס. והכי הול"ל מוכרח דאין פירוש הבריתא כמדובר דהטור וש"ע פסקו להפך. גם מה שפירש אח"ך הרי הוא בבל יאמר וכמו שהוא עצמו תבריה לגזיזיה:

ועוד קשה לי הדל עליו דמאחר דהוא עצמו מביא דברי הטור וש"ע שכתבו אם שינה בפזור ממה שנהגו לא פסל ובלבד שיהיה אריח על גבי לבינה ומשמע ודאי דאם שינה בפיזור ואינו אריח על גבי לבינה פסל. א"כ לימא דהיינו מאי דקתני בבריתא שלנו מסורג שעשאו שלא כהלכתו היינו דשינה בפיזור ואינו אריח על גבי לבינ' פסל ולא יקרא בו הא אם הוא כהלכתו אריח על גבי לבינה אף ששינה בפיזור לא פסל והברייתא זאת עולה כדברי הטור וש"ע ואמאי פירש הבריתא דלא כהלכתא וכתב דלא קי"ל הכי ואח"ך נטה לפרש פירוש דאין לאומרו:

והנה לי ההדיוט. אפשר לפרש בבריתא שלנו דקתני רצוף שעשאו מסורג וכו' דפירושו הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בה' ס"ת פ"ח דין ג' אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה וכו' הרי זה פסול וכו' עכ"ל. וא"כ אפשר דהיינו דקתני בבריתא שלנו רצוף שעשאו מסורג כלומר שהניח פנוי והפסיק במקום שאין בו פרשה ודינו שיהיה רצוף ועשאו מסורג. או מסורג שמקום שיש פרשה לא הפסיק ועשאו רצוף. או מסורג שעשאו שלא כהלכתו שבמקום שיש פרשה הפסיק אך לא הניח השיעור שצריך להפסיק אל יקרא בו שהוא פסול. ובזה מתישבת בריתא שלנו והרוחנו שמצאנו מקור לדברי הרמב"ם לדין זה דהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה שהוא פסול דמרן בכ"מ לא הור"ה גבר איה מקום כבודו. ומצאתי להרב מגדל עז שבכללות דין זה מורה מקום הוא בפ"ק דמס' סופרים ע"ש. ואפשר שהיה מפרש בריתא שלנו כדאמרן וסבר שדין זה דהרמב"ם דהפסיק והניח פנוי מבריתא זו נובע. ואחר זמן בא לידי ס' רגל ישרה וראיתי שפירש בריתא שלנו כמו שפירשתי ע"ש:

וחזה הוית להר' משאת משה ח"א בי"ד סי' כ"ב שהביא דברי הרב ט"ז בס' ער"ה שכתב דהניח מקום פנוי במקום שאין בו פרשה פסל וכמ"ש הר"מ פ"ח דין ג' וכתב על זה באורך ובקצור אעתיק קצת לשונו וז"ל אך מה שאנו נבוך בזה וגדולה היא אלי היינו

ממ"ש פ"ז דין ג' כיצד כותבין יניח בין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובדין מ' כייל ותני אם שינה וקרב השיטין או הרחיקן הואיל ולא שינה בפתוחות וס' כשר ומוכח דעשה פרשה באתר דלא שייכא אינו פוסל דהרי אם הרחיקן דהיינו שיעור שתי שורות כשר והרי משהרחיק בין שיטה לשיטה יותר משעורו הרי משוה ליה פרשה פתוחה לדעתו דסגי במניח שיטה אחת ריוח אלא נראין הדברים וכו' ונמצאו דברי הרב ב"ח סמוכין מדברי הר"מ גופיה ודלא כהרב ט"ז וכו' וצריכין אנו ליתובי דברי הר"מ פ"ח דין ג' וכו' ואשר אני אחזה בישוב למודים על האמת דמ"ש הר"מ שהפסיק והניח פנוי היינו שכתב פרשה אחת כשירה והיא הבריתא דפ' הבונה וכו' ובהכי ניחא דאי דברים כפשטן נמצא השמיט הרמב"ם חלוקה דכתבה כשירה המוזכר בבריתא ולא שנאה כמו שהזכיר שאר החלוקות דאע"ג דחשיב לה פ' עשירי איבעי ליה למתנייה הכא וכו' ועוד דאל"כ מנ"ל להרמב"ם הך פיסולא דעשה פרשה במקום שאינה וכו' ע"ש באורך:

ואני בעניי אומר דכל דברי הרב ז"ל תמוהים ולא אאריך בפטפוטי דברים כי הנה מאי דקשיתיה מה שהכשיר הר"מ הרחיק השיטין דהרי הניח שעור פרשה פתוחה שיטה אחת ריוח וכו' אמר רב הנח"ה שובר"ת דהרחיקן היינו דהרחיק שיעור שיטה וחצי בין כל שיטה ואין כאן שיעור פרשה פתוחה. ותו דאם במניח שיטה אחת ריוח הוא שיעור פרשה פתוחה היינו כשכותב כל השיטות כתקנן. אז במניח ריוח שיטה אחת הוא שיעור פרשה. אבל הכותב הזה שדרכו להרחיק בין שיטה לשיטה ריוח שני שיטין זה אינו שיעור פרשה כי כן דרכו להרחיק השיטות וכל אדם חזו אין להאריך בדברים פשוטים. ומ"ש שנמצאו דברי הרב ב"ח סמוכים מדברי הרמב"ם גופיה. תימה עליו דהרב ב"ח כתב בפשיטות דהרמב"ם פוסל במניח ריוח פנוי במקום שלא יש פרשה. וכל עצמו דהרב ב"ח לומר דהטור פליג בהא א"כ מאי קאמר דדברי הרב ב"ח סמוכים מדברי הרמב"ם מה זו סמיכה דהרב ב"ח סובר דדעת הרמב"ם לפסול אם הניח פנוי כאשר יראה הרואה בדברי הרב ב"ח ז"ל:

אשר פירש מ"ש הרמב"ם פ"ח דהניח פנוי היינו שכתב פרשה כשירה דאלת"ה אמאי השמיט הרמב"ם חלוקה זו מהבריתא והמודה על האמת יבין את זאת והאריך בזה. אני הדל אומר דמודה על האמת ימאן בפירושו בדברי הרמב"ם ואין רצוני להאריך. ומ"ש דאי בפשטו אמאי השמיט הרמב"ם דין זה דכתבה כשירה דקתני בבריתא דפ' הבונה והאריך בזה. תימה עליו דהוא ז"ל קאי בפ"ז דין ט' שכתב הרמב"ם הרחיק את השיטין או קרבן. ולא ראה שבאותו פרק באותו מקום בדין י"א כתבו הרמב"ם וז"ל שכתב פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שכתב השירה כשאר כתב או שכתב פרשה אחת

כשירה הרי זה פסול עכ"ל ומרן שם בכ"מ מייתי הבריתא דפ' הבונה ע"ש. ומ"ש דאל"כ מנ"ל להרמב"ם האי פיסולא וכו'. כבר כתב הרמב"ם גופיה בתשו' דכל דבר שכתב בחיבור סתם הוא מבבלי או ירושלמי או ספרא או ספרי וכו'. ואם נעל' ממנו מקור הדין אטו מזה נכריח לפרש דבריו הפך משמעותן ואני הדל פירשתי בריתא שלנו בזה ויתכן שהיא מקור דברי הרמב"ם ז"ל וכדמוכח מהרב מגדל עז:

עוד הביא ראיה הרב משאת משה ז"ל שם דאם הניח ריוח כשיעור פרשה לא פסל מהברית' דפ' הבונה דקתני כתבה כשירה פסול ותפוק ליה שהפסיק במקום שאין בו פרשה והריב"ש סי' רפ"ו דחה לזה דהוה ס"ד דעשאה כשירה עדיף וביאור דבריו דס"ד דכיון שיש דוגמתה כשירה תהיה כשרה ומזה הצד נימא דהניח שיעור פרשה כשר כיון דיש דוגמתה פרשיות פתוחות וסתומות והו"ל לאשמועינן פסולא אלא ודאי דכשר זהו תורף דבריו בקצור עיין בספרו באורך. ואין דבריו מחוורין חדא דהניח ריוח כשיעור פרשה ודאי פסול ק"ו משינה מפתוחה לסתומה כמ"ש הריב"ש והרב ט"ז מאי אמרת דלתכשר מטעמא דיש דוגמתה בפרשיות פתוחות וסתומות כבר למדנו מהבריתא דכל דשינה לכתוב דוגמת השירה פסולה וה"ה עשה דוגמת פרשה במקום שלא יש פרשה. ותו דכונת הריב"ש דכתבה כשירה ס"ד דכשר דעייוני עלייה פרשה זו לכותבה כשירה ובזה דוקא הוה ס"ד דכשר דהוא עדיף טפי קמ"ל דפסול אבל הניח ריוח כשיעור פרשה אין זה עילוי ופסול ודאי וא"צ לאומרו. ותו דדוקא כתבה כשירה אצטריך לאשמועינן דסד"א דכיון דכתיב ועתה כתבו לכם את השירה על כתיבת כל התורה נימא דאם כתבה כשירה זכור לטוב ולהכי אפיקיה קרא למצות כתיבת כל ס"ת בהך לישנא קמ"ל אבל בהניח שיעור ריוח פרשה במקום שלא יש פרשה לא יש ס"ד להכשיר ופסול ודאי וכמ"ש הרמב"ם ז"נ בהדיא דהניח פנוי במקום שאין בו פרשה פסול ודבריו פשוטים וברורים ודלא כמו שפירש הוא ז"ל וכמו שכתבתי בעניותי לעיל וקצרתי בענין זה וסמכתי כי יתן את רגחו המעיין עיניו יחזו דהדברים ברורים ופשוטים בס"ד:

והנה אני הדל כתבתי בקונט' שיורי ברכה י"ד סי' ער"ה בשם הרב מהר"ר דוד קורינאלדי זלה"ה בהגהותיו כ"י דס"ת שכתב שתי שיטות בסוף שירת הים כשאר הכתב כשר ע"ש ובו בפרק לרגל המלאכה אשר לפני העתקתי דבריו וכבר אנא נפשאי כתבית בפתיחת מחזיק ברכה גם בחיים שאל ח"א סי' ח' כי כל דין שאני מביא בברכי יוסף ושיורי ברכה מספרי דפוס או כ"י הן לא הובא להורו"ת נתן כד"ל מסכי"ם הולך בדין ההוא. רק להגיד לאדם החידוש ההוא והעומד עליו עיניו תחזינה משרים אם לרחק או לקרב. ומזקנים אתבונן הרב כנה"ג והרב יד אהרן זלה"ה דנהוג הכי ע"ש ודבר שהיה בכלל הוראה זו

דהרב הנז' כי הן עתה שעמדתי על דבריו לדעתי הקצרה יש לפסול ס"ת שכתוב שתי שיטות בשירה בסוף כשאר כתב ואין ראיותיו מכריעות דמלשון הרמב"ם אין ראיה ודברי ריא"ז שכתב אם כתב השירה כל שיטותיה כשיטות ס"ת פסולה אגב ריהטא כתב כן ולא נחית להכי תדע דהרי אם כתב עשרה או י"ב שיטות השירה כשאר הכתב היעלה על לב דס"ד זה כשר הא ודאי אינה סברא וא"כ על כרחך דדברי ריא"ז לאו דוקא ולאו לדיוקא אתי. ואדרבא מדברי הרמב"ם ז"ל פ"ח שכתב וז"ל אם טעה בריוח הפרשיות וכו' או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות הרי זה פסול עכ"ל מוכח מפשט דבריו דכל שינוי בצורת השירות פוסל מעין דוגמא של מעלה שהניח פנוי וכו' או שכתב כדרכו. ובודאי שתי שיטות בסוף השירה שהם כתובות כשאר הכתב ודאי שינוי הוא ופסול והרב גנת ורדים ז"ל א"ח כלל ב' סי' ח' הכשיר אם בשיטת שלשים של השירה לא נזדמן לסופר לכתוב רק מעט מזער שאינו יכול להרויח ביניהם ולעשותם בסגנון שאר השירה וכתבם רצופות אין להקפיד דמוכח דלאפס תיבות לא כתב בהפסקה וריוח בינתים ע"ש עין רואה דאפי' בשיטת שלשים הוצרך הרב ז"ל לאהדורי אשריותא מטעם דלא הוה בידיה ומוכח לכל מראה עיני דשקיל תי"בותא כי לא יוכל עשוהו כשאר השירה ומדבריו למדנו דבנדון הרב מהר"ד קורינאלדי ז"ל דשתי שיטות בסוף השירה כתבן כשאר הכתב דודאי פסול לדעת הרב גנת ורדים ז"ל ובודאי נכלל במ"ש הרמב"ם דשינה צורת השירות פסול. וגם סתם לשון הבריתא שלנו דקתני מסורג שעשאו רצוף לא יקרא בו מילתא פסיקתא קתני דפסול ודוק הטב. ומה גם למ"ש הרב קרית ספר פ"ז דצורת פרשיות פתוחות וסתומות ושירות דאוריתא ונפיק מקרא דוכתבתם שתהא כתיבה שלימה ותמה עיין בדבריו ובס' מעשה רקח על הרמב"ם ח"א פ"ח דס"ת בנדון כעין נדון הרב גנת ורדים הכשיר והאריך ומידי עוברי ראיתי שיש להשיב על ראיותיו ועל דבריו כאשר יראה המעיין לא ע"ט האסף:

הלכה יא

הכי גרסינן גמר כל הספר ושייר פחות מדף מסרגו ועושה דף קטן בפני עצמו ואינו נמנע. וכן הוא הלשון בס' האגודה. והכי תניא במנחות דף ל' ע"א בסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד ופירש רש"י ז"ל אם רוצה יעשה דף קצר מתיבה אחת משיטה אחת כדי שיגמור בסוף הדף:

תוספות

ושייר פחות מדף. לאו דוקא אלא אפי' אל נשתייר אלא פסוק אחד כמ"ש במנחות דף ל'

וכתבו התוספות שם ואע"ג דליכא שיטין או שעורי אחרינ דמס' סופרים ליכא למיחש בדף אחרון אע"פ שאי אפשר לסיים הדף בפסוק אחד וכו' אא"כ יעשה בדף אחרון שיטין ארוכות עכ"ל. וקצת יש להרגיש דהול"ל דדין זה עצמו הוא במס' סופרים בבריתא שלנו דמתנועת דבריהם נראה דהרגישו דליכא שעורי דמס' סופרים וניחא להו דאין לחוש בדף אחרון וא"כ הול"ל דדין זה עצמו שנוי במס' סופרים וה"ט דליכא למיחש בדף אחרון וא"ש טפי:

מנהגו כלומר עושה דלוגין בדף זה לעשות שיטין ארוכות שלא כדרך כתיבת הס"ת אלא בדף זה עושה תיבות ארוכות ודוק בדברי רש"י ותופסות:

הלכה יב

ושל חמשה אין חולקין אותה שלא יעשה אחת שנים ואחת שלשה כצ"ל וכ"כ הרב נחלת יעקב ושטעם דאין עושין יריעה פחות משלשה דפין: ואינו רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות. פי' דיש מי שיש לו אימון יד שכל את ידיו לעשות כל אשר בעיניו יראה ואף שהוא אומן בקי אם אינו יודע לקרות לא סגי שיטפיס התיבות והאותיות כצורתן עד שידע לקרות:

תוספות

ושל חמשה אין חולקין אותה שמא יעשה וכו'. הגם שכתב כן בס' אגודה כנסחת הספרים הוא ט"ס וצ"ל שלא יעשה וכו' כמו שכתב הרב נחלת יעקב וכתבתיו אני עני בפירוש. וא"ת לתני ושל חמשה אין חולקין אותה ותו לא ואמאי אצטריך לומר שלא יעשה אחת שנים ואחת שלשה וי"ל דאי תני סתמא הוה אמינא דאין חולקין אותה שלא יעשה שנים וחצי כל יריעה וצריך כל יריעה בת שלש דפין אך אם ירצה יעשה יריעה בת ג' והב' יניחה לצורכו קמ"ל שיעשה היריעה חמשה ולא יעשה יריעה בת ג' לס"ת והיריעה בת ב' לצרכו דטפי מעלי לכתוב ס"ת ותהיה יריעה בת ה' דפין דאין קפידא שתהיה בת ג' ותו לא. ופ' הקומץ דף ל' ע"א תניא נזדמנה לו יריעה בת ט' דפין לא יחלוק שש לכאן שלש לכאן אלא ארבע לכאן וחמש לכאן ופירש"י כדי שלא תהא יתירה זו על זו יותר מדאי וכ"כ הרמב"ם פ"ט דין י"ב:

ואינו רשאי לכתוב וכו' כתב הרב נחלת יעקב בפירושו וז"ל מילתא באפי נפשה היא והכי איתא במגלה דף י"ח אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ודוקא בס"ת אבל בתפילין ומזוזות מגרס גריסן והכי איתא פ' הקומץ עכ"ל. ואיני יודע מה ראה לפרש פירוש זה במאי דקתני ואינו רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות דאין משמעות לפירושו

כלל. והפירוש פשוט ומבואר בא"ר לח"י רוא"י כמו שכתבתי אני עני בפירוש והביאו המרדכי בסוף הלק"ט והל"ח ה' ס"ת אות צ"ד ע"ש ותו לא מידי:

הלכה יג

הכי גרסינן ספר תורה שכתבו מין או ממזר או גר או עבד או אשה או חרש שוטה וקטן אל יקרא בו זה הכלל כל שאינו מוציא את הרבים ידי חובתן אם כתבו לא יקרא בו וכן הביא הגרסא בס' האגודה. זולת תיבות או אשה שאינם בנסחת ס' האגודה. אמנם כן הוא לשון המשניות ובריתות למתנינהו בהדי הדדי. ועתה נפרש בס"ד. מין שהוא אדוק בע"ז ואמרו בגיטין דף מ"ה ע"ב ס"ת שכתבו מין ישרף: ממזר דסבר תנא דבריתא שלנו דאינו מוציא את הרבים י"ח: גר פירש המרדכי בסוף הלק"ט דהוא גר תושב: עבד ואשה וכו' דכתיב וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינר בכתיבה הכי אמרינן בגיטין דף מ"ה:

תוספות

ס"ת שכתבו מין וכו'. וא"ת איך כלל מין בהדי אינך ועל כלם קתני אל יקרא בו והרי אם כתבו מן ישרף וי"ל דבריתא שלנו לא נחית אלא לקריאת ס"ת ולהכי כלל כלם וקאמר אל יקרא בו. ואה"נ דיש לחלק בספר עצמו דכתבו מין ישרף:

וראיתי להרב נחלת יעקב שכתב וז"ל אל יקרא בו זה לא קאי רק על עבד ושוטה וקטן אבל גבי צדוקי קי"ל דישרף ואפשר לישנו במ"ש הט"ז סי' רפ"א על הא דכתב הטור נמי גבי צדוקי אין קורין בו וכתב עליו הט"ז דקמ"ל אפי' בביתו אין קורין בו אפי' ביחיד דילמא אתו לאכשורי בצבור עכ"ל. ועמו הסליחה דהרב ט"ז לא כתב בחלקת כתבו מין ישרף דאם הדין הוא ישרף אמאי אצטריך לומר שאין קורין בו ביחיד אלא מ"ש הרב ט"ז הוא בחלוקת יגנז וכך הם דברי הטור סי' רפ"א ס"ת שכתבו מין ישרף כתבו גוי יגנז נמצא ביד מין או ביד גוי יגנז ואין קורין בו ועל חלוקת יגנז ואין קורין בו הוא מ"ש הרב ט"ז אבל הרב נחלת יעקב דקאי על חלוקת ישרף מה ישוב הוא זה דאין קורין אפי' ביחיד. הרי טעון שריפה ותו דתרי גברי רברבי נפקי לדחות דברי הרב ט"ז הרב נקודות הכסף והרב פר"ח במים חיים בשיטתו בגיטין על דף מ"ה עיין בדבריהם. והנכון כמו שכתבנו דבריתא שלנו לא נחתה אלא לקריאת ס"ת:

ממזר במרדכי בהלק"ט מייתי דרבינו שמחה מחק ממזר ממ"ס והמרדכי חלק עליו וקצת מוכח דהרמב"ם ל"ג ממזר במ"ס מדהשמיטו. ואת"ל דגריס ליה סובר דאינו הלכה וצ"ל דהרמב"ם מכח ראיות שהיו לו סבר דאינה הלכה:

או גר הרב מגן אברהם א"ח סי' ל"ט ס"ק ט' כתב וז"ל כתב בד"מ אע"ג דבס"ת ממזר וגר תושב פסולי' לכתוב כמ"ש בי"ד סי' רפ"א נ"ל דבתפילין ומזוזות אין לחוש עכ"ל ואני בעניי כתבתי בשיורי ברכה סי' רפ"א דדברי מור"ם בדרכי משה הנז' קשים דגר תושב ודאי פסול לתפילין דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכמו שהקשה הרב משנה למלך ז"ל למרדכי:

ואחר כמה שנים בא לידי ס' פרי מגדים א"ח חלק אשל אברהם וראיתי להרב ז"ל שכתב על דברי הרב דרכי משה שהביא הרב מגן אברהם ז"ל הנז' וז"ל ומ"ש בשם ד"מ המעיין שם לא הזכיר גר תושב כאן ואיך יוכשר גר תושב דקבל שלא לעע"ז ואין מאמין בקשירה ונהי בס"ת וכו' ועיין ש"ך י"ד רפ"א אות ו' משמע דל"ג גר תושב כי אם סתם גר ועיין מרדכי ה"ק בזה ומשום דיש מצות שאין נוהגין בגר דמותר בממזרת וכדומה ומשו"ה פסול כתיבת ס"ת דכל שאינו במצותיה בכלל אינו בכתיבה משא"כ תפילין מ"ע כשירין ממזר וגר אבל גר תושב פסול וצ"ע עכ"ל. ודברי הרב ז"ל קשים דמ"ש דבד"מ לא הזכיר גר תושב הנה אמת דבס' דרכי משה שלפנינו אין כתוב גר תושב אלא גר סתם. ומ"ש ואיך יוכשר גר תושב וכו' ודאי זו היא שקשה וכדקשיא לי הצעיר בשיורי ברכה וזו קושית הרב מש"ל על המרדכי. ועל המרדכי אינה כל כך קושיא דמצינן לומר דכונתו דאיכא טעם אחר. אבל על מור"ם בדרכי משה דמכשיר בתפילין ומזוזות דא עקא. אמנם ודאי שכונת מור"ם על גר תושב שהרי כתב בדרכי משה וז"ל ועיין בי"ד סי' רפ"א כתבתי שם דגר וממזר אסורים לכתוב ס"ת מיהו נראה דבתפילין ומזוזות אין לחוש וע"ש הטעם עכ"ל. ובד"מ י"ד סימן רפ"א כתב וז"ל ועיין לעיל סי' רע"ו אם ממזר וגר יכולים לכתוב ס"ת עכ"ל ובסי' רע"א כתב וז"ל במרדכי דה"ק דממזר אסור לכתוב ס"ת דכשיגיע ללא יבא ממזר וכו' ואינו כותב ההזכרה לשמה וכו' וכן גר תושב לכשיגיע לגר אשר בשעריך וכו' אינו כותב האזכרה לשמה עכ"ל. וא"כ מוכח ודאי דמ"ש בא"ח סי' ל"ט על זה קאי וכונתו על גר תושב. וכן מוכח ממה שסיים וע"ש הטעם דהיינו טעם המרדכי דכשמגיע הממזר לאזכרה בפ' לא יבא ממזר וגר תושב לאזכרה בפ' לגר אשר בשעריך אינו כותב האזכרה לשמה כמו שהביא בד"מ י"ד וטעם זה לא שייך בתפילין ומזוזות וזה פשוט ומבואר שהוא כונת הד"מ. וכדברי הרב מגן אברהם ז"ל אלא שהוא ז"ל היה בנסחתו בד"מ (שהיה לו בכ"י שאח"כ נדפס קצור ד"מ בב"י ואח"ך נדפס באורך כידוע וא"כ נראה ודאי שכך היה כתוב בד"מ בכ"י שהי"ל להרב מג"א):

ומ"ש עוד הרב הנז' ועיין ש"ך י"ד רפ"א משמע דל"ג גר תושב כי אם סתם גר וכו' אם כונתו דבש"ך ב"ד סי' רפ"א משמע דל"ג גר תושב כי אם סתם גר. הרואה יראה בש"ך

שם ס"ק ח' דמייתי דברי המרדכי דקאמר גר תושב יהיב טעמא דכשמגיע לפ' לגר אשר בשעריך וכו' ועלה קאי. ומ"ש שם הרב ש"ך וה"נ גר וממזר יש כמה וכמה מצות שאין חייבין בהן נקט לשון זה משום ממזר ופשוט. ואם מ"ש ועיין ש"ך י"ד סי' רפ"א אות ו' קאי למאי דסליק מיניה דבס"ת אינו לימוד גמור כתיבה כתיבה מתפי' וא"ש מה שציין אות ו'. ומ"ש אח"ך משמע דל"ג גר תושב וכו' הם דברי עצמו. הלשון מגומגם מאד. ולכל הדברות דבריו תמוהים איך קס"ד לפסול בסתם גר לכתוב ס"ת. והרי הלכה רווחת בי"ד סי' רפ"א דגר שחזר לסורו מחמת יראה מותר לכתוב ס"ת. והיותר תימה דבד"מ א"ח סי' ל"ט דסיק ביה כתב וז"ל ע' בי"ד סי' רפ"א דגר שחוזר לסורו מותר לכתוב ס"ת וכתב"י דה"ה תפילין ומזוזות ועבי"ד סי' רפ"א כתבתי שם דגר וממזר אסור וכו' ע"ש ומוכח דגר וממזר דקאמר הוא גר תושב וא"צ להאריך בדברים הפשוטים:

הלכה יד

פתוחה שעשאה סתומה וכו'. איכא פלוגת' דרבוואת' בצורת פתוחות וסתומות כמבואר בבית יוסף י"ד סי' הע"ר ומשם באר"ה דעת הרמב"ם ודעת הרא"ש ז"ל: כדי לכתו'. יש גורסין שלש תיבות של שלש אותיות וגירסא זו מכוונת להלכה דהכי פסקי הרמב"ם וש"ע: גמרי כל הפרשה וכו'. פירוש והיה לו לכתוב פרשה סתומה ונמשך לפי מאי דקתני ברישא:

תוספות

פתוחה שעשאה סתומה וכו'. ראיתי להרב רגל ישרה כאן ענין אחד ולהפיק רצון התלמידיו אמרתי אעלה דבריו ומה שיש להעיר עליו בס"ד. הנה הרב ז"ל כתב על זה וז"ל פתחי שעשאה סתומה בשבת דף ק"ג ע"ב וכן פסק הרמב"ם ומזה הצלתי הרמב"ם ז"ל מקושית הרב לחם משנה רפ"ט ס' יסודי התורה דבמגילה דף ב' דרשינן דאין נביא רשאי לחדש וכו' מדכתיב אלה המצות ורמב"ם דייק לה מקרא אחרמן ולעד"נ דהרמב"ם לשיטתיה אזיל ויתורץ נמי קושית התוס' בשבת ק"ד דשם משמע דמנצפ"ך פתוחות ובמגילה וניה משמע סתומות אמנם בלא"ה במגילה י"ל דהקשה קושיא שניה קודם שיתרץ הראשונות וכו' על כן נ"ל חדא בירך חבירתכם ע"פ מ"ש בירושלמי פ"ו דברכות אלה המצות אם עשה כמצותן יצא ואם לאו לא יצא וכו' נ"ל דגם לגמרי דמגילה מנצפ"ך היינו פתוחות והצעת הגמרא במגילה כך היא והכתיב אלה המצות ואי"ל דהא אלה המצות להא דירושלמי אתא דהא בלא"ה קשה והאר"ח מו"ס וכו' ואיך אר"ח בשבת ק"ג זאת אומרת סתום ועשאו פתוח כשר כקושית הגמ' בשבת שם וצ"ל כתירוץ הגמ' שם דס"ל כר"י וקשה על זה כקושית הגמ' שם בשלמא סתום ועשאו פתוח עלוייה וכו'

אע"כ גם פתוחה כבר היה ואיך אמרת מנצפ"ך צופים ומשני באמת מיהוה הוו כמו דס"ד אלא שלא ידעו הי באמצע וכו' ולז"פ ס"ס הכתיב אלה המצות ותו ליכא למימר דלהא דירושלמי אתא דדוקא א"ע כמצותן יצא דהא ר"ח ס"ל דסתומה ועשאה פתוחה או להפך כשר אף שאינם כמצותן ומשני שכחום וכו' ולפ"ז להרמב"ם דס"ל כסתמא דבריתא דשבת וכתבתם כתיבה תמה א"כ לדידיה שפיר י"ל אלה המצות להא דירושלמי אתא ולא שמעינן מיניה דאין נביא רשאי לחדש ולפ"ז נסתלקה קו' תוספות וצדקו דברי רמב"ם עכ"ל ומלבד דמעייל פילא בקופא דמחטא. עוד בה דכל נושאי כלי הרמב"ם ידעי כי כן ארחות הרמב"ם דלא קפיד אקראי בכמה וכמה דוכתי והן הן דברי הרב לח"מ ריש פ"ט מיסודי התורה. ותו דמקרא אלה המצות שמעינן דצריך לעשות המצות כמצותן כמ"ש בירושלמי פ"ק דחלה ושמעינן דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ושני הדרשות אמת צדקו יחדיו. ותרוייהו שמעינן מקרא דאלה מעיט כל גווני אלה שיעשום כמצותן ואין נביא רשאי לחדש דאלה סמיך המצות לעשותן כמצותן וכתיב אשר ציוה ה' את משה דאין רשאי לחדש ותרתי שמעינן מינה והכי משמעותא דקרא שפיר. ודרשת שאין נביא רשאי לחדש אמרו בירושלמי פ"ק דמגילה שהיו פ"ה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים שהיו מצטערין אמרו כתיב אלה המצות וכו' אין נביא עתיד לחדש וכו' ושם אמרו לפנחס שאל אמר להם אלה המצות שאין רשאי לחדש וכו'. הרי מהבבלי והירושלמי מוכח כי דרשת אלה המצות אין נביא רשאי לחדש וכו' מוסכמת והכי אמר פנחס כשנפטר משה רבינו ע"ה והכי אמר שמואל הנביא וכן אמרו פ"ה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים. ולפי דברי הרב הנז' דהם דרשות חלוקות איך ר' אילא בירושלמי פ"ק דחלה ופי"ג דשבת דריש אלה המצות אם עשיתן כמצותן והלא פנחס ושמואל ונביאים וזקנים אמרו אלה המצוה אין נביא רשאי לחדש וכו' אלא ודאי פשיטא דהוא נמי דריש שאין נביא רשאי לחדש כדאמרו מיסוד נביאים אלא שר' אילא סובר דדרשא זו דאם עשיתן כמצותן שמעינן מינה. שוב ראיתי להרב יפה מראה פ"ק דחלה שכתב וז"ל ואם לאו אינן מצות דאלה למעט אתא ואע"ג דדריש מינה פ"ק דמגילה ובכמה דוכתי אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אפשר הא והא נפקא ממיעוטא דממעט כל מילי ועוד דתרי אלה המצות כתיבי עכ"ל. ולפי סגנון שכתבנו הדבר מוכרח דדרשת אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש יתד היא שלא תמוט ונסתר כל בנין הרב הנז' כמבואר:

גם מ"ש הרב הנז' דר"ח דס"ל סתום ועשאו פתוח כשר וכן להפך פליג על דרשת אם עשיתן כמצותן וכו' אינו מחוור כלל דחס ליה לר"ח לומר שיעשה המצות שלא כמצותן

והא דקאמר סתום ועשאו פתוח כשר סבר דהוי כמצותן דהכי גמירי דהוא כשר והוא בכלל עשיה כמצותן. ומאי דמסיק דהרמב"ם סבר דלא שמעינן מאלה המצות שאין נביא וכו' כבר נתבאר ביטול דבריו ואין להאריך עוד. ומ"ש דהירושלמי הוא בפ"ו דברכות שם הביאו הרב הכותב בעין יעקב. אבל הוא פ"ק דחלה ופי"ג דשבת:

וראיתי להגאון מהר"ר צבי ז"ל בתשובותיו סי' כ"ה שנשאל במי שרוצה לצאת ידי דעת הרמב"ם והרא"ש בצורת הפתוחה והסתומה שבכל וכו' כדת מה לעשות בשירת הים והאזינו שלפי דעת הרמב"ם צריך להניח בתחלתן וסופן חלק שיטה א' שלימה והיא נקראת פתוחה לדעתו ז"ל באיזה אופן יעשה לצאת ידי דעת הרא"ש ז"ל שלדעתו צורה זו נקראת סתומה. והשיב הרב ז"ל וז"ל נראה שמניח שטה א' חלק ואין כאן בית מיחוש אליבא דכ"ע שכך היא הקבלה להניח שטה א' פנויה בין תקרא פתוחה או סתומה וזה מוכרח מדהביא הרא"ש דעת הרמב"ם בצורת השירה וכתב ששינה קצת בהתחלת השיטות ממ"ש במס' סופרים ולא הכריע ביניהם ומדלא הכריע נראה דלא ברירא ליה איזה עיקר ובהנחת השיטה הפנויה שלפני השירות ואחריהן לא העיר כלל שיש חולק על הרמב"ם בודאי כותיה ס"ל וכו' וכן מפורש במסכת סופרים פי"ב וז"ל ויש להפסיק שיטה מלאה מלמעלן ושיטה מלאה למטה וכו' עיין בדבריו באורך:

ולפום ריהטא דבריו תמוהים דהרמב"ם לא הזכיר דשיטות אלו יהיו פנויות אלא כתב סתמא שיהיו פתוחות וא"כ מה יוכיח הוכח מהרמב"ם ומהרא"ש שלא חלק עליו. וכן ראיתי לכמהר"ש בכ"ר אליה בתשובה הובאה בס' כהונת עולם סי' פ' שתמה על הרב מהר"ר צבי ז"ל והגדיל תמיהותיו עליו והסכים לצאת י"ח גם בשירות לדעת הרא"ש והסכימו עמו הרב כהונת עולם ומהר"י אלפנדארי ז"ל וגזרו אומר על הסופרים לתקן גם בשירות וכו' עיין בדבריהם באורך:

וכשאני לעצמי בהיות שנודע דהגאון מהר"ר צבי גובריה וכמה תקיף חיליה אב"א גמרא ואב"א סברא נראה דכונתו דצורת השירה בספרי הדפוס היא מוטעת והצורה האמיתית שכתב הרמב"ם היא כמו שכתב מהר"ם די לונזאנו ז"ל בס' אור תורה שהעתיקה מספר הרמב"ם שכתב צורת השירה ושיטה פנויה מלפניה ושיטה מלאחריה הי"ל לחלוק על זה אלא ודאי שהוא מסכים על זה ומה גם דכן כתוב במסכת סופרים פי"ב ונראה דכן הקבלה אלא דלהרמב"ם צורה זו פתוחה ולמ' סופרים לפי בריתא דקמן היא סתומה וא"ש מה שלא חלק הרא"ש על צורה שכתב הרמב"ם. ומ"ש מהר"ם די לונזאנו שם והרמב"ם לא הוצרך להזכיר אלו השתי שורות הרקות וכו' כונתו שלא כתב כן בפירוש

והיינו להזכיר דקאמר אבל בצורה הניחם פנויות כמו שצייר שם מהרמב"ם כ"י ומ"מ מהר"ץ היה צריך לפרש יותר והוא אחרון:

פרק ב

הלכה א

מניחין ריוח בין שם לשם כצ"ל בין שם לשם פירוש בין תיבה לתיבה וכן בשילהי פרקין דלעיל קרי לתיבה שם:

דרש ואתיא כי הא דאמרו רז"ל כל התורה כלה שמותיו של הקב"ה ופירשו חכמי המדע כי התורה רוחניות מאד והכל רזין עילאין ונתלבשה כענין שהיא בידינו. אמנם אותיות אלו עצמם הם צירוף שמות הקדש ורזין עילאין והיינו דאמרינן כל התורה כלה שמותיו של הקב"ה דהתיבות האלה עצמן יתחלקו בצירוף אחד והם שמות וסודות עליונים. ואם כן א"ש דקרי בריתא שלנו שם לתיבה: ואפשר דהך אסמכתא ורמז כי שם ה' אקרא כשאני קורא בתורה אני מזכיר שם ה' וז"ש כי שם ה' הוא כשאקרא ואלמוד בתורה דכל התו' שמותיו של הקב"ה:

סוד. אפשר במ"ש הרמ"ע ז"ל בפ' ויקרא ה"א וכו' דהוא לשון זיווג כמ"ש במ"א וזה רמז כי שם ה' שם מ' ה' ת"ת אקרא אזווג ואייחד הבו גודל לאלהינו כמ"ש בזהר הקדוש אימתי אקרא גדול כשהוא בעיר אלהינו וז"ש הבו גודל לאלהינו דאקרי גדול. א"נ הבו גימט' אחד יחוד גמור. א"נ להמשיך מתליסר מכילן הב"ו גודל בסוד גדולות וא"ש ההי"ב:

פירוש כדי שיהיו ניכרין ובאותיות כדי שלא יהיו מעורבבין כצ"ל. כדי שיהיו ניכרין. שהם שתי תיבות: או שהפסיק באמצע השם. דתיבה אחת נראית שתי תיבות. והגהות מיימוניות פ"י הביא בריתא זו וראיתי להרב לחם חמודות אות ע"ה שכתב וז"ל וכתב בהגמי"י פ"י בשם מ"ס הפסיק באמצע השם ה"ז לא יקרא בו ולא ראיתי במ"ס וכו' ע"ש ותימה על הרב ז"ל דהגמי"י כתבו וז"ל בפרק שני דמס' סופרים עירב וכו' או שהפסיק באמצע השם וכו' ע"ש וכן הוא במכילתין בריש פרקין. ועמ"ש מרן בבית יוסף סי' רע"ו והביאו הרב לחם חמודות שם וקודם לזה היה מפרש מרן באמצע שם משמות הקדש עד שמצא להכלבו והר"ד אבודרה' משם הרשב"א דתיבה א' נראית שתים ע"ש ותימה על מרן דכמה זמני במסכ' סופרים קרי לתיבה שם ודו"ק:

תוספות

מניחין וכו' כתב הרב נחלת יעקב וז"ל האי שם דקתני הכא רוצה לומר תיבה שמניחין ריוח בין תיבה לתיבה. ובאגודה גרס בהדיא הכי מניחין ריוח בין תיבה לתיבה כדי

שיהא נכרין עכ"ל. והוא אגב שטפיה כי בס' האגודה כתוב וז"ל מניחין ריוח בין שם לשם כדי שיהו ניכרין עכ"ל הרי דלא כתב בין תיבה לתיבה אלא בין שם לשם כנסח' דקמן אלא שכונ' הרב הנז' דמייתי מס' האגודה היינו על תיבת ריוח דלית א' בנסחא דקמן ובס' האגודה כתוב מניחין ריוח וזהו כונתו ואגב שיטפא כתב בלשון ס' האגודה. מניחין ריוחי בין תיבה לתיבה. גם אגב שיטפיה כתב בלשון ס' האגודה כדי שיהא ניכרין שהוא נסחא דקמן ובספר האגודה כתוב כדי שיהו ניכרין והיא נסחא דווקנית:

אם עירב את האותיות וכו'. נראה דוקא אם עירב האותיות או שהפסיק וכו' אבל אם התיבות הם נפרדות אלא דלא יש כמלא אות קטנה בין תיבה לחבירת' כשר וכן האחרונים מכשירין הגם דמדברי רבינו ירוחם נ"ב ח"ב מוכח דפסול:

הלכה ב

ובין דף לדף כמלא רחב שני אצבעוה ובחומשין בין דף לדף כמלא אגודל כצ"ל וכן הגיה הרב מעדני מלך ז"ל: עשה סוף הדף לתחילתו פסול כצ"ל וכאן סוף הלכה ב' ומ"ש בספרים עירב את האותיות וכו' עד סוף ההלכה צריך למחוק כי כבר תני הכי בסמוך בסוף הלכה א':

תוספות

עשה סוף הדף לתחילתו פסול מה שפירשו הרב קרבן העדה פ"ק דמגילה והרב נחלת יעקב בזה אין פירושם מחוור באשר הרואה יראה ויבחין ואין להאריך. אמנם היותר נראה הוא מה שפירש הרב רגל ישרה וז"ל עשה סוף הדף לתחילתו ר"ל מה שכתב בסוף הדף כתב עוד פעם בהתחלת דף השני הסמוך לו עכ"ל. ופירוש זה נראה יפה כי המנהג בכל הספרי' של פירושים וחידושים שבסוף הדף כותבים תיבה אחת שהיא תחילת הדף הסמוך וכן בעמוד ראשון כותבים תיבה שמתחילין בה עמוד ב' וזה מנהג פשוט בכל ספרי הפירושים וחידושים. ולכן הזהיר שלא יעשה כן בס"ת שיכתוב בסוף העמוד תיבה ויכתבנה עוד בתחילת עמוד הסמוך ואם עשה כן פסול. והוא פירוש אמיתי ומתישב יפה בנסחת הירושלמי דקתני עשה סוף הדף שוה לתחילתו ע"ש והרי הוא כמבוא"ר:

אחרי כתבי ראיתי להרב שדה יהושע ז"ל שפירש בלשון הירושלמי סוף הדף שוה לתחילתו וז"ל עשה סוף הדף מלמטה שוה לתחילתו לעליונו שהגליון שוה מה שלמעלה מהדף למה שלמטה פסול וכדמפרש לקמן דריוח למעלה שתי אצבעות וריוח שלמטה ג' או ג' וטפח עכ"ל. והגם דפירושו מתישב בלשון הירושלמי מ"מ אינו מחוור דהירושלמי קאמר בפשיטות דפסול. והרמב"ם פ"ט כתב דכל השעורין הללו למצוה ואינם לעכב ע"ש וכן כתב הטור סי' רע"ג. ומוכרח שאין פירוש הירושלמי כפירוש הרב שדה יהושע

דא"כ הרמב"ם ז"ל והטור הפך הירושלמי ותו דלפי פירוש הרב שדה יהושע בירושלמי מסתמא נפרש בריתא שלנו כן וקתני פסול כירושלמי ובבריתא דבסמוך הלכה ד' מוכח כמ"ש הרמב"ם והטור דאינו מעכב. והתימה על הרב שדה יהושע שפירש כן בירושלמי ולא העיר דהרמב"ם מכשיר וכו' כדבר האמור ודוק הטב:

הלכה ג

מניחין וכו'. הלכה זו כמות שהיא בדפוס כלה מקשה אחת נגד בריתא מוסכמת פ' הקומץ דף ל'. וכל הפוסקים פסקות. ולכן הרב נחלת יעקב הגיה הלכה זו עפ"י הש"ס אפס קצה הלכה זו עדיין צריך להגהה. ולפק"ד הכי גרסינן מניחין בין דף לדף שם בן חמש אותיות לא יכתוב שנים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אבל לא שם קטן בפני עצמו של שתי אותיות כצ"ל והפירוש. לא יכתוב שנים בתוך הדף ושלש חוץ לדף דצריך לכתוב רוב התיבה בתוך הדף ולכן צריך שיכתוב ג' אותיות תוך הדף שהם הרוב וב' שהם המיעוט חוץ לדף: אבל לא שם קטן וכו'. דהגם דמותר לכתוב שתי אותיות חוץ לדף אם היא תיבה של שתי אותיות לא יכתבנה חוץ לדף:

תוספות

שנים בתוך הדף וכו'. בקונטריס פירשתי דצריך לכתוב רוב התיבה בתוך הדף וכו' אמנם הרמב"ם ז"ל כתב פ"ז נזדמנה לו בתוך השיטה תיבה בת עשר אותיות או פחות או יותר וכו' אם יכול לכתוב חציה תוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ע"ש והרא"ש בה' ס"ת חלק עליו דיותר משתי אותיות אין לכתוב חוץ לדף אבל בתיבה בת ג' אותיות הסכים הרא"ש ז"ל שם דיכול לכתוב א' בתוך הדף ושנים חוץ לדף ע"ש והרמ"ע ז"ל באלפסי זוטא כ"י ה' ס"ת כתב וז"ל נזדמנה לו תיבה בת ה' וכו' אלא ג' בתוך הדף וב' חוץ לדף אלמא בעינן תרתי למעליותא מיעוט חוץ לדף ולא יותר מב' אותיות עכ"ל והרב ז"ל דעתו כהרא"ש ז"ל דלא כהרמב"ם דדוקא ב' חוץ לדף. ופליג על הרא"ש בתיבה בת ג' אותיות דהתיר אות א' בתוך הדף וב' חוץ לדף והוא ז"ל קפסיק ותני תרתי מיעוט חוץ לדף ולא יותר מב' אותיות:

אכן מרן בש"ע פסק כהרמב"ם ז"ל בתיבה בת עשר אותיות וכו' וגם פסק כהרא"ש בתיבה בת שלש אותיות שיכול לכתוב אות אחת בתוך הדף ושתים חוץ לדף ע"ש:

והנה הרב הלבוש ז"ל כתב דתיבה בת שתי אותיות לא יכתוב אות א' בפנים ואות א' בחוץ וחלקו עליו הרב מעדני מלך והרב ש"ך ז"ל דלא משמע הכי מדברי הרא"ש והפוסקים ודינא קמשתעו. אך מדברי הרמ"ע ז"ל הנז' לכאורה משמע כהרב הלבוש וז"ל דבעינן דוקא מיעוט חוץ לדף. וכפ"ז נראה דלהרמ"ע ז"ל תיבה בת ד' אותיות אין לכתוב

שתים תוך הדף ושתיך חוץ לדף. אמנם אפשר דגם להרמ"ע ז"ל הא דקפיד דהמיעוט חוץ לדף היינו כשהתיבה בת ה' אותיות אזי בעי דהרוב יהיה תוך הדף והמיעוט חוץ אבל היכא דהחצי בתוך הדף וחצי חוץ לדף שפיר דמי כיון דליכא רוב ומיעוט ופטמה לחצאין כשרה:

וראיתי להרב כנה"ג ז"ל שם בי"ד סי' רע"ג ריש הגהת הטור שהביא משם מהריק"ו שרש ק"ל דבדיעבד אם כתב שלש חוץ לדף כשר והוא בנה עליו דייק ודקדק מהטור והש"ס דפסול וסיים ומיהו אע"פ שאנו מדמין לא נעשה מעשה נגד הגאון מהריק"ו ומצאתי בס' משאת בנימין סי' י"ז שהבין במ"ש הטור וכל הדברים האלו אינם אלא למצוה מן המובחר קאי לכל דיני סימן זה עכ"ל. והרואה יראה שדיוקיו שדקדק הם דיוקים קלים. ועוד תמהני דאשתמיטתיה מ"ש מרן בב"י בא"ח סי' ל"ב דעל מ"ש הטור ולא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה כתב מרן בב"י דכ"כ סמ"ק והגמי"י וטעמם מדאמרינן דאם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות וכו' ומשמע להו דה"ה לתפילין וכו' יזהר שלא יצאו ג' אותיות חוץ לשיטה ומיהו ה"מ לכתחיל' אבל בדיעבד נראה דלא מפסלי בהכי דהא ס"ת לא מפסיל בהכי כמבואר בדברי רבינו בי"ד סי' רע"ג ובדברי הרמב"ם פ"ז עכ"ל וכן פסק בש"ע שם דין ל"ג וז"ל יזהר שלא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה ואם כתבם לא פסל עכ"ל והרי מרן בב"י וש"ע פסק דלא פסל וכתב דמבואר כן בטור והרמב"ם הפך דברי הרב כנה"ג והוא ז"ל טרח ומייתי מהרב משאת בנימין שהבין דהטור קאי לכל הסי' ולא ראה דברי מרן בב"י וש"ע. ואעיקרא דקדוקיו קלים ואין בהם הכרע במ"ש ואין להאריך:

והרב ש"ך שם מקשי ורמי על מרן דהכא בי"ד פסק כהרמב"ם דאפי' תיבה בת עשר אותיות כותב חציה בפנים וכו' ובא"ח סי' ל"ב פסק כהרא"ש דלא יכתוב ג' אותיות חוץ לדף ונמצאו פסקי מרן סתרא"י נינהו. וכן הקשה הרב מגן אברהם ז"ל שם סי' ל"ב ס"ק מ"ו וכתב דאפשר דבא ללמד כאן דב' אותיות מותר לכתוב אפי' בתיבה בת ג' אותיות דבזה הרמב"ם מודה עכ"ל. ודבריו קשים דמה בא ללמד ואיך נלמד וכבר מפורש בש"ע י"ד סי' רע"ג ויותר נלמד ממ"ש שם בא"ח דין ל"ד ב' אותיות שהם תיבה אחת לא יכתוב חוץ לשיטה הא ב' אותיות שאינם תיבה שרי והרב אליהו רבא שם ס"ק נ"ב תירץ דס"ל לש"ע דשאני תפילין שהם שורות קטנות ומעוטות ונליון שלו מעט מגונה יותר עכ"ל. וגם זה אינו מחוור דהא מפורש בב"י דזה נלמד מס"ת וס"ל דה"ה לתפילין והול"ל בבית יוסף חידוש גדול כזה אשר לא כתוב בספר והוא חידוש שחידשה תורה דיליה. ותו דכפ"ז מה למד דאינו פסול אם כתב ג' חוץ לדף מס"ת ופסקו בש"ע שאני תפילין דהשורות קטנות וגיליון מעט ומגונה:

ואפשר לומר בדוחק דבבית יוסף כתב דלמדו מס"ת והביא סוגית הקומץ דתיבה בת ה' אותיות לא יכתוב ג' אותיות חוץ לדף. א"כ מ"ש בש"ע דיזהר שלא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה מיירי בתיבה בת ה' אותיות וסמך על מה שביאר בי"ד סי' רע"ג. וקיצר בזה בבית יוסף ובש"ע א"ח. ודוחק:

אבל לא שם קטן בפני עצמו וכו'. ראיתי להרב נחלת יעקב בפירושו שקיים גירסת הספר וגם היה שם קטן בפני עצמו אלא דגריס של שתי אותיות ופירש על פי דברי המרדכי דשתי אותיות מתיבה אחת דשתי אותיות אלו הם תיבה לעצמה אין לכתבם ע"ש. ואינו נראה לי חדא דאינו פירוש מרווח. ותו דאם כדבריו הו"ל למרדכי לומר דכ"כ במס' סופרים. ותו דהרב ש"ך כתב דמשמע מהפוסקים הפך המרדכי:

גם מה שכתובבנסחת הדפוס אסור יש למחקו דמפורש בטור והרמב"ם דכל זה אינו לעיכובא וכמ"ש מרן בב"י בא"ח סי' ל"ב והבאתיו בסמוך:

הלכה ד

מניחין בין דף לדף בתורה שתי אצבעות ריוח כצ"ל: ובחומשין. פירש"י ז"ל במנחות דף ל' שאינן עשוין לס"ת אבל עשוין הם כגליון דס"ת: מלמטה בתורה ריוח טפח ולמעלה ג' אצבעות כצ"ל. ובנביאים שלש שיטין פי' אפי' בתרי עשר וכ"כ הרמב"ם והטור וכתב מרן דכן הוא גירסתם בגמרא ע"ש בי"ד סימן רפ"ג:

תוספות

ובחומשין כתב רבינו ירוחם ז"ל נתיב ב' ח"ב נ"ל כי זה היה בימיהם שהיו עושין חומש בעמודין כמו ס"ת וביריעות אבל עתה בזמן הזה הכל לפי הענין כי אנו כותבין אותו בקונדריסים ועוד דבהקומץ תני לה גבי ס"ת נראה כי הוא דומיא דס"ת עכ"ל:

ריוח טפח וכו'. כתב הרב נחלה יעקב וז"ל והטעם דבעי יותר ריוח למטה מלמעלה כתב הנמוקי יוסף במסכת בבא בתרא לפי שאין היד המשמש כל כך למטה כמו למעלה עכ"ל והרב כתב כן אגב שטפיה דהרב הנמקי לא כתב כן בבתרא אלא בה' ס"ת שכתב הרי"ף ועוד שהנמקי כתב וז"ל שא"צ בגליון של מעלה כמו של מטה לפי שאין היד ממשמשת כל כך עכ"ל. והוא האמת והרב הנז' אגב שיטפיה כתב איפכא:

ובנביאים שלש שיטין. עיין בירושלמי פ"ק דמגילה ומ"ש שם הרב שדה יהושע בפירושו ודוק:

הלכה ה

גמר כל הספר ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה ואינו נמנע כצ"ל ובמנחות דף ל' ע"א קאמר בסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד ע"ש וכן פירוש בריתא שלנו

גמר כל הספר ושייר בו דף כלומר שלא שאר לכתוב כי אם לדף אחד עושה יריעה קטנה וכותב שם מה שנשתייר לכתוב ביריעה קטנה ושרי: עושה עמוד בסוף הספר כדי להקיפו כצ"ל פירוש דבספר נביאים עושה עמוד בסוף. ובספר תורה שני עמודים אחד בתחילה ואחד בסוף וז"ש ובתורה אחד מכאן ואחד מכאן ויהיב טעמ' לתרוייהו וז"ש לפיכך גוללין הספר כלומר נביאים לתחילתו ולתורה לאמצעה: ואין פותחין את התורה ביריעה כצ"ל פי' שלא יטול היריעה בידו אלא אוחז בעמודים ופותחה וכן פירש הרב נחלת יעקב: וארכו של ס"ת ששה טפחים מפורש פ"ק דבתרא דף י"ד דהיינו דוקא בגויל ע"ש:

תוספות

עושה אותה יריעה קטנה וכו'. במנחות דף ל' ע"א אפי' פסוק אחד בדף אחד וכתבו התו"ס שם וז"ל פסוק אחד בדף אחד ואע"ג דליכא ס' שיטין או שעורין אחרים דמס' סופרים ליכא למיחש בדף אחרון אע"פ שאי אפשר לו לסיים הדף בפסיק אחד כמו שיש בדפין אחרים ס' שיטין אלא א"כ יעשה בדף אחרון שיטין ארוכות עכ"ל. וכתוב בגליון הש"ס שכן הגיה מהרש"א ז"ל כמו שיש בדפים אחרים וכו' ולקוצר דעתי עדיין הלשון מגומגם ונראה להגיה שצ"ל אעפ"י שאי אפשר לסיים הדף בפסוק אחד יעשה בדף אחרון שיטין ארוכות כצ"ל והדבר מבואר דמ"ש אעפ"י שאי אפשר הוא ענין אחר דקשיא להו דהא צריך לסיים בסוף הדף וכיצד יעשה בפסוק אחד לכן אמרו שיעשה בזה הדף האחרון שיטין ארוכות וכן מפורש בדברי הרא"ש ז"ל בהלכות ס"ת אות ט' כאשר עיניך תחזינה משרים:

ואין צריך לעשות כן בתחילתו. לכאורה נראה דאם רוצה לעשות שני עמודים לנביאים יכול לעשו' דהכי משמע לשון ואין צריך לעשות כן ואין קפידא שלא יהיה אלא עמוד בסופו בנביאים ובס"ת שני עמודים:

לפיכך גוללין וכו'. מה שפירשתי בקונטריס נראה עיקר ובדברי הרב נחלת יעקב יש קצת גמגום כאשר יראה המעיין דקדוק לשונו:

אין פותחין את התורה. הרב נחלת יעקב הביא משם ס' האגודה דגריס אין פותחין והביא פירוש ממפרש אחד ולפי קוצר דעתי גירסתנו עיקר ואעיקרא אפשר שגם בס' האגודה הגירסא היא אין פותחין והוא טעות דשכיח בין פותחין לפוחתין. אחרי כתבי ראיתי להרב רגל ישרה דגירסתו היתה כגירסא דקמן ופירשה כמ"ש בקונטריס ואחר זמן בא לידי ס' האגודה וז"ל אין פוחתין ביריעה באורכה של תורה ששה טפחים עכ"ל ופירושו פשוט דצריך שתהיה אורך היריעה ששה טפחים ומה שפירש הרב נחלת יעקב משם

מפרש אינו מחוור אך מרן בש"ע פסק דאפי' בגויל אם הותיר או פיחת וארכו כהקפו סגי וא"כ נסחתנו עיקר אבל לפי נסחת האגודה הדבר פשוט כמ"ש ותימה על ה' נח"י דכתב על המפרש הנז' הנפק:

הלכה ו

בשיטין נותנין טעם כמסעות מ"ב וכרבבות של ישראל ס' וכזקני ישראל ע"כ וכתוכחות של משנה תורה צ"ח הכל לפי הכתב כצ"ל. וכ"כ הרב מעדני מלך והביאו הרב נחלת יעקב: כמסעות שנאמר ויכתוב משה את מוצאיהם ר"ל רמז שכתיבת התורה יהיו השיטין מ"ב כמנין המסעות:

דרש ויכתוב משה את מוצאיהם אפשר במ"ש המקובלים דכקרוא איש ישראל בתורה הקדושה נצב על חומת אנ"ך בעניני האומות וכיוצא מברר ניצוצי הקדושה וכמ"ש בזהר הקדוש בדברי הינוקא דפ' בלק דאמר חזינא דעמון ומואב מתגרו בכו לפי שהיו עוסקים בעניני עמון ומואב וז"ש ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם דמלבד אשר במסעות היו מבררים ניצוצי הקדושה כתב משה המסעות ולא תימא דמאי דהוה הוה. דע למוצאיהם פי' למוציאם בפה למסעיהם לברר ולהסיע ני' הקדושה. וכבר ידוע שכתב רבינו האר"י ז"ל כי כל שם מ"ב הוא להעלות ולרמז זה היו מ"ב מסעות לרמוז לשם מ"ב המעלה ני' הקדושה והנה כי כן יש טעם לעשות מ"ב שטים כנגד המסעות דע"י כתיבת התורה מבררים ני' הקדושה בשם מ"ב כמו שהיו מבררי' במסעות: אף כתיבת התורה בס' כצ"ל וכן הביא הרב נחלת יעקב שמצא נסחא מדויקת:

דרש אפשר לומר במ"ש ז"ל כי ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה כי כל נשמת ישראל נאחזת באות א' מהתורה ולזה יש רמז בס' שטים כי יש ששים רבוא אותיות בתורה כנגד ששים רבוא ישראל: כזקנים ע"ב וכו':

רמז. ע"ב גימט' חסד והתורה היא תורת חסד. ובכן זה רמז ע"ב שטים לע"ב זקני': ובתורה צ"ח תוכחות כי העוסק בתורה נצול מיצה"ר וא"כ נצול מצ"ח תוכחות: ובקלפים לא נתנו שיעור פי' לא נתנו שיעור כמה יריעות צריך לס"ת כי כל אחד עושה כרצון נפשו: ובלבד שלא יפחות משלשה דפין פי' שלא יעשה יריעה פחות משלשה דפין כמו ששנינו בריש בריתא זו אין פוחתין ביריעה פחות משלשה דפין וכו':

תוספות

בשיטין נותנין טעם כמסעות וכו' הר"ם כתב פ"ז יש דברים וכו' נהגו הסופרים בהם והן קבלה בידם איש מפי איש והן שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף לא פחות משמנה וארבעים ולא יתר על ששים עכ"ל. והטור כתב בסי' ער"ה וז"ל נהגו במנין השיטין שלא

לעשותן פחות ממ"ח ולא יותר מס' וכ"כ במס' סופרים וה"ר יהודה אברצלוני כתב מ"ב וסי' ה' בם סיני בקדש עכ"ל עין רואה תרי שינויי מנסחתנו במסכת סופרים לדברי הטור דבבריתא שלנו כתוב מ"ב במקום ע"ח וגם שכתב ולא יותר מס' ועל זה כתב וכ"כ במס' סופרים. ובבריתא שלנו קאמר ע"ב וצ"ח. ובלשון הרא"ש בה' ס"ת שכתב וז"ל נהגו על פי מס' סופרים לעשות מ"ח או ס' שיטין וכ"כ הרמב"ם ז"ל שנהגו הסופרים שלא לפחות ממ"ח ול אלהוסיף על ס' עכ"ל יש לפרש שנהגו על פי מס' סופרים לעשות מ"ח או ס' ר"ל דהני תרתי איתנהו במס' סופרים. ושוב הביא מ"ש הרמב"ם שנהגו הסופרים שלא לפחות ממ"ח ולא להוסיף על ס' וכונתו שהרמב"ם כתב דנהגו שלא לפחות וכו' ונהוג הכי מדנפשייהו אשר לא כתוב במס' סופרים ולכן הרא"ש בתחילה הזכיר מס' סופרים והשאר הביאו בשם הרמב"ם ז"ל. אבל על הטור ק"ק דאחר שכתב דנהגו שלא לפחות וכו' עלה כתב וכ"כ במס' סופרים. וזה אינו במס' סופרים ואדרבא כתוב להפך דיכולים לעשות ע"ב או צ"ח. וצ"ל דהלשון אינו מדוקדק וכונתו שהשני מסורים מ"ח וס' כ"כ במסכת סופרים. לפי שכך היתה גירסתי בבריתא שלנו מ"ח במקום מ"ב:

וחזה הוית להרב מעדני מלך ז"ל שכתב דהנהות כתבו מ"ח מסעות וזה תימה שלא נמנו כי אם מ"ב מסעות וכמ"ש שם רש"י ז"ל ורציתי לומר כי מ"ח כנגד מ"ח ערי הלויים וכו' עכ"ל בקצור. ומה שרצה לומר כנגד מ"ח ערי הלויים עמו הסליחה. ואם אנן בדידן באנו לומר מדעתינו טעמים למספר מ"ח טפי הול"ל דרצו במספר מ"ח כנגד מ"ח בריתות על כל מצוה כמ"ש פ' ואלו נאמרין ולזה א"צ רמז דהדבר בעצמו אמת נכון יותר מהמ"ח שרמז בערי הלויים המה ע"ש:

וזה חזיתי להרב פרישה שם שכתב וז"ל מצאתי כתוב פי' מהר"ם מ"ח נגד המסעות שנאמר ויכתוב משה וכו' ואם רבינו ס"ל האי טעמא קשה לישנא דקאמר לא פחות ממ"ח ולא יותר מס' דמשמע הא בין מ"ח לס' יכול לעשות כגון מ"ט או ן' ולה"ט הני דוקא נקט וכו' ושמא הואיל שאין זה כי אם רמז בעלמא וכו' אלא שק' למה אמרו ולא יותר מס' ועוד כתב וז"ל וק' על מ"ש בשם מהר"ם מ"ח מסעות וצ"ל דמונה ג"כ המסעות שחזרו וכו' עכ"ל. ואני תמיה שנעלם מהרב ז"ל דברי מס' סופרים שכתוב רוב דברי מהר"ם אשר מצא רק שבמקום מ"ח כתוב מ"ב. גם נעלם ממנו שבהגהות מיימוניות כתוב כמו שמצא בשם מהר"ם גם נעלם ממנו דבהוהות שם כתב נמי מ"ח מסעות כמו שמצא משם מהר"ם. וגם מדברי הרב ט"ז שהביא דברי הרב פרישה שמצא משם מהר"ם וכו' נראה שנעלם ממנו גם כן דברי מסכת סופרים והגהמי"י. ומה שתירץ הרב ט"ז למה שהקשה הרב פרישה ז"ל אמרי לא יותר מס' לא נהירא:

ואפשר לישב דמ"ש הרמב"ם והרא"ש והטור ורבינו ירוחם נתיב ב' שנהגו הסופרים לא פחות ממ"ח ולא יותר על ס'. היינו דהוו גרסי במ"ס מ"ח כנגד המסעות כמו שמפורש בהגהות מיימוניות דמייתי לה ממס' סופרים וכן הרא"ש ורבינו ירוחם והטור כתבו הא דמ"ח בשם מ"ס. והכונה כי יען הגאון כתב מ"ב כמ"ש הרב יהודה ברצלוני משמו. הסופרים נהגו מ"ח עפ"י מסכ' סופרים כדהוו גרסי. ולזה כתבו דהסופרים נהגו לא פחות ממ"ח לאפוקי דעת הגאון דכתב מ"ב ולא יותר מס' לאפוקי מ"ש במ"ס ע"ב או צ"ח והם נהגו למנקט מילתא מציעתא מ"ח או ס' ואין הכונה כמ"ש הרב פרישה והט"ז דמ"ט או ן' שפיר דמי. אלא כונתם כמו שכתבתי ודוק הטב:

ודע שרבינו ירוחם אחר שכתב דנהגו הסופרים שלא לפחות ממ"ח ושלא להוסיף על ס' ונהגו זה כי כך פשוט במס' סופרים ומ"ש הר"י ברזילי בשם גאון מ"ב שהוא הלשון שרמזנו בסמוך. כתב וז"ל בתשובה לרבינו האי גאון וששאלתם כמה שיטין צריך בכל דף ודף הן מ"ב שיטין ואין לפחות מהן וכך נהגו ז"ל והסופרים הזריזין וסמך לדבר מ' כנגד מ' יום שנתנה תורה בהם והב' כנגד השני לוחות עכ"ל. והרב פרישה כתב על זה דרבינו יהודה בר ברזיל שכתב וסימן לדבר ב"ם סיני בקדש דממ"ש וסימן לדבר משמע דזה סימנא בעלמא ואיכא טעמא והוא ז"ל כתב שהוא כנגד מ"ב מסעות ועתה ראינו כי רבינו האי גאון ז"ל כתב דיש סמך מ' יום וב' לוחות:

הלכה ז

נוטל שלשה ומחזיר שלשה. פירש הטור ז"ל סי' ר"פ נוטל שלשה יריעות ומחזיר שלשה יריעות לפי שאי אפשר שאותן שמחליף יהיו דומות לגמרי לאחרות לכן צריך שיהיו לפחות ג' יריעות דומות: ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון. אפשר דאתא לאשמועינן דכל הקפידא הוא שיהיה כמדת כתב ראשון הגם דיש שינוי במהות הכתב כל שהיא כמדת ראשון סגי אמנם ודאי דטוב שיכתוב סופר הראשון אם אפשר כמ"ש הרב ש"ך ז"ל אמנם אין קפידא כי אם על שיהיה מדה כנגד מדה:

תוספות

היריעה שבלתה וכו'. כתב הרב מעדני מלך אות ך' וז"ל והבית יוסף סי' ר"פ כתב שהוא ירושלמי גם כן ולא היא אלא במסכת סופרים שנויה פ"ב עכ"ל. ואני בעניי תמהני דמרן בבית יוסף סי' ר"פ כתב וז"ל ס"ת שבלו ממנו יריעות וכו' במס' סופרים פ"ב והביאה רבינו ירוחם וכו' עכ"ל הרי דגם מרן ז"ל הביא ממ"ס ולא הזכיר ירוש' ועיין מ"ש לקמן הלכה יו"ד בס"ד. אך יש להרגיש על מרן שלא כתב דהרא"ש הביאה וכתב דרבינו ירוחם הביאה ואי משום דרבינו ירוחם כתב דמה שמחזיר כמדת כתב הראשון גם זה כתבו

הרא"ש שם בסוף ה' ס"ת. גם יש קצת להרגיש על רבינו בעל הטורים דלא הביא האי סיפא דבריתא שלנו שהביאה גם הרא"ש דמה שמחזיר כמדת כתב הראשון והיא היא מ"ש רבינו ירוחם:

שוב ראיתי להרב פרישה שכתב וז"ל והוסיף האשורי סוף הלכות ס"ת ומה שמחזיר יהא כמדת כתב ראשון מ"ו כ"ב בגוף האשירי ובאשירי שסביב הרי"ף השמיטו ומשו"ה כתבו ב"י בשם רבינו ירוחם משום שלא עיין בגוף האשרי עכ"ל ובס' הרי"ף שלפני בהרא"ש ה' ס"ת נכתב כן כמ"ש בהרא"ש הנדפס בגמרא בפסקיו. וקצת יש להרגיש על מרן והרב פרישה שלא כתבו שהוא סיום הבריתא שלנו:

ורואה אני להגאון מהר"ר צבי אשכנזי ז"ל בתשובותיו סי' י"ט שכתב וז"ל ואני אומר שגם בלה א"צ לסלק כי אם יריעה אחת שלא כדברי רבינו הטור משום דקשיא לי על דברי רבינו ז"ל אם כדבריו לא אשתמיט תלמודין בהקומץ לאשמועינן הך דינא כי היכי דאשמועינן סך הדפין של יריעה אחת ועוד דבהדיא אמרינן דף ל' כיצד הוא עושה מסלק היריעה וכו' ועוד הטעם שכתב מפני השינוי אינו נכון דמאי מהני וכו' וגם הרא"ש בכלל ג' ס"ז כתב וכו' ומוטב לסלק היריעה וכו' ובמס' סופרים וכו' ופירושו ברור שעל הדפין קאי ואשמועינן דאף שלא בלו מן היריעה כי אם דף אחד או שנים אין די בהסרת שני דפין ויזיר שני דפין ויחזיר ג' דפין כי אם צריך להסיר שלשה דפין שהוא שיעור יריעה קטנה וכו' ודייק נמי לישנא דיטול שנים וכו' והטור אפשר שנזדמנה לו נסחא מוטעת שהיה כתוב בה ס"ת שבלו ממנו יריעות וכו' וכן נראה לי הלכה למעשה שלא לסלק כי אם שלשה דפין וכו' עכ"ל הלא בספרתו באורך:

ועם האדון הסליחה להורות הלכה למעשה נגד הטור ומרן ומור"ם וגאוני קשישאי דאשכח הזכירם בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' פ"ט. ודא עקא שלא רצה להזכיר מרן ומור"ם אפילו לומר דלא כיונו לאמת דנמשכו אחר הטור ולא חש לזוכרם כלל והם עמודי ההוראה בכל גלילות ישראל. וכבר הרב שבות יעקב בח"ב סי' פ"ט הנזכר השיג עליו כאשר הרואה יראה. ואני בעניי אוסיף קצת נפך על דברי הרב שבות יעקב ז"ל:

והנה מ"ש הרב מהר"ר צבי ז"ל אם כדבריו לא אשתמיט תלמוד דידן וכו' על זה השיב הרב שבות יעקב ז"ל דלדבריו הרבה דינין דלא נתבארו בש"ס לא נלמד ממסכת סופרים ובאמת כמה הלכות אנו למדין ממסכת סופרים שלא הוזכרו בגמרין והאריך בזה. והגם דכונת הרב מהר"ר צבי ז"ל דדוקא בזה דהש"ס נחית ללמדנו סך הדפין של יריעה אחת הו"ל לאשמועינן חידוש זה ולא ללמד על הכלל כלו דמסכת סופרים יצא. מ"מ אין זה ההרגש הקל כדאי לחלוק על רבותינו הטור ומרן ומרו"ם וגדולי האחרונים. ועוד אני

אומר דאיברא דכתב הרא"ש דמסכת סופרים אחר התלמוד נתחברה ע"ש בה' ס"ת אות י"ג. אמנם כמו שהוזכרו מימרות אמוראים במס' סופרים כן יש בו כמה ברייתות מר' חייא ור' אושעיא שנכללו במס' סופרים ואותם הברייתות היו ידועות לבעלי התלמוד וסמכו עליהם וגם זו נימא דהיא אחת מהברייתות קדמוניות. ועל זו וברייתות אחרות סמכו בעלי התלמוד כמו שהרמ' והפוסקים מייתו כמה דינים מהתוספתא שלא הוזכרו בתלמוד:

ועל ראיה שניה ושלישית ואת רב"ע שהביא הרב מהר"ר צבי ז"ל דאשכחן בש"ס ופוסקים דאמרו מסלק הירייעה. כבר כתב הרב שבות יעקב ז"ל דאינן ראיות דדוקא יריעה שבלתה שהיא ישנה מאד דאז השינוי גדול מאד אם יכתוב רק יריעה אחת חדשה על כן צריך להחליף ג' יריעות משא"כ בשאר תקוני ס"ת שאז די בסלוק אחת מהם וכה"ג מחלק בשו"ת שארית יוסף סי' מ"ט וחוט השנהי סי' פ"ו והגאון מהר"ם מענדל הובא בשו"ת חינוך בית יהודה סי' ע"ו עכ"ד הרב שבות יעקב ז"ל (וספרים הנז' האידנא לא שכיחי גבאי). ואני בעניותי מוסיף דהרב מהר"ץ הביא ראיה מתשובת הרא"ש ז"ל וכפי דעת הרב מהר"ץ הטור אפילו במילי דאבוה לא ידע. ועוד דהטור עצמו הביא תשובת אביו הרא"ש ז"ל דמסלק היריעה וכן פסק שם מרן בש"ע סוף סי' רע"ט וגם הטור בריש סי' ער"ה כתב בדברי הרמב"ם דיסיר היריעה ולפי דברי הרב מהר"ץ הטור ומרן סתרא"י נינהו ופליגי דידהו אדידיהו. ומה שרצה הרב מהר"ץ לפרש ברייתא שלנו שבלה דף אחד ודייק מ"ש לא יטול שנים וכו' כבר השיב עליו הרב שבות יעקב ז"ל ואני בעניי מוסיף דהו"ל לברייתא למימר כפי פירושו דף או דפין שבלו. והרא"ש בה' ס"ת הביא הנסחא לא יטול שתים כפי נסחת הדפוס שלפני. ומ"ש דנסחא מוטעת נזדמנה להטור תימא דאיך הטור לא ראה דאביו הוא הרא"ש ז"ל הביא הנסחאת באופן אחר. ואם כה יאמר דהטור גם בדברי הרא"ש נסחא מוטעת נזדמנה לפניו. איפוך אנא דודאי נסחת הטור במסכת סופרים ובדברי הרא"ש היא עיקר:

ולענין הלכה העלה הרב שבות יעקב ביריעה שבלתה דנוטל ג' יריעות ומחזיר ג' יריעות כדעת הטור ומרן ז"ל וכדעת גאוני אשכנז ז"ל וגם אני בעניי כד"ל מסכי"ם הולך לדברי הרב שבות יעקב ז"ל:

ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון. הרב נחלת יעקב פירש על פי מ"ש הרב ש"ך דטוב שיכתוב סופר ראשון אם אפשר והא אתא לאשמועינן כמ"ש הש"ך עכ"ד ולדעתי הקצרה אינו מחוור דהרב ש"ך קאמר דטוב אם אפשר. ולשון הברייתא מורה דצריך כמדת כתב ראשון. ותו דאינו במשמע הלשון. ואני בעניי בקונטריס פירשתי להפך דבא ללמד דאין קפידא במהות הכתב אלא בכמות:

הלכה ח

שיעור הדף כדי שיהא רואה וכו'. פירוש שיעור אורך הדף לא יהא ארוך כל כך שאינו רואה פי' שלא יהא כל כך גבוה עד שיטרח לראות. ובקטן אם בא לעשותו קטן לא יפחות מטפח או ג' אצבעות לר' יהודה:

תוספות

שיעור הדף כדי שיהא רואהו. וא"ת הא תניא לעיל סוף הלכה ה' ארכו של ס"ת ששה טפחים ואיך קאמר הכא כדי שיהא רואהו ובקטן וכו' וי"ל הא אוקימנא לה פ"ק דבתרא דוקא בגויל אבל לא בקלף. וגם בגויל אם הותיר או פיחת עד שיהא ארכו כהקפו הרי הוא כמצותו וכמו שפסק מרן סי' ער"ב:

הרב נחלת יעקב פירש דכונת הבריתא שלנו כמ"ש במנחות דף ל' שעור אורך השיטה כדי לכתוב למשפחותיכם ג' פעמים ולא תהיה קצרה מזה שלא יהא נראה כאגרת ולא יהיה ארוכה יותר כדי שלא יהיו עיניו משוטטות בכתב ועל פי זה פירש בריתא שלנו עיין בדבריו באורך. ולקוצר דעתי לשון הבריתא דקתני שיעור הדף ובקטן לא יפחות מטפח לא א"ש לפירושו ויותר נראה לפרש כמו שפירשתי בקונט' דהכא מיירי לענין אורך הס"ת וא"ש מאי דקתני שיעור מדף וגם מה דקתני ובקטן לא יפחות מטפח ודוק הטב:

הלכה ט

ולא יעשה חצי ארכו על רחבו וכו'. פ"ק דב"ב דף י"ד אמרו אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על הקפו ולא הקפו יתר על ארכו וצריך לתקן לשון הבריתא שלנו:

הלכה י

לא יעשה חציו גויל וחציו קלף אבל עוש' חציו גויל וחציו קלפי צבאים ואעפ"י שאינו מן המובחר כצ"ל: חציו גויל וחציו קלף ואם עשאו כן פסול וכ"כ הרמב"ם פ"ז וטור סי' רע"א: קלפי צבאים דומה לגויל של בהמה: ואעפ"י שאינו מן המובחר. דהטוב הוא כלו על גויל או על קלף מבהמה או צבאים או שאר חיה ומיהו גויל עם קלף צבי כשר דהני עינים דמי"הם בם:

תוספות

עושה חציו גויל וחציו קלפי צבאים וכו' כן כתב הטור סי' רע"א ומרן בב"י כתב וז"ל ומ"ש אבל עשה חציה גויל וחציה צבאים אעפ"י שאינה מצוה מן המובחר כשר ירושלמי שם וכתבו הרא"ש בסוף ה' ס"ת עכ"ל ויש להרגיש דאין זה בירושלמי פ"ק דמגילה. דשם בירושלמי לא אתמר אלא אבל כותב הוא חציו על עור בהמה טהורה וחציו על עור חיה טהורה ע"כ ולפי מ"ש מרן בב"י שם בסמוך דעור היינו גויל א"כ בירושל' לא קאמר אלא

אם כתב על גויל בהמה וגויל חיה. אבל אם כתב על גויל בהמה וקלף צבי לא הוזכר בירושלמי אך הרא"ש והטור כתבו כן מבריתא שלנו. ולא תקשי דמוכח מהירושלמי דפליג על בריתא שלנו דאם הירושלמי סבר בבריתא דידן דמותר לכתוב על גויל בהמה וקלף צבי מאי איריא דקאמר בירושלמי כותב על גויל בהמה וקלף צבי מאי איריא דקאמר בירושלמי כותב על גויל בהמה ועל גויל חיה הרי אפי' גויל בהמה וקלף חיה כשר. די"ל דהא דמכשיר בריתא שלנו היינו דוקא בקלף צבי דדומה לגויל בהמה. אבל קלף שאר חיות אינו כמו גויל בהמה ולהכי נקט צבי דוקא ולא קאמר חיה סתם וא"כ בירושלמי לא איירי אלא בדין השוה לכל החיה בסתם. א"נ דחציו בגויל וחציו בקלף צבי אינה מצוה שלימה ואינה מצוה מן המובחר ובהא לא איירי הירושלמי:

אדהכי והכי נסב"ר לבי דמ"ש הרב מעדני מלך ז"ל והבאתיו לעיל הלכה ז' בחלוקת יריעה שבלתה שכתב דהכי כתב שהוא ירושלמי ולא היא אלא במסכת סופרים והוינן בה לעיל דהב"י מייתי לה ממסכ' סופרים ולא הזכיר הירושלמי. כונת הרב מעדני מלך על חלוקה זו דחציה בגויל וחציה בקלף צבי דמרן כתב שהוא ירושלמי ועל זה כתב הרב מעדני מלך דליתיה בירוש' אלא במסכת סופרים ואגב שיטפיה כתב דבריו שלא במקומן ומייתי מב"י סי' ר"פ וצ"ל סי' רע"א:

ומכללן של דברים אמורים אתה תשמע דמ"ש הרב נחלת יעקב וז"ל לא יעשה וכו' הרא"ש הביא בשם הירושלמי הכי אבל עושה חציו גויל וחציו קלפי צבאים אעפ"י שאינן מן המובחר עכ"ל. לא ראה הדברים במקומן בירושלמי כי לעיל הזכיר הרא"ש ז"ל ירושלמי פ"ק דמגילה הלמ"מ שיהיו כותבין בעורות וכו' וסבר שכל הלשון הנמשך הוא מהירושלמי. אמנם מ"ש רא"ש שם היריעה שבלתה וכו' משם ואילך הוא ממסכת סופרים. ואפשר דנמשך אחר דברי מרן בב"י שכתב על הא דחציו גויל וכו' שהוא ירושלמי וכתבו הרא"ש בה' ס"ת וכבר הרגשנו על מרן בסמוך. ומרן לא אפשר דסבר דכל לשון הרא"ש הוא מהירושלמי שהזכיר הרא"ש לעיל וסבר דהכל מהירושלמי. שהרי קודם לכן כתב הרא"ש היריעה שבלתה וכו' אחר זה כתב לא יעשה חציו גויל וחציו קלפים אבל עושה חציו גויל וחציו צבאים. ובסי' ר"פ על דין יריעה שבלתה וכו' הורה גבר מס' סופרים וכמו שכתבנו לעיל. שוב ראיתי דהטור כתב שם סי' רע"א ירושלמי כתב חציה ע"ג גויל וחציה ע"ג קלף פסול אבל עשה חציה גויל וחציה צבאים וכו' וכאשר ירדוף הקור"א י"סבור ולא ידע דריהטא דלישנא מוכח דהכל הוא ירושלמי. אבל האמת הוא דחלוקת עשה חציה גויל וחציה צבאים הוא מהבריתא שלנו:

ואחר שידענו זה הדבר ברור דהכי גרסינן בבריתא שלנו אבל עושה חציו גויל וחציו קלפי צבאים ואעפ"י שאינו מן המובחר כמ"ש אני עני בקונטריס שהרי דין זה שהביאו הרא"ש והטור הוא מהבריתא שלנו ומוכח דהכי הוו גרסי רבוואתא בבריתא שלנו. ומכאן תשובה על מ"ש הרב נחלת יעקב אחר שהביא דברי הרא"ש וז"ל וגירסא זו נכונה וכו' ולגירסא דהכא דגריס מפני שאינו מן המובחר צ"ל דקאי אירשא עכ"ל. וכן ראיתי להרב רגל ישרה דכתב דאירשא קאי ע"ש ועמהם הסליחה דכיון דמקור דברי הרא"ש והטור הוא מבריתא דידן והם הביאו הנסחא כן ודאי כך צריך להגיה הבריתא דהכי הוו גרסי רבוואתא בנסחי דווקני דילהו והוי יודע שמדברי רבינו ירוחם נתיב ב' מוכח שהכל הוא בירושלמי ואם לא יש ט"ז הוא תימה:

ועוד אני תמיה על הרבנים הנז' דאיך הונח להם דמפני שאינו מן המובחר קאי אירשא דקתני לא יעשה חציו גויל וחציו קלף. דמפני שאינו מן המובחר מוכח דמצוה הוא אלא שאינו מן המובחר וא"כ מאי דקתני אבל עושה הוא חציו גויל וחציו קלפי צבאים הוא מצוה מן המובחר. ובשתים לא עלתה להם דחציו גויל וחציו קלף הוא פסול כמ"ש הרמב"ם והטור והוא נגד הבריתא שלנו לפי פירושם של הרבנים הנז' דעלה קתני שאינו מן המובחר. ותו דחציו גויל וחציו צבאים איך אפשר לומר דהוא מן המובחר מין בשאינו מינו. לכן נראה דצריך להגיה ואעפ"י שאינו מן המובחר וקאי אחציו גויל וחציו קלפי צבאים דסליק מינה כנסחת הרא"ש והטור וכמ"ש בקונטריס בס"ד:

הלכה יא

ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר"מ כצ"ל וכן הביא הנוסחא הרא"ש בה' ס"ת אות י"ד: דובקין בדבק וכו'. הכא קתני פלוגתא וקתני סיפא הל"מ ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלת מבחוץ פירש הרא"ש ז"ל שם דברישא נחלקו בדבוק קודם הכתיבה אבל ס"ת שנקרע מותר לדבק הקרעים יחד כיון שא"צ לכתוב על הדבוק: אבל אין תופרין במקו' הכתב כצ"ל וכ"כ בס' האגודה והסמ"ג סוף עשין כ"ה: הלכה צריך שיהא משייר מלמעלן ומלמטן שלא יקרע ומחו לה אמוחא הלכה למ"מ ס"ת שנקרע וכו' כצ"ל: ומחו לה אמוחא למימרא זו דאינה הלכה אלא רז"ל אמרו דמשייר התופר מלמעלה ומלמטה כדי שלא יקרע: כל האותיות הכפולים פירוש אותיות מנצפ"ך: הראשונים פי' מם פתוחה ואותיות נצפך הכפופות שהם עיקר האותיות שהיו בישראל בתחילת תיבה ובאמצעה: והאחרונים בסוף כצ"ל פי' מם סתומה בסוף התיבה וכן שאר הפשוטות: ספר שנקרע וכו' פי' ספר נביאים העשוי בגלילה טולה מבפנים ואין צריך מבחוץ כמו ס"ת:

דרש. הלכה למשה מסיני ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלת מבחוץ כל האותיות הכפולין בא"ב כותב את הראשונים בתחילת התיבה ובאמצע התיבה והאחרונים בסוף ואם שינה פסול ספר שנקרע מטלה עליו מבפנים אבל לא מבחוץ. לכאורה יפלא על בריתא שלנו דקאי בס"ת שנקרע וספר נביאים וכתובים והכניס בין הדבקי' דין אותיות הכפולים והוא דבר קשה הגיעני כפו"ל. גם לעולם ירגי"ש אדם מה הלשון אומרת ראשונים ואחרונים ואמאי לא קאמר פשוטות וכפופו' כמו שאמרו בשבת דף ק"ד נאמן פשוט נאמן כפוף וכיוצא ומה גם דיצדק לשון פשוטות וכפופות במאי דדריש התם והגם דאיכא מ"ם דההפרש שיש הוא דזו פתוחה וזו סתומה הו"ל למי' מ"ם פתוחה וכפופות מ"ם סתומה ופשוטה ופ"ק דמגילה אמרו פתוחים וסתומים. ואפשר לפתוח קצת פתח בזה כי הנה כתב הר' רגל ישרה דמאי דחקני ספר שנקרע מטלה עליו מבפנים אבל לא מבחוץ ה"ט כדי שלא להשוותן לס"ת עכ"ד ומזה נראה דיש קפידא וזה שלא כדברי הרב נחלת יעקב דמייתי ממפרש דמ"ש אבל לא מבחוץ היינו שאין צורך לתפור מבחוץ וזהו כמו שכתבתי אני הדל לעיל. אמנם כפי דעת הרב רגל ישרה דכתב דה"ט שלא להשוותן לס"ת מוכח דהוי לעכובא וכפ"ז יתכן לומר דרך דרש דהיינו טעמא בבריתא שלנו הניח בין דין ס"ת לספר נביאים וכתובים משפט אותיות הכפולות והוי על דרך מ"ש הרשב"א בתשובה דמחכמת בעלי התלמוד ללמד בשתיקה כמה הלכתא גברוואתא ואנן יד עניי כתבנו בזה במ"א. והכא נימא פרפרת אחת דהנה אמרו פ"ק דמגילה מנצפך צופים אמרום ופריך אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ומשני אין מיהוה הוו ולא ידעי הי בתחילת תיבה והי בסופה ואתו צופים ותקינו פתוחים באמצע תיבה וסתומים בסוף תיבה ואכתי אלה המצות אלא שכחום וחזרו ויסדום. ואפשר דלהכי נקט בבריתא שלנו ראשונים ואחרונים לרמוז דשכחום וחזרו ויסדום. ועם כל זה דהיה זמן דשכחום ובו בפרק היו משתמשים בפשוטות אפי' בסוף תיבה. ואם נאמר דבמסקנ' לא עקר לגמרי שינויא קמא דמיהוה הוו ולא ידעי הי בסוף והי בתחילה רק קאמר אלא דלא צריכנא לומר בהכרח דמיהוה הוו. אבל אה"נ דמצית אמרת דשכחו הי בסוף והי בראש. ולפ"ז הוו משמשין בערבוביא פעם בתחילה פעם בסוף ועם כל זה כי אתו צופים ויסדום דהודיעום הי בסוף הי בראש דינא הוא דאם שינה פסל ומזה נבין דגם במאי דקמן בספר נביאים וכתובים אם נקרע לא יטלה בחוץ והוי לעיכובא שלא ישוה לס"ת וכדחזינן באותיות מנצפ"ך דאם שינה פסל אע"ג דהפשוטות אם כתבן ברא' תיבה אחשיבנהו וה"ה נמי אם נקרע ספר נביאים לא יטלה מבחוץ אע"ג דאחשיביה משום שלא להשוותו

לס"ת ואם שינה פסל ומשו"ה תני דין הכפולי' בינתים ובסתום חכמה מודיענו בסדור הדינים ולחכימיא ברמיזה ודו"ק הטב:

תוספות

רשב"א אומר משם ר"מ וכו'. אגב רהטא ראיתי להרב גנת ורדים בא"ח סוף סי' ט"ו שכתב דהלכה כר"מ דהוא חכם וסופר וכו' ואני תמיה עליו דאחר התלמוד והגאונים מאן ספין ומאן רקיע דליהוי כייל כללא מדעתו והוא אחרון. ומה גם דמוכח מהרש"א והריב"ש דאין הלכה כר"מ וכבר השיג עליו הרב הגדול מהר"ם ן' חביב ז"ל בתשובתו על זה שם בסי' י"ו והגם דיש להליץ קצת אינו מחוור ויען דהאידנא לא שכיחי גבאי כלהו ספרי דבי רב ואני כארח נטה ללון לא מצינא למיקם בתשובות הרבנים הנז' כי אם הלא מזער מה שקלט העי"ן ויתבאר לקמן בס"ד:

ומחו לה אמוחא. כתב הרב רגל ישרה וז"ל ומחו ליה אמוחא ר"ל שחזר מדבריו הראשונים במ"ש דלהכי משייר כדי שלא יקרע דבאמת הלכה זו הלכה למשה מסיני וכבר הכה על קדקדם של האומרים דהטעם כדי שלא יקרע ולא מצד הל"מ עכ"ל ואני בעניי כבר כתבתי על דבריו בקונט' ככר לאדן דף קכ"א ע"א והן עתה לדוד בשנות"ו באופן אחר אמרנו נבא העי"ר דאיך הונח לו להרב הנז' פירושו ואיך רמז דהוא הלכה למ"מ ואין זו דרך להכות על קדקדו ולא יפרש קושטא דמילתא. ואם הרב ז"ל סבר דמ"ש בבריתא בסמוך הלמ"מ ס"ת שנקרע. תיבות הלמ"מ קאי למעלה על שיור התפר. ואח"ך הוא מילתא אחריתי ס"ת שנקרע וכו' מלבד דאין הלשון מתישב הרי הרא"ש ז"ל בה' ס"ת מביא נסחת ברית' דידן הלכה למשה מסיני ס"ת שנקרע. וא"כ מ"ש בבריתא הלכה למ"מ אס"ת שנקרע קאי. ותו דבש"ס דידן במגילה דף י"ט מוכח להפך דמסיק דאינה הל"מ וכמו דפירש רש"י שם. ובירוש' שם פ"ק דמגילה אמרו הלכה זה שהוא תופר צריך לשייר מלמעלן ומלמטן כדי שלא יקרע ומחו לה אמוחא אם הלכה למה לא יקרע ואם לא יקרע למה הלכה. אתה הראת לדעת דפירוש הרב רגל ישרה הוא הפך השני תלמודים בבלי וירושלמי דהבבלי פשיטא ליה במסקנא דאינו הלכה למשה מסיני ובירושלמי נראה כמסתפק. ולכן נראה להגיה בבריתא שלנו כמו שהגהתי בקונטריס והלשון קרוב ללשון הירוש' והכונה אפשר לפרש כבבלי או כירושלמי. וכ"כ הרב נחלת יעקב דצריך להגיה או כבבלי או כירושלמי וכו' ע"ש:

ומ"ש הרב רגל ישרה הכה על קדקדם וכו'. עמו הסליחה דהכונה על השמועה ודרך צחות אמר ומחו לה אמוחא לא על האומרים וכמ"ש הרב מהרימ"ט ז"ל בתשובותיו א"ה

סוף סימן מ' ודייק פירש"י ורשב"ם ע"ש והרב הנז' כתב ומחו ליה אמותא אכן הנסחא היא ומחו לה אמוחא והיינו לשמועה:

הלכה למשה מסיני ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלת מבחוץ הרא"ש בה' ס"ת הביא חלוקה זו בנסח זה ס"ת שנקרע מבחוץ מטלה וכו' ואין ספק אצלי דט"ס יש בדברי הרא"ש וצ"ל ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלת מבחוץ. ובהרא"ש הנדפס אצל הרי"ף בהלכות קטנות כתוב ס"ת שנקרע מבחוץ מטלה עליו מטלת מבחוץ. ותיבת מבחוץ ראשונה הוא ט"ס ותימה על הרב גנת ורדים שעשה פלפול בזה ע"ש סי' ט"ו ופירש דברים דחוקים:

ספר שנקרע מטלה עליו מבפנים וכו'. ראיתי לשני המאורות הגדולים הרב גנת ורדים והרב הגדול מהר"ם ן' חביב בתשובות הנז' שנתקשו הרבה בחלוקה זו דהוא סותר הקודם והרב גנת ורדים כתב דט"ס הוא והאריך בזה והרב מהר"ם ן' חביב חשב להגיה ונתקשה דא"כ מאי למימרא הא תנא ליה רישא ומכח זה פירש והוליד דין וסיים וזה כפתור ופרח. והרואה יראה הדוחק שיש בפירושם ובדבריהם ורצו לשנות הידוע ופי' פנים וחוץ על הכתב ועל הגליון ולא אאריך לדקדק על כל דבריהם ז"ל רק בקצרה אומר דיש לתמוה על שני גדולי הדור שנעלם מהם דבריתא שלנו קורא ספר לנביאים וכמבואר לעיל בפרקין הלכה ה' דשנינו עושה עמוד בסוף הספר כדי להקיפו וא"צ לעשות כן בתחילתו ובתורה מכאן ומכאן לפיכך גוללין הספר לתחילתו ולתורה לאמצעית'. הרי דהבריתא קתני ספר על הנביאים וכתובים. ואם כן הדבר פשוט דהכא דקאמר ספר שנקרע איירי בנביאים וכתובים ולזה אמר דמטלה בפנים כדי לחלק בין ס"ת לנביאים וכתובים וזה דבר פשוט ודברי אמת נכרין ואין כאן קושיות ופלפולים ודינים. וכן פירשו בריתא שלנו בחלוקה זו הרב רגל ישרה והרב נחלת יעקב והרי הוא כמבוא"ר למעיין הנותן אמר"י ספ"ר:

ודע שהרב הגדול הרמב"ח ז"ל בתשובה הנז' כתב דרבינו ברוך בס התרומה והרא"ש זכרם לחיי עד דשרו לתפור יריעות ס"ת במשי פליגי על רבינו בחיי דנתב דמה שלא נכנס המשי בנדבת המשכן לפי שיוצא מן השרץ והם ז"ל סברי דהוא ריר בעלמא ועל רבינו בחיי ז"ל קשה על תכלת שהוא מדם חלזון דג טמא ז"התד ע"ש באורך. ואני הדל כתבתי קצת בזה בקונט' ראש דוד פ' ויקהל ובנחל קדומים פ' תרומה ועוד כתוב באפרקסתא דענייא בלקוטי בזה ושם צדדתי דמאי דפשיטא להרב גדול הדור דחלזון דג טמא לא מצאתי בתלמוד ובמדרשים כי האי סימנא ואחר זמן רב בא לידי שו"ת בשמים ראש שנדפס מחדש ושם בסי' רמ"ד נראה מדבריו שחלזון הוא טהור כאשר יראה המעיין ועמ"ש בטוב עין דף ך' ע"א ודוק:

פרק ג

הלכה א

עושה תורה ונביאים כאחת שידביקם בכרך אחד. תורה בפני עצמה ונביאים בפני עצמו שלא יסברו שהכל תורה ובפ"ק דבתרא סברי רבנן כל נביא בפני עצמו וכל ס' מכתובים בפני עצמו וכתבו התוס' שלא יראה הכל כמו נביא אחד:

תוספות

עושה תורה ונביאים כאחת דברי ר' יהודה וחכ"א תורה בפני עצמה ונביאים בפני עצמן לכאורה מחלפא שיטתיה דר' יהודה ומחלפא שיטתייהו דרבנן בבריתא דפ"ג דבתרא וכך היא שנויה ת"ר מדביק אדם תורה ונביאים וכתובים כאחד דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן וכתובים בפני עצמן וחכ"א כל אחד בפני עצמו. והרי בבריתא שלנו קתני דר' יהודה סבר עושה תורה ונביאים כאחד ובבריתא דפ"ק דבתרא זו סברת ר"מ ופליג עליה ר' יהודה וסבר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן כתובים בפני עצמן. גם סברת חכמים דבריתא שלנו היא דנביאים בפני עצמן וסברי דכלהו נביאי אלו הן הנצרפי"ן ובבריתא דפ"ק דבתרא חכמים סברי כל אחד בפני עצמו. ובשלמא רבנן ארבנן ל"ק דהני רבנן אחריני אך ר' יהודה אר' יהודה קשה. ולאו רבותא הוא לומר שהוא ט"ס בבריתא שלנו וצ"ל עושה אדם תורה ונביאים כאחד דברי ר"מ ר' יהודה אומר תורה בפ"ע ונביאים בפ"ע. והיותר שיש להרגיש הוא על ס' האגודה שהביא הבריתא שלנו במסכת סופרים כנסחא דקמן ופ"ק דבתרא הביא נסחת הבריתא כנסחת הש"ס שם שבידינו ע"ש:

ואחזה אנכי למרן בית יוסף סי' רפ"ג שכתב על מ"ש הטור מותר לדבק תורה נביאים וכתובים ביחד בכרך אחד וז"ל בריתא בספ"ק דבתרא ואע"ג דבבריתא אחריתי לעיל מינה איפליגו תנאי במילתא כיון דהאי בריתא מתניא סתמא ועוד דבריתא היא הכי נקיטינן וכ"כ הרא"ש בריתא זו בלבד עכ"ל ובר מן דין הרי אמרו שם פ"ק דבתרא דף י"ג אמר רבי מעשה והביאו לפנינו תורה ונביאים וכתובים מדובקים כאחד והכשרנום וקי"ל דמעשה רב. ושוב ראיתי שכן כתב מרן עצמו בכסף משנה פ"ז וז"ל בריתא פ"ק דבתרא וכו' וחכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו כלומר כל ספר של נביאים צ"ל כרך בפני עצמו ולא קי"ל כחכמים מדאמרינן התם מעשה בביתוס בן זונין שהי"ל ח' נביאים מדובקי' כאחד ע"פ ראב"ע ומעשה רב וכו' ופסק כר"מ משום דר' קאי כוותיה דאמר מעשה והביאו לפנינו תנ"ך מדובקי' כאחד והכשרנום ומעשה רב עכ"ל וכ"כ בהגמי"י וז"ל כר"מ לגבי ר' יהודה דאמר תורה בפני עצמה כן פירש ריצב"א דהא רבי קאי כוותי' דר"מ וכו' ע"ש.

אמנם מ"ש מרן דלא קי"ל כחכמים ממעשה דביתוס וכו' ק"ק דהא בפ"ק דבתרא הכי אתמר אמר רב מעשה בביתוס בן זונין שהי"ל ח' נביאים מדובקים ביחד עפ"י ראב"ע ויש אומרים לא היו אלא אחד אחד בפני עצמו. וא"כ מה מייתי מרן ראיה דלא קי"ל כחכמים ממעשה דביתוס וכו' ומעשה רב. הרי מעשה זה במחלקת הוא שנוי דרב יהודה קאמר דהכי הוה עובדא ותברא בצידה דיש אומרים דהיו כל אחד ואחד בפני עצמו וא"כ הרי ליש אומרי' המעשה היה כסבר' חכמי' דכל נביא בפני עצמו ורב יהודה יחיד ואיך נאמר מעשה רב ושנוי במחלקת אמנם מעשה רב דרבי היא ראיה כדאמרן:

ומן בתר כל אלין חזות קשה אנא חזיתיה למהרי"ח בהגהות אשרי פ"ק דבתרא שכתב וז"ל תימה על מה סמכו עכשיו להדביק הכל ביחד והא קי"ל ר"מ ור' יהוד' הלכה כר' יהודה ותו קי"ל הלכה כרבים א"כ כחכמים היה לנו לפסוק. מהרי"ח עכ"ל. ותימה על תמיהתו דבשלמא מביתוס בן זונין הו"ל קול ושוברו בצדו דליש אומרים הוה עובדא כחכמים כמדובר. אמנם מרבי יש ראיה דקאי כותיה דר' מאיר ומעשה רב וכמ"ש הגהמ"י ומרן ותו הבריתא סתמית דמייתי בש"ס ת"ר הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים כאחד מדבק וכו' הוי כר"מ וכמ"ש מרן ז"ל. ומאי קאמר הגהות אשרי דהלכה כרבים והו"ל לפסוק הלכה כחכמים. הרי סתם בריתא חשיב כחכמים ורבים אשר אתנו נמי גם בבריתא שלנו בפרקין לקמן הלכה ה' שנו עובדא דרבי ובמקום רבי קאמר חכמים:

ואחשבה לדעת שליש י"שוב לדברי מהרי"ח בהגהות אשרי הללו דאפשר דסבר דממאי דאמר מעשה והביאו לפנינו תנ"ך מדובקים כאחד והכשרנום מוכח דבדיעבד הוא שהכשירם דאי לא אמאי רבי לא אמר סברתו בלשון משנה רבי אומר הרוצה לדבק תנ"ך ביחד מדבק. או יאמר רבי אומר התרנו לאיש אחד לדבק תנ"ך ביחד. ומדנקט בלשון זה והכשרנום משמע דדוקא בדיעבד הכשיר ולכן תמה על מה סמכו להדביק וכו' כלומר לכתחילה. וגם אפשר דסבר מהרי"ח כמ"ש הרב כנה"ג בכללי הגמ' שבסוף א"ח כלל ב' שמדברי המרדכי מוכח דאע"ג דסתם לן כר"מ פסקינן הלכה כר' יהודה מהכלל המסור בידינו ר"מ ור' יהודה ה' כר' יהודה וכו' ע"ש. והגם אנכי איש צעי"ר הקשיתי על זה בקונטריס יעיר אזן מערכת ה"א כלל מ"ה דקאמר הש"ס פ' זה בורר דף ז"ך דאע"ג דר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי שאני התם דסתם לן כר"מ ע"ש באורך. מ"מ סבר מהרי"ח דהיינו דוקא בסתם משנה אבל לא בסתם בריתא. וכיון דדחינן סתם בבריתא מקמי כלל ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה. תו לא מהניא לפסוק כוותה נגד רבים זהו העולה על דעתי הקצרה למצוא פתח קטן לישב דברי מהרי"ח ז"ל בהגהות אשרי ודוק הטב:

הנה ראיתי לרבי' אברהם ז"ל בן הרמב"ם ז"ל הובאו דבריו בחידושי' אשר בס' מעשה רקח בתחילתו בדף א' ע"ד וז"ל משם אבא מארי ז"ל שהיה מונע מלכתוב תורה נביאים וכתובים בקובץ אחד כמו שכותבים עלה קצת אנשים והיה אומר ז"ל שאם היו מחברים אותם על הגויל כמו שהיו כותבים בזמן הקדום לא היה בזה איסור אבל בקובץ אחד כאלו הספרים שכותבים בזמננו זה ממה שראוי למונעו לפי שכותבים הספר הכולל תנ"ך לקרות בו בנביאים או בכתובים יהיו הנביאים והכתובים למעלה מה' חומשי תורה ואין ראוי לעשות כן וזה דקדוק גדול ממנו ז"ל וכן היה מונע מלכתוב התרגום או הפירוש עם התורה בקובץ אחד לסיבה זו לפי שהתרגום או הפירוש אינו לשון התורה עכ"ל. והתוס' פ"ק דבתרא כתבו דמה שאסור להניח נביאים על גבי תורה היינו בשתי כריכות אבל בכרך אחד אין גנאי וכ"כ הגהות אשרי וס' אגודה בשם ר"י וכן פשטה הוראה זה כמה מאות שנים:

הלכה ב

לא יניח בין נביא לנביא וכו'. כי בין ספר לספר בתורה מניח ד' שיטין ובין נביא לנביא שלשה שיטין כמו ששנינו לעיל פ' סוף הלכה ד'. מתחיל מלמעלה הכי אמרינן פ"ק דבתרא דבין נביא לנביא אם סיים א' בסוף הדף אין להניח ריוח בתחילת הדף שאם בא לחתוך חותך ולכן מתחיל הנביא האחר בראש הדף ע"ש סוף דף י"ג ופירש"י:

תוספות

לא יניח בין נביא לנביא כשם שמניח בין ספר לספר בתורה אבל נותן לזה ריוח בפני עצמו וכו'. וא"ת הא תנינא חדא זמנא לעיל פ"ב סוף הלכה ד' מניחין בין ספר לספר בתורה ד' שיטין ובנביאים ג' שיטין ואמאי אכפל בבריתא זו ומאי אתא לאשמועי' ואי משום חלוקת מתחיל מלמעלה ליתני חלוקה זו לחוד וי"ל דהכא השמיענו דד' שיטין בין ספר לספר בתורה וג' בנביאים הוא למצוה בעלמא ולא לעיכובא והיינו דקאמר לא יניח בין נביא לנביא כשם שהוא מניח בין ספר לספר להורות נחן דמ"ש בפרק שני לאו לעכובא ד' שיטין אלא צריך שיהיה על כל פנים ריוח ביניהם ויהיה הריוח של נביאים פחות מהריוח של תורה ואשמועינן טובא בחלוקה זו וכן ראיתי להרשב"ץ בתשובה ח"א סי' קע"ה והביאו מרן בבדק הבית שכתב דד' שיטין הוא למצוה ולא לעכב אמנם ודאי שצריך שיניח ריוח ביניהם על כל פנים ע"ש:

והנה הרשב"ץ ז"ל כתב שם דמסתברא דד' שיטין אלו ליכא קפידא בין אם יהיו באמצע הדף או בתחילתו או בסופו או קצת בסופו וקצת בתחילתו ע"ש ואני הדל בשיורי ברכה י"ד סי' רפ"ג כתבתי דהרב מהר"ר דוד קורינאלדי ז"ל בהגהותיו כ"י הקשה עליו

דמהירושלמי שהביא מרן בבית יוסף סי' רפ"ג מוכח דלכתחילה מוכח דאיכא קפידא שיהיו ד' שיטין באמצע הדף עכ"ד. והן אמת דזוהי שקשה על הרשב"ץ ז"ל דהתוס' פ"ק דבתרא והגהות מיימוניות הביאו הירושלמי הזה כמ"ש בשמם מרן בבית יוסף ויהבי טעמא שיהיו באמצע כדי שלא יבואו לחתוך ע"ש ואיך הרשב"ץ לא זכר דברי התוס' בסוגיא ויש להרגיש על מרן בבדק הבית דהזכיר תחילת תשובת הרשב"ץ הלזו ולא הקשה עליו זה איברא דהרשב"ץ בסוף דבריו כתב וכ"כ עמודי גולה גם מרן בבדק הבית רמז סמ"ק ואינו נמצא אתי לחזון בנועם אם גם הא דד' שיטות הוא בסמ"ק ולכל הדברות הו"ל להביא הירושלמי ודברי התוס'. איברא דכעת לא ראיתי להרמב"ם והרא"ש והטור דמייתו הא דהירושלמי דד' שיטין צריך באמצע כנראה דסברי דתלמודין פליג ומ"מ קשה על הרשב"ץ שלא הודיענו כזאת כי הרב"ץ הוא אחרון והו"ל לפרש. שוב ראיתי למרן ב"י סי' רע"ג שכתב משם סמ"ק ובין חומש צריך להניח ד' שיטין חלק אפי' כשמסיים בסוף העמוד ע"ש וזה כהרשב"ץ נגד הירושלמי. והרב מעד"מ אות ל"ג הביא דברי התוס' דמייתו הירושלמי דד' שיטין באמצע וכתב והבית יוסף לא הביא מכל זה כלום וכו' ע"ש ונעלם מהרב ז"ל שהביאו מרן בב"י בסי' רפ"ג כמו שכתבתי לעיל:

הלכה ג

אין עושין תורה חומשין וכו' שלא יעשה מס"ת חומשין להפריד כל חומש בפני עצמו וז"ש כשהן מפוזרין דהיינו חמש חומשין: תורה חומשין מקובצין פי' ג' חומשין ביחד וב' חומשין יחד: שאין מורידין מקדושה חמורה שקדוש' ס"ת חמורה מקדושת חומש ואין גורעין מקדושתו החמורה להורידו לקדושת חומש קלה: אבל עושה חומשין תורה לצרפם ולעשותם ס"ת: בזמן שמדתן וכו' שגליון ואורך כל אחד שוה. וכן השטות שנהן שוה ובכלל מדתן נכלל מדת הכתיבה והאותיו"ת אשר תבאנה שוו בשעוריהן:

תוספות

תורה חומשין מקובצין וכו'. וא"ת מה ס"ד היה להתיר בזה טפי מכל חומש בעצמו שהוצרך לומר דלא יעשה וי"ל דזה שהפריד ג' חומשים מהב' דעתו לחברם אח"ך רק לצורך שעה עשה כן וכדי שיהיה מוכן לחברם שאינו חסר כי אם לתפור יריעה המחברת אותם חלקם לב' חלקים לבד קמ"ל דגם זה אסור דבעת שהן נפרדים מורידן מקדושה חמורה לקדושה קלה וזו אף זו קתני:

אבל עושה חומשין תורה. ומיירי שהחומשים נכתבו כדרך שכותבים ס"ת לשם קדושה ובכל שמות הקדש נזהרו ככל אשר עושין בכתיבת ס"ת ואין מחסור רק שהן נפרדי' בכגון זו יכול לעשות חומשין תורה והחלו עולין לקדושה חמורה:

ושטתן שוה. כלומר אע"ג דלא נזהרו במה שנהגו מ"ב שיטין או ס' כס"ת כיון ששטתן שוה סגי לעשותן תורה. וכן לכל הדברים שהן למצוה מן המובחר אם לא נזהרו בחומשין אינו מעכב לעשותן תור' ומעלין בקדש:

הלכה ד

אין עושין שני חומשין כאחת פי' שהם בגלילה כמו ס"ת לא יכתוב ב' חומשין ויחברם יחד שיסברו ע"ה שהוא ס"ת וכן אחד ומחצה איזה ע"ה יטעה שהוא ס"ת שלם וה"ד שאין בדעתו לכתוב עוד כי אם ב' חומשין הללו או אחד ומחצה: אבל אם עתיד הוא להוסיף וכו' שרוצה לכתוב את כל התורה אז מותר:

תוספות

אין עושין ב' חומשין כאחת. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל אין להקשות דבהלכה ג' משמע דמותר לכתוב כל חומש בפ"ע מדקתני אבל עושין חומשין תורה י"ל דשני חומשין או חומש ומחצה גרע דמחזי כס"ת ואתי למטעי שהוא כקדושת ס"ת וכיוצא בזה איתא בגיטין דף ס' אי מותר לקרות בחומשין בצבור ופשיט דתניא ס"ת שחסר יריעה אין קורין בו לא היא התם מחסר במלתא פירש"י שקורין ס"ת וחסר הוא ה"נ י"ל כיון שהוא יותר מחומש ולא הגיע לכלל ס"ת גרע טפי עכ"ל. ודבריו מגומגמים כי מה שהקשה דלעיל מוכח להתיר לכתוב כל חומש בפ"ע אינה קושיא כלל דהתם כתב כל החמשה חומשין והכא אינו רוצה לכתוב כי אם שני חומשין או חומש ומחצה דוקא ולא יותר. ומה שהביא ראיה מגטין לז האינו צריך ראיה והוא שהביא ראיה אינה ראיה דהכא לא קרו ליה ס"ת ואינו ענין להההיא דגטין ואין להאריך בפטפוטי דברים. והכי הול"ל דממאי דאסר בבריתא שלנו שני חומשין או חומש ומחצה מוכח דחומש אחד שרי ומ"ט חומש אחד שרי. וא' ומחצה או שנים אסור. וי"ל דשני חומשין או חומש ומחצה ע"ה טעו שהוא כל הס"ת ויהיה לו קדושת ס"ת שהוא בחזקת שלם אצלם ועיין מ"ש מרן בבית יוסף בריש סי' רפ"ב ועדיין יש לצדד בזה:

הלכה ה

מעשה בבייתוס בן זונין שהי"ל שמנה נביאים וכו' פ"ק דבתרא דף י"ג אמרו אמר רב יהודה מעשה בביתוס וכו': שמנה נביאים פירש"י כל ספרי נביאים שמנה הם:

רמז. אפשר דה' חומשי תורה ושמנה נביאים הם י"ג גימט' אחד דכלם נתנו מרועה אחד והתחלת הכתובים הוא רות כמ"ש הש"ס לקמן וא"כ הוא ספר י"ד גימט' דוד דרות נק' על שמו שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות:

סוד שמנה נביאים דהנביאים בנצח והוד והיה מספר כח"ב חג"ת נצח הוד הם ח' וזה רמז ח' נביאים דהם בנ"ה הרומזי' צבאות והיינו דאמרו בברכות דף ל"א אר"א מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראו צבאות וכתוב רבינו האר"י ז"ל דנפגם הירך ולא היה נביא ומ' שנה קודם שנולד שמואל הע"ה היתה בת קול מכרזת עתיד צדיק א' לעמוד ושמו שמואל וה"ט שע"י יתוקן הירך ותהיה נבואה וחנה היתה רוצה ששמואל יולד ממנה ויתוקן הירך ויהיו נביאים והאריך בזה רבינו האר"י זצ"ל ולכן אפשר דחנה קראתו להקב"ה צבאות דעיקר מגמתה שיתוקן הירך בחי' צבאות ויהיו נביאים. ואפשר עוד לרמוז דלכן יצאו שמנה נביאים מרחב כמ"ש פ"ק דמגילה דף י"ד דנבאים בחינת נצח והוד הם צבאות וחנה גלגול רחב וז"ש רחב פי על אויבי כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ולכן אמרה צבאות דיצאו ח' נביאים מרחב ושמואל נולד ממנה שנקרא רבן של נביאים והם מבחי' צבאות ודוק הטב כי קצרתי:

פירוש. לפני חכמים. פי' רבי ובית דינו כדמוכח פ"ק דבתרא: תורה נביאים וכתובים כאחת ואכשירום כן צריך להיות:

תוספות

מעשה וכו'. פ"ק דבתרא אמר רב יהודה מעשה וכו' ורב יהודה קאמר מעשה זה לומר דהלכה כר"מ דמייתי התם מעשה תורה נביאים וכתובים כא' דראב"ע סבר הכי ומעשה רב. וי"א שהי"ל כל נביא בפ"ע כרבנן דהתם. ואפשר די"א קאי ארב יהודה נמי דרב יהודה אמר מעשה זה לומר דהלכה כרבנן דהתם לאפוקי ברייתא אחריתי סמית דאתיא כר"מ:

ושוב מעשה וכו' כאחת. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל במסכת ב"ב דף י"ג גרסינן הכי ושוב מעשה באחד שהביא לפני חכמים תנ"ך כאחת והכשרנוהו עכ"ל. והוא אגב שיטפיה דשם הכי גרסינן אמר רבי מעשה והביאו לפנינו תנ"ך מדובקים כאחד והכשרנום וכן כתבו הגמי"י ומרן בכ"מ דרבי קאי כוותיה דר"מ. ומ"ש בברייתא שלפנינו שהביא לפני חכמים יש לו' דל כי חכמים היינו רבי ובית דינו וכמו שאמר רבי מעשה והביאו לפנינו ויש להרגיש בש"ס דהא דא"ר מעשה והביאו לפנינו וכו'. נראה דהיינו סיומא דברייתא דפלוגתא דר"מ ור' יהודה וחכמים ואמאי הכניס הש"ס דברי רב יהודה מעשה בביתוס וכו' באמצע הברייתא ויש לישב ודוק הטב:

הלכה ו

בד"א בדפתר' שהיו כתובים תנ"ך כאחד בדפתרא שפסול דפתרא לס"ת: אבל בגווילין כצ"ל כן הגיה הרב נחלת יעקב והגם שבס' האגודה כתוב כנסחתנו אבל בגליון נראין דברי הר' נחלת יעקב: תורה בפ"ע דיש לחוש שיאמרו שהכל הוא תורה:

תוספות

בד"א וכו' כתב הרב נחלת יעקב קאי אריש פרקין דר' יהודה מתיר תורה נביאים וכתובים כאחת על זה קתני הכא דוקא בדפתרי וכו' עכ"ל ולא היה צריך להרחיק עדיו דקאי אריש פרקין. דשפיר מצי למימר דקאי אדסמיך ולמאי דסליק מינה קאי דהא תני בהלכה ה' ושוב מעשה באדם שהביא לפני חכמים תנ"ך כאחת. וא"כ חכמים ס"ל דמדביקין תנ"ך וע"ז קאמר בד"א שזה שהתירו חכמים ומעשה רב דוקא כשהתנ"ך כתובים בדפתרא וא"ת מאן דפליג דאפי' בדפתרא אין כותבין תנ"ך כאחד וטעמא שיסברו שהכל תורה הלא דפתרא פסול לס"ת וי"ל דהטועה שכל תנ"ך הוא תורה ודאי לא ידע שדפתרא פסול לס"ת: ומסתמות הפוסקים נראה דמדביקין תנ"ך אפי' כתובים בגויל וכעת לא ראיתי לשום אחד מפוסקי הלכו' דמייתו בריתא שלנו:

כתב הגהות מיימוניות פ"ז דלדידן אפי' לר' יהודה דסבר כל אחד בפני עצמו שרי כיון דאינם בגליון ולא דמי כולי האי חדא מילתא. תוס'. עכ"ל:

הלכה ז

ספר שפסקו או שנוקד וכו' פירוש שפסקו שהפסיק בין פסוקים בנקודות כמו שהוא בדפוס פסול וכתבו ז"ל דהטעם שתהיה כנתינתה מסיני: או שנוקד ראשי פסוקים פי' שלא עשה הפסק בין הפסוקים אלא עשה נקודה בראשי הפסוקים לסימן אל יקרא בו: גרפו או שעירב בו את האותיות כצ"ל פירוש גרפו ורוצה לומר הסירו או שעירב בו את האות כלומר שהנקודה ערבה עם האות באופן שאינו ניכר הנקוד לא יקרא בו וכן אם נקד האותיות והסירם כתבו ז"ל שהוא פסול משום דמחזי כמנומר:

תוספות

שנוקד וכו' אם עשה נקודות בס"ת כתב הרמב"ן ז"ל הטעם שפסול משום דיש אם למקרא ויש אם למסורת ואם נקדו אין כאן מסורת. וראיתי להרב נחלת יעקב שכתב וז"ל וכתב בלחם חמודות סי' ע"ד וכו' ואם נקדו אין כאן מסורת וסיים שם דאפי' אם הסיר הנקוד פסול מהאי טעמא עכ"ל ומוכח דמטעם דיש אם למקרא ויש אם למסורת פסול אף אם הסיר הנקוד וכתב זה משם הרב לחם חמודות ז"ל. וקשה דהרב לחם חמודות דחה זה וז"ל ובתשובות הרמב"ן סי' רל"ח נתן טעם לפסול ס"ת מנוקד משום דאין לנו אלא

כנתינתו מסיני וכ"כ רבינו ירוחם ס"ת המנוקד פסול ואפילו הסירו ממנו הנקוד פסול כי יש אם למקרא ולמסורת ואם מנקדו אין כאן מסורת כך פשוט במ"ס וכו' ורמ"י ז"ל יהיב טעמא אהא דאם הסירו הנקוד פסול לפי שכבר נכתב הנקוד ולא לשם המסורת ואין נ"ל דהא היא גופה דכשמנקדה לא פסלינן ליה אלא לפי שאז אין כאן מסורת וא"כ כיון שהוסר הנקוד הרי יש כאן מסורת לכן נ"ל דטעמא משום דמחזי כמנומר וכו' עכ"ל הרב לחם חמודות. הראת לדעת דהרב הלבוש ז"ל כתב דגם שהסירו הנקוד אכתי איכא טעמא דמסורת והקשה עליו הרב לחם חמודות ודחה דבריו וישנו בנותן טעם דמיחזי כמנומר והרב נחלת יעקב שינה את טעמו של הרב לחם חמודות ז"ל:

גרפו או שעירב וכו'. כתב הרב לחם חמודות דבמ"ס כתוב גרפו והגהמי"י כתב גלעו ושתים זו לא ידע ולכן הגיה שצ"ל גרעו וכו' ע"ש. ועם האדון הסליחה דיש לקיים נסחתנו במ"ס גרפו והוא לשון נחל קישון גרפם והרבה במשנה וגמרא ופירושו לשון המשכה כמ"ש הערוך והביא הרבה מזה השורש וה"נ פירושו משכו כלומר שהסירו. והרב רגל ישרה כתב גרפו ר"ל מחקו והוא פי' הענין. וסיים הרב רגל ישרה בין שמחק או שמשך לא מהני מטעם שכתב הט"ז בי"ד שם עכ"ל. והרואה יראה שהרב ט"ז שם בסי' רע"ד טעמא טעים כמ"ש הרב הלבוש. ויש להקשות עליו כמ"ש הרב מעדני מלך כאמור:

הלכה ח

ספר שנמחק אל יקרא בו כצ"ל: אם היה בבואה שלו ניכרת פי' אם רישומו ניכר מותר לקרות בו כגון שנמצא בשעת הקריאה אם רישומו ניכר א"צ להוציא ס"ת אחר ויגמור הקריאה ואח"ך יתקן האותיות שנמחקו תקון יפה:

תוספות

רשב"א אם היה בבואה וכו'. נראה דתנא קמא פליג בהא וסובר דצריך שיהא רשומו וניכר הרבה על דרך שפסק מרן בש"ע א"ח סי' ל"ב דין ז"ך לענין תפילין וז"ל אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רשומן ניכר כל כך שתנוק דלא חכים ולא טפש יכול לקרותה מותר להעביר קולמוס עליה להטיב הכתב ולחדשו ולא הוי שלא כסדרן עכ"ל ועיין בקונטריס לדוד אמת סי' י"ד דין ט' ע"ש ודוק:

הלכה ט

ספר שנמחק בו אות אחת אסור נמחק רובו ומיעוטו קיים מותר כצ"ל וכן הגיה הרב נחלת יעקב: ספר שיש בו טעיות אל יקרא בו כצ"ל: רשב"ג אומר אפי' ג' בדף יקרא בו כצ"ל ועתה נפרש: נמחק רובו של אות: וכמה יהא אחד בדף ר"ל אחד בכל דף ודף: אפי' ג' בדף יקרא בו פירוש אחר שיתקן ולת"ק יגנז ואין לו תקון:

תוספות

ספר שנמחק וכו'. מה שפירש הרב נחלת יעקב בנסחת הדפוס שנמחק שיטה אחת דאתיא כרשב"א ומיירי דרשומו ניכר וכו' ע"ש לא נהירא דלא יש רמז מזה דבבואה נכרת. ותו דבזה הו"ל מחלקת ואח"כ סתם והלכה כסתם ולכן נראה כמו שהגיה ופירש אח"כ והיינו כמ"ש בקונטריס:

ודע דאני הדל כתבתי בברכי יוסף א"ה סי' ט' דף ק' בתוך הדברים וז"ל וכן בס"ת שנמצאו ג' טעיות בי"ד סי' רע"ט דהוחזק למוטעה והיא סברת רשב"ג במס' סופרים פ"ג עד כאן לשוני וצ"ל סברת רשב"ג ועיין במ"ס פ"ג כצ"ל וכונתי דרשב"ג מדבר בטעיות ס"ת אך אינו ענין לדין סי' רע"ט שזכרתי שם שדין סי' רע"ט שפסק מרן בש"ע שם הוא תשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י דבג' טעיות הוחזק שהוא מוטעה ובריתא שלנו הכא מיירי שיש בכל דף ג' טעיות וסבר רשב"ג דיכול לתקן ולקרות בו. ואינו ענין לחזקה בתלתא דקאימנא ביה על הברכים ולדין סי' רע"ט דדין סי' רע"ט אני בצדק אחזה דהוי לענין חזקה בג' וזוהי סברת רשב"ג כידוע. וכתבתי ועיין במס' סופרים פ"ג דרשב"ג הזכיר ג' טעיות בדף והוא מילתא בעלמא דאע"ג דבמלתא הויא חזקה ובכמה דפין אפ"ה יש לו תקון וכבר אנא זעירא כתבתי בזה בשיורי ברכה י"ד סי' רע"ט. וזה שכתבתי כאן הוא עיקר:

הלכה י

אין פוחתין וכו' כשבא לקרות בס"ת לא יפחות מלפתוח ג' דפין: אבל קורין באחד דדי לקרות בדף אחד ובס' האגודה גריס אבל קורין יו"ד באחת פי' דסגי כשפתח ג' דפין לכבוד הס"ת ויכולים לקרות עשרה באחת בזה אחר זה: ומצוה בגדול לגלול וממ"רש סוף מגילה א"ר שפטי' א' יוחנן עשרה שקראו בתורה הגדול שבהם גולל ספר תורה היה נראה שהגדול בכל העשרה גולל וה' נחלת יעקב כתב דיש מי שפיר' גדול שבז' עולים ע"ש וכן פסק מרן בש"ע סי' קמ"ז גדול העולים: לא יהדקנו מבחוץ אבל מהדקו מבפנים כצ"ל וכן הוא בסוף מגילה עש"ב: שנאמר מימינו אש דת למו:

רמז. קדמונינו נ"ן אמרו דת למו אותיות תלמוד ואפשר לרמוז במ"ש המפרשים דהתורה נקראת אש ונקראת מים כמ"ש ז"ל וחלק הפלפול נקרא אש והאגדה נקראת מים והתורה מצלת מגהנם של אש ומגהנם של שלג זהת"ד וז"ש מימינו בחינת חסד אש תורה נקראת אש חלק תלמוד שהוא הפלפול:

ועוד רמז מימינו אש דת ר"ת אדם וס"ת מימינו אש דת למו גי' תשבי דבזכות התורה תבא הגאולה ואליהו זכור לטוב עם משיח בסוד אדם דוד משיח. הקורא בלא נעימה טעמי המקראות: שונה בלא זמרה פי' התוס' שהיו שונים המשניות בזמרה לזכור משנתם ע"פ:

תוספות

אין פוחתין בתורה וכו'. כדי שיהא הדף שקורא בה מגולה מכל צדדיו אבל קורין באחת ר"ל אף שפותחין ג' דפים אפ"ה לא יקרא אלא באחת לאפוקי אם שנים רוצים לקרות אחד בדף זה ואחד שני שאסור עכ"ל הרב רגל ישרה. ואינו מוכרח ואדרבא פשט הלשון משמע אבל קורין באחד דשריותא אשמועינן דיכולים לקרות באחד ואינו קפידא. הן אמת דכפי הטעם שנתן כדי שיהא הדף שקורא מגולה מכל צדדיו אפשר לומר כמ"ש דשני לא יקרא בדף שני. אמנם כפי זה צריך שיקרא בדף אמצעי דוקא שיהא דף א' מכל צד והכי הול"ל הבריתא וקורין באמצעי וממאי דקאמר אבל קורין באחד משמע אפי' בדף ראשון ועדיין יש לצדד בזה. והרב נחלת יעקב הביא גירסת ס' האגודה אבל קורין עשרה באחת ופירש דביחידים שאינם צבור מותר לקרות הרבה בני אדם כאחד אף שבציבור אסור עכ"ד. ואינו ענין למאי דפתח בבריתא אין פוחתין פחות מג' דפין ואיך יכון אבל עשרה קורין ולא נגע ולא פגע למה שהתחיל. ובקונטריס פירשתי:

א"ר שפטי' א"ר יוחנן הקורא בלא נעימה וכו' בסוף מגילה איידי שהביאו מימרות ר' שפטי' א"ר יוחנן לענין גלילת ס"ת הביאו גם מימרא דר' שפטי א"ר יוחנן הזו כי כן ארחת הש"ס כידוע ובבריתא דילן שהביאו מימרות הנז' דגלילה הביאו גם זו אע"ג דהמימרות ראשונות לא זכר ר' שפטי' א"ר יוחנן כבר כתב הרא"ש ז"ל דמסכ' סופרים נתחבר אחר התלמוד ומייתי המימרות דסוף מגילה. ולפ"ז יש להרגיש דהרי שם בש"ס דמגילה על האי מימרא דקורא בלא נעימה מתקיף לה אביי משום דלא ידע לבסומי קלא משפטים בל יחיו קרית לה אלא א"ר משרשיא ב' תלמידים וכו' ע"ש ומאחר דהש"ס דחה מימרא זו אמאי מייתי לה הכא. ואפשר דסבר מחבר מסכת סופרים דאתקפתא דאביי לא אתקפתא היא דמאי ק"ל משום דלא ידע לבסומי קלא משפטים בל יחיו קרית ליה. אימא דלא מיירי קרא במאן דלא ידע דכיון דלא ידע פטיר ועטיר דמאי אית ליה למעבד. אך קרא מיירי במאן דידע וקרא בלא נעימה וכו' לכן מייתי לה. ואביי וגמרין סברי דמאחר דהאיכא אינשי טובא דלא ידעי לא מסתברא לאוקומיה קרא בחלק ישראל היודעים לחוד. ומ"מ נראה לגרוס בבריתא שלנו במימרא ראשונה א"ר שפטי' אמר ר' יוחנן מצוה בגדול לגלול:

ולפי מ"ש התוס' שהיו רגילים לשנות משנתם בזמרה שהיו קורין המשניות בע"פ. אפשר דכיון דרבי כתב המשנה ואח"ך נכתב ונתחבר התלמוד משום עת לעשות לה'. ושוב אין שונים המשניות בע"פ ואפי' אחד ברבוא יש ללמד זכות כי עתה כמעט נתבטל לשנות בזמרה וליכא לאוקומי קרא בהכי:

הלכה יא

לא יניח הכותב ידיו בקולמוס על הכתב כצ"ל וכן הוא בספר האגודה. והיה טעמו שעי"כ תתקלקל הכתיבה. ולא יאחזנו בידים ויתירם הכי גריס הרב נחלת יעקב: ולא יאחוז ויצא הכתב מבחוץ פי' שלא יאחוז ס"ת באופן שיצא הכתב מבחוץ אלא כשמגביה יהיה הכתב נגד פניו: ולא יוציאנה מתוכו וכו' ויחלצנה שנוהג כצ"ל פי' שלא יוציא מן התיק דרך בזיון וכן שלא ישמט אדם ס"ת מחיקו ובו' שהוא דרך בזיון:

תוספות

לא יניח הכותב וכו'. מאלו החלוקות דתנן רבנן בבריתא שלנו יש להתלמד לכל אופן שיש צד בזיון בס"ת להזהר שח"ו לא יהיה על ידו שום ביזוי לס"ת והחרד לדבר ה' יזהר מכל צד ביזוי לת"ח ובפרט אם הוא גברא רבא שהוא גדול בצד מה מהס"ת וכמ"ש הראשונים נ"ן:

לא יתננה ע"ג ארכובותיו ושני אצילין עליה הכי גריס בהגהות מיימוניות סוף ה' ס"ת ועיין בתוספו' פ' המפלת:

כדברי רבי נחמיה כתב הרב נחלת יעקב ר"ל כך הם דברי ר' נחמיה עכ"ד וכן פירש"י ז"ל בסוף נזיר אמאי דתנן נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי כך הם דברי ר' נהוראי ע"ש אמנם יש פי' אחר כששנינו כדברי ר' פ' שלא אמר דבר זה עצמו אמנם יוצא מדבריו שאמר לענין אחר וז"ל הרב הליכות עולם שער ג' פ"א וז"ל כל היכא דקתני כדברי פ' אומר הכריתות שאותו התנא לא אמר דבר זה בפירוש ממש אלא למדוהו מתוך דבריו וכו' ע"ש ומ"ש הר' נחלת יעקב דלשון זה איתיה במדרשות ובירושלמי ע"ש אני בעניי אומר דגם במשנה אתיה וכההיא דסוף נזיר שהבאתי:

הלכה יב

שאין נוהגין בזיון בספרים אלא אוחז בידיו באימה פי' מלבד שאין נוהגין בזיון אלא צריך לכבדן ביראה אוחז בידיו פירוש בהפסק מפה וכיוצא דהא אסור לאחוז ס"ת ערום: באימה דכל התורה שמותיו של הקב"ה וכתיב ליראה את השם הנכבד וגו':

תוספות

אוחז בידיו באימה. כתב הרמב"ם סוף ה' ס"ת כל מי שיושב לפני ס"ת ישב בכובד ראש באימה ופחד וכו'.

אין זורקין ספרים ממקום למקום. לאו דוקא ספרים אלא כל כתבי הקדש כמ"ש בערובין דף צ"ח וכן כתב הרמב"ם פ"י מהלכות ס"ת. ודלאו דוקא ממקום למקום אלא אפילו כשיתנם לחבירו לא יתנם דרך זריקה כמ"ש רבינו מנוח ז"ל הביאו מרן בכסף משנה שם:

ואין נוהגים בהם דרך בזיון. לאתויי כל דבר שהוא בזיון כגון שיש בידו ספר מכתבי הקדש ורוצה להניחו על הספסל ומשליכו מידו על הספסל וכיוצא ולפי שראיתי שיש שאינם נזהרין בזה נראה דלא יפה עמו שהוא דרך בזיון. ויניחנו דרך כבוד. ומזה יקיש לכמה דברי' שנוהגין המון העם בבלי דעת הוא ברחמיו יתברך יאיר עינינו לעבוד עבודת הקדש כתקנה ויהיו כל מעשנו לשם שמים כי"ר:

הלכה יג

מעשה בר"א שישב לו על גבי המטה וס"ת עליה ועמד כלומר שנזכר ותכף עמד וכן הוא בהקומץ דף ל"ב: ודומה כמי שנשכו נחש מרוב צערו עמד מהר כאלו נשכו נחש ובמנחות שם גרסינן ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב על גבי קרקע ודומה כמי שהכישו נחש:

דרש אפשר לומר במשז"ל דהיצה"ר הוא נחש הוא שטן וסימנא מילתא נחש גימטריא שטן עם הכולל. גם יש סברא דבתחילה אדם חוטא בשוגג ואח"ך בא אל המזיד גם אמרו רז"ל דמי שהוא עניו אין הפ' שולט עליו כמ"ש בכמה דוכתי. ואפשר דר' אלעזר היה שוגג וכשהרגיש נתירא דעתה שחטא בשוגג יבא לעבירה במזיד לכן חרד חרדה גדולה ודימה כמי שנשכו נחש הוא היצה"ר ועשה עבירה במזיד שכן הוא הדרך כי מהשוגג יבא למזיד ולכן השפיל עצמו ונשמט וברח מהיצה"ר וישב ע"ג קרקע בשפלות ובזה לא ישלוט עליו יצה"ר כאמור:

פירוש ממי שפקד עליו חייב אדם לעשות ציצית וכו' וקולמוס נאה ולבלר אומן ובקלפין נאים וכורכו בשיראין נאים כצ"ל ועיין במסכת שבת דף קל"ג: ר' עקיבא אומר ארבה בנאות שלו כצ"ל פי' ארבה בשבתי של מקום: אדמה לו פי' רש"י ז"ל דדרש ואנוהו אני והוא אשוה לו מה הוא רחום וכו': מה הוא רחום וכמשז"ל בסוט' דף י"ד והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו' עיין שם באורך:

תוספות

לא יתננו ע"ג המטה וכו'. כתב הרב נחלת יעקב זו ואין צריך לומר זו קתני בכל הני ד'

בבות עכ"ל. ויש להעיר דהתוס' בפסחים דף ט"ל ד"ה לא שלוקין וביומא דף פ"ד ע"ב ד"ה מכבין ובקמא דף ק"ה ע"ב ד"ה ושמואל דקשיא להו לתוס' מאי דקתני זו ואצ"ל זו וכ"כ הרב הליכות עולם שער ג' פ"ב וז"ל זה התירוץ דזו ואצ"ל זו. ותו יש להעיר במאי דקתני ולא ישב אדם על המטה שס"ת עליה והא אמרת לא יתננו ע"ג מטה ולפום ריהטא עלה בלבי לומר דאפשר דמאי דקתני לא יתננו ע"ג מטה לא במרגלית המטה ולא תחת המטה תנא והדר מפרש לא יתננו ע"ג מטה ומפרש דהיינו דוקא במרגלית המטה ומשו"ה לא קתני ולא במרגלית המטה אלא לא במרגלית המטה כלומר דמ"ש לא יתננו ע"ג המטה היינו לא במרגלית המטה אבל כשאינו במרגלית המטה שרי ולא זו אף זו תחת המטה אפי' גבוה עשרת טפחים דהוא רשות אחר והו"א דשרי קמ"ל דאסיר דהוא גנאי שיהיה תחת המטה ולא זו אף זו דס"ת בראש המטה בכבוד לא ישב אדם על המטה שס"ת עליה ועפ"ז נחה שקטנה האר"ש זה נראה לכאורה וצריך ישוב וחיפוש:

מעשה בר"א שישב לו על גבי המטה וכו' במנחות דף ל"ב אמרינן אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מותר לישב ע"ג מטה שס"ת עליה ואם לחשך אדם לומר מעשה בר' אליעזר שהיה יושב על המטה ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב על גבי קרקע ודומה כמי שהכישו נחש התם ס"ת על גבי קרקע היה וראיתי למרן בכסף משנה פרק עשירי מה' ספר תורה דין ו' דהרמב"ם ז"ל פסק ואסור לישב על מטה שס"ת עליה וכתב מרן בכ"מ דפסק כרב הונא ואע"ג דבהקומץ פליג ר' יוחנן פסק רבינו כרב הונא משום דאיתא במסכת סופרים דעבד ר' אליעזר כותיה עכ"ל. ותימה דהרי ר' יוחנן עצמו נרגש מעובדא דר' אליעזר וקאמר דהתם ס"ת על גבי קרקע היה וא"כ מה יוכיח הוכח ממ"ס דעבד ר' אליעזר כותיה דרב הונא ואם נאמר דכונת מרן דממ"ס משמע דעובדא דר' אליעזר היה ס"ת ע"ג מטה דהרי בריתא דידן קתני ולא ישב אדם ע"ג המטה שס"ת עליה ומעשה בר"א שישב לו ע"ג המטה שס"ת עליה ועמד וכו' דהרי ברישא קתני ולא ישב אדם על המטה שס"ת עליה ועליה קאמר דר"א ישב ע"ג מטה שס"ת עליה ומוכח דסבר דעובדא דר"א כפשוטו דהיה ס"ת על המטה ומייתי ליה לראיה על מאי דקתני לא ישב אדם על המטה שס"ת עליה והיינו דקאמר מרן דפסק הרמב"ם ז"ל כרב הונא משום דאיכא במ"ס דעבד ר"א כוותיה כלומר דממ"ס מוכח דעובדא דר"א כפשטיה ועבד ר"א כרב הונא:

עדיין צריכין אנו למודע" מה היא הוכחת מרן ממ"ס נהי דמ"ס סבר דר"א עביד כרב הונא. הרי ר' יוחנן ורבה בר בר חנה פליגי וסברי דמעשה דר' אליעזר היה ס"ת על גבי קרקע וחזר הדין דהכל במחלקת שנוי ואין ראיה דעבד ר"א כרב הונא. ואי משום דמ"ס בתרא ונתחבר אחר התלמוד כמ"ש הרא"ש ז"ל ואיהו סבר דר"א עבד כרב הונא ומעשה

רב. ס"ס אין הדבר תלוי דר"א עבד כרב הונא. דר' יוחנן פליג דלא עבד הכי. אלא ההוכחה היא דמ"ס בתרא וסבר כרב הונא. והא הו"ל למרן ז"ל למימר דפסק הרמב"ם כרב הונא דהכי סבר מ"ס והוא בתרא ושנה דברי רב הונא סתם בלי מחלוקת. וחזה הוית למרן ז"ל עצמו בבית יוסף י"ד סי' רפ"ב דמהדר אטעמי אחריני לפסוק כרב הונא ולא בא בפיו ראיה ממ"ס ע"ש:

שנאמר את שבתותי תשמורו וכו'. כלומר דמשם למדנו דצריך לירא ממי שציוה על המצות. וכן ר' אליעזר נתירא ודומה לו כמי שהכישו נחש שנתירא מה' שציוה לכבד התורה:

חייב אדם לעשות ציצית נאה וכו'. נמשך מהאמור דכיון דצריך לירא מהקב"ה המצוה המצות מינה דצריך לקיים המצות בשלם שבפנים והוא חובת גברא. ואמרו בתנחומא פ' ויגש אמר רשב"י אמר הקב"ה לישראל בני הוו מכבדין את מצותי שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו אם כבדת אותם כאלו לי כבדתני:

שנאמר זה אלי ואנוהו עשה לפניו מצות נאות. פשט זה אלי כיון דמלא כל הארץ כבודו א"כ שפיר אמר זה אלי ח"ו כאלו מורה באצבע וזהו עשה לפניו דייקא מצות נאות לכבודו שהוא ציוה אותם ואני לפניו והמצות הן הן שלוחיו הן הן עדי"ו בעדי עדיים:

רמז אפשר כי זה אלי ואנוהו גימט' ענו עם הכולל רמז שהעניו תמיד משפיל עצמו שחושב שהוא לפני ה' דמלא כל הארץ כבודו והוא נעשה מרכבה לשכינה וז"ש זה אלי אם הגעת למדת הענוה כרמוז בתיבת זה אלי ואנוהו גימט' ענו. אז ואנוהו תהיה מרכבה לשכינה וכביכול תהיה נוה שלו וז"ש יאנוהו כמשז"ל דכביכול משרה שכינתו עליו כמו שנאמר אני את דכא. ולכן ענ"ו גימטריה אחורים דשם אדנ"י והוא בגימטריה זה אלי ואנוהו:

חרש הן קדם נבין דרשת ר' עקיבא דדרש ארבה בנאות שלו כבר כתבתי בקונטריס שצ"ל ארבה בנאות שלו והנה במכילתא פ' בשלח איתא א"ר עקיבא אדבר בנבואתו של הקב"ה וכו' ולדעתי הקצרה הוא ט"ס וכצ"ל ר' עקיבא אומר ארבה בנאות שבחו של הקב"ה וכו' ואין צורך לידחק כמו שנדחק הרב עיר וקדיש מהר"ר חיים כפוסי ז"ל הביאו רב חביבא כמהר"י נאגא"ר נר"ו בס' שבות יהודה ע"ש. ויש לחקור במאי פליגי הני תני. ואפשר במ"ש רז"ל אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו. והנה הרב פני יהושע בברכות דף ל"ג ע"א כתב דלגבי הקב"ה לא שייך לחלק על דרך אומרים מקצת שבחו בפניו וכו' עשיב ואני הדל כתבתי בקונטריס פתח עינים בעירובין על דף ח"י דאיברא דהסברא נראית כמ"ש הרב הנז' אבל רז"ל אמרו בב"ר פ' ל"ב ובספרי פ' בהעלותך ר'

אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו שנאמר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ואומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וא"כ אם הוא מדבר לפני ה' לנכח חשיב כביכול כאלי מדבר לפניו ואומר מה שרוצה בשבחיו יתברך וליכא משום סיימתינהו לשבחי דמארך דאומר מקצת שבחו בפניו. אבל כשאינו מדבר לנכח אז לא מצי לו כי אם הגדול הגבור והנורא דאמרינהו משה רבינו ע"ה ותקנום אנשי כנסת הגדולה. ואפשר שזה כונת ר' עקיבא דדריש זה אלי ואנוהו ארבה בנאות שלו כלומר ארבה בנויו ושבחו וליכא משום סיימתינהו דחשיב כביכול בפניו ואומרים מקצת שבחו ודייק זה אלי שהוא מורה באצבע ומדבר לנכח אז ואנוהו ארבה נוייו ושבחו:

אך תנאי אחרינ סברי דלצד עילאה לא יכון בפניו או שלא בפניו דמלא כל הארץ כבודו ואפ"ה איכא סיימתינהו ואין להרבות בשבחיו יתברך בין כשמדבר לנכח בין כשמדבר שלא לנכח דהכל הוא בפניו ואפ"ה איכא סיימתינהו דנהי דבפניו אומר מקצת שבחו. אבל גם זה לא יכון דנראה שזה שהרבה מקצה. ושבחים אחרים כמו אלה הוא הכל ואיכא סיימתינהו ולכך לא רצו אינך תנאי בסברת ר' עקיבא דדריש ואנוהו ארבה בנאות שלו דסברי דבשום אופן בין מדבר לנכח או שלא לנכח לא ירבה ומשו"ה מר דריש התנאה לפניו במצות ומר דריש הדמה לו וכו':

סוד זה אלי קב"ה ואנוהו אחברנהו עם מלכות נוה שלו אלהי אבי בסוד אחותי בת אבי. וארוממנהו בסוד גדלות ודוק כי קצרתי. ולעיל פ"א הלכה ט' נכתב בסגנון אחר בס"ד:

אבא שאול אומר הדמה לו מה הוא רחום וכו'. אבא שאול לא אמר כר' ישמעאל אעשה לפניו מצוה כאות דהשירה הזו בקי"ס דעדיין לא נצטוו מצות. ור' ישמעאל סבר דכבר הקב"ה אמר למשה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה והיה יודעים שהקב"ה יתן להם תורה ומצות וכשם שאמרו אח"כ נעשה ונשמע כן הנבואה דברה עליהם התנא' לפניו במצות. ודרשת אבא שאול ואנוהו אני והוא להדמות בדרכיו לא משמע ליה לדרוש ואנוהו אני והוא כמו שפירש רש"י ז"ל:

הלכה יד

אין נוהגין בזיון באוכלין. לא די שלא ינהגו בזיון גמור באוכלין עצמן אלא אף זו שאין זורקין אוכלים ממקום למקום אף מידי דלא ממאיס דנראה שהם בזוים בעיניו. ולא זו כי בעת שזורקו ניכר הבזיון אלא אף זו לא ישב על קופת תמרים או גרוגרות שנמשך מזה אחר כך בזיון שיתמעכו. קטניות וכו' שהן יבשין ואינם מתמעכין. אין סומכין הקערה באוכלין אם היא מלאה דבר שאם יפול על הפת ימאס. ואין מכסין הכלי באוכלין שמא

יפול לתוך הכלי וימאס. ואין אוכלין באוכלין אא"כ ראוין לאכול פירש הרא"ש בפסקיו פ' ג' שאכלו וכן רבינו בעל הטורים סי' קע"א שדרך בני אדם לאכול אלו עם אלו ואוכלן ביחד. יד ועוקץ דאם יפול לתוך הכלי יכול לאוחזו בהם ומותר לכסות בו: ה"ג רבינו הר"ב רוקח הביאו מרן ב"י סי' קע"א ראב"י אומר כל אוכל שגומרין בידי אדם מותר לכסות בו שעדיין אינו ראוי לאכילה: לא יהפוך מגילה וכו' שהיא לחה וחייש שלא יעלה עפרורית עליהם עכ"ז לא יהפוך שיהיה הכתב למטה אלא יפרוס סודר עליה באופן שלא תיגע באותיות. איכו השתא הבא נבא:

מוסר מעי"ר יש ללמוד תוכחת מוסר מכאן שאסור לנהוג בזיון באוכלין שהם צומח הדברים ק"ו שלא לבזות חבירו ולא לצערו. וכבר אמרו כן רז"ל במכילתא והביאו רש"י סוף פ' יתרו אשר לא תגלה ערותך עליו הרי הדברים ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה עכ"ל רש"י ז"ל וכיוצא בזה יש ללמוד מברייתא שלנו שאסור לנהוג בזיון באוכלים וק"ו לחבירו שהוא בדמות יוצרו ומקפיד על בזיונו עאכ"ו. וכיוצא בזה כתב רבינו מהר"י ן' מיגש ז"ל שאמרו על הרי"ף ז"ל שחלה ונכנס במרחץ שהיה לאדם א' ונהנה מהמרחץ עד שנתרפא ובמשך הזמן מטה יד האיש ההוא עד שהוצרך לשום המרחץ ולמוכרו לבע"ח ואמר הרי"ף לא אורה ולא אדון במרחץ הזה לפי שנהניתי ממנו וכתב רבינו מהר"י בן מיגש ז"ל ואם היה זה בדומם שאין לו הרגשה ק"ו לבני אדם המרגישים בהזק ותועלת זהת"ד רבינו הר"י ן' מיגש ז"ל הביאו בשיטה מקובצת קמא פ' החובל עיין מה שכתבתי במדבר קדמות מערכת כ"ף אות ט"ו ע"ש באורך:

ומזה יש ללמוד דצער בעלי חיים מדאורייתא שהרי ציותה תורה אשר לא תגלה ערותך עליו שלא ינהג מנהג בזיון באבנים ואם בדומם כך ק"ו לבעלי חיים שאסור לצערם. וכן פסקו כל הפוסקים דצב"ח דאורייתא ואפי' המרדכי דקאמר צב"ח דרבנן כתבו מן האחרונים דגם המרדכי סבר צב"ח דאורייתא אלא דמחלק בין צער גדול לקטן ע"ש:

תוספות

ואין זורקין אוכלים וכו'. איידי דקתני לעיל בפרקין הלכה י"ב דאין נוהגין ביזוי בספרים ואין זורקין הספרים תני מעין דוגמא באוכלין. ומ"ש בקונטריס דאין זורקין אוכלים אף מידי דלא ממאיס היינו בפת דוקא אבל שאר אוכלים דוקא בממאיס אין זורקין כמ"ש מרן בב"י סי' קע"א משם התוס' ושאר פוסקים וכן פסק בש"ע ולא הביא בש"ע ולא בהגהה דעת המתירין ועיין בלחם חמודות:

על גבי קופה מלאת תמרים. ואם מונחים בתיבה של עץ שרי. ב"ח ואחרונים:
מפני שנהגו כן. משמע דאם לא היה מנהג היה ראוי שלא לישב:
ואין אוכלין באוכלים. עיין בפסקי הרא"ש ז"ל פ' ג' שאכלו ובב"י ומעד"מ ועיין שם דיש מחלוקת בין הפוסקים אי הלכה כשמואל דעושה אדם כל צרכו בפת. וכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו פ' שלשה שאכלו דאפשר דמס' סופרים פליג אשמואל ואנן קי"ל כשמואל ע"ש באורך וכתב מרן בב"י דהגדולים שהיו אוכלים דייסא בפת ובכל פעם אוכלים מעט פת כונתם לצאת י"ח מסכת סופרים ע"ש באורך ועיין להר"מ פ"ז דברכות ומ"ש שם בהגהות מיימוניות ע"ש ודוק היטב:
לא יהפוך מגילה כו' כתבו הרב בית חדש והרב ש"ך סי' זר"ע שלא יצא אדם לחוץ ויניח שום ספר פתוח ומי שעושה כן משכח תלמודו. וכתב הרב עיר וקדיש הרב ראשית חכמה דצריך לכבד הספרים ויצניעם היטב וישמרם מעכברים ויטלטלם דרך כבוד וצניעות ולא יגע בהם כי אם בידים נקיית ע"ש בשער היראה פט"ו משם מהרי"ן שושן ז"ל ומזה נלמוד שאם נתקלקל הספר שיכרכנו תיכף. גם מזה נלמוד לבטל מה שנהגו להניח ספר פתוח לפני המילה על כסא אליהו זכור לטוב יום או יומים דהוא בזויי התורה להשאיר הס' פתוח ואין טעם למנהג:

הלכה טו

אם סיים כל הספר ושייר בו דף אחד ואפי' פסוק אחד כמ"ש במנחות דף ל' ועמ"ש לעיל הלכה י"א כל שיש לו קליפה מותר לכסות דלא ממאיס: כל שיש לו עוקץ או יד. הכי אמר בהלכה. הקודמת בשם רבי אליעזר בן יעקב:

תוספות

ר' יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד וכו'. הא תנינא חדא זימנא בהלכה שקדמה. ותו דלחלוחית הדיו קיימת דתני לה בשם ר' אליעזר בן יעקב ואי לאו דמסתפינא הו"א דאיברא דכתב הרא"ש ז"ל דמס' סופרים נתחבר אחר התלמוד וכאשר שמענו כן ראינו דמזכיר אמוראי בתראי מתלמוד בבלי. כל קבל דנא הראשונים כי מייתו ממכילתין קאמרי רבנן תניא במסכת סופרים ועין רואה דמכילתין שנו חכמים בלשון ברייתא. ולכן נראה דמי שסדרה קבץ בריתות ישנות שונות מיכא ציבחר ומיכא ציבחר והם קדמוניות ולא רצה לשנותם וקבצם כעמיר ודין ברמ"א כי יש דינים כפולים ולא עוד אלא דברייתא אחת קאמר לה בשם תנא אחד וברייתא אחרת בשם תנא אחר והטעם כי כל ברייתא היא מסדר אחד ולפי שיש חידוש בברייתא בכל אחת שנה השני בריתות כמות שהן

והם קדמוניות משני סדרי בריתות ובזה יתישבו כמה דברים ושינוים וה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה נס"ו:

הלכה טז

אין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ היו אוכלין בבת אחד פי' שדרך בני אדם לאוכלן ביחד כמו שפירש הרא"ש ז"ל והבאתיו לעיל בהלכה ט"ו: וספר שאין עליו מפה וכו' לפי שבהלכה י"ד קתני שלא יהפכנה ומיירי כשיש לו מפה אבל אם אין לו מפה מוטב שיהפכנה ומיירי כשיש לו מפה אבל אם אין לו מפה מוטב שיהפכנה ולא תתקלקל: ערום בלא אותה מצוה פירשו התוס' שאם קרא ס"ת ואוחזו ערום אין לו שכר מאותה קריאה:

תוספות

אין אוכלין וכו'. ראיתי להרב מעדני מלך פ' שלשה שאכלו סי' ל"ב שכתב וז"ל פי' שראוין לאכול אלו עם אלו תמיהא לי דא"כ למאי קתני תו בסוף הפרק אין אוכלין אוכלים באוכלים אא"כ היו אוכלים בבת אחת הא היינו הך דהכא ותרתי למה לי והב"י כתב ללשון זה שהבאתי בשם הגהות מיימוניות שכתבו כן בשם מסכת סופרים וכתב ב"י דהרי מפורש כפי' הרא"ש משמע דאין שתי הגירסאות ביחד במסכת סופרים אלא או הא או הא אלא שנלמד מגירסא זו המפורשת לגירסא זו הסתומה אבל במסכת סופרים שלפנינו גרסינן לתרווייהו ואם פירוש שתיהן שוות קשה תרתי למה לי עכ"ל. ותימה על הרב ז"ל דכמה בריתות דמסכת סוריס שנויות פעמים שלש והרי הלכה ט"ו דבסמוך דרישא דברייתא אם סיים כל הספר ונשאר דף וכו' נשנית פ' ראשון הלכה י"א ופ"ב הלכה ה'. וסיפא כל שיש לו עוקץ או יד נשנית בסמוך בהלכה י"ד. ומה שמרן בי' כתב דהגמיי' בשם מ"ס. אמנם מ"ס הוחזקה בטעיות ולכן כי משכח מרן לאחד מהראשונים דמייתי להלכה ממ"ס כתבה בשמו דנודע דהראשונים הי"ל נסחי דווקני ומייתי ראיה זו לסברת הרא"ש דשני הבריתות רוח אחד להם ושניהם ענין אחד ועמ"ש בעניותנו בסמוך ודוק היטב:

פרק ד

הלכה א

הכותב אלף למד ברייתא דילן בזה כלל כל שם אלהות דהיינו אלהיך אלהים אלהיכם: יוד הי. בזה כלל שם המיוחד ושם י"ה ובאבות דר' נתן פ' ל"ד חשוב עשרה שמות דקא חשיב פרט. ובריתא שלנו חשיב בכלל: שנאמר ופקדו שרי צבאות וא"כ קאי צבאות על

ישראל ולא על הקב"ה והכי קאמר בשבועות דף ל"ה ר' יוסי אומר צבאות כלו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על ישראל וכו'. הכותב א"ל מד' אותיות י"ה מד' אותיות כלומר שנתכון לכתוב אלהי או אלוה וכן אם נתכון לכתוב אלהים וכתב אותיות אל לבד וכן שנתכון לכתוב שם המיוחד וכתב אותיות יה לבד אפ"ה אין נמחקים לפי ששתי אותיות אל וכן שתי אותיות יה הם שם בפני עצמו ובס' אגודה גריס הכותב אל מן השם והיא גירסא נכונה דבזה נכלל שם אלהים שהוא בן ה' אותיות: כיוצא בהן כנ"ל: ש"ד משדי צבא מצבאות א"ה מאהיה נמחקות אלו שתי אותיות לפי שאינן שם בפני עצמו: בכל"ו אותיות אלו אינן מעצם השם והן נטפלות לשם ונמחקות. וכיוצא בהן כגון מה' שה'. ומלאחריו וכו' נו בם הם נמחקין שהם נטפלות ולא מעצם השם. וי"א כם מאלהיכם אינו נמחק שכבר קדשו השם וחדא מינייהו נקט דכל אותיות אחרי השם אינם נמחקות והוא פשוט:

דרש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום שמעתי מפה קדוש הרב המופלא עיר וקדיש כמהר"ר חיים ו' עטר זצ"ל שהיה אומר דרך דרש כי באומרו ואתם הדבקים בה' יעלה על לב שנהיה כמו אות הנטפלת לשם מלפניו כמו אות ב' בה' או לה' וכיוצא שהאות נמחקת והכא כתיב הדבקים בה' וס"ד שרמז כמו אות ב' מתיבת בה' שנמחקת לז"א אלהיכם כי אתם כאות הנטפל לשם מאחריו כמו אלהיכם דכ"ס אינו נמחק שה' קדשו עכ"ד:

ואני ברגליו אעבורה בהקדמת רבינו מהרח"ו ז"ל דסדר העולמות האורות כביכול ואח"ך אוצר נשמות הצדיקים ואח"ך המלאכים ואח"ך אוצר נשמות הצדיקים ואח"ך המלאכים ואח"ך הדינין א"כ נשמות הצדיקים תחילה ואח"ך הם המלאכים כי אוצר הנשמות אחר האורות וזהו שאמר ואתם הדבקים בה' ואינו שוה לתיבת בה' דהכא קודמת כי הרי האורות קודם ואתם אח"ך א"כ ודאי דין אלהיכם יש לכם שגם אתם נטפלים אחריו כ"י:

ואתהלכה ברחבה בסגנון אחר ונקדים מה שפירשתי אני הדל במ"ש מלאכים כשעלה משה למרום רבש"ע מה לילוד אשה בינינו דכוונתם דהנשמות הם בינינו. כי האורות כ"י קודם ואח"ך הנשמות ואח"כ המלאכים ועתה ילוד אשה בגוף ונפש בינינו וזהו שקשה ויאמר ה' לקבל תורה בא ונזדכך גופו והוא נשמה וכתבו הרשב"א והריטב"א דתיבת אתה הכתובה בשטר היא למעט אחר. וידוע דתיבה דיש בה ויו נדרשת ב' פעמים וז"ש ואתם הדבקים אתם ואתם שרש נשמתכם בשמים המחוברת עם נר"ן שיש בכם אתם למעט המלאכים הדבקים בה' דהנשמות אחר האורות חיים כלכם בין השרש בין

ענפי נר"ן אשר בגופכם חיים כלכ"ם בסוד ויתן אותם ברקיע השמים וזהו היו"ם ודוק כי קצרתי:

תוספות

ב' ג' רבי יוסי אומר צבאות הוא וכו'. הכי אמרינן במס' שבועות דף ל"ה ע"ב רבי יוסי אומר צבאות כלו נמחק וכו' אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי. ת"ר כל הנטפל לשם וכו' אחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם אמר רב הונא הלכה כאחרים:

וחזי הוית להרשב"א ז"ל בחידושיו שכ' וז"ל אמר שמואל הלכה כרבי יוסי כך גירסת הספרים שלפנינו אבל רבינו חננאל וכן בהלכות הריא"ף ז"ל גריס אין הלכה כר' יוסי פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים והו"ל לאקשויי בגמרא כן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים שכן דרך התלמוד בכל מקום ולתרץ אצטריך משום דמסתבר טעמיה כלומר דאותו יחיד החולק וכו' ואפי' אם תמצא לומר דהכא נמי משום דנימוקו עמו אכתי לא ניחא דמ"מ הוה ליה לאקשויי פשיטא ולמימר דר' יוסי נמוקו עמו ועוד דלא אמרו נמוקו עמו במקום רבים עכ"ל. ומעין דוגמא כתב הרב ז"ל בחידושיו לשבת על דף מ' ובחידושי ליבמות על דף ס' דהגם דפריך אר' יוחנן דאמר הלכה כסתם משנה ומשני בכמה דוכתי אמוראי נינהו לא שתיק הש"ס דלא לקשי והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ולפרוקי אמוראי נינהו ע"ש. ונראה מדבריו שהוא מקיים גירסת הלכה כר' יוסי דצבאות כלו נמחק. וכן ראיתי לראב"ן ז"ל דף קי"ו סוף ע"ב שכתב וז"ל ת"ר כתב שם קטן משם גדול כגון אל מאלהים י"ה מה' הרי זה אינו נמחק ש"ד משדי צב מצבאות כלו נמחק כל הטפל לשם מלפניו אינו נמחק שהרי קדשו השם כגון לה' כה' מלאחריו כגון אלהינו אלהיכם נו כם נמחק עכ"ל ראב"ן ז"ל ודברים ככתבן קשים שכתב דכל הנטפל לשם לפניו אינו נמחק לאחריו נמחק והוא הפך הר"ם וכל הפוסקים ועוד מ"ש שהרי השם קדשו הוי איפכא וצ"ל דהוא ט"ס:

ומ"מ הרי כתב ראב"ן ז"ל דצבאות כלו נמחק וזה מורה דפסק כר' יוסי דצבאות כלו נמחק ואם אינו ט"ס נראה דגריס כגירסת הרשב"א ז"ל אמר שמואל הלכה כר' יוסי. ולפום ריהטא יש להרגיש על ראב"ן והרשב"א ז"ל שהרי שנינו בברייתא שלנו דמס' סופרים בסתמא שד משדי צב"א מצבאות אה מאהיה הרי אלו נמחקים. וא"כ היה להם להכריח דגירסת ר"ח והרי"ף ז"ל דגרסי אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי אמת דברייתא דמ"ס סתים הכי והלא טוב לאשויי תלמודין למ"ש. וכן ראיתי להרב מגדל עז פ"ו מיסודי התורה שכתב וז"ל ה"ג פ' שבועת העדות וכו' אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי נמצאת אומר הלכה כת"ק דברייתא והכי נמי סתם לן תנא במסכת סופרים פ"ד הלכה כ' ולא

מפליג חד עילוייה התם עכ"ל. עיניך רואות דהכריח הדבר מדסתם לן תנא במסכת סופרים. ונראה דמה שהוצרך הרב מגדל עז לאתויי ברייתא שלנו דמס' סופרים היינו משום דידע דאיכא מאן דגריס אמר שמואל הלכה כר' יוסי לכן אייתי מברייתא שלנו למ"ס לסייע גירסת ר"ח והרי"ף ומה גם דהרב מגדל עז תלמיד הרשב"א וידע דרכו דהרשב"א דחה גירסת ר"ח והרי"ף אמטול הכין הכריח גירסת ר"ח והרי"ף והרמב"ם מברייתא שלנו דמסכת סופרים והרי הוא כמבוא"ר בא"ר לח"י רוא"י:

ואולם ק"ק בדברי הרב מגדל עז דאיך כתב ולא קמפליג חד עילויה התם הרי בברייתא שלנו בריש פרקין בהלכה א' שנינו אלו שמות שאינם נמחקים הכותב אל אד יה שדי צבאות אהיה ר' יוסי אומר צבאות חול רשב"א של בית אגודה היו כותבין בירושלם והיו מוחקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם עכ"ל. הרי דמייתי פלוגתא דר' יוסי ונוסף עוד מעשה רב שבירושלם היו מוחקין צבאות ואיך כתב ולא קמפליג חד עילויה התם. איברא דהגם דבהלכה א' איכא פלוגתא הרי אח"ך סתם וקי"ל מחלקת ואח"ך סתם הלכה כסתם אמנם הא הו"ל להרב מגדל עז לומר ולא כסגנון שכתב:

ואפשר לישב בעד ראב"ן והרשב"א דסברי דהא לא מיקרי סתם דאינו מפורש דצבאות אינו נמחק רק אתי מדיוקא ממ"ש צב"א מצבאות נמחק דייקינן הא כל צבאות אינו נמחק דלא כר' יוסי. ואפשר לדחות דהאי תנא בפלוגתא לא קמיירי ושנה משנתו אליבא דכ"ע דצב"א מצבאות נמחק:

ועוד אפשר לומר דראב"ן והרשב"א סברי דמסכת סופרים נתחבר אחר התלמוד בבלי על דרך שכתב הרא"ש וסברי דלא שייך ביה הני כללי מחלקת ואח"ך סתם וכיוצא ואין משם ראיה:

והנה הא' דאמרו בברייתא שלנו משם רשב"א של בית אגודה היו מוחקין צבאות. בירושלמי פ"ק דמגילה ר' יוסי קאמר לה וכך היא שנויה תני ר' יוסי אומר של בית חגורה כותבים אומנים היו בירושלם היו מוחקין צבאות וכו' זק"ק על הדין ז"ל ודעמיה שכתב וז"ל אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי זו גירסת הרי"ף ז"ל ואצטריך שמואל למפסק דלא כר' יוסי אע"ג דיחיד הוא לגבי רבים משום דר' יוסי נמוקו עמו עכ"ל הר"ן ז"ל וכ"כ התוס' וכ"כ הרא"ש בפסקיו ותוספותיו דאצטריך שמואל משום דר' יוסי נמוקו עמו ע"ש ולפום מאי דאתמר בירושל' ובברייתא שלנו הו"ל להתו' והרא"ש והר"ן ז"ל לומר דאצטריך שמואל לפסוק דלא כר' יוסי משום דאיכא רבים בהדיה של בית חגירה שהיו

כותבים אומנים ומוחקים. והו"ל תרתי הני ספרי דרבים הוו וגם עבידי עובדא בנפשייהו ומעשה רב. ומשו"ה אצטריכא ליה לשמואל לומר דאין הלכה כר' יוסי:

וכן ק"ק על הרשב"א ז"ל שכתב דלגירסת רבינו חננאל והרי"ף ז"ל למה ליה למימר אין הלכה כר' יוסי פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים. דהרי הכא ר' יוסי לאו יחידאה הוא ורבים אשר אתו הני ספרי דבקיאי ומעשה רב. לבריתא שלנו רשב"א נמי סבר הכי. ותו נהלך ברג"ש על גדול אדונינו ורב הרשב"א ז"ל דק"ל דלגירסת הרי"ף ור"ח הו"ל להקשות בש"ס פשיטא וכו'. ולימא מר לנפשיה דכפי דבריו הו"ל להקשות הש"ס מ"ט ולישני דמסתבר כוותיה והיה טעמו ונימוקו עמו. ותו לגירסתו הו"ל לש"ס להביא דהכי הוו עבדי דבית חגירה וממילא ידעינן שפיר טעמא דשמואל דאמר הלכה כר' יוסי:

וראיתי בס' שביתת יום טוב דף כ"ד ע"א שהקשה על דברי הרשב"א ממ"ש הרשב"א ז"ל גופיה בחידושיו לחולין על דף ע' על מה שפסק הרמב"ם בשור הבר דהוא מין בהמה כת"ק ודלא כר' יוסי דאמר מין חיה דיש לתמוה דה' ר' יוסי נמוקו עמו וקשה דידיה אדידיה דהא ת"ק חשיב כרבים נגד יחיד ובהא לא קי"ל כרבי יוסי כמ"ש בפשיטות בשבועות גבי צבאות ואפשר לומר בדוחק גדול דספוקי מספ"ל בהאי כללא אם נאמר אפי' נגד רבים נימוקו עמו עכ"ד ס' שביתת י"ט. ועמו הסליחה דאין הפה יכולה לדבר דספוקי מספקא ליה שהרי תמה על הרמב"ם אטו מילתא דמספקא ליה תמ"ה יקרא על זולתו. ולי הדל אפשר לומר דמהך דשבועות דהרמב"ם פסק בצבאות דלא כר' יוסי מוכח ודאי דגריס כר"ח והרי"ף אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי ואי לאו דאמר שמואל אין הלכה כר' יוסי הוה פסקינן כר' יוסי דנמוקו עמו אפילו נגד רבים וא"כ היינו דמתמה על הר"מ גבי שור דליכא מאן דפסק דלא כר' יוסי הו"ל לפסוק כרבי יוסי אף נגד ת"ק ועיין בעין זוכר מערכת ה"א אות מ"ה:

ותו יש להרגיש מלשון ברייתא שלנו דקתני צב"א מצבאות על הרא"ש בתוספותיו והריטב"א בחידושיו שכתבו צב מצבאות וה"ה יותר והול"ל שכן הוא במסכת סופרים דתני צב"א מצבאות וכן הביא הגירסא בס' האגודה ע"ש:

והרמב"ם פ"ו מיסודי התורה כתב אל מאלהים יה מהויה אינו נמחק ואצ"ל יה שהוא שם בפני עצמו מפני שזה השם מקצת שם המפורש הוא אבל הכותב שד משדי צ"ב מציאות הרי זה נמחק. והראב"ד בהשגות כתב זה אינו כלום שלא אמרו אלא באל מאלהים ויה מה' שד משדי וצב מצבאות הרי אלו נמחקים וכבר תמה מר"ן בכ"מ דדברי הרמב"ם כדבריו. ותירץ דסובר הראב"ד ז"ל דדוקא כשנתכוין לכתוב הויה וכתב יה לגמור השם אז יה אינו נמחק אבל שם י"ה לבד נמחק. והליץ בעד הרמב"ם דשם יה יש לו שני

קדושות אחד שהוא שם בפני עצמו וא' שהוא מקצת שם המפורש והכי איתא בירושלמי פ"ק דמגילה ומ"ס הכותב אל מד' אותיות יה מד' אותיות אינם נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהן וזה מבואר כהרמב"ם עכ"ד. ובאמת דאם זה כוונת הראב"ד ז"ל דבריו קשים דאיך סבר דשם י"ה מותר למוחקו. ועוד דבאבות דר' נתן פ' ל"ד מונה שם יה בכלל שמות הקדש ע"ש ותו דאמרינן בפסחים דף קי"ז הללו יה וכס יה אחת וכו' ומוכח בסוגיא דאי הן שתים שם יה אסור למחוק וכמ"ש בירושלמי פ"ק דמגילה ופ"ג דסוכה מ"ד הללו יה יה נחלק ואינו נמחק מ"ד הללויה נמחק ואינו נחלק:

ואגב ראיתי להרב קרבן העדה בתוספותיו שם שכתב על דברי הירושלמי דאמרינן התם הללויה רב ושמואל חד אמר הללויה וחד אמר הללו יה וכו' ולא ידעינן מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמר רב שמעית מן חשיבי אם יתן לי אדם ס' תהלים של ר"מ מוחק אני את כל הללויה שבו לא נתכוון לקדשו הוי דו אמר הללויה. ובבבלי שם בפסחים דף קי"ז אמרינן איבעיא להו הללו יה לרב מאי ת"ש דאמר רב חזינא לתהלי דבי חביבי דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא. וכתב הרב קרבן העדה בתוספותיו וז"ל כתב הרב תוספת יום טוב ז"ל בסוכה פ"ד משנה ו' אע"ג דהירושלמי חולק עם גמרא דידן דלגמרין רב אמר הללו יה שתים ל"ק דודאי הא דאר"ח על תהלים דר"מ והא דהעיד רב על תהלים דר"ח חלוקין אבל הירושלמי לא ידע מעדותו של רב מתהלי דר"ח וכו' אבל גמ' דידן ידע עדות רב על תהלי דר"ח וזה עיקר לרב לסמוך על תהלי דר"ח ע"כ. והדבר תימא דמדבריו משמע דהאמת דרב אמר ב' דברים משמיה דר"ח אלא שסמך עצמו על תהלי דר"ח עצמו א"כ תקשי דר"ח אדר"ח ולפי מ"ש בקונט' לשון ראשון לק"מ ובבלי וירושלמי שוים עכ"ל. וז"ל פירושו. מוחק אני ש"מ ר"ח סבר צריך לקדשו לי"ה מהללויה כשאר שמות הקדושים שאינם נמחקין אלא דר"מ פליג וסובר דא"צ לקדשו דאי הוה סובר דכל הללויה תיבה אחת היא ואינו קדוש א"כ מה בין ס' תהלים דר"מ לשאר ספרים דתהלים: הוי פי' הרי שהוא דהיינו רב אמר הללו יה שתי תיבות הן כדעת ר' חייא עכ"ל. ומ"ש על דברי הרב תוספת י"ט דהדבר תימה דמדבריו נראה שהאמת דרב אמר תרתי ותקשי דר"ח אדר"ח. אני עני תמהני עליו הנמצא כזה בכי האי גוונא מאן דלימא דהני בי תרי דרב חדא מינייהו קושטא ואידך לא והלא כל כמה דמצינן לאשויי תרי תלמודי חיובא רמיא לאשוויינהו ומה גם דתרווייהו משמיה דרב. וכבר הרב תי"ט פירש שיחותיו. ומ"ש תקשי דר"ח אדר"ח אין כאן קושיא כלל דר' חייא קאמר דר"מ הוה סבר הכי ולא קידש וזה אמת דהכי סבר ר"מ. אך ר' חייא עצמו סבר הפך ר"מ וגם כמה תנאי כוותיה ועבד עובדא ויד הקדש כתיבה יהיבה הללו בחד גיסא וכו' ואין זה

רחוק דבני מערבא מארי דתלמודא ירושלמי לא ידעי מאי דאמר רב בבבל מאי דחזא בתהלי דר' חייא. דזמנין דלא ידעי אמוראי הבריתות כנודע. ולפום מאי דאמר רב דאמר ר"ח דבתהלי דר"מ מוחק הללויה מסתמא הכי סבר רב ופשטו דרב אמר הללויה בתיבה אחת. ואמוראי בבל אי דידעי אידך מימרא דרב פשטו איפכא דרב סבר דהוו תרי מילין. וזה פשוט. ועל פירושו שכתב. קשה דלמלבד דהנסחא דקמן דרב סבר הללויה תיבה אחת. והוא מגיה שתים. עוד בה דממ"נ אי הירושלמי ידע מימרא שניה דרב חזי תהלי דר' חייא וכתיב הללו בחד גיסא. הא הו"ל לירושלמי לאתויי ולמפשט דרב סבר שתים דהא טובה תוכח"ת מגולה. ואי לא ידע לה אין ראיה מהא דאמר דתהלי דר"מ יוכל למחוק וכו' דהוא פליג עליה. דאימא דנקט ר"מ משום דאיכא פלוגתא ועל ר"מ יוכל להעיד בבירור. ומסתמא נימא דהוא סבר הכי מדאצטריך לאשמועינן הא דר"מ. ודברי הרב תי"ט ברורים:

נחזור להשגת הראב"ד שכתב מר"ן ז"ל דיש נוסחא בהרמב"ם ו"ה שבשם וכ"כ ההגהית. גם הרדב"ז בתשובות דפוס ווניציא בלשונות הרמב"ם סי' ל"ד כתב דמצא נוסחא בהרמב"ם כ"י ו"ה שבשם והאריך בזה. ובאמת גירסא זו היא שקשה מכמה צדדין ואיה מצאו בבבלי או בירושלמי או במ"ס נוסח זה כי אין דרך הר"מ לכתוב מדעתו שום דבר אם לא כשכותב יראה לי כידוע:

וזה חזיתי להרב גנת ורדים א"ח כלל ב' סי' י"ג שדחה כלהו שינויי דמשנו רבנן קדישי וכתב דהראב"ד הוה גריס בדברי הרמב"ם אד' אינו נמחק כגירסת ר"ח שהביאו התוס' ועל זה השיגו ור"ח דייק לשון המשנה דתנן בא"ד בי"ה משמע דשוין זהת"ד והרב המשיב על דבריו השב"ח השבי"ח דזהו האמת ע"ש. וחזה הוית להרב מהר"א אלפאנדארי ז"ל בס' מרכבת המשנה שהביא דברי הרב הנז' וכתב דליתא. ושוב קנאו בשינוי דהראב"ד לא היה גריס א"ד בבריתא וקשיא ליה דיוקא אדיוקא וצ"ל נעשה וכתב דמ"ש הרב הנז' דר"ח דייק לשון המשנה לא הבין כוונתו זהת"ד:

ואני בעניי אומר דאיברא דגם דרך זה בהשגת הראב"ד לא יבצר מאיזה דוחק. חדא לחדש גירסא בהרמב"ם ז"ל. ותו דרבינו חננאל רבו של הרי"ף ז"ל סבר הכי ובודאי דידע הראב"ד ז"ל מדברי רבינו חננאל ז"ל ואיך כתב זה אינו כלום ואף על גב דהוא פליג הול"ל בלשון אחר. אמנם אנן מה נענה שהפירושים שכתבו ז"ל דחיקי טובא. ולגבי כל הישובים. פירוש זה נאמר בו כי טוב. ומ"ש דקשיא דיוקא אדיוקא יש לדחות דמאחר דלא תני בבריתא ברישא שיש שם כיוצא בהם אין לדייק דנאמר תנא ושייר ושייר נמי א"ה דאהיה. וי"ל לאידך גיסא נימא איפכא דבסיפא לא תני א"ד איידי דרישא נקט שתי

חלוקות גם בסיפא נקט שתי חלוקות ונאמר ה"ה א"ד. וגדולה מזו אמרו בברכות פרק אלו דברים גבי נר ה"ה דאפי' מחצה על מחצה ונקט רוב איידי דרישא והגם דהתם איכא למירמא דיוקא אדיוקא:

ומ"ש דמאי דקאמר דר"ח דייק מהמשנה אינו מובן אפשר לומר דקשיא במתני' דקאמר בא"ד בי"ה דאם כוונתו בשם המיוחד הרי אסור להגות השם באותיותיו ותנא לא מיירי בעביד איסורא וכדקשיא להו להתוס'. ומאי דמשני התוס' לא משמע ליה לר"ח ז"ל ותו דהו"ל למנקט י"ה ברישא. ומכח זה סבר ר"ח דהשביעו בא"ד ממש בשני אותיות אלו והויא שבועה דגם שתי אותיות אלו אין נמחקות. והתוס' בע"ז דף י"ח כרבו דא"ד הוא שם כמו יה. וכן השביעו בשם י"ה. וכדי להעירנו בפירוש זה לא נקט י"ה ברישא. זה אפשר לומר בכוונתו ועיין בתוספי הרא"ש ז"ל:

וראיתי למור"ם ז"ל בדרכי משה סי' רע"ו דמייתי מירושלמי פ"ק דמגילה דא"ד נמחק ותמה על רבינו חננאל ז"ל איך כתב דא"ד אינו נמחק הפך מ"ש בירושלמי וצ"ע זהת"ד. ולי אני הדל לק"מ דהרי בסוגיין דבבלי הנוסחא בבריתא שלפנינו היא א"ד נמחק כמו ש"ד משדי. ורבינו חננאל גריס א"ד אינו נמחק וזו היתה גירסתו ודברי ר"ח דברי קבלה כמ"ש התוס' בכמה דוכתי א"כ היעלה על לב להקשות על ר"ח מגירסתנו הא ודאי לא כי הוא קבל הגירסא להפך ומעתה מה מקום להקשות עליו מהירושלמי. דגם בירוש' גריס אינו נמחק. ואב"א דנקטינן כבבלי דאינו נמחק:

והרב דינא דחיי בלאוין דף ד' כתב דבהגמ"יי צ"ל א"ד מאדני לא דמי לצב מצבאות וכו' והגירסא שכתב מר"ן בכ"מ בהגמ"יי אינה נכונה דהם כתבו מהתוס' דשבועות ואין זה בתוס' ע"ש ואי מהא לא איריא דכמה וכמה זמני כתבי הרמב"ן והרשב"א והר"ן והריטב"א ושאר גדולים משם התוס' ולא נמצא בתוס' דקמן כי הראשונים הי"ל תוס' שאנץ ותוס' שיש בידינו ממחברים שונים כידוע:

ומה שתמה שם הרב דינא דחיי על הטור שהשמיט דין הנטפל לשם מלפניו ומלאחריו ע"ש אין כאן תימה שהרי כתב הטור סי' רע"ו בכלל השמות שאינם נמחקים אלהיכם אלהיהם וכתב מר"ן ז"ל בבית יוסף דכונתו דכל הנטפל לשם מאחריו אינו נמחק אבל הרגש יש דקיצר:

וראיתי בשו"ת פני אריה חדש סי' מ"ו שכתב דהקשו לו על מה שכתב דאיסור למחוק הנטפל לשם מדרבנן הוא שהרי כתב הרב הלבוש ז"ל סי' רע"ו וז"ל וכל האותיות הנטפלי' עמו מאחאריו וכו' דומיא דאיבוד ע"ז שמצווין לאבד כל הנטפל מאחריו כמ"ש בפירוש בפסוק שלפני זה וכו' וא"כ אסור מדאורייתא ועל זה השיב הרב דעודנו עומד

בדעתו כמ"ש הרב מהר"ם מלובלין והרב משאת בנימין שהוא דרבנן והרב הלבוש הוא יחיד נגד רבים ומ"ש דנלמד מקרא אינו מובן והרב רוצה לדמות האותיות הנטפלות כמו משמשים וכו' ודחאו ע"ש באורך. ויש להרגיש עליו חדא דאם כדעת המקשה דהרב הלבוש סבר שהוא דאורייתא. אנה מצא הרב הלבוש ז"ל סברא זו בש"ס או ספרי או בראשונים. אטו הרב הלבוש ז"ל מדנפשיה ידרוש דרשות ויגזור שהוא מדאורייתא. וכבר כתב הרב מהר"י קולון שרש קל"ט דאין לדרוש דרשות מדעתנו. ותו שהרמב"ם ז"ל בפירוש כתב דהמוחק הנטפל לשם מכין אותו מכת מרדות אלמא איסורו מדרבנן וכמו שהוכיח מהר"ם מלובלין ז"ל מדברי הרמב"ם ז"ל ואין זה בסוג יחיד נגד מהר"ם מלובלין והרב משאת בנימן והרב ט"ז רק שהיא סברא תמוה' ונדחה קרינן לה. ואעיקרא דדינא פרכא דהרב הלבוש ז"ל לא כיון שהוא אסור תורה רק דריש אסמכתא דכתיב אבד תאבדון אבד ואח"ך תאבדון דמצוה לשרש אחריה וכמ"ש רש"י ז"ל בפירושו. כל קבל דנא הנטפל לשם מאחריו אין למחוק הפך לשרש אחריה והוא אסמכתא בעלמא וזה פשוט:

הלכה ד

כל שמות הדיוטות שאותיותיהם אותיות השם וכו' כגון צורי שדי פדאל עמיאל עובדיה: כי יודע אלהים וכו' יודע אלהים אמר על הקב"ה והוא קדש. והשני והייתם כאלהים חול כמו שת"א ותהוו כרברביא: אלהי האלהים הראשון הוא קדש והשני קאי על השופטים והשרים וכ"כ מר"ן בב"י סי' רע"ו:

תוספות

כל שמות הדיוטות וכו'. כתב הרב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קע"ז וז"ל וכ"ש שמות בני אדם הם ולא נתקדשו וכו' אלא שצ"ע בזה מ"ש בסוטה (דף יוד) שמשון על שם הקב"ה נקרא ואקשי א"ה אסור למוחקו ולק"מ שלא אמרו זה על שמשון אלא על שמש ומגן ה' צבאות ולפום האי דס"ד דשם הקב"ה שמש הוא ותירצו דכינוי הוא שהוא שמש עכ"ל. ונראה מדברי רש"י ז"ל כפירוש הרשב"ץ שפירש מעין שמו שאין שמש שם ממש אל מגין ומציל עכ"ל. ומדברי התוס' שם בסוטה משמע דשלום אסור למוחקו אלא דהריטב"א כתב בשם התוס' דמותר למוחקו. ונראה דכונת הריטב"א על תוספות שאנץ. ותוס' סוטה שבידינו הם תוספות שחיבר רב אחר וכמו שכתבתי במקום אחר בס"ד:

הלכה ה

ואדוני האדונים הראשון קדש דרומז להקב"ה האדונים חול שרים ושופטים בארץ והקב"ה אדון על כל האדונים שרים ומושלים: אלהי אברהם קדש ואלהי נחור חול אלהי

אביהם חול כן פירש"י פ' ויצא: אלהים לא תקלל כנ"ל. משמע קדש וחול אזהרה לברכת השם ולקללת הדיין וא"כ הוא קדש וחול ובסנהד' דס"ו פליגי ר' ישמעאל אומר חול ר' עקיבא אומר קדש: ר"ש אומר קדש כי על כן כצ"ל:

תוספות

ואדוני האדונים הראשון קדש וכו'. אגב מה שאמר בסוף הלכה הקודמת אלהי האלהים הראשון קדש והשני חיל גמר אומר שזה פי' ואדוני האדונים ואדני קדש האדונים חול. אבל לא לענין מחיקת השם אדון הוא כמו חנון רחום:

ר"ש אומר קדש וכו'. ה"ג ולא כמ"ש בספר האגודה ר' ישמעאל אומר קדש. דר' ישמעאל בסנהדרין דף ס"ו ס"ל דהוא חול ע"ש:

הלכה ו

ויאמר אדוני אם נא מצאתי כצ"ל ות"ק סבר שהוא חול דאמר למלאך הגדול אל נא תעבור ויש אומרים סבר להקב"ה קאמר שימתין בשביל הכנסת אורחים והוא קדש אך ויהי כאשר התעו חול ות"ק סבר שהוא קדש ויהי כאשר התעו כסברת ר' חנניא בן אחי ר' יהושע:

תוספות

כל שמות האמורים באברהם וכו' כ' הרמב"ם ז"ל פ"ו מיסודי התורה וז"ל כל השמות האמורים באברהם קדש אף זה שנאמר ה' אם נא מצאתי חן הרי הוא קדש. וכתב מר"ן ומ"ש אף זה וכו' לפי שיש אומרים שהוא חול שהיה מדבר עם המלאכים ואיפסיקא הלכתא דאף זה קדש וכו' עכ"ל. ואני בעניי לא ראיתי בש"ס שם בשבועות דאיפסיקא הלכתא דגם זה קדש. אמנם ודאי דהכי הלכתא דמפורש שם דהכי סברי חנינה בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' אליעזר המודעי ואמרינן כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג וא"כ ודאי דכן הלכה דרבים מפורשים הכי סברי והכי סברי רב ורב יהודה דהוו אמוראי והכי סבר ר' אלעזר פ' מפנין אבל לשון ואיפסיקא הלכתא דקאמר מר"ן ז"ל אינו מתישב:

ודע דבפ' מפנין בש"ס דף קכ"ז ובעין יעקב הנסחא שלפנינו אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. ומסוגיין דשבועות נראה דהא דקאמר במימרת רב יהודה אמר רב דכתיב ויאמר וכו' הוא ט"ס דהא אמרינן בשבועות כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב ואלו רב יהודה אמר רב קאמר דכתיב ויאמר מאי קאמר כמאן אזלא והרי בפירוש קאמר דכתיב ויאמר אלא מוכח דל"ג ליה:

רבי חנניה בן אחי רבי יהושע אומר קדש שאלולי וכו' כצ"ל. לכאורה יש להעיר דרבי חנניה בן אחי רבי יהושע פליג בהאי קרא דכאשר התעו לבד. והרי בשבועות דף ל"ה אמרו חנניה בן אחי רבי יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' אליעזר המודעי אף זה קדש על פ' ויאמר אדני אם נא מצאתי וא"כ פליג על ת"ק ג"כ. וי"ל דמאי דקתני ויש אומרים ויהי כאשר התעו. כונת יש אומרים דבמקום מ"ש ת"ק ויאמר אדני אם נא וכו' אמרי ויהי כאשר התעו ומשו"ה לא קתני ויש אומרים אף ויהי כאשר התעו אלא ויש אומרים כאשר התעו כלומר דמפקי קרא ויאמר אדני אם נא מצאתי ועיילו כאשר התעו וא"כ ר' חנניה ן' אחי ר' יהושע מסכים עם יש אומרים דקרא ויאמר אדני אם נא מצאתי קדש ופליג דגם ויהי כאשר התעו קדש ואתיא כסוגיין דשבועות:

והרמב"ם ז"ל לא חש לפרש אלא קרא ויאמר ה' אם נא מצאתי חן שהוא קדש ולא הוצרך לפרש דגם פ' ויהי כאשר התעו הוא קדש דבסוגיין דשבועות לא הוזכר מאן דסבר דהוא חול. ובבריתא שלנו הוזכר בשם יש אומרים אבל ת"ק לא אפיק אלא ויאמר אדני אם נא מצאתי. והגם דבירושלמי פ"ק דמגילה תני לה בסתמא וכך היא שנויה כל השמות הכתובים באבינו אברהם קדש חוץ מאחד שהוא חול ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ויש אומרים אף הוא קדש שאלולי אלהים כבר התעו אותי לא חש הרמב"ם לפרש בפרטות גם ויהי כאשר התעו כיון דבש"ס דילן ליכא פלוגתא בהך קרא. וכבר כלל כל השמות האמורים באברהם קדש ופ' ויהי כאשר התעו בכלל. שוב ראיתי להרב רגל ישרה הגיה בבריתא שלנו חן בעיניך וי"א שהוא קדש ויהי וכו' כצ"ל ולי הדל א"צ להגיה וכמדומה שנעלם ממנו הירושלמי פ"ק דמגילה דתני בסתמא דויהי כאשר התעו חול כמ"ש בסמוך:

הלכה ז

ויאמר לוט אליהם אל נא פי' זה אמר למלאכים ולפניו יתברך אמר אדני הנה נא מצא עבדך חן וכו' להחיות את נפשי והוא יתברך יש בידו להחיות: במיכה חול ר' יוסי אומר ביוד הי קדש כגון הקדשתי כסף לה' וכגון נכח ה' דרככם אלו ביוד הי קדש. באלף למד כגון לו בית אלהים את אלהי אשר עשיתי לקחתם לכם חול. חוץ מבית אלהים אשר בשילה דודאי הוא קדש אלהים ומלך פי' הרב נחלת יעקב לפי שרוב ישראל בו בפרק עע"ז ודאי קאי על ע"ז כדי שיענישוהו: בגבעת בנימין דכתיב וישאלו בני ישראל בה' וכו' ויאמר ה' עלו אליו וס"ל שהוא חול ששאלו לע"ז ור"י סבר קדש ששאלו באורים ותומים: שהמקום מבטיח ואינו עושה שלא הצליחו. מבטיח ועושה שבתחילה שאלו

האלך לבד. ובסוף אמרו האוסיף וכו' אם אחדל ויאמר ה' עלו כי מחר אתננו בידך והצליחו וא"כ קדש:

תוספות

כל השמות האמורים בלוט וכו'. כתב מר"ן בכסף משנה פ"ו מיסודי התורה משם הריטב"א הא ודאי ליכא אלא אחד שהוא חול הנה נא אדני סורו נא והא דנקט כל שמות אגב ריהטא נקט הכי ועמ"ש מר"ן שם לקמן גבי כל מלכיא ומ"ש הרב פר"ח בנימוקיו וכבר אני עני כתבתי על זה בקונטריס חיים שאל חלק שני דף נ"ז ע"ד. ובקונטריס עין זוכר מערכת כף אות ה' הארכתי אני הדל קצת על דברי הרב יר מלאכי ז"ל ובודאי דמשמעות כל וכן תיבת כלן הדעת נותן שהוא יותר משנים ואי זמנין דמשכחת דהוא תרי או אחד אז הוא אגב או לאו דוקא ע"ש:

ויאמר לוט אליהם. מ"ש בקונטריס הוא על פי פירש"י ז"ל בשבועות דף ל"ה שכתב ויאמר לוט אליהם באזניהם אל נא יהי כן וחזר כלפי השם וא"ל אדני הנה נא מצא עבדך. עכ"ל והוכרח רש"י ז"ל בזה שלא נאמר שאמר לה' אל נא שאינו כבוד לצד עילאה. אמנם מרן בכסף משנה שם כתב משם הריטב"א שפירוש ויאמר אליהם בפניהם ולפי מ"ש אל נא כלפי מעלה הם המדברים:

במיכה חול. כן פסק הרמב"ם ואע"ג דר' יוסי פליג וזמנין דמשכח' דאיכא מ"ד דהלכה כר' יוסי דנמוקי עמו נגד ת"ק הכא שאני דבסוגיין בשבועות דף ל"ה קאמר לה בשם ר' אליעזר ופסק כת"ק:

בנבות קדש. בסוגיין בשבועות ליכא מאן דפליג ותני סתמא בנבות קדש וכן פסק הרמב"ם שם וכתב מרן ומ"ש בנבות קדש מוסכם ע"ש. וק"ק על מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קע"ז וז"ל לא הוצרכו בגמרא למנות אלא אותן שמזכירן הכתוב לשם אלהות כגון אותם של מיכה ונבות דאפילו הנהו שרי למחקן כיון דעל ע"ז נאמרו אותן שמות למאן דאית ליה הכי התם עכ"ל דהרב קאמר של מיכה ושל נבות. ובשמעתין של נבות הוא מוסכם וליכא פלוגתא בנבות:

רבי יהושע אומר קדש. גם בסוגיין דשבועות הוא פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ופסק הרמב"ם ז"ל שם דהא קדש כר' יהושע דהלכה כמותו:

הלכה ח

אל אלהים בציון הראשון חול והשני קדש כי אל ראשון נקוד סגול והוא חול אלהים קדש. להלוך אל אל במשפט הראשון נקוד סגול והוא חול והשני הוא נקוד צירי והוא קדש: עמנואל עמנואל הראשון חול והשני קדש הראשון אינו נחלק והב' נחלק כצ"ל

וכן הגיה הרב נחלת יעקב ופירש דפ' וקראת שמו עמנואל הוא חול דהוא שם אדם. ושני עמנואל אחרים בישעיה סי' ח' מלא רחב ארצך עמנו אל וכן ולא יקום כי עמנו אל הם קדש:

תוספות

אספרה אל חק. הרב מנחת שי הביא ברייתא שלנו ולא פירש כלום. אך הרב נחלת יעקב פשפש ול"ו מצא דיש סברא כי אל זה דאספרה אל חק הוא קדש ע"ש:

עמנואל עמנואל וכו'. הרב מנחת שי בישעיה סי' ז' כתב דליכא למשמע מברייתא שלנו דאית בה טעותא ודבריו בסי' ח' תמוהים כמו שתמה המגיה שם וכבר בקונט' הבאתי הגהת הרב נחלת יעקב ונראה שהיא נכונה. ושני עמנואל דסי' ח' הם קדש. ובברייתא שלנו רמז הראשון דסי' ח' ומכ"ש השני:

והרב מהר"י חאגי"ז ז"ל בס' עץ החיים בהקדמתו למסכת שבת נסתפק שם אל נקוד צירי שהוא קדש אם נקד תחתיו נקודה אחרת ונעשה סגול והוציאו מקדש לחול אי הוי כמוחק את השם ולענין שבת מה דינו ואפשר דכיון דלא עשה מעשה בגוף האותיות לאו מילתא היא עכ"ד ע"ש במלאכת הכותב דף כ"א. ואין זה ענין למ"ש הרב כנה"ג סי' רע"ו הגה"ה אות ה' מתשובת מהרי"ל דנקודות השם מותר למחוק דהכא בנקודה זו הוציאו מקדש לחול ואין ראיה משם. והגם דמסתברא כמ"ש הרב מהר"י חאגי"ז ז"ל דלא עשה מעשה באותיות ואינו כמוחק השם. מ"מ איסורא איכא:

הלכה ט

ויהי כאשר התעו אותי אלהים חול מי אל כמוך קדש כצ"ל: בבית אלהיו בהושע סי' ט' משטמה בבית אלהיו ופירש"י בבית המקדש הרגו זכריה וא"כ הוא קדש: אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט קדש וחול כצ"ל דהראשון קאי על הקב"ה והשני קאי על הדיינים: יסגרנו אל אל עויל הראשון נקוד צירי והשני סגול וא"כ הראשון קדש והשני חול: כי אל אל האמר נשאתי איוב ל"ד הראשון חול נקוד סגול והשני קדש נקוד צירי: אל יהי מקום לזעקתי כצ"ל איוב ט"ז. נקוד בפתח: יש לאל וכו' אל מות ביתה משלי ב' כצ"ל: כלם חול דהוא לשון חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח: ואלהים אמר לבהלני וכו' גם רד"ק הביא מרז"ל שהוא קדש: אלהים זדים קמו עלי כצ"ל תהלים סי' פ"ו: שיהא מפסיק בקריאתו בין אלהים שישהה מעט ואח"כ יאמר זדים: חבל רחום וחנון וכו' אריש פרקין קאי דקתני אלו שמות שאין נמחקין וקאמר אבל רחום וחנון וכו' הרי אלו נמחקין: והמקלל בהן בכינויים עצמו וחבירו חייב: גוים ומתים אינו חייב כצ"ל כן הגיה הרב

נחלת יעקב: המקלל לאביו ואמו בשם המיוחד חייב סקילה ועל הכנויים באזהרה כצ"ל כן הגיה הרב נחלת יעקב ע"ש באורך:

תוספות

ויהי כאשר התעו חול. ואתי כסברת יש אומרים לעיל בהלכה ו' ושם נאמר דהרמב"ם פסק דהוי קדש דקפסיק ותני כל שמות דאברהם קדש ולא תקשי דבברייתא שלנו מחלוקת ואח"ך סתם דהלכה כסתם ולפ"ז הלכה דהוי חול. חדא דנראה דאין כלל זה ודכוותיה במכילתין וכמ"ש לעיל. ותו דבתלמוד לא הוזכרה סברא זו כלל. ולכן לא חש הרמב"ם ז"ל לירושלמי כמ"ש בעניותנו לעיל:

והרב נחלת יעקב רצה לקיים גירסא שלפנינו ונדחק דנקט הכי לקצר ע"ש ולא נהירא ונראה לי ההדיוט להגיה כמו שכתבתי וראה בעיניך כי הוא לשון קצר וברור:

אל יהי מקום לזעקתי. ק"ק דבתיבת אל בפתח לח יש ס"ד כלל וזו משנה שאינה צריכה:

גוים ומתים אינו חייב. והרב דינא דחיי כתב גוי מצוה לקללו דכתיב ושם רשעים ירקב ע"ש לאוין רי"א. ולפי מ"ש המקובלים מתרי טעמי טוב דלא יקלל לגוי ואין כאן מקום להאריך:

והמקלל בהן עצמו וחבירו חייב מוכח דמקלל בכינוי עצמו או חבירו חייב וזהו כדעת הרמב"ם והסמ"ג לאוין רי"א וסיעתם. אמנם דעת הראב"ד וסיעתו דאינו חייב מלקות אם קלל חבירו אלא בשם המיוחד דוקא. ובברייתא שלנו מכרזת ואומרת כדעת הרמב"ם דבכנויין חייב המקלל חבירו. ואני עני כתבתי בענין זה באורך בס' הקטן ברכי יוסף ח"מ סי' ז"ך ועוד עיין בקונטריס חיים שאל ח"א סי' ן' מ"ש בזה בס"ד. ומקלל עצמו חייב דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד. וא"ת איך לוקה והא דרשינן כמה מילי מהאי קרא שלא יעמוד במקום סכנה ולא יאכל ולא ישתה דברים המזיקין וא"כ הוי לאו שבכללות. תירץ הריטב"א ז"ל בחידושיו לשבועות דהא לא מיקרי לאו שבכללות דכל האזהרות מענין אחד הם לשמור עצמו. ולאו שבכללות היינו שנדרש להרבה ענינים חלוקים:

פרק ה

הלכה א

הכותב שני שמות של קדש מקיים כצ"ל וכן הוא בס' האגודה. פי' שהיה לו לכתוב שם קדוש וטעה וכתב שני שמות ונתכוון לקדש שניהם מקיום את הראשון שכתבו כהלכתו: מעכב את האחרון ואית דגרסי ומחטב והוא פי' קודר: רי"א אם הראשון בסוף הדף מעכב כצ"ל ולא כמ"ש בס' אגודה מוחק: את הראשון ומקיים את האחרון דגנאי הוא

אם יהיה נקב בראש הדף ומשו"ה קודר הראשון שהוא בסוף הדף: שני שמות של חול בשני תיבות: מוחק את הראשון שלא יהא הפסק בין התיבות וכן הדין בחלוקה ראשונה שהיו שני שמות קדש אם הראשון בראש הדף קודר הראשון וגם בשני תיבות חול אם הראשונה בסוף הדף מוחק ראשונה כמש"ל ובכל בבא נקט חדא:

תוספות

מעכב את האחרון. הרב טורי זהב סי' רע"ו ס"ק ז' הביא ברייתא זו וכתב וז"ל ויש גורסין מחטב ושניהם פירושן לשון קדירה וכן הביא ב"י בשם הר"י אכסנדרני בשם הרמב"ם בתשובה עכ"ל. והרואה יראה בבית יוסף דהר"י אסכנדרני קאי אברייתא שאחר זו והביא הגירסא מחטבו וכותב יהודם אחר ע"ש ולא הזכיר מעכבו כנסחא דקמן ואינו יודע כיצד מעכבו הוא לשון קדירה והרב נחלת יעקב כתב וז"ל ויש גורסיה ומחטב וכ"כ הט"ז סי' רע"ו והוא מלשון קדירת אמנם היא היא שהחי"ת והעי"ן מתחלפות באותיות אחה"ע עכ"ל. ולא ידענא מאי קאמר כי מעכב תינח דהעי"ן מתחלף בחי"ת דמחטב אבל הכף דמעכב איך תתחלף בטית דמחטב ומאי דפשיטא ליה קמיבעיא לי. וראיתי להרב כנסת הגדולה ז"ל סי' רע"ו הגהת ב"י אות כ"ה שכתב ומחטבו נ"ל שהוא הגבהה ורוממות כמו שדרז"ל את ה' האמרת ובו' חטיבה אחת בעולם ופירשו המפרשים האמרת לשון רוממות ולפי זה מחטבו מגביהו מעל הגויל כמו שנהגו הסופרים מורי זקני הרב מהר"י נוצצין בתשו' כ"י עכ"ל. ורש"י פ"ק דחגיגה שם פירש לשון שבח ובפי' החומש פירש לשון הבדלה והביאו מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות וסיים דהוי כמו חוטב עצים ע"ש וזהו לשון מחטבו וכמ"ש הרב ט"ז לשון קדירה ועיין בתשובת הרשב"ץ ח"א סי' קמ"ט:

הלכה ב

את השם וכתב יהודה כצ"ל פי' שהיה צריך לכתוב השם וטעה וכתב יהודה אבל הוא היה בדעתו שכותב שם ונתכוון לקדשו אך טעה וכתב יהודה להכי עושה מדלת וכו':

ונתכוון וכתב את השם אעפ"י שכתב בו דלת כצ"ל פי' שהיה צריך לכתוב יהודה וטעה ונתכוון לכתוב השם וכיוון לקדשו ואחר שכתב אותיות יהו נזכר שיהודה צריך לכתוב וכתב דלת אפ"ה כיון דהוא נתכוון לקדש שם הויה וכתב אותיות ראשונות בכוונה זו לא מהני מ"ש דלת אלא מעכבו וכותב יהודה:

תוספות

הכותב יהודה וכו'. הגהות מיימוניות הביא שתי חלוקות ראשונות מברייתא שלנו בשם רבינו שמחה ז"ל ומרן בבית יוסף סי' רע"ו הביאו בשם הגהות מיימו' בשם רבינו שמחה

ופסקו בש"ע שם סי' רע"ו ודברי ההגהות הם פ"א דתפילין ע"ש וק"ק על ההגהות ועל מר"ן בב"י שלא זכרו כי דברי רבינו שמחה הם בריתא שלנו:

וכתב את השם וכו'. הרב נחלת יעקב הגיה דצ"ל וכתב את השם אעפ"י שלא כתבו כלו ר"ל אעפ"י שעדיין לא כתב כל השם כגון שנזכר לאחר שכתב יו"ד ה"י אפ"ה אסור למחוק לפי שכתב אלו שתי אותיות בקדושת השם עכ"ל. ולי הדל נראה להגיה כמו שכתבתי בקונטריס בס"ד ויראה המעיין דטפי עדיף ההגה שהגהתי מכמה פנים בס"ד. ויש להרגיש על רבינו שמחה אמאי לא כתב גם חלוקה זו האחרונה דבריתא שלנו. ואפשר משום דהוא מציאות רחוק שיטעה ובמקום יהודה יכוין לכתוב השם ויקדשהו והן בעודנו כותב יזכור כי היתה יהודה לקדש"ו. ואחר זמן זכיתי ומצאתי לה' שלטי הגבורים סוף פ' שבעות העדות שהביא בריתא שלנו כמו שהגהתי אני בעניי אעפ"י שהטיל בו דלת מעכב וכותב יהודה אחר ע"ש עלץ לבי בה':

הלכה ג

ונתכוון וכתב יהודה צ"ל ונתכוון לכתוב יהודה ולא נתן כצ"ל וכ"כ רגל ישרה פי' שסבר שצריך לכתוב יהודה ונתכוון לכתוב יהודה וטעה טעות אחר לפי מחשבתו וכונתו שהוא כותב יהודה ובבלי דעת לא כתב דל"ת מוחקו וכו': אמרו לו אין זה מן המובחר כצ"ל:

תוספות

ונתכוון וכתב יהודה וכו'. זה בבריתא בשבת דף ק"ד ובגיטין דף ך' ודף נ"ד. ועיין בסמ"ג לאוין ג':

ר' יהודה אומר יחזור עליו הקולמוס ויקדשנו וכו'. כתב מר"ן בב"י סי' רע"ד שהמרדכי הביא ראיה מכאן דבשם צריך בפירוש לשם קדושת השם אעפ"י שכתבו לשם קדושת הספר דומיא דשאר ספר פסול וכתב עליו מר"ן וראיה זו אינה כלום כמבואר לכל מבין עם תלמיד דשאני התם שנתכוון לכתוב יהודה שאינו כתוב בספר במקום ההוא וה"ל נתכוון לכתוב תיבה שאינה מן הספר עכ"ל:

ראיתי להרב טורי זהב ריש סי' רע"ו שכתב על דברי מר"ן ז"ל הללו וז"ל ותמהני על פה קדוש יאמר כן דודאי ראיה ברורה היא וכו' דמדנקט התנא דבר זה דוקא אצל אזכרות ולא בשאר תיבות כגון שצריך לכתוב אמר ונתכוון לכתוב יאמר ודילג היוד דצריך להעביר הקולמוס לקדשו וכו' אלא ודאי דבזה א"צ להעביר הקולמוס וכו' משא"כ באזכרות דחמירי טפי וכו' ואין לומר מדלא הצריך העברת קולמוס אלא בנתכוון ליהודה ש"מ דבעלמא. נתכוון לכתוב השם ולא אמר בפי' א"צ העברת קולמוס זה אינו דודאי צריך אלא קמ"ל דנם בנתכוון לכתוב יהודה שזה טעות גדול מהני עכ"ל בקצור. ואין כאן

תימה על מר"ן ז"ל כי הראיה צריך שתהיה מוכחת ומכרחת את כל ונוכחת. והכא הוא עצמו סיים ואי' לו' מדלא הצריך העברת קולמוס אלא בנתכוון ליהודה ש"מ דבעלמא וכו' זה אינו דודאי צריך וכו' ובמה כחו לומר זה אינו דודאי צריך וכו' דאה"נ דיש פנים לומר כמ"ש אבל אינו מוכרח דמצי לדחות דאינו צריך ואינה ראיה מכרחת. ותו אעיקרא מ"ש ברישא דלמה לא נקט התנא זה אלא באזכרות ולא בשאר סיבות אינו הכרח דנקט הכי משום דרצה ללמד דרבנן פליגי על האזכרות שאין זה מן המובחר להכי נקט דבריו באזכרות ודוק כי קצרתי:

הלכה ד

הכותב את השם וטעה אות אחת כצ"ל פירוש ששכח לכתוב אות אחת מן השם: ר"ש שזורי אומר שם כלו תולין כצ"ל: טעה בכל השם כצ"ל וכן הוא בס' האגודה פירוש ששכח לכתוב כל השם: רשב"א אומר משמו אין תולין את השם כצ"ל: על מקום הגרר. גרר הוא כשנתיבש ומחק כשהוא לח ובש"ס גריס לא על המחק ולא על הגרר: ר' חנניא בן עקביא אומר לפרש דברי רשב"א דקאמר אין תולין ואין כותבין על המחק ועל הגרר והכוונה שיגנוז היריעה ובגמ' לא נזכר רחב"ע אלא הוא סיום דברי ר' שמעון בן אלעזר:

תוספות

ר' שמעון שזורי אומר שם כלו תולין וכו'. כן פסקו הפוסקים. ותמה הרב שפתי כהן ז"ל סימן רע"ו דהא אמרו בחולין דף ע"ה דהלכה כר' שמעון שזורי במסוכן ותרומה מעשר של דמאי ואיך פסקו אלו הפוסקים כר"ש שזורי בדין זה דתליית השם גם הרב ב"ח בתשובה סימן קי"ג והרב פני יהושע שו"ת בי"ד סימן ה' המה ראו כן תמהו. ואחריהם החזיק הרב יד מלאכי אות קע"ו והרבה קבא דקשייתא על קמאי ובתראי כאשר הרואה בעיניו יראה:

ואנא זעירא תמהני על כל הרבנים ז"ל דנעלם מעיני חכמתם דשל כת הקודמין היא הוא רבינו מאיר הכהן ז"ל תלמיד מהר"ם ז"ל בהגהות מיימוניות פ"א מהלכות תפילין דהקשה עיקר קושיתם ותירץ כאשר עיניו יחזו המעיין בדברי קדשו ועיין בתוס' במנחות דף ל' ותשו' הרשב"א סי' תשל"ב:

ואולם מאי דתירץ יתיב הרב הגהות מיימוניות ז"ל דבריו צריכין ביאור ואני בעניי כפי קוצר דעתי פירשתי דבריו בס' הקטן ברכי יוסף סי' רע"ו ע"ש:

יתלנו בין השיטין דברי ר' יהודה ר"מ אומר מוחק מלפניו וכו'. גירסתנו זו עיקר וכן כתב הסמ"ג עשין כ"ה ששנינו בבריתא דר' יהודה אומר תולין במס' סופרים וכו' והא דתניא במס' סופרים ר"מ אומר מוחק וכו' ע"ש ודלא כגירסת ס' האגודה דגריס איפכא ע"ש

וא"ש גירסתנו בתר הכי רשב"א אומר משמו שהיה תלמיד ר"מ וע"ש בסמ"ג וכן הביא נסח בריתא שלנו רבינו ברוך ז"ל בס' התרומה סי' קצ"ט ע"ש. ומוכח דלר"מ כותב על המחק עדיף מלתלות. ולא לבד עדיף אלא דלדידיה אין תולין וכותב על המחק. וראיתי להרב נחלת יעקב שכתב וז"ל כותב את השם על מה שמחק והוסיף בגמרא דמנחות ותולה מה שמחק וכ"כ בש"ע סימן רע"ו דעדיף טפי לכתוב על המחק מלתלות השם בין השיטין עכ"ל. והרואה יראה דבש"ע לא כתב כן ואדרבא מלשו מר"ן בש"ע דבדין ו' כתב שכח לכתוב את השם כלו תולה אותו בין השיטות וכו' ובדין ז' כתב מותר לכתוב השם על מקום המחק ועל מקום הגרר מוכח דתולין עדיף מלכתוב על המחק ועל הגרר דבשכח לכתוב שם בפשיטות כתב דתולה אותו מוכח דזו עיקר תקינו לתלותו. אח"כ אמר דמותר לכתוב השם על המחק נראה דאשמועינן כחא דהתירא לכתוב על המחק. וזה הפך מ"ש הרב נחלת יעקב בשם ש"ע:

אמנם נראה דהרב נחלת יעקב עינו ראה דברי הרב שפתי כהן ז"ל ס"ק ח' שכתב מותר לכתוב השם וכו' משמע קצת דעל המחק וגרר עדיף מלתלות וכו' ע"ש והוא הוסיף וכתב וכ"כ בש"ע סי' רע"ו דעדיף טפי לכתוב על המחק וכו'. ועמו הסליחה כי שפתי כהן ישמרו דעת ודייק לכתוב משמע קצת והם תרי דיוקי האחד משמע ולאו בפירושא אתמר אלא משמעותא איכא. וזה שני כי אינו משמעות גמור אלא קצת. ואלו הרב נחלת יעקב ההוא אמר וכן כתב בש"ע כאלו שם נאמר בכתיבה תמה ומפורשת:

ועוד בה שלישיה כי אין כוונת הרב ש"ך דמשמע קצת מדברי הש"ע הכי דאדרבא מדברי הש"ע מוכח איפכא דברישא כתב שכח וכו' תולה אותו בין השיטות. ואח"כ ר"ב שרי לכתוב על מחק או גרר. אמנם כוונת הרב ש"ך דלענין דינא משמע קצת דעל המחק ועל הגרר עדיף מלתלות וכמ"ש בבית יוסף לדעת הרא"ש וכו' ואין לדייק מדברי מר"ן בש"ע:

ואני בעניי כתבתי בס' הקטן ברכי יוסף שם סי' רע"ו אות כ"א על דברי הרב ש"ך דמלשון הרמב"ם נראה דעדיף לתלות וכ"כ בהגהות מיימוניות שכן דעת ר"ח וכן דעת הרמב"ם. ושם יישבתי קצת דברי מר"ן בב"י ע"ש:

הלכה ה

טעה וכתב יסגירני אל אל עויל. הראשון קדש ונקוד ציר"י. והשני חול נקוד בסגול. ופי' הרב נחלת יעקב דאם הסופר טעה וסבר דשתי שמות קדש הם ונתכוין לקדש שתיהם מקיים הראשון שנכתב כדינו ומעכב האחרון עכ"ד והוא פירוש אמת וישר:

תוספות

וכתב יסגירני וכו'. הקשה הרב נחלת יעקב וז"ל קשה לפי מה שפירשתי דכבר תנא

ליה בריש פרקין הכותב שני שמות של קדש מקיים הראשון ומעכב האחרון ואם כן תרתי למה לי ונראה במה שכתב בלחם חמודות אות ל"ז בשם ס' התרומה שנסתפק אי הני דינין של השם גורר מוחק תולין שייכי נמי בנביאים וכתובים אי נא והוכיח מלשון הירושלמי פ"ק דמגילה דשייכי כל דיני השם בנביאים וכתובים ואם כן יש לומר נמי דבריתא זו אשמועינן הך דינא דגבי נביאים וכתובים שייכי נמי הני דיני כמו בתורה ולכן נקט הך קרא דיסגירני שהוא בכתובים עכ"ל:

ואעיקרא דדינא פרכא דמאי דקשיא ליה למר הא תנא ליה רישא דפרקין ותרתי למה לי לא קשיא מידי דבריש פרקין מיירי דשם אחד כתוב בספר והוא טעה יסבר דהם שני שמות וכתב שני שמות ויקדשם אז תני תנא דמקיים הראשון שנכתב כהלכתו והשני שהוא יתר קידרו. אבל הכא דכתיב אל אל והוא סבר דשניהם קדש וקדשם ס"ד דאין צריך לקדור השני לפי שנכתב בכוונה שהוא קדש. דמאחר דלפי האמת שניהם נכתבו בספר אחד קדש ואחד חול הו"א דלא יקדור השני לפי שנכתב בכוונה שהוא קדש. דמאחר דלפי האמת שניהם נכתבו בספר אחד קדש ואחד חול הו"א דלא יקדור השני ולא אכפת לן במה שחשב או אמר שהוא מקדשו. ושאני ההוא דריש פרקין דליכא שם שני בעולם והוא שקר לכך צריך לקודרו. אמטו להכי אשמועינן טובא דהגם דהכא כתובי שתים. כיון דחשב על השני שהוא קדש צריך לקודרו. ואח"כ יכתוב של חול והוא חידוש:

ונראה דהרשב"ץ ז"ל מיירי כשיודע שהוא חול ובשאט בנפש רצה לקדשו אז הוא דכתב הרב ז"ל דלא מהניא כונה דידיה לקדושיה. אך אם טעה וסבר שהוא קדש ונתכוון לקדשו אז צריך לקודרו והיינו דקאמר בבריתא שלנו דסבר דהכתיב אל אל תרווייהו קדושים ונתכוון לקדשם לכן שנינו מקיים את הראשון ומעכב האחרון. ועד"ז שנינו בהלכה ב' היה צריך לכתוב יהודה ונתכוון וכתב את השם וכו'. וכן כתב הרב שלטי הגבורים סוף פ' שבועת העדות והביאו הרב כנסת הגדולה סוף סי' רע"ו סופר שטעה וכתב שני אלהים שצריכים להיות חיל וטעה וכתבן לשם קדושת השם חייל עליהם קדושה לענין מחיקה ולענין פסול ס"ת עכ"ד והיינו שהסופר טעה וסבר שהם קדש ואינו ענין לדברי הרשב"ץ וכן הרב כנה"ג הזכיר דברי הרשב"ץ שם באות ק"ז ובאות כ"ט כתב דברי הרב שה"ג זה נראה כעת ואין ספרי האחרונים עתה עמדי:

והנה מבריתא שלנו נראה בהדיא דמ"ש שצריך לקדש האזכרות היינו בכל שמות שאינם נמחקים ודלא כהרדב"ז שכתב דהיינו דוקא בשם הוי"ה דוקא. וכבר אני בעניותי עמדתי על תשובת הרדב"ז בקונט' ברכי יוסף באורך ריש סי' רע"ו ובקונטריס שיורי ברכה שם. ובשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח דף מ"ו בס"ד. ועיין מ"ש בהשמטות ברכי יוסף

ועוד הוספתי בעניותי וכתבתי בענין זה והנלוה אליו בקונטריס יוסף אומץ סי' א' בס"ד. ושם תראה במה שהביא הרב נחלת יעקב מהרב לחם חמודות משם רבינו ברוך ז"ל בס' התרומה אי הני דינין דגורר ומוחק ותולה ישנן בנביאים וכתובים שהביא ראיה מהירושלמי והבאתיו לעיל: דדברי הרב שדה יהושע בפירוש הירושלמי בזה קשים ע"ש ביוסף אומץ בס"ד:

ולא תעזוב נפשי לשאול במאי דניחא ליה להרב נחלת יעקב דאכפל תנא בברייתא זו לאשמועינן דהני דיני שייכי בנביאים וכתובים וכמ"ש בס' התרומה קאי אדיני גורר מוחק ותולה דאיכא פלוגתא בהו אי הוי גם בנביאים וכתובים ויליף מירושלמי דקאמר בג' תיבות מותר לתלות ובעי משום שהם ג' תיבות או מפני שיש חול ומייתי קרא אל אלהים ה' דתהלים ע"ש בס' התרומה סי' קצ"ט. וכפי דברי הרב נחלת יעקב דלהכי נשנית ברייתא זו שלנו. הנה לא למדנו כלום בדין תולה גורר ומוחק כי אם דכיון לקדש שם חול מעכבו. וזו אינה מבוקשנו. ותו יש להרגיש דאמאי לא מייתי ס' התרומה ראיה מברייתא זו שלנו. ושם בסי' קצ"ט מזכיר ס' התרומה ברייתא הקודמת לזו. ואם כונת הרב נחלת יעקב דקודם לברייתא שלנו תני תנא דיני דמוחק וגורר ותולה ורמז בברייתא זו דדינים הנזכרים הם בנביאים וכתובים. לא שמיע לי דלא דרשינן סמוכים בברייתות וליתן את של זו בזו. ויש לישב ועיין ביוסף אומץ דף ג' ע"ב ודוק:

הלכה ו

הכותב את השם אפי' המלך שואל בשלומו פירוש מלך ישראל אבל מלך א"ה פוסק: היה כותב ב' או ג' שמות כגון שמע ישראל ה' אלהינו ה' א"נ פירש הרב הנמקי ז"ל שהניח לכתוב שמות רבות עד אשר יטהר והן עתה טהר גברא ובא לכתבן מותר להפסיק ביניהם: הטובל קולמוס שהוא מלא דיו יש לחוש שלא יתקלקל השם לכן יתחיל מאות שלפניו: א"ר שמעון. אתא לפרושי עובר בל"ת דאמר תנא קמא:

תוספות

היה כותב ב' או ג' שמות. פירש הרב הנמקי ז"ל שהניח לכתוב שמות רבות ביום טהרתו כמ"ש בקונט' וכתבתי בקונטריס יוסף אומץ סי' א' דלכתחילה יכול לעשות כן וכ"כ הרדב"ז דפוס פיורדא סי' תרמ"ו דזהו דרך הסופרים ואין חולק בזה וכן מוכח מדברי הרב עיר וקדיש מהרח"ו ז"ל כמ"ש אני בעניי שם באורך וע"ש ובברכי יוסף מ"ש על דברי הרב נמקי יוסף הללו ע"ש באורך ובקונטריס חיים שאל ח"ב סי' ל"ח דף מ"ו ע"ש: **המוחק** אות חת מן השם עובר בלא תעשה. הרב פרי חדש בנימוקיו לס' המדע העלה דלקי מן התורה אף שלא קדש את השם ועמ"ש אני עני על דברי הרב ז"ל ועל מ"ש

האחרונים בזה בברכי יוסף סי' רע"ו אות כ"ד ואות ז"ך בס"ד ומסתברא כהר' פר"ח ז"ל דכל שנתכוון לכתוב השם אף שלא קדשו המוחק אות אחת ממנו לוקה מן התורה:

הלכה ז

אבל הדיו שנטפה ע"ג הכתב וכו' אפי' נטף הדיו על השם מותר למחוק דזהו תקון ושרי:

תוספות

אבל הדיו שנטפה וכו'. הביאו מור"ם בהגהה סי' רע"ו ומרן לא הביאו בש"ע ובבית יוסף כתבו בתוך דברי הפוסקים. ואפשר דכיון דכתב בדין י"א נדבקה אות לחבירתה באותיות השם יש לו לגררו שדין זה למדו ר"י מדין ברייתא שלנו דנטף דיו וכו' כמו שכתב המרדכי בהלכות קטנות. ובסוף פ' הקומץ הביא המרדכי בשם רבינו שמשון שחולק על ר"י דלא דמי לברייתא שלנו דנטף דיו וכו' ע"ש ומרן בב"י כתב דכדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך על הם וכן פסק בש"ע דמותר לגרור הדבוק. וא"כ מכ"ש שאם נפל דיו וכו'. זה אפשר לישב. ואין זה מספיק:

מותר למוחקו. כתב בס' האגודה ונראה לי דהוא הדין שעוה או חלב דמותר להסירו עכ"ל:

הלכה ח

הטועה בשיטה גורר אחת וכותב שתים גורר שתים וכותב שלש ובלבד שלא יגרור שלא כצ"ל וכן הביא הגירסא בספר האגודה וקרוב לגירסא זו הביא הרב נחלת יעקב משם הרב משאת בנימין ופירש גורר אחת שיטה אחת ועל אותו ריוח כותב שני שיטין וכן גורר ב' שיטין וכותב שלש אבל לגרור ג' ולכתוב במקומן ד' או ה' שיטין אסור דמיחזי כמנומר:

תוספות

הטועה וכו'. הרב נחלת יעקב רצה לקיים נסחת הדפוס ונדחק לפרשה גם ראיתי להרב רגל ישרה שטרח להעמיד הנסחא שלפנינו ונדחק לבארה:

ואני בעניי אומר דכיון דתרי גברי רברבי הביאו הנסחא ישרה ופשוטה והם הרב ס' האגודה והרב משאת בנימין יש לסמוך עליהם ואין צורך למשכוני נפשין לישב נסחת הדפוס ומה גם דנודע דמסכת זו ואחריה רעותיה המסכתות קטנות מליאי השגיאה כמפורסם:

ובלבד שלא יגרור שלש. לכאורה נראה דאף אם יהיה אומן בקי שכל את ידיו וכל סתם קני"ן לכתיבה הרי זה קנתה ימינו והוא אמר דיכול לגרור שלש ולכתוב במקומן ד' וטוב רואי דין הוא הד"ר. עם כל זה אין לנו להתיר לו דלא פלוג רבנן וכמתבאר ממ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"א סי' קמ"ט דאין להתיר לקלוף השם אף למי שהיא זריז אטו יתיר לזריז

ונאסור לאחרים והביא ראיה ממ"ש גבי סריקין המצוירין בפסח הגם דהתם איכא טעמי אחריני לאסור. מ"מ יש לאסור כנ"ד מטעם האמור:

הלכה ט

אין עושין שמע הלל מגילה לתנוקות וכו' פירוש אין כותבין פ' שמע או הלל לבד לקרות בו התינוקות בין למ"ד תורה חתומה נתנה בין למ"ד מגילה נהנה כיון דאדבק אדבק כמבואר בגיטין דף ס'. ר"י מתיר מבראשית עד המבול דהוא ענין אחד וכן ויקרא עד ויהי ביום הח': ושאר ספרים ר"ל בשאר ספרים אסור לכתוב מגילה לתנוק:

תוספות

אין עושין שמע וכו'. הרי"ף ז"ל פ' הנזיקין פסק כותבין מגילה לתנוק ותמהו עליו הר"ן ומרן ב"י יישבו דבריו. ועד אחרן הרב פרי חדש בחידושיו לגיטין כתב דתמהו על הרי"ף ז"ל בכדי ולכאורה קשה דנראה דדבריו הם דברי הר"ן ז"ל או מרן ז"ל בבית יוסף וכבר אנכי העירותיהו בספרי הקטן ברכי יוסף סי' רפ"ג ושבתי אני הצעיר לכתוב על זה בקונטריס פתח עינים בגיטין על דף ס' בס"ד ומשם באר"ה:

הלכה י

אלו שמות הנחלקין עם היות דשם אחד הוא מותר לחלוק אותו בכתיבה: ידידיה הללויה בהא איכא פלוגתא בפסחים דף ובירושלמי פ"ק דמגילה: פוטיפרע דקתני בשמות שאין נחלקים הוא ט"ס דבסמוך בחלקו"ת ישית למו וכ"כ בס' מנחת שי משם הרמ"ה והרב המאירי ז"ל ע"ש:

תוספות

י"א בית אל. במשפט בית אל אי מקדשין אל ואם כתב בחד תיבה ולא נתכוון לקדשו על זה בס' הקטן ברכי יוסף י"ד סי' רע"ו אות ז"ך הבאתי תשו' כ"י ממהר"ג קונפורטי ומהר"י זיין והרב פני יהושע שו"ת ואני הצעיר כתבתי על דבריהם ז"ל ודברי הרב אליה רבה סוף סי' קמ"ב עיין שם באורך ועיין בספר הנחמד מנחת שי מה שכתב בריש פרשת לך לך ע"ש:

פוטיפרע בן אוני תני להו בשמות הנחלקין ואח"ך בהלכה י"א בשמות שאינן נחלקין סמי מהתם פוטיפרע וכמ"ש בקונטריס ושם ל"ג אלא פוטיפר. ובס' האגודה שם גריס פוטיפרע ולא פוטיפר וצ"ל באגודה פוטיפר במקום פוטיפרע. ושם באגודה בשמות שאין נחלקין מוסיף ראובן. ול"ג עמיאל וכו' והיא נסחא נכונה דכבר קתני בסמוך דהכל מודים באלו שאין נחלקין והא תו למה לי:

אך קשה דאמאי תני בבא אחרת ואלו שמות שאין נחלקין ישראל געתם וכו' הו"ל למיתנינהו בסמוך כי קתני הכל שוין שאין חולקין עמיאל וכו' וליתני נמי ישראל געתם וכו' ויש לישב. ובס' אור תורה ומנחה שי לא הזכירו בשם ראובן שום דבר. ופ"ק דברכות דף ז' אמר ר' אלעזר ראובן ראו מה בית בני לבין חמי וכו' ולפי גירסת ס' האגודה א"ש דאשמועינן דהגם דדריש רבי אלעזר ראו בן ראו מה בין בני אינו נחלק לשתי תיבות אלא נכתב בתיבה אחת ראובן אחד:

דרש שמעתי מהרב המובהק החסיד ועניו מורינו ורבינו כמהר"ר משה מזרחי זללה"ה שהיה מדייק מה הלשון אומרת ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי וכו' דתיבות כי אמרה יתירות והול"ל ותקרא שמו ראובן כי ראה ה' בעניי ומה אצטריך להכתוב לומר כי אמרה. ותו דדריש רבי אלעזר ראו מה בין בני והכתוב מכחיש דרשא זו דהרי מפרש הטעם כי ראה ה' בעניי. והיה אומר הרב ז"ל דעיקר כונתה ראו מה בין בני לבין חמי. ואולם בעבור זאת יראה מעשו הרשע שאם ישמע שמץ מנהו יבא ויהרגה לכך פיה פתחה בחכמה לומר בפומבי טעם אחר כי ראה ה' בעניי והעלימה עוצם ואמיתות כונתה שוא ראו מה בין בני וכו' וזה כונת הכתוב ותקרא שמו ראובן וכונתה ראו מה בין בני לבן חמי. והכתוב העלים ברמז דיש לתמוה עליה איך לא יראה מגבר נחשירכן המפורסם והא כמה שני אשר כלו בדמעות עיניה לבל תפול בגורלו. לכן בא הכתוב בנועם שיח ומפרק כלאחר יד כי אמרה כי ראה ה' בעניי ועיקר כונתה מסתרים שמו. ופרסמה שקראתו ראובן כי ראה ה' בעניי ע"כ שמעתי מפה קדוש הרב הנז' ולפ"ז נמצא דמה שאמרה בפרסום הוא כי ראה ה' בעניי אך טעם כעיקר ראו מה בין בני וכו' יכחידנו תחת לשונה ולהכי תני תנא דאינו נחלק:

ומעין דוגמא אמרתי אני בעניי במה שחקר רבינו הראב"ד ז"ל בס' בעלי הנפש דראובן ח"ו יש לפקפק שהיה בן תמורה ח"ו כי יעקב ח"ו כל מעייניו ברחל וזהו בבקר והנה היא לאה ואפי' שתיהן נשיו. ומצאתי לחד מרבוואתא קמאי בכ"י ההוא אמר כי הכל תלוי באשה ובכי האי גוונא דהאיש שגג אם האשה כיונה דעתה וכל רעיוניה לשם שמים לא יקרא בן תמורה וזאת היתה ללאה אמנו ע"ה בצדקתה ובישרת לבה וכן לאמו של דוד הע"ה דישי תבע לשפחתו לטהר זרעו והיא גילתה לעקרת הבית ותבא אליו בלט אך בטהרת רעיון ולב טהור ולכן ראובן ודוד בנים כשרים והגונים המה זהת"ד. ובזה פירשתי פ' כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו דודאי בן כסיל כעס ענינו ואוי לו לאב ברם תואר בן תמורה לא כון בעצם כי אם לאמו שאם היתה מכוונת דעתה ולבה לשמים לא היה בן תמורה. ולכן יצדק לומר וממר ליולדתו דבה הדבר תלוי הנה כי כן לאה אמנו

ע"ה ביודעה ומכירה כי היא קדש ומעשיה קדש קראתו ראו בן כלומר לכו חזו בן כשר והגון ולא יש לו שם ליווי בן תמורה רק בן בית הבנים והנה שול"ם מוצב זרע קדש מצבתו. וזה תוכן כונתה אך הם דברים שבחשאי אי משום כבוד יעקב אע"ה שלא יהיה צד שאינו טוב דחשב בזו והיה עם זו. ואי משום שאין להרבות שבחה היא בעצמה ולכן אמר הכתוב כי אמרה כלומר ותקרא שמו ראובן ובזה יש טוב טעם וסוד אך לא בפומבי כי אמרה כי ראה ה' בעניי. ונמצא טעם הגלוי הוא כי ראה ה' בעניי. ולפי זה ראו בן אינו נחלק ונכתב תיבה אחת ודוק:

הלכה יב

הכותב שם על בשרו וכו' בשבת דף ק"ך מייתי ברייתא זו באורך וכך היא שנויה הרי שהיה כתוב שם על בשרו הרי זה לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי יורד וטובל רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף ומפרש לה התם דכלהו סברי גרם מחיקה שרי אך אסור לעמוד בפני השם ערום ולכך כורך עליו נמי ומהדר אגמי דסברי רבנן טבילה בזמנה לאו מצוה ומהדרינן אגמי ור' יוסי סבר מצוה ואי איכא גמי מוטב ואי לא מנח ידיה עילויה ולא גזרינן דילמא משתלי ושקיל ידיה זהו תורף מאי דמפרש בגמ' ברייתא זו ע"ש באורך:

תוספות

הכותב שם על בשרו וכו'. כתב הרמב"ם פ"ו מה' יסודי התורה גבי איסור מחיקת השם וכן אם היה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחץ ולא יסוך וכו' נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל ואם לא מצא גמי מסבב בבגדיו וכו' ולא יהדק כדי שלא יחוץ שלא יאמרו לכרוך עליו אלא שאסור לעמוד בפני ה' כשהוא ערוך עכ"ל וראיתי להרדב"ז ז"ל בתשובותיו ללשונות הרמב"ם סי' מ"ז שכתב וז"ל שאלת על מה שכתב הרמב"ם ז"ל וכו' וכן אם היה שם כתוב על בשרו וכו' וקשיא לך דהא עובר בלאו דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם. תשובה ראיתי מי שכתב בתשובת דבר זה כי טבילת מצוה היא עשה ודחי עשה לית וכו' ואני קשיא לי עלה דאין המצוה לטבול וכו' לפיכך נראה לי בטעמו של הרב ז"ל דאין כאן דחיית לאו כלל שהרי אינו מוחק בידים אלא ממילא הוא נמחק על ידי המים ומשו"ה בטבילת רשות אסור לפי שהוא גורם למחיקת השם אבל בטבילת מצוה מותר כיון שאין שם אלא גרמא בעלמא עכ"ל:

ואני בעניי תמהני על הרב ז"ל דברישא מייתי מי שכתב כי טבילת מצוה היא עשה ואתי עשה ודחי לא תעשה וכו' שהרי בגמרא בשבת דף ק"ך וביומא דף ח' ודף פ"ח במותב תלתא כחדא אמרו דלפליגי רבנן ורבי יוסי אי טבילה בזמנה מצוה ורבנן סברי

דאין טבילה בזמנה מצוה והרמב"ם פסק כרבנן כמבואר בדבריו וכ"כ בהגמיי' בדין זה וז"ל כחכמים ודלא כר' יוסי דאמר טובל והולך כדרכו עכ"ל. וזה יש להרגיש קצת על הרב לחם משנה שגם הוא ז"ל כתב דהרמב"ם פסק כחכמים דטבילה בזמנה אינה מצוה ותריץ יתיב איזה לשונות דהיו צריכים ישוב וסיים וז"ל ומה שכתבתי נ"ל נכון בדעת רבינו דאין לומר דפסק כר' יוסי דטבילה בזמנה מצוה ומ"ש כאן נמי היכא דאיכא גמי דלא משמע מדבריו אלא דמהדרינן וכרבנן ופשוט כמ"ש עכ"ל. ובודאי דדינא קמשתעי ומשמע דגמי מעכב שהרי כתב ואם לא מצא גמי יסבב בבגדיו ולר' יוסי אם לא הי"ל גמי א"צ לחזור אחריו ואלו הרמב"ם כתב אם לא מצא גמי מכלל שפשפש ולא מצא הרי שהצריך לחזר אחר גמי והתקון יסבב בבגדיו הוא תקון דחוק כמ"ש הר"ב לחם משנה ז"ל ואי לא אפשר ליה לסבב מאיזה טעם מוכח דלא יטבול הפך ר' יוסי והאמת שהוא פשוט אבל הרב דנחית להכי דאין לומר דפסק כר' יוסי וכו' הו"ל להביא תניא דמסייע ליה הרב הגהות מיימוניות דהוי מרבואתא קמאי שכתב בפשיטות דהרמב"ם פסק כחכמים ודלא כר' יוסי:

שוב אשוב לדברי הרדב"ז ז"ל דקשה דהי"ל להשיג על מי שכתב דאתי עשה ודחי ל"ת דהוא הפך הש"ס בתלתא דוכתי דרבנן סברי דטבילה בזמנה אינה מצוה והרמב"ם פסק כוותייהו ואיה אפה העשה דאפילו מצוה ליכא והוא ז"ל דקדק מלשונות הרמב"ם וסיים דהוי כמו שחיטה והעלים עין מהך מילתא גלויה ומפורסמת אי טבילה בזמנה מצוה:

ועוד תמהני על הרב ז"ל שכתב נראה לי בטעמו של הרב דהא אינו מוחק בידים וכו' כאלו חדשות הוא מגיד ומסברא קאמר. והוא תלמוד ערוך בשבת דף ק"ך ולא מסברא אלא יליף דקרא כתיב לא תעשון כן עשיה אסור גרמא שרי. ועוד לכאורה יש להשיב על מה שכתב הרב ז"ל דבטבילת הרשות אסור לפי שהוא גורם למחיקת השם דנראה דגרמא שרי אפי' לדבר הרשות. אך אכתי פש איסור לעמוד בפני ה' כשהוא ערום ובטבילת הרשות לא שרינן על ידי גמי ודוקא כשהוא טבילה בזמנה שרו רבנן על ידי גמי זה נראה לכאורה וביותר קשה דלא זכר סוגית הש"ס דשבת ויומא כלל ישקיל וטרי על הרמב"ם כפי סברתו ומילתא חדתא היא ומה גם על הרב ז"ל דכל רז לא אנס ליה:

ואחרי כתבי ראיתי להרב כנסת הגדולה סי' זר"ע שהביא דברי הרמב"ם ז"ל הנז' וכתב וז"ל וכתב הרמב"ם נזדמנה לו טבילה של מצוה וכו' וכתב שם הרב בכ"מ שפסק כת"ק ולי אין הכרח בדבריו דפסק כת"ק שהרי גם לר' יוסי נמי כורך עליו גמי אלא דקמפלגי באהדורי אגמי ואפשר דמ"ש הרמב"ם ז"ל ואם לא מצא גמי מסבב בבגדיו הוא אליבא דר' יוסי דלת"ק ימתין עד למחר עד שימצא גמי ואע"ג דלר' יוסי במנח ידיה עילויה סגי

כדמשמע מן הסוגיא אפשר דלא אמר כן התלמוד אלא קודם שאמר דבאהדורי אגמי קמפלגי אבל לבתר דמסיק דבאהדורי אגמי קמפלגי לא סגי במנח ידיה עילויה דזמנין דמשתלי ושקיל ליה אלא כורך בבגדיו. איברא שאיני יכול להלום מה חילוק יש מגמי לבגדיו וכו' עכ"ל. ויש להרגיש על הרב ז"ל חדא דלא זכר דברי הגהות מיימוניות דהוא מרבוואתא קמאי תלמיד מהר"ם שכתב דהרמב"ם פסק כחכמים ודלא כר' יוסי כמש"ל. ותו יש להעיר על הרב ז"ל דאטו כעורה משנה זי דכתב מרן ז"ל דפסק כרבנן דהם הרבים ור' יוסי יחיד ובא למשכוני נפשיה ולומר דפסק כיחידאה. ולא נעלם ממני דיש מקום לפסוק כר' יוסי דנמוקו עמו למאן דאמר וכמתבאר ממ"ש אני הדל לעיל בריש פרקין ושם הבאתי דברי הרשב"א והחונים עליו ע"ש אמנם הרב ז"ל הוה בעי דיגלי לן טעמיה ולא לומר בפשיטות דפסק כר' יוסי. ותו דדבר זה נאחז בסבך בדין אי טבילה בזמנה מצוה אי לא והיה צריך לברר מה דעת הרמב"ם בזה והוה ניחא לומר דפסק כר' יוסי משום דהוא פסק דטבילה בזמנה מצוה. וכאשר כן עשה הרב לחם משנה דעמד בלשונות הרמב"ם ז"ל דשייכי בזה והוא ביאר דהרמב"ם פסק דאינה מצוה ואלו הרב ז"ל דסבר איפכא הו"ל לפרושי:

ותו מ"ש דיסבב בגדיו הוא לדעת ר' יוסי וההוא דקאמר דמנח ידיה עילויה הוה מקמי דקאמר דבאהדורי אגמי וכו' הם דברים דחוקים דהא דיסבב בגדיו יכחידנו התלמוד תחת לשונו ואין רמז מזה בש"ס. ומ"ש דאינו יכול להלום מה חילוק יש מגמי לבגדיו. לישר"י לן מר דמי שמע כזאת דלהניח בגדיו שלובש סביב שוש כגמי הא ודאי דלענין כסוי השם דא ודא חדא היא חבל לא כל אדם רוצה לעשות כן דבגדיו יהיו שרוים במים ושוב לא יוכל להניחם עד אשר יוכשרו ויעלו בנג"ב וכ"כ הרב לח"מ דיסבב בבגדיו תקון דחוק:

ועוד בה דהיכי קאמר דיסבב בגדיו לדעת ר' יוסי והא ר' יוסי קאמר לעולם יורד וטובל כדרכו: והאי לאו דרכו הוא. וזהו כונת הרב הגהות מיימוניות שכתב פסק כחכמים ודלא כד' יוסי דאמר טובל והולך כדרכו כלומר דמדברי ר' יוסי דאמר טובל והולך כדרכו אתה תשמע דהרמב"ם לא פסק כן דהרי הרמב"ם קפסיק ותני גמי או יסבב בבגדיו ואלו ר' יוסי טובל והולך כדרכו קאמר בלי גמי ובלי סיבוב בגדים:

תו חזינא להרב כנה"ג שם שכתב וז"ל ונמצינו למדין מסוגיא דפ' כל כתבי דגרם מחק בלא מתכוין למוחקו במקום שצריך לטבול טבילה של מצוה שרי אבל בלא צורך אפי' אינו מתכוין גרם מחק אסור וכן כתב הרב שלטי הגבורים פ' ד' מיתות עכ"ל. וזה נראה הפך מה שכתבתי בעניותי לעיל על דברי הרדב"ז ז"ל דהרדב"ז ז"ל כתב דבטבילת הרשות

אסור ואני הדל אמינא דגרמא שרי אפי' לדבר הרשות איכו השתא חזינן תרי גברי רברבי נפקי מהכא כדעת הרדב"ז ז"ל השה"ג והרב כנה"ג. ואען ואומר דלא שוו בשעוריהן דהרדב"ז ז"ל כתב דלדבר הרשות אסור. והרבנים הנז' כתבו דשלא לצורך אסור הא אם הוא צורך אפי' לדבר הרשות שרי. ואעיקרא דדינא מ"ש הרבנים הנז' לא מוכח מידי מסוגית שבת דבהדיא אמרינן לא תעשון עשיה אסיר גרמא שרי. ומאי דנקטי שריותא בטבילת מצות היינו משום לאשמועינן דר' יוסי שרי בלא גמי. ומ"ש הרב כנה"ג נמצינו למדין מסוגית פ' כל כתבי אי כונתו דמשם למדנו שתי החלוקות. לי ההדיוט לא למדנו משם דלדבר הרשות ואינו צורך גרמא שרי ככל אשר דברנו. והרב שלטי הגבורים ז"ל בהדיא כתב בזה ונראה לי ע"ש ושם הביא ראיה ממ"ש המפרשים גבי לחוץ עם הכלים ע"ש. ומסתברא ודאי דאיסורא דאורייתא ליכא בגרמא דדבר הרשות:

והנה רש"י ז"ל כתב ביומא דף ח' דמייתי התם ברייתא זו וז"ל לא ירחץ שלא ימחקנו ואזהרה למוחק וכו' כורך עליו גמי להגן עליו מחוזק שטף מים עכ"ל וכן כתב רש"י ז"ל שם ביומא דף פ"ח ע"ש והתוס' ישנים בדף ח' כתבו וז"ל לא ירחץ פ' כל כתבי מסקינן טעמא משום שאסור לעמוד בפני ה' ערוך אבל משום לא תעשון לא אסרינן גרמא ולא כפירוש הקונט' עכ"ל ובדף פ"ח כתבו וז"ל לא ירחץ פירש"י שלא ימחוק את השם ולא עיין בה דפ' כל כתבי מסיק דטעמא דאסור לעמוד בפני השם ערום עכ"ל והדבר קשה דרש"י ז"ל במ"ש שם בש"ס דף ח' ודף פ"ח יקיימא לן דבטבילה בזמנה קמפלגי פירש וקי"ל במס' שבת וכו' ע"ש הרי דהזכיר רש"י סוגית שבת. ותו קשה על התוס' שנים דלא ירחץ היינו משום מוחק את השם דרחיצה טפי מטבילה ורש"י דקדק במס' שבת דף ק"ך הנז' וכתב וז"ל כורך עליו גמי קס"ד השתא כדי שלא ימחק השם במים וכו' ט"ס דלכל הדברות לא ירחץ הוא משום מוחק. אך בכורך עליו גמי קס"ד משום מוחק וקאמר משום דאסור לעמוד בפני ה' ערום. והא הו"ל להתוס' להקשות לרש"י במה שפירש שם ביומא כורך עליו גמי להגן עליו מחוזק שטף מים דזה הוא נגד שמעתא דכל כתבי דמסיק טעמא שלא לעמוד בפני ה' ערום. אבל לא ירחץ בין לס"ד בין למסקנא משום מוחק ה'. תדע דאי לא אדתני לא ירחץ ולא יסוך ליתני היה שם כתוב על בשרו לא יעמוד ערוך ובזה היה מקצר והיה מלמדנו טעמו אלא ודאי לא ירחץ ולא יסוך מטעם מוחק השם הוא:

ואפשר לבא לכל ישוב דברי אור עולם רש"י ז"ל דרש"י ז"ל הוקשה לו דהש"ס ביומא כי מייתי הך ברייתא לענין טבילה בזמנה אם היא מצוה קאמר וקיימא לן דבטבילה מצוה קמפלגי וכיון דהא דאסור לעמוד לפני ה' ערום הוא דבר שאין לו רמז בברייתא

הול"ל וקיימא לן דכורך גמי שלא יעמוד בפני ה' ערום ובטבילה בזמנה אי הוא מצוה קמפלגי. ותו מה הלשון אומרת וקיימא לן כאלו הוא שקלא וטריא וקי"ל ולא הו"ל לומר אלא ואוקימנא דבטבילה בזמנה אם הוא מצוה קמפלגי. אי לזאת שפרא מילתא לרש"י ז"ל לומר דבהא דקאמר הש"ס ביומא וקיימא לן דבטבילה בזמנה מצוה קמפלגי רמז דיש תירוץ פשוט ולא צריכנא לאוקמתא דרבא בר שילה דטעם רבנן לכרוך בגמי דאסור לעמוד בפני ה' ערום ולדחוקי דלר' יוסי מנח ידיה ולרבנן גזור דמשתלי דכל הני אוקמתות דחיקי נינהו. ומה גם דתנא דברייתא פתח באיסור מוחק והדר מיירי באסור לעמוד בפני ה' ערום. ויש לומר בפשיטות דכורך עליו גמי להגן מחוזק שטף המים דבלא גמי הוי טפי מגרמא וקרוב למוחק בידים. אבל בכורך גמי מגין מחוזק שטף המים והוי גרמא ופליגי אי טבילה בזמנה מצוה דלר' יוסי מאחר דהיא מצוה א"צ גמי דס"ס גרמא הוא והוא מוכרח לקיים מצותו. משא"כ לרבנן דאינה מצוה בעי למעבד טצדקי שלא יראה כמוחק והיי טפי מגרמא. ומשו"ה סתמא דתלמודא ביומא לא זכר הא דאסור לעמוד בפני ה' ערום וקאמר הש"ס בהאי לישנא וקימא לן כאלו יש סברות בזה ואסיקנא דבטבילה בזמנה מצוה פליגי וזהו העיקר ובודאי דאסור לעמוד בפני ה' ערוך והיה כאשר יניח ידו וגבר אליבא דכ"ע והתנא לא איירי בזה. כן נראה דאפשר לישב קצת דברי רש"י ז"ל:

וראיתי להרב נחלת יעקב בפירושו שכתב על ברייתא שלנו וז"ל הכותב וכו' מבואר יותר במס' שבת וכו' כורך עליו גמי וכו' ופירש"י כדי שלא יעמוד לפני ה' ערום וכו' וכ"כ הרמב"ם וכו' אבל בס"ד הש"ס סבר דטעמא דת"ק משום מחיקת השם ור' יוסי שרי גרמא ונראה דגמ' דהכא ס"ל כס"ד דהתם מדמייתי לה הכא בדיני מחיקה דלפי המסקנא לא שייך הך דינא הכא עכ"ל. ומ"ש ופירש"י כדי שלא יעמוד לפני השם ערום הרואה יראה דרש"י לא פירש כן בשבת ואדרבא ביומא פירש"י כולא ברייתא משום מחיקה כמתבאר ממ"ש בסמוך. ותו דזה תלמוד ערוך שם כמש"ל ולכן נראה דהוא ט"ס וצ"ל ופירשו כדי שלא יעמוד בפני השם ערום ור"ל דהכי מפרש לה הש"ס התם:

ברם מ"ש דגמ' דהכא ס"ל כס"ד דהתם וכו' ור"ל דברייתא שלנו ס"ל כדס"ד דהתם דת"ק סבר משום מחיקה ור' יוסי שרי דהיא גרמא וכו' דבריו קשים לשמוע חדא דמאי ראיה מייתי מאשר ברייתא שלנו כתבה בדיני מחיקה. והא לכל הדברות רישא וסיפא משום מחיקה דקתני רישא לא ירחץ ולא יסוך משום מחיקה כמ"ש בעניותנו לעיל. וסיפא דאמר ר' יוסי ובלבד שלא ישפשף הוא משום מחיקה ושפיר מייתי לה הכא ומקומו מוזכר לו. והרמב"ם כתב דין זה בדיני מחיקה אף שפירש דכורך גמי שלא יעמוד בפני השם ערוך משום דרישא דלא ירחץ ולא יסוך משום מחיקה. ותו ברייתא שלנו היא גופא

קשיא דאיך אסר ת"ק משום מחיקה הא גרמא שרי דכתיב לא תעשון עשיה אסור גרמא שרי ורבנן סברי דעושין בשבת מחיצה בכל הכלים מפני הדליקה דגרם כיבוי שרי ואיך סבל לומר דברייתא כס"ד דהתם ותו תקשי ברייתא זו אברייתא דמייתי הש"ס בשבת וביומא ורמינן דר' יוסי אדר' יוסי דשם לא שרי ר' יוסי אלא בנזדמנה לו טבילה בזמנה של מצוה ובברייתא שלנו דת"ק אמר לא ירחץ ולא יסוך קתני ור' יוסי מתיר והיינו במה שאסר ת"ק רחיצה וסיכה דרשות. ותו דרחיצה וסיכה הוי טפי מגרמא וקרוב למוחק בידים. ואיך נחה דעתו לומר דבריתא זו כס"ד דש"ס והו"ל לאתמוהי עלה ובס' אגודה מייתי לה כנוסחתנו והוא תימה. ואם נגיה ור' יוסי מתיר בטבילת מצוה בזמנה ובלבד שלא ישפשף יש מקום לישב בריתא דידן כאשר יראה המעיין ונאמר דבריתא שלנו ובריתא דמייתי הש"ס שוו בשעוריהן וכדתרגמא רבה בר שילא דרבנן בעו גמי משום דאסור לעמוד בפני השם ערום אלא דבריתא שלנו לא תני הא דגמי בהדיא דלא איירי אלא בדיני מחיקה ור' יוסי שרי דסבר טבילה בזמנה מצוה. ומכלל דת"ק אסר והיינו משום דבעי גמי דאסור לעמוד בפני השם ערום. והגם דר' יוסי נמי אי איכא גמי הכי נמי כדאמרינן פ' כל כתבי. תנא דבריתא שלנו נקט נפשיה בקציר"י. זה אפשר לישב בריתא דידן:

וחזה הוית להרב כנסת הגדולה ז"ל שם בסי' זר"ע הגהת ב"י אות ד' שכתב וז"ל צ"ע על מי שיש לו שם על ידו היאך יעשה בנט"י ובנגובם כיון דלא אפשר ליה בלא נטילה אם נאמר שיטבלם דוקא בענין שלא ישפשף או אם יוכל ליטול כדרכו. שלטי הגבורים ס' ד' מיתות. אמר המאסף ולי נראה דלא גרע נט"י מנזדמנה לו טבילה של מצוה דאע"ג דטבילה בזמנה לאו מצוה היא לרבנן ואעפ"כ דחי לאו משום דאסור לעמוד לפני השם ערום היה יכול לטבול בלי כריכת גמי עכ"ל. וקשה לי הדל על דברי הרב ז"ל דהרי ר' יוסי דשרי קאמר ובלבד שלא ישפשף והרמב"ם ז"ל לא הוצרך לכתוב הא דר' יוסי דר' יוסי דוקא משום דקאמר טובל והולך כדרכו אפי' כי ליכא גמי לזה הוצרך לומר ובלבד שלא ישפשף. אך הרמב"ם דפסק כרבנן וכבר אמר דלא ירחץ ולא יסוך מכ"ש שלא ישפשף. והשתא בנט"י מן הכלי דבעי שפשוף ונגוב פשיטא דאסור דהגם שיטול ידיו דמצוה דרבנן הוא ואם ימחק השם הוא גרמא. מ"מ זמנין דמשכחת דלא נמחק כל השם ונשאר אות אחת או רישומו ניכר ואיך שרינן ליה לשפשף ולנגב דהוי מוחק בידים. הרי אפילו רבי יוסי דסבר טבילה בזמנה מצוה וטובל כדרכו קאמר ובלבד שלא ישפשף. ולכן לדעתי הקצרה פשיטא שיטבול ידיו דאז לא בעי שפשוף ולא ניגוב. ויניחם עד שיתנגבו מאיליהם. ואעיקרא יש להרגיש על הרב שלטי הגבורים ז"ל דבמה נסתפק בזה.

והגם דזמנין בנטילת ידים נמחק השם כלו ואין רשומו ניכר. הא משכחת לה אם הדיו יבש דישאר אות אחת או רישומו ניכר ואין להתיר נט"י כיון דבעי שפשוף ונגוב ואז ימחק לגמרי. ולכן צריך שיטבול ידיו דלא בעי שפשוף ונגוב כדאמרן:

עוד ראיתי להרב כנה"ג שם שכתב וז"ל הא דקאמר בגמ' במי שהיה כתוב שם על בשרו שלא יעמוד במקום הטנופת אפשר שאם יחפה אותו עור ש"ד. הרב שלטי הגבורים פ' ד' מיתות עכ"ל. ואע"ג דהלכה רווחת דקמיעין המחופין עור יכול ליכנס בהם לבית הכסא וכמ"ש בשבת דף ס"ב וכמ"ש בי"ד סי' רפ"ב כתב בלשון אפשר דיש מקום לומר דכתוב על בשרו חמור ולצד זה מ"ש שלא יעמוד במקום הטנופת היינו אפי' לבוש בגדיו וכבר כתב הרב שבות יעקב ח"א סי' פ"ב דקמיעין המחיפין בגד נמי שרי ליכנס בהם לבהכ"ס ולאו דוקא עור. אמנם דעת הרב שלטי הגבורים ז"ל דאם השם הכתוב על בשרו מחופה בעור שרי וה"ה בגד וכפ"ז מ"ש שלא יעמוד אדם במקום הטנופת היינו כשהוא ערום והיינו דקתני לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת ושלשתן כשהוא ערום. אבל כשהוא לבוש מותר לעמוד במקום הטנופת. והכי מסתברא דהא מוכרח לעשות צרכיו. ומכאן נמי יש ראיה לדברי הרב שבות יעקב דעיר לאו דוקא ומחופה בגד נמי שרי דהא כתוב שם על בשרו אסור לעמוד במקום הטנופת ומוכרח לעשות צרכיו אלא כשהוא לבוש בבגדו מותר. ואע"ג דיש לצדד המעיין יראה שהיא ראיה טובה. וגם אין מקום להסתפק כמו שחשב הרב שלטי הגבורים ז"ל ודוק היטב. ועמ"ש בענין זה לקמן בסוף הלכה י"ג בס"ד:

הלכה יג

על קרן הפרה. שהיה השם כתוב על קרן הפרה או על כרעי המטה: גוררו גורר השם וגונזו: על האבן. פירש הרב רגל ישרה שהיה האבן משוקעת בבנין ומ"ש שומטו ר"ל חולצו:

תוספות

על קרן הפרה וכו'. הרמב"ם פ"ו מיסודי התורה כתב כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ וכו' ואפי' היה השם חקוק בכלי מתכות או כלי זכוכית והתיך הכלי הרי זה לוקה אלא חותך את מקומו וגונזו וכתב הרב פר"ח בנימוקיו לס' המדע דלענין מחיקת השם אפי' אם היה חקוק הרי זה לוקה ומכאן הביא ראיה דאפילו לא קידש השם לוקה דהא שם שכתוב בכלים לא נתקדש ואעפ"כ המתיך הכלי לוקה זהו תורף דברי הפר"ח ז"ל ועמ"ש עוד שם בלשונות רש"י דפ"ק דערכין ועמ"ש הסמ"ג לאוין ג':

וכבר אני עני לעיל הלכה ו' כתבתי דדעתי הקצרה כדברי הרב פרי חדש דאפי' לא קידש את השם כל שהוא נתכוון לכתוב השם המוחק אות א' ממנו לוקה דראיתי מדין זה דשם שכתוב בכלי ועל קרן הפרה ודאי לא נתקדש היא ראיה מכרעת. גם מאי דכתיב ואבדתם את שמם היינו כל שם בכל אופן ומקום שיהיה וכל קבל דנא כתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם בכל אופן ומקום:

ודע שלפי מ"ש הרדב"ז ז"ל בתשו' דפוס ויניציא סי' ר"ו דראה כתוב בשם הראשונים שאם רצה לכתוב אלהים וכתב א' ורפה עליו ודעתו היה לכתבו במקום שם אלהים שאסור למוחקו ע"ש כפי זה אם כתוב בכלי א' במקום שם אלהים דאסור למוחקו ולהתיכו אלא חותך אות זה וגונזו ולפי דברי הרב ה"ה למה שנהגו דבמקום הויה כותבין שני יודין ואחת על גבה וכונתם לשם המיוחד דאסור למוחקו:

והנה הרדב"ז כתב בתשובה הנז' על מ"ש דא' במקום אלהים אסור למוחקו וז"ל וקשיא לי עלה דאמרינן כתב אלף למד מאלהים י"ה מה' אינו נמחק טעמא שהיא שם אבל אלף לבד או יוד לבד הרי זה נמחק אעפ"י שהיה דעתו לכתוב שם ואמרינן נמי הכותב שין דלת משם שדי הרי זה נמחק ויש לישב דהכא במאי עסקינן שלא עשה לה כתר למעלה אבל אם עשה כתר למעלה וכיוון לכתוב שם נהי דאין לוקץ עליו אבל מ"מ איסורא איכא עכ"ל. וראה זה חדש דאם כתב ש' לרמוז שדי ועש העל הש' רפה. החזק הוא הרפ"ה דאסור למחוק:

אכן ראיתי בס' חסידים שכתב בסי' תתקל"ה וז"ל אם אדם כותב בכתב י"י להיות רמז להקב"ה יכול למחוק שהרי אמרו כ' דכה' נמחק ל' דלה' נמחק עכ"ל. וזהו הפך דברי הראשונים שכתב הרדב"ז ז"ל דנראה ודאי דכשכתב י"י כתב רפה וכתב דיכול למחוק וה"ה אם רצה לכתוב אלהים וכתב א' דיכול למחוק:

ומדברי ס' חסידים יש סיעתא למ"ש מהרא"י והביאו מור"ם בהגהה סימן רע"ו דמ"ש בסדורים ב' יודין וא' על גביהם במקום ה' יוכל למחוק והרי הוא כמבוא"ר:

ודע דבדין היה שם כתוב על בשרו בהלכה י"ב דבסמוך אחר זמן ראיתי בפסקי הרב המאירי ז"ל לשבת על דף ק"ך בההיא בריתא דכתוב שם על בשרו שפירשה כולה לענין מחיקת השם קרוב למ"ש רש"י ביומא שהבאתו לעיל וכתב דלא ירחץ ולא יסוך מצד הרשות שמא ימחק השם ונמצא גורם במחיקה ופירש דגמי שיהא מגין עליו משטף. ובסוף כתב דאסור לעמוד בפני השם ערום ויועיל הגמי וגדולי המחברים כתבו ופירשו עצמו של דבר מפני שאסור לעמוד בפני השם ערום ואף סוגיא זו מוכחת כדבריהם כמ"ש ה"ט דרבנן דקסברי אסור לעמוד בפני השם ערום ושנדחות סוגיא ראשונה וכו'

ומ"מ דרך סוגיא נאמרה וכו' ומ"מ לדבריהם אי אתה יכול לפרשה בטבילת מצוה שלעולם אסור אבל טבילת רשות שאין בה חציצה טובל בכריכת גמי על ידי הדוק עכ"ל בקיצור הלא בספרתו באורך. ולכאורה דבריו קשים דבסוגית שבת הדבר מבואר כפירוש גדולי המחברים שהוא הרמב"ם שדרך הרב המאירי ז"ל לומר עליו גדולי המחברים. ואם רש"י ז"ל ביומא פירשה לענין מחיקת שם כבר תוספות ישנים השיגו עליו ואנו בעניותנו כתבנו לישב דבריו קשים דבסוגית שבת הדבר מבואר כפירוש גדולי המחברים שהוא הרמב"ם שדרך הרב המאירי ז"ל לומר עליו גדולי המחברים. ואם רש"י ז"ל ביומא פירשה לענין מחיקת שם כבר תוספות ישנים השיגו עליו ואנו בעניותנו כתבנו לישב דבריו שהוא סובר מדקדוק לשון הש"ס ביומא לפרשה הכי כמש"ל. אבל בסוגית שבת הוא דבר קשה לפרש כמ"ש הרב ז"ל שם מ"ש דלא ירחץ ולא יסוך מצד הרשות שמא ימחק וגורם וכו' קשה דגרמא מותר. ומ"ש ומ"מ דרך סוגיא נאמרה וכו' ופירשה לטבילת רשות שאין בה חציצה וכו' והם דברים קשים כאשר יראה המעיין ואין להאריך:

והרדב"ז ז"ל בתשובותיו דפוס ויניציא סוף סי' תקצ"ו כתב בתוך דבריו וז"ל עוד נראה להביא ראיה מהא דאמרינן היה לו שם כתוב על בשרו וכו' והא הכא דפסיק רישיה דאי אפשר לטבול שלא ימחק השם או מקצתו ואפ"ה התירו משום טבילה בזמנה מצוה וטעמא דלא אסרו אלא דרך השחתה וכו' עכ"ל. ולכאורה קשה דהכא טעמא משום דגרמא שרי וכמ"ש הוא ז"ל בשו"ת להרמב"ם סי' מ"ז והוא תלמוד ערוך פ' כל כתבי דלא תעשון כן לה' אלהיכם עשיה אסור גרמא שרי. גם מ"ש ואפ"ה התירו משום טבילה בזמנה מצוה לכאורה קשה דבשבת פ' כל כתבי ופ"ק ובתרא דיומא אוקימנא דרבנן ס"ל דטבילה בזמנה אינה מצוה ומשום הכי מצריכי דכורך עליו גמי. ונראה דאין כונת הרב ז"ל דהוא מצוה שצריך שיטבול בזמנה כמו שהוא פירוש מה שאמרו בש"ס טבילה בזמנה מצוה דמצוה לטבול בו ביום אלא כונת הרב ז"ל בלשון השאלה דיש צד מצוה וכ"כ הרב ז"ל לקמיה שיש צד מצוה ע"ש:

גוררו וגונזו. כתבו התוס' בערכין דף ו' ע"א ד"ה יגוד וישתמש במותר וז"ל משמע שיחתוך הקורה ולא יהנה מאותה חתיכה שכנגד השם דבמקומו מיהא קידש השם ויש ליזהר כשכותבין ס"ת או תפילין וגורר מקום השם שאין לכתוב במקומו עכ"ל. והרב מהר"א הלוי ז"ל בס' גן המלך אות ע"ב הרחיב הדברים ע"ש וק"ק על הרשב"ץ ז"ל בתשובותיו בח"א סי' קמ"ט דאוסר הקליפה והביא ראיה מבריתא זו דאמאי לא זכר דברי התוספות הנז'. והנה מדברי התוס' מוכח דמפרשי כפירושא קמא שפירש"י ז"ל שם דמ"ש התם שם שלא במקומו לא קדיש היינו דאינו קדוש אלא מקום השם. אבל

פירוש שני שפירש רש"י הוא דחיק ואינו מתישב וגם רש"י כתב דפירוש ראשון עיקר וכן פירש הגאון בעל הלכות גדולות והרמב"ם והסמ"ג לאוין ג' ע"ש וק"ק על רש"י ז"ל דלא זכר דבה"ג מפרש כפירוש ראשון וקאמר פירוש ראשון שמעתי עיין בדבריו ז"ל:

הלכה יד

ספר שהותר התפר שלו ה"ג בספר אגודה: אחת חוזר ויתפור וכו' דאם הותרה התפירה שני פעמים יתפור הגם שממעט קצת בגליון אבל אם הותר פעם שלישית לא יתפור עוד ויעשה יריעה חדשה: המחתך בספרים חדש מותר בישנים אסור כצ"ל ר"ל דאם חתך קצת קלף מיריעה חדש מותר להשתמש בנותר דלא חלה עליו קדושת הספר: בישנים אסור להשתמש בגליון שחלה עליו קדושה: ממקק פי' שנאכל ע"י תולעת בין מספר תורה בין מהמטפחות בין מתפילין הכל טעונים גניזה:

תוספות

ספר וכו'. הרב רגל ישרה מקיים נסחתינו ופירש ספר שחותך ר"ל שנקרע התפר ומש"ה בב' פעמים אפשר להחזיק עדיין במה שנתקיים אבל בפעם ג' לא יתפור דמסתמא כבר כלה כל הגליון הנ"ל:

בישנים אסור. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל אסור הגליון להשתמש בו שחל עליו קדושה אכן בשלחן ערוך א"ח סימן של"ד פסק דגליונות של ספרים אין מצילין מפני הדליקה משמע דאין בהם קדושה ועיין בשו"ת משאת בנימין שהאריך בזה עכ"ל ושו"ת מ"ב אין עמדי:

אכן ראיתי להרב מגן אברהם שם סי' של"ד שכתב וז"ל הגליונים שנחתכו מן ספר או שנמחק הספר וכתב מהר"ם בתשובה שתקנו בחרם שלא לקצץ גליון ספר אפילו כדי לכתוב עליו ובמ"ב סי' ק' האריך על גליונים של הספרים שקישרי הספרים חותכין אותם ומשליכין והטעם כיון דנהגו כן ה"ל כאלו התנו עליהם מתחילה ואם כן אין מצילין אותם ובאגודה במסכת סופרים פ"ו כתב המחתך בספרים בחדשים מותר בישנים אסור עכ"ל הרב מגן אברהם ז"ל. וכבר כתבתי שס' מ"ב איננו פה עמנו ולפי מ"ש הרב מג"א ז"ל בשמו לא יגהה מזיר מ"ש דהוי כאלו התנו עליהם דבימי התלמוד לא היתה כזאת:

ונראה דמה ששנינו בברייתא שלנו בישנים אסור היינו שלא יחתוך גליון מס"ת ישן דאסור לחותכו להשתמש בו. ומ"ש בשבת דף קי"ו על הגליונים אי מצילין. היינו שנחתכו מן הספר או שנמחק הס'. ותו דודאי קדושה חלה עליהם ונשאר איזה קדושה אבל אין מספיק קדושתם להצילם מן הדליקה ועיין מה שכתב הרב המאירי ז"ל בפסקיו לשבת:

ונשאל הרב שער אפרים בסי' צ' בא' שנכפה ואמרו המומחים לכתוב קמיע על קלף צבי ולא מצא רק מן ס"ת אי מותר לחתוך חתיכה של קלף מס"ת לצורך הקמיע מאחר שצריך לגרור הכתב ולמחוק כמה שמות. והראי' שהביא הרב ז"ל יש לדחות וכמ"ש הרב ז"ל גופיה. ויש להעיר על הרב ז"ל שלא זכר שדעת הרמב"ם ז"ל שאין לעבור איסו' דאורייי' ברפואה שאינה בדרך טבע אלא דרך סגולה. אמנם כתבו האחרונים דהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם ז"ל ועבוד עובדא להתרא כמ"ש אני עני בברכי יוסף א"ח סי' ש"א ע"ש. ובקונטרס חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות פ"א הבאתי שרבינו פרץ ז"ל כת' שמות הקדש בשבת ליושבת על המשבר ע"ש והרמ"ה בתשו' כ"י התיר ג"כ לכתוב קמיע בשבת אי אתמחי גברא ואתמחי קמיעא כמ"ש בטוב עין דף מ"ה ע"ב. וא"כ למדנו שרבינו פרץ והרמ"ה סברי כהרמב"ן והרשב"א דגם רפואה דרך סגולה שרי לחלל השבת. וכפ"ז יש מקום להתיר בנדון הרב שער אפרים ז"ל לכאורה אמנם הדבר צריך ישוב:

אכן אם יריעה של קלף צבי מס"ת היא בגניזה שהיא פסולה נראה להתיר שיחתוך מהגליון ויכתוב הקמיעא אי אתמחי גברא ואתמחי קמיעא:

הלכה טו

מעשה וכו'. המעשה נתקנו הוא בשבת דף קט"ו ומשם תראה כמה טעיות שיש בנסחא זו דקמן: מקום תורפה פירש"י מקום גלוי והפקר:

תוספות

תרגום של איוב. מהכא משמע שהיה תרגום כתובים בימי התנאים וכמ"ש התוספות בסוגיין וקשה על רש"י ז"ל שפירש במגילה דף כ"א דל"ג במגילה ובהלל אפי' עשרה מתרגמין דלא יש תרגום בכתובים ע"ש והרי בימי ר"ג היה תרגום של איוב. ואע"ג דבריש מגילה אמרו דיונתן בן עוזיאל בקש לגלות כתובים יצאת ב"ק וכו' כבר כתבו התוס' בשבת בסוגיין דאחר יונתן בן עוזיאל נעשה בימי התנאים והרא"ש ז"ל בתוספותיו למגילה כתב דיונתן בן עוזיאל עצמו תרגם תהלים איוב משלי ודוקא דניאל לא תרגם דאית ביה קץ משיח ועל זה אמרה הבת קול לדניאל דייך ע"ש ואני ראיתי בדפוס תרגום על דברי הימים:

הלכה טז

המשאיל וכו'. יש טעיות בהלכה זו והרואה יראה במציעא דף כ"ט הנסחא על מתכונתה ופירוש רש"י ז"ל:

כל שלמה האמורים בשיר השירים וכו' הנה מטתו וכו' שזהו על שלמה עצמו שהיה ירא מאש' כמ"ש פ' מי שאחזו. אבל כל שלמה אשר בשיר השירים קאי להקב"ה מלך

שהשלום שלו: וי"א סבירא לי' דמטתו שלשלמה קודש נמי אך האלף לך שלמה חול ופי' האלף לך שלמה דמותר לעשות בהן אנגריא ומאתים רבנן שיעסקו בתורה:

תוספות

המשאיל וכו' הרב נחלת יעקב הביא נסחת הש"ס ופירש"י אמנם בסוף כתב דצריך להיות סומכוס אומר וכו' ר' אליעזר בן יעקב אומר אחד ישן ואחד חדש י"ב חדש עכ"ל והרב דנחית להביא כל הסוגיא קיצר בזה דהש"ס פריך עלה ר' אליעזר בן יעקב היינו תנא קמא אלא אימא ר' אליעזר בן יעקב אומר אחד זה ואחד זה שלשים יום:

הלכה יז

תוספות

ואיזהו הנה מטתו שלשלמה. במס' שבועות דף ל"ה הנסחא היא דת"ק סבר דאחד חול האלף לך שלמה וי"א ס"ל הנה מטתו והוא הפך נסחא שלפנינו בברייתא שלנו דת"ק ס"ל הנה מטתו וי"א ס"ל האלף לך שלמה ויש להרגיש על הרב נחלת יעקב שלא העיר בזה כי אורחיה:

והרמב"ם פ"ו מיסודי התורה פסק כת"ק דהכל קדש חוץ מהאלף לך שלמה וכתב מרן בכסף משנה דהר"ן ז"ל הקשה על הרמב"ם ז"ל דהו"ל לפסוק דהנה מטתו חול והאלף לך שלמה קדש כיש אומרים דהכי סבר שמואל כמ"ש בש"ס ותירץ מרן ז"ל דמאחר דלשמואל צריך להגיה הברייתא נקיטינן הברייתא כנסחא דקמן והלכה כת"ק זהת"ד: והם דברים קשים דכיון דשמואל שהוא אמורא סבר הכי צריך לפסוק כמותו ואם לשמואל צריך להגיה הברייתא גם בזה נקיטינן כותיה דאיהו ידע נסחי דווקני טפי מבתראי. ואפשר לומר דהאי כללא דפסקינן כאמוראי היינו כשהאמורא אומר הלכה כפ' אז ודאי דנקיטינן כוותיה דהאמורא גריס ודייק ויש לסמוך עליו. אך אם האמורא לא קאמר בפירוש הלכה כפ' אז זמנין דאין הלכה כמותו. והכא שמואל לא קאמר הלכה כיש אומרים רק ממאי דאמר מלכותא דקטלא וכו' שמעינן דסבר כיש אומרים וא"כ אינו מוכרח לפסוק כמותו. ומעין דגנמא אמר ר' יוחנן לא תעבידו עד דאמינא לכו הלכה למעשה בפ' יש נוחלין דף ק"ל:

וכתבו הרא"ש בתוספותיו ובתשו' כלל ג' סי' ט"ו והריטב"א בחידושיו דפירושא אתא לאשמועינן ולא לענין שאינו נמחק. ועיין בסמוך ועמ"ש בברכי יוסף א"ח סי' פ"ה וי"ד סי' רע"ו בס"ד:

הלכה יח

כל מלכיא האמורים וכו'. כל מקום שנא' מלך בדניאל כשדיבר עם נבוכדנצר הוא חול שכיוון על נבוכדנצר חוץ מפ' אנת מלכא מלך מלכיא וכו' שהוא קדש וקאי על הקב"ה ופירושו אנת מלכא אתה נבוכדנצר מלך מלכיא דשמיא הקב"ה מלכותא חסנא תקפא ויקרא יהיב לך וי"א מרי חלמא לשנאך דאמר מרי לה' חלמא לשנאך והוא נ"נ ועיין בשבועות דף ל"ה ופי' רש"י זצ"ל:

תוספות

כל מלכיא וכו'. עמ"ש מרן הכ"מ פ"ו מיסודי התורה ואני עני כתבתי על דבריו ודברי האחרונים בקונט' חיים שאל ח"ב סי' מ"ב אות י"ב ועמ"ש ביעיר אזו וכתב הרמב"ם כאן ובשלמה דהרי הם כשאר הכנויין וכתב מרן דדעת הרמב"ם דמ"ש שהוא קדש לא לענין שאין נמחקין אלא שהם כשאר הכנויין שאם השביע בהם את העדים וכפרו חייבין וכ"כ הריטב"א וכ"כ הרא"ש בתשובה וכו' עכ"ד מרן ז"ל וכבר רמזתי כן בסמוך:

ויש אומרים מרי חלמא לשנאך הכי אתמר בש"ס שם בשבועות דף ל"ה כל מלכיא האמורים בדניאל וכו' וי"א אף זה קדש מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך למאן קאמר אי ס"ד לנ"נ קאמר לי השנאוותיה מאי נינהו ישראל מילט קא לייט להו לישראל ות"ק סבר שונאי ישראל איכא שונאי א"ה ליכא. והרב נחלת יעקב סיים וא"כ ס"ל לי"א גם זה חול ע"ש והוא טעות קולמוס וצ"ל גם זה קדש כמו שאומר בש"ס בהדיא והוא מבואר בעצמו. וקצת יש להרגיש במאמר דת"ק אמר כל מלכיא האמורים בדניאל. ומאי בעו י"א לומר אף זה קדש מרי חלמא וכו' דמרי להקב"ה קאמר והלא ת"ק לא מיירי אלא במלכיא. ותו אמאי קאמר הש"ס ות"ק סבר שונאי ישראל וכו' ואמאי לא קאמר דגם ת"ק מודה לי"א בפירוש מרי חלמא אלא דהוא איירי במלכיא. ואפשר לומר דכיון דנחית לפרש פ' אנת מלכא הו"ל לפרש אגב פ' מרי חלמא דהוא מעין דוגמא והו"ל לת"ק לומר כל מלכיא וכו' וכיוצא בדבר מאי דכתיב מרי חלמא ומדלא פירש נראה דת"ק נקיט ליה כפשטיה. א"נ דת"ק ויש אומרים בהדי הדדי הוו קיימי וידעו יש אומרים דת"ק מפרש מרי חלמא כפשטיה. ומשו"ה קאמר הש"ס דטעמא דת"ק היינו דלשונאי א"ה קאמר משום דמוכח דיש אומרים ידעי דת"ק פליג בהא. ושפיר קאמר ת"ק דהא לדידיה הגם דהאי לישנא מרי חלמא לשנאך נראה כאומר שהחלום יהיה לשנאיו ומשמע לישראל מ"מ העיקר הוא הכונה שמכוין להקב"ה שיתקיים החלום בשונאו שהוא נבוכדנצר. א"כ אין צורך לפירוש זה ונימא דהדברים כפשטן וכיון לא"ה השונאים אותו ולכן הת"ק סובר דהכתוב כפשטו ודוק:

פרק ו

הלכה א

הכותב צריך לעשות שעור בפתיחה של ויהי בנסוע הארון וכו'. פי' לעשות סימניות כמ"ש בשבת דף קט"ו וכן פירש הרב נחלת יעקב: שהוא ספר בפ"ע שהתורה ז' ספרים כי ס' במדבר הם ג' מראשו עד ויהי בנסוע א': ויהי בנסוע ב'. מאחר ויהי בנסוע עד סוף ג': ויש אומרים שמקומו בנסיעת דגלים ונכתב להפסיק בין פורעניות: הלכה שנית שבדפוס היא מוטעת ומיותרת וצריך למוחקה:

דרש במדבר רבה פרשת בהעלותך אמרו שם וז"ל בהעלותך אמרו שם וז"ל בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות זש"ה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. והוא תמוה. ופירשתיו בעניותי בריש קונטריס צוארי שלל ואמרתי לכתוב פה בקצור אמי"ץ ונקדים מה שכתב הרב זרע בירך ח"א פ' בהעלותך משם גורי האר"י זצ"ל שהמנורה כלליה ופרטיה רמז לתורה וכתב משם הרב הגדול מהר"ר אברהם ז"ל כי בעבור זה חלקו הנרות ה' לבד וב' לבד כאשר הוה מסדר אביי סדר המערכה שהמנורה רמז לה' ספרים ועוד ב' נרות דבצרוף הם ז' עכ"ד הרב זרע בירך ז"ל:

העוד לנו חקור דבר דאם הם ז' ספרים מדוע בחלקות ישית למו. אמנם ביארנו שם דעל ידי העגל נתלבשה התורה בספורים והם ה' ספרים ולעת"ל יהיו ז' דאז הם צירופי שמות הקדש ולא יש מתאוננים וכיוצא. ולכן הט בת ה' הנרות לבד לפי הזמן שהם ה' ספרים. והטבת שתי נרות לבד כי הב' ספרים הם גנוזין עתה בתוכן ולעת"ל יתגלו. ובזה יובן המאמר הנז' בהעלותך זש"ה ה' חפץ וכו' אפשר דהוקשה לו שהמנורה רמז לתורה והם שבעה ספרים ואמאי חלק בהטבת הנרות ה' לבד ושתים לבד לז"א זש"ה ה' חפץ למען צדקו שהיא השכינה צדק מלכותא קדישא ובעבורה תהיה הגאולה וזהו ה' למען ה' מדת רחמים למען גימט' קץ צדקו צדק ו' ובא לציון גואל ואז יגדיל תורה לעת"ל ויאדיר. יתן בנו כח לקבל כל התורה ז' ספרים ונזכה לספר ויהי בנסוע כרב גודלו וז"ש יגדיל תורה שיהיו שבעה ספרים במילואותם. ויאדיר יתן בנו כח לקבל התורה בצרופי שמות וסודות. וממילא רווחא טעם הטבת ה' נרות לבד. ושתים לבד. כי ה' הם בזמן הזה שהנגלה הם ה' ספרים וב' לבד שיתגלו בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן:

רמז עשה סמניות קודם ויהי בנסוע באותיות ן' לרמוז דכשיתגלו ן' שערי בינה תהי' הגאולה וזה על ידי ענוה ושפלות שנון הפוכה רומז לענוה כמ"ש בספר מנחת שי סוף פ' נח אז תבא הגאולה ויתגלה שער הן' ואז יהיו ז' ספרים שלמים כי המ' נקראת ספר

והיא ספירה ז' וכל ספירותיה יהיו במילואותם ומקבלת מיסוד הנק' כל גימט' ן' וא"ש ה' הטוב יכפר בעד:

תוספות

ב' ויהי בנסוע וכו'. כתבו המקובלים שספר ויהי בנסוע הוא ספר גדול ככל התורה ולא זכינו אלא לשני פסוקים אלו וכשתהיה הגאולה ב"ב אזי נזכה לכל הספר של ויהי בנסוע הארון:

בצורת הנונין המסומנים להפסיק יש דעות בדמות צורות כמ"ש בשו"ת מהרש"ל סימן ל"ו ובשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ע"ה ועיין באור תורה להרב מהר"ם די לונזאנו ז"ל ובס' הנחמד מנחת שי עיין שם באורך:

הלכה ג

עשר נקודות בתורה. פירוש בעשר מקומות בתורה יש תיבה שהיא מנוקדת כלה או מקצתה: וביניך בשני יודין ונקוד על יוד בתרא: ויאמרו אליו איה נקוד על איו כצ"ל: ויו שובקומה נקוד כצ"ל ויו בתרא: ויו שני שבועשרון ראשון נקוד: לנו ולבנינו וע' שבתיבת ע"ד נקוד:

תוספות

עשר נקודות בתורה. כן כתוב באבות דר' נתן פ' ל"ד וכ"כ בערוך ערך נקד ודלא כמ"ש הרב ידי משה ז"ל במדבר רבה פ"ג שכתב די"א נקודות הם. וכבר השיגו הרב אהבת חסד פי' אבות דר' נתן:

איו נקוד. מקשים הרי אמרו דכל שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וא"כ היה לו לינקד למד מאליו והייתי דורש הכתב איו וע' מאי דכתיבנ' בעניותין בקונטריס שער יוסף דף צ"ו ובקונט' פני דוד פ' וירא ע"ש:

וחזה הוית בספר אור לישרים להרב מהר"ר זרח איידיליץ ז"ל בדף ל"ג שתירץ קושיא זו דאם ננקד למ"ד דאליו ונשאר איו לא סגי דלמי אמרו איו אבל השתא דנקוד איו אנו דורשים הנקודה איו ונשאר ל' מאליו ויתחבר עם תיבת איה ונעשה אליה וא"כ אנו דורשים ויאמרו אליה איו זהו תורף דבריו:

ובאבות דר' נתן שם פ' ל"ד ובמדבר רבה פ"ג אמרו. אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר מפני מה כתבת וכו' ועמ"ש אני הדל בקונטרס ברכי יוסף סי' רע"ד. ושם הבאתי דברי פסקי תוספות במנחות סי' רי"א ועתה נדפס ס' בנין יהושע וראיתי אבות דר' נתן בחידושו שהביא דברי פסקי תוספות הנז' וכתב דבט"ז סימן רע"ד צריך תקון כי כיוון לפסקי

תוספות הנז' ונעלם ממנו דהרב ט"ז נגרר אחר הרב פרישה שכתב כן ע"ש ועמ"ש אני הדל בהגהות אבות דר' נתן שם בס"ד:

ובקומה וי"ו נקוד. יש בזה דעות וגירסאות עיין בקונטריס שער יוסף דף צ"ו ע"ד ודף צ"ז ע"א שעמדתי בעניותי בזה:

לרעות את צאן אביהם את נקוד. גם בזה יש דעות וגירסאות הבאתים בקונטריס שער יוסף שם עיין שם באורך בס"ד ומשם באר"ה:

הלכה ד

את זאטוטי בני ישראל כצ"ל: אחד עשר היא פי' באחד עשר פסוקים בתורה בספר אחד היה כתוב באלו הפסוקים הוא ובשני ספרים היה כתוב בכל אחד עשר פסוקים היא וקיימו השנים ובטלו אחד:

תוספות

באחד כתוב אחד עשר הוא. הרב נחלת יעקב הביא מה שפירש הרב יפה מראה פ"ד דתעניות שהוא פסוק אחד וכתב והיותר נראה הוא מה שפירש בס' מכתב מאליהו דהם י"א פסוקים דכתיב הוא וכו' וסייעו מלשון ס' האגודה ע"ש. ואני תמיה על סגנון דבריו דאחר שראה באבות דר' נתן פ' ל"ד הדבר מפורש שהם י"א פסוקים נפרדים ודאי אין מקום לפירוש הרב יפה מראה ז"ל כלל. ואלו הרב יפה מראה היה רואה באבות דר' נתן ודאי הדר מר משמעתיה. ומה הלשון אומרת והיותר נראה. ומ"ש וגירסת ס' האגודה מסכים למ"ש ספר מכתב מאליהו דגריס הכי באחד כתוב הוא ובשנים היא עכ"ל הרב נחלת יעקב. לכאורה אדרבא יש ראיה לפירוש הרב יפה מראה שלא כתב אחד עשר ומה מקום מצא שמסכים לס' מכתב מאליהו. אמנם ראיתי בס' האגודה שכתב באחד הוא בשנים הוא וכו' כדאיתא במסוכת עכ"ל וזה מסכים למ"ש בס' מכתב מאליהו שבמסורת כתוב אחד עשר פסוקים. והרב נחלת יעקב אגב שיטפיה לא העתיק סוף דברי האגודה. והרב עיר בנימין ח"ב השיג על הרב יפה מראה מהמסרה ולא זכר אבות דר' נתן. וגם הרב קרבן העדה שם פ"ד דתעניות פירש י"א פסוקים מכח המסרה ולא זכר אבות דר' נתן ולא השיג על הרב יפה מראה כמנהגו. ועיין ברגל ישרה:

הלכה ה

שלשה לא וכו'. אשר לא יעדה כצ"ל וכן כתב הרב נחלת יעקב רק שכתב אם לא יעדה והוא אגב שיטפיה:

תוספות

שלשה לא וכו'. וא"ת והא אמרינן פ' כשם דף ל"א דלא משמע הכי ומשמע הכי הן או

לאו. כבר תירצו התוס' בחולין דף ס"ה ע"א ד"ה אעפ"י שאין לו עכשיו דמ"מ דרשינן מדשני למכתב באלף יותר מכל אותן לו שרוצה לומר הן שכותבין בוי"ו שמע מינה לדרשא. ועיין עוד שם בכל דברי התוספות ועיין מ"ש אני עני בקונטריס פתח עינים במכות על דף יו"ד ע"א:

הלכה ו

ואלו הן של נביאים וכתובים. ר"ל היכא דכתיב לא באלף וקרי בויו ומציין תיבה מכל פסוק והרב נחלת יעקב פשפש ומצא תיבה היכי סגיא ואעתיק דבריו בקיצור: תרבו. שמואל א' ג' אל תרבו ול"א נתכנו עלילות: חושי שמואל ב' ט"ז. ויאמר חושי וכו' ל"א אהיה: ויאמר אליו כצ"ל מלכים ב' ח'. ויאמר אליו אלישע וכו' ל"א חיה יחיה: הרבית ישעיה ט' ל"א הגדלת: צרתם. ישעיה ס"ג בכל צרתם ל"א צר: יקטלני איוב י"ד ל"א איחל: אחריש. איוב מ"א ל"א אחרישׁ: כצפור. משלי כ"ו. ל"א תבא מרעהו כצ"ל משלי י"ט. אמרים ל"א המה: זרובבל עזרא ד'. ול"א אנחנו. יצרו. תהלים קל"ט. ול"א אחד: דעו. תהלים ק' ול"א אנחנו עמו: יאסף כצ"ל ישעיה מ"ט ל"א יאסף: שם. ד"ה א' י"א ול"א שם בשלשה: וחבירו כצ"ל בשמואל ב' כ"ג:

תוספות

ואלו הן של נביאים וכתובים וכו'. אע"ג דאיזה פסוק מאלו לא הביאו במסרה. כבר כתב הרב נחלת יעקב אין זה תימא דמצינו כמה פעמים חילוקי דעות במסרה:

ודברו. כבר כתבתי בקונטריס שהוא ט"ס וצ"ל וחבירו דבשמואל ב' כ"ג כתוב נמי ולא שם בשלשה והם דברי הרב נחלת יעקב אכן הוא חזר בו שלא מצא שום מסרה בשמואל ולא שם בשלשה דקרינן לו בויו אך יש פסוק בשמואל ב' י"ט לאהבה וכו' כי לא אבשלום חי ואית' במ"ק לו קרי ואפשר דמ"ש כאן ודברו ט"ס וצ"ל הגדת עכ"ד הר' נחלת יעקב. ועתה אמת אגיד דלא בדקתי בכל הני קראי דבריתא שלנו שביארם הרב הנזכר אחת לאחת. אך בהאי קרא ולו שם בשלשה ראיתי בספר מנחת שי דבדברי הימים מייתי דעות ממסרה דכתיב לא וקרי לו בויו אמנם בשמואל ב' דכתיב ולו שם בשלשה לא הביא כלום וזהו כונת הרב נחלת יעקב דבדברי הימים יש מי שאומר דכתיב לא וקרי בויו אך בשמואל ב' ליכא למ"ד. ומ"ש הרב נחלת יעקב שלא מצא שום מסרה ולא שם בשלשה דקרינן לו בויו הוא לישנא קיטטא ור"ל דלא מצא שום מסרה דכתיב ולא שם בשלשה באלף וקרי בויו כי כתיב בויו וקרינן בויו. ומה שהסכים דהוא קרא דשמואל ב' י"ט כי לא אבשלום חי קשה דאינו בסוג הכתובים האחרים דהכא קרי לו כמו לו ישמעאל יחיה ועל דרך לו ישטמנו וכיוצא ואינו כמו האחרים:

הלכה ז
תוספות

כתב הרב נחלת יעקב דלא יש לה פתרון ול"ג לה כלל וכתב שכן נראה מספר האגודה דלא הוה גריס לה כלל:

הלכה ח

מהכא מתנינן עד פרק ט' רמזים על הפסוקים דכתיבן ולא קריין וחסר ויו או ה"א וכיוצא והרב נחלת יעקב יגע ומצא כתובים הבאים ויחנו במסור"ה והפליא עצה על פני טר"ח אי לזאת לשלמות המלאכה ארדוף אציג והדברים עתיקים מס' נחלת יעקב בקצור בס"ד: **פרת**. בשמואל ב' סימן ח' פסוק ג'. פרת קרי ולא כתיב: איש שמואל ב' סוף סימן ט"ז. איש קרי ולא כתיב: כן שמואל ב' סי' י"ח. כל צ"ל נקרא ולא כתיב: בניו. מלכים ב' סי' י"ט בניו קרי ולא כתיב: צבאות ישעיה סי' ל"ז צבאות קרי ולא כתיב: באים ירמיה סי' ל"א באים קרי ולא כתיב: ל"ה צ"ל ירמיה סי' ן': אלי אלי. רות סימן ג' וסי' ה' אלי קרי ולא כתיב:

הלכה ט

וחילוף פי' בהלכה הקודמת זכר עשה קריין ולא כתיבין איכו השתא מפרש כתיבין ולא קריין: אמנון. שמואל ב' סי' י"ג כתיב כי אם אמנון וקרי כי אמנון: כאשר כצ"ל ירמיה סי' ט"ל כתיב כי אם כאשר וקרי כי כאשר: במקום שמואל ב' סי' ט"ו. כי אם במקום כתיב וקרי כי במקום. גואל רות סי' ג' כי אם גואל אנכי כתיב וקרי כי גואל אנכי: ידרוך. ירמיה סי' נ"א ידרוך השני לא נקרא: חמש. יחזקאל סי' מ"א חמש השני לא נקרא:

פרק ז

הלכה א

אלו כותבין וכו'. ר"ל שחסרים וי"ו בסוף התיבה וקוראין בוי"ו. ויעלהו שמואל א' סימן ז' טלה חלב ויעלה וקרי ויעלהו: אמרו שמואל א' י"ג. כי אמר קרי אמרו: ויאמרו שם סימן י"ב ויאמר קרי ויאמרו: וידברו. מלאכים א' סימן י"ב וידבר וקרי וידברו: ויקחו. מלכים ב'. סי' ר' יקח וקרינן יקחו: ויתנהו. מלכים ב' סימן כ"ב ויתנה הרי ויתנהו: ואכל. ישעיה סי' ל"ז ואכל וקרי ואכלו: יחדיו. ירמיה סימן מ"ח יחד קרי יחדיו: וחללה כצ"ל. יחזקאל סי' ז' וחללה קרי וחיללוהו: ויעלו. עזרא סי' ג' ויעל קרי ויעלו: שוי כצ"ל דניאל סי' ה' שוי קרי שוין: וקבלו אסתר סי' ט'. וקבל וקרי וקבלו: מלכיה נחמיה סי' ג' פסוק ל"א דשם כתיב אחרי וקרי אחריו החזיק מלכיה ונקט מלכיה לסימן: וחילופיהן. הכונה

כי עתה מביא הני קראי דכתיב וי"ו וקרי בלא וי"ו. רגלי. שמואל ב' סי' כ"ג. רגליו כתיב קרי רגלי. שמטוהו. מלכים ב' סי' ט'. ויאמר שמטוהו וקרי שמטוה: ויצוה מלכים ב'. סי' ט"ז כתיב ויצוהו וקרי ויצוה: נכחו. יחזקאל סי' מ"ו כתיב נכחו יצאו וקרינן יצא: שער העין. נחמיה סי' ג' כתיב שער העין החזיק ויעמידו וקרי ויעמוד: ויקרא. יהושע סימן ו' ויקרא יהושע ויאמרו וקרי ויאמר: ויאמרו לו כצ"ל. שמואל א' סי' ט"ו. ויאמרו לו דבר כתיב וקרי ויאמר: ויקהל. מלכים א' סימן י"ב ויקהל וקרי ויבוא: תפש. מלכים ב' סימן י"ד. ואם אמציה תפש ותו' ויבואו ירושלם וקרי ויבוא:

הלכה ב

אלו כותבין בהא וקורין בלא ה' כצ"ל: וארא יהושע סימן ז' ואראה בשלל כתיב וקרי וארא: ואבא. שם סי' כ"ד ואבואה אתכם וקרי ואבוא: הארי דשמואל כלומר ולא של ד"ה. שמואל ב' סי' כ"ג והכה את האריה וקרי' הארי: נמצא כצ"ל ירמיה סי' מ"ח נמצאה כתיב וקרי נמצא: ותרא ירמיה סי' ג' ותראה כתיב וקרי ותרא: הזאת ירמיה סימן כ"ו כריב העיר הזאתה וקרי הזאת: רע. מיכה ג' רעה כתיב וקרי רע. רע בא כנ"ל ותיבת הרע נמחק. בא. מיכה סי' ג' באה שמשה כתיב קרי בא: ובא. שם פסוק מ"ג ובאה כתיב קרי ובא: וקו. מלכים א' סימן ז"ך וקוה שלשים כתיב וקרי וקו: וקו. זכריה א' וקוה ינטה כתיב קרי וקו: הרע. ירמיה סי' ח"י ועשה הרעה וקרי הרע: אהבי משלי סי' ח' אהביה כתיב קרי אהבי: ורע. שם סימן כ"ז ורעה אביך כתיב וקרי ורע: יעש. רות סי' א' יעשה ה' וקרי יעש: פקח. דניאל סי' ט' כתיב פקחה וקרינן פקח: ארי כצ"ל. איכה סי' ג' אריה כתיב וקרי ארי: ציד צ"ל בראשית סי' ז"ך וצודה לי צידה כתיב וקרי ציד: וחילופן. הכוונה דמייתי השתא דלא כתיב ה"א בסוף וקרי בה"א: וארבה כצ"ל יהושע סימן כ"ד וארב את זרעו וקרי וארבה הגגה כצ"ל שמואל א' סימן ט': הגג. וקרינן הגגה: והמה. שמואל ב' סימן כ"ד. והם וקרי והמה: יהיה מלכים א' סימן א'. כן יהי וקרינן יהיה: והיתה. מלכים ב' סימן יוד והית וקרינן והיתה: ונראה. ישעיה מ"א. ונרא וקרינן ונראה: והנה כצ"ל. ישעיה סימן נ"ד הן כתיב וקרי והנה: והמה יהיה כפול ונמחק: שתול. ירמיה סימן ח"י ולא ירא קרי יראה: גדליה שם סימן מ' ויאמר גדליא וכו' אל תעש כתיב וקרי תעשה: ותעגבה יחזקאל סימן כ"ג ותעגב כתיב וקרי ותעגבה: המדה שם מ"ה ומן המדה הזאת חמש כתיב וקרי חמשה: ואכבדה חגי סימן א' ואכבד וקרי ואכבדה: שלשה. משלי סימן ל' שלשה המה נפלאה וארבע קרי וארבעה: זממה כצ"ל משלי סימן ל"א נטע כרם וקרינן נטעה: טעמה. שם בליל וקרי לילה: קומי איכה סימן ג' קומי רני בליל וקרינן בלילה. זכור שם סימן ה'. הבט קרי הביטה: השיבנו. שם ונשוב קרי ונשובה: הגדת שמואל א'

סימן כ"ד ואת הגדת קרי ואתה: קללתה. קהלת סימן ז' קללת וקרי קללתה: שתה כצ"ל תהלים סימן צ' שת וקרינן שתה: עשית נחמיה סימן ט' את עשית וקרינן אתה וכונתו על את תנינא בפסוק זה: נבהלה. תהלים סימן ו' ואת קרינן ואתה: פתוחה. שם סימן ע"ד. ועת פתוחיה וקרי ועתה: תזנותיה כצ"ל. יחזקאל סימן כ"ג עת וקרי עתה: לכנה כצ"ל רות א' לכן. קרי לכנה: אגלה כצ"ל רות סי' ד' ואדע וקרי ואדעה: שכתה כצ"ל איוב סימן א' את שכתה וקרי אתה: ויראה שם סימן מ"ב וירא את בניו וקרי ויראה:

הלכה ג

אלו כותבין דבר א' וכו'. פירוש נכתבה תיבה אחת וקרינן ב' תיבות. בגד. בראשית סי' ל'. ותאמר לאה בגד. וקרי בא גד. אשדת דברים סימן ל"ג וקרינן אש דת: מאשתם כצ"ל. ירמיה סי' ו' מאשתם וקרי מאש תם: מה לכם. ישעיה סי' ג' מהלכם תדכאו וקרי מה לכם: והנה הוא. ירמיה סי' ח"י. וארד בית היוצר והנהו וקרי והנה הוא: הענתות לבן ימיני כצ"ל בד"ה א' סי' ז"ך הענתות לבנימיני קרי לבן ימיני: מה הם כצ"ל יחזקאל סי' מ' ויאמר אלי וכו' הרואה אתה מהם עושים וקרי מה הם: בנימין. ד"ה א' סימן ט' עותי בן עמיהוד וכו' בנימין וקרי בנ ימין: חלכאים תהלים סימן יו"ד וקרי חל כאים: ישימות כצ"ל תהלים נ"ה וקרי ישי מות: לגאיונים. תהלים קכ"ג קרי לגא יונים: מן הסערה איוב סי' ל"ח מנהסערה וקרי מן הסערה: מנ סערה שם סי' מ"ח: וקרי מן סערה: הם פרוצים כצ"ל נחמיה סי' ב' אשר המפרוצים וקרי הם פרוצים: וחילופיהן קחשיב היכא דכתיב ב' תיבות ונקראים כאלו הם תיבה א': כטוב כצ"ל שופטים סימן י"ו ויהי כי טוב להם וקרי כטוב: מבן ימין כצ"ל שמואל א' סי' ט' ויהי איש אחד מבן ימין וקרי מבנימין: למרבה ישעיה סי' ט' כתוב למרבה מ"ם סתומה באמצע והו"ל כשתי תיבות דמם סתומה בסוף תיבה וקרי למרבה תיבה אחת: מהמערה. שמואל א' כ"ד מן המערה. וקרי מהמערה מאתי ישעיה סי' מ"ד רוקע הארץ מי אתי קרי מאתי בחרבותיהם ד"ה ב' סי' ל"ד בחרבותיהם וקרי בחרבותי': מבת. איכה סי' א' ויצא מן בת ציון וקרי מבת: כי יענים שם בת עמי וכו' כי יענים וקרי כיענים:

הלכה ד

אלו כותבין וכו'. פירוש באמצע תיבה כתיב ויו ונקרא ביו"ד אסורי כצ"ל בראשית סימן ט"ל אשר אסורי המלך וקרי אסירי: אבוגיל שמואל סימן כ"ה וקרי אביגיל: אנועך שמואל ב' סימן ט"ו תמול בואך והיום אנועך וקרי אניעך: אולי. מלכים ב' סימן כ"ד ואם אולי הארץ וקרי אילי: אושר כצ"ל ישעיה סימן מ"ה והדורים אושר וקרי אישר: אריצם. ירמיה סימן ן' ארוצים מעלי וקרי אריצם: בעונו שמואל ב' סי' י"ו אולי יראה

ה' בעוני וקרי בעני: בור כצ"ל ירמיה סימן ו' כהקיר בור קרי ביר: בהליכתם. נחום ב' כשלו בהלוכתם וקרי בהליכתם: החפשית. ד"ה ב' סימן כ"ו וישב בבית החפשות וקרי החפשית: דהוא כנ"ל בעזרא סי' ד' אדיין רחום בעל טעם וכו' דהוא כתוב וקרי דהיא: התעיף משלי סימן כ"ג התעוף עיניך בו וקרי התעיף: הכעוסני כצ"ל ירמיה סימן כ"ה למען הכעיסני וקרי הכעיסני: הישר. תהלים סימן ה' למען שוררי הושר וקרי הישר: הנתונים. עזרא סימן ח' הנתונים וקרי הנתונים: המבינים. ד"ה ב' סימן ל"ה ויאמר ללויים המבונים וקרי המבינים: ברזות כצ"ל ד"ה א' סימן ז' וקרי ברזית: גול כצ"ל משלי סימן כ"ג גול יגיל אבי וקרי גיל יגיל: היצא. בראשית סי' ח' הוצא אתך קרי היצא. החרסית ירמיה סי' י"ט שער החרסות וקרי החרסית: הלוחות ירמיה סי' מ"ח כי מעלה הלוחות וקרי הלוחות: המביא יחזקאל סימן מ"ב. ומתחת הלשכות וכו' המבוא וקרי המביא: הבציר. זכריה סי' י"א הילל ברוש וכו' הבצור וקרי הבציר: וילינו כצ"ל במדבר י"ד וישיבו וילונו וקרי וילינו: ושחצימה כצ"ל יהושע סימן כ"ב ושחצומה וקרי ושחצימה: וצניף ישעיה ס"ב וצנוף וקרי וצניף: ואליל ותרמית כצ"ל ירמיה סי' י"ד ואלול ותרמות קרי ואליל ותרמית: וסוס ירמיה ח' קרי וסוס: ואתיקה. כצ"ל יחזקאל מ"א ואתוקיה' קרי ואתיקיה': וחילון ד"ה א' סי' ד' וחולין וקרי וחילין: יחיאל כצ"ל ד"ה ב' כ"ט יחואל קרי יחיאל: והכינו ד"ה ב' סי' ל"ה והכונו קרי והבינו: חקיך תהלים סי' ע"ד יחקוך וקרי חקיך. יציע מלכים א' סימן ו' יצועי קרי יציע: יעיר כצ"ל ד"ה א' סימן ך' יעור קרי יעיר: יעבור יחזקאל סימן מ"ח: יעבור וקרי יעביר: ויזואל כצ"ל. ד"ה א' סי' י"ב ויזואל וקרי ויזיאל: יניעון תהלים ו"ט ינועון וקרי ינועון: יכסימו. תהלים ק"מ. יכסומו. וקרי יכסימו: יכשילו כצ"ל משלי ד'. יכשולו וקרי יכשילו: לריב כצ"ל שופטים סי' כ"ד לרוב וקרי לריב: לשור שמואל א' סימן י"ח לשור וקרי לשיר: ליש שמואל ב' סימן ג' לוש וקרי ליש: לדיגים ירמיה ט"ז לדוגים וקרי לדיגים: לסיג יחזקאל כ' לסוג וקרי לסוג: למשיסה ישעיה מ"ב למשוסה וקרי למשיסה למענותם תהלים קכ"ט למענותם וקרי למעניתם: מי כעת ירמיה מ"ח מופעת וקרי מיפעת: מניות שמואל א' ך' מנוות וקרי מניות: נטויות ישעיה ג' נטוות וקרי נטויות: נוב ישעיה נ"ז נוב וקרי ניב: ניבי נחמיה יו"ד נובי וקרי ניבי: ניפשסים נחמיה סימן ז' נפושסים וקרי נפישסים: שום שמואל ב' י"ד לבלתי שום וקרי שום: עשויום שמואל כ"ה עשוות וקרי עשויות: עיפי ירמיה מ' עופי וקרי עיפי: עפרין כצ"ל ד"ה ב' י"ג עפרון וקרי עפרין: עתודים אסתר ח' עתודים וקרי עתידים: תניאון כצ"ל במדבר ל"ב תנאון וקרי תניאון: צעיריהם כצ"ל ירמיה י"ד צעיריהם וקרי צעוריהם: צפיעי כצ"ל יחזקאל סי' ד' צפועי קרי צפיעי:

פרק ח

הלכה א

אלו הן חילופי שירות וכו'. ר"ל דשני שירות כתובות בשמואל ב' סי' כ"ב ובתהלים סי' ח"י ושירה אחת היא אך יש שינויים בין זו לזו ומפרש כל השינויים. וידבר ר"ל בשמואל מתחיל וידבר דוד ובתהלים למנצח לדוד: ומפלטי לי כתיב בשמואל ושם רק ומפלטי: אלי צורי כתיב בתהלים ושם אלהי צורי: משגבי ומנוסי כתיב בשמואל ושם לא כתיב רק משגבי: ומאויבי כתיב בשמואל ושם ומן אויבי. כי אפפוני כתיב בשמואל ושם אפפוני: משברי כתיב בשמואל ושם כתיב חבלי: נחלי כתיב בשמואל ושם ונחלי: סבבוני כתיב בשמואל ושם סבוני: אקרא כתיב בשמואל ושם אשוע: וישמע כתיב בשמואל ושם ישמע: ויתגעש קרי בשמואל ושם קרי ותגעש: מוסדות השמים בשמואל ושם ומוסדי הרים: וירא בשמואל ושם וידא וישת בשמואל ושם ישת: סוכות בשמואל ושם סוכתו: חשרת בשמואל ושם חשכת: בערו גחלי בשמואל ושם ברד וגחלי: ירעם מן שמים כצ"ל כתיב בשמואל ושם וירעם בשמים: חצים בשמואל ושם חיציו: ויהום בשמואל ושם ויהומם: אפיקי מים כתיב בתהלים ובשמואל אפיקי ים: ויגלו בתהלים ושם יגלו: בגערת כצ"ל כתיב בשמואל ושם מגערתך: אפו בשמואל ושם אפך: משנאי בשמואל ושם ומשנאי: משען בשמואל ושם למשען: ויוצא בשמואל ושם ויוציאני: אותי כתיב בשמואל ושם לא כתיב: כצדקתי כצ"ל כתיב בשמואל ושם כצדקי: אסור ממני כתיב בשמואל ושם אסור מני: ואהיה בשמואל ושם ואהי: לו כצ"ל בשמואל כתיב תמור לו ושם תמים עמו: ואשתמרה בשמואל ושם ואשתמר: כצדקתי כצ"ל ושם כצדקי: כבורי בשמואל ושם כבור: בכור כצ"ל ושם גבר: תתבר כתיב בשמואל ושם תתברר. תתפל בשמואל ושם תתפתל: ואת עינך על רמים תשפיל כתיב בשמואל ושם ועינים רמות תשפיל: ואלהי בתהלים כתיב וה' אלהי יגיה ובשמואל וה' יגיה: באלהי בשמואל ושם ובאלהי: מי אל מבלעדי כצ"ל בשמואל ושם מי אלוה מבלעדי: מעוזי בשמואל מעוזי חיל ושם העאזרני חיל: ויותר בשמואל ובתהלים ויתן: ונחת בשמואל ושם ונחתה: וענותך כתיב בתהלים ושם וענוותך: תחתני בשמואל ושם תחתי: ארדפה ואשמידם בשמואל כתיב ארדפה אויביי ואשמידם ושם ארדף אויבי ואשיגם: ואכלם כתיב בשמואל ושם לא כתיב: ואמחצם בשמואל ושם אמחצם: יקומון בשמואל ושם קום. ויפלו בשמואל ושם יפלו: ותזרני בשמואל ושם ותאזרני: תחתני בשמואל ושם תחתי: משנאי בשמואל ושם ומשנאי ואצמיתם בשמואל ושם אצמיתם: ישעו בשמואל ושם ישועו: אל ה' בשמואל ושם על ה': כעפר ארץ בשמואל ושם כעפר על פני רוח: אריקם בתהלים ובשמואל

אדיקם: ארקעם כתיב בשמואל ושם לא כתיב: ותפלטני בשמי' ושם תפלטני עמי בשמואל ושם עם: תשימני בתהלי' ושם תשמרני יכחשו כצ"ל בתהלים ושם יתכחשו לי: לשמוע בשמואל ושם לשמע: ויחגרו כתיב בשמואל ושם ויחרגו: ממסגרותיהם בתהלים ושם ממסגרותם: צור כתיב בשמואל ושם לא כתיב: מוריד עמים תחתני כתיב בשמואל ושם וידבר עמים תחתי: מוציאי בשמואל כתיב ומוציאי מאויבי ושם מפלטי מאויבי: מקמי כתיב בשמואל ושם אף מן קמי: חמסים בשמואל ושם חמס: ה' ראשון בשמואל אודך ה' בגוים. תיבת ה' קודם בגוים ובתהלים אודך בגוים ה': אזמר כצ"ל כתיב בשמואל ושם אזמרה: מגדול קרי בשמואל ושם מגדיל:

הלכה ב

אלו הן חילופי ישעיה הקוראים במלכים. ר"ל ענין רבשקה וחזקיה כתיב בישעיה סי' ל"ו ל"ז וכתיב במלכים ב' י"ח ויש בהן כמה שינויים וחילופים. וסדר הבדלות היא מונה. ומכאן מודעא כי כל התיבות דקתני הכא כתובים במלכים ובאותה תיבה יש שינוי בישעיה א' שלא נכתב כלל שם או שנכתב שם בשינוי:

ודע שיש קצת ט"ס בברייתא שלנו כי יתן את רוחו קורא נעים בין יבין אשר לפניו. גם יש עוד כמה שינויים אשר לא נזכרו בברייתא דידן:

פרק ט

הלכה א

ב' דבראשית וכו'. המנהג לעשות ב' דבראשית לבד רבתי וכן כתב הרב עיר וקדיש מהר"ם די לונזאנז ז"ל באור תורה וכן הוא בכל ספרי תורה: ופשוטים אותיותיו משאר אותיות כצ"ל וכ"כ הרב נחלת יעקב שמצא בקצת ספרים נסחא זו ופירש דקאי על הבי"ת לבד ע"ש. ואפשר דמ"ש ופשוטים אותיותיו הוא על אותיות בית במילואה ופשוטים אינו ר"ל גדולות:

פשט. אות בית ברכה כמשז"ל שלכך התחילה התורה בבית שהוא לשון ברכה וז"ש בברייתא שלנו שהיא תקום לעולם שהברכה קיום העולם וכן פירש הרב נחלת יעקב ע"ש. א"נ שהיא תקום לעולם ר"ל התורה היא תקום לעולם:

רמז. בית רבת"י גימט' תרי"ג עם הכולל שתורה שבכתב ותורה שבע"פ שהם ב' רמז לב' מבראשית העיקר לקיים תרי"ג מצות. א"נ רבתי שיועיל להכניע פ' ופ' קל"א ת"ף גימטריא תרי"א והתורה שרמוזה בבי"ת תורה שבכתב ובע"פ רבת"י גימט' תרי"א עם הכולל להכניעם בתורה ומצות:

דרש ב בראשית ל לעיני כל ישראל היא לב ראשית הנשאר מבראשית הוא רומז חכמה כמו שאמר שלמה הע"ה שהחכמה בלב. ונעוץ סופה בתחילתה שאחר שיגמור לעיני כל ישראל יתחיל בראשית והוא לב:

סוד. באבא יסד ברתא וזהו בית ראשית כלומר בית ע"ד נות בית ראשית כמ"ש ראשית חכמה אבא יראת ה' הרומז למ'. ובזוהר הקדוש בהקדמה ופ' ויגש שנכנסו האותיות נכנסה תי"ו ואמרה לה' שיברא העולם בה וכן היו נכנסו' האותיות עד שבאה בית ונברא העולם בבית. ואפשר במה שראיתי בלקוטים מהרב המקובל מהר"י אירגאז ז"ל כ"י משם המקובלים כי תשרק"ץ הוא באצילות ואבג"ד הוא בבריאה. ובהכי ניחא שנכנסו האותיות בסדר תשרק"ץ כי הוא באצילות. ויען כי התורה נתנה לנו מבריאה וכמ"ש ר"מ וכתב רבינו האר"י זצ"ל שז"ש ברוך אלהינו שבראנ"ו וכו' ונתן לנו את תורת"ו עכ"ד וזהו שהתחילה התורה בבית שרומז לבריאה שניה לאצילות. ופתח עשרת הדברות אנכי גי' כסא הרומז לבריאה ושם בחי' אבג"ד ולכן פתח אנכי באלף ועמ"ש רבינו האר"י זצ"ל בסוד תקנת שבת תי"ו רשים לע"י וכו' ע"ש:

א"נ אפשר בסגנון אחר בראשית בית ראש בית מ' ראש חכמה דבאבא יסד ברתא. ותרגום ירוש' בראשי' בחוכמא ברא ה' ודבריו פשוטים ע"פ הזהר הקדוש דראשית הוא חכמה וכמש"ה ראשית חכמה כמדובר:

תוספות

ב' דבראשית צריך ד' תגין. וא"ת דהלא התגין הם על אותיות שעטנז ג"ץ ג' תגין על כל אות מהם ועל אותיות בדק חיה תג אחד על כל אות והכא קתני דבאות ב' ד' תגין. וי"ל דחוץ מהתגין שעטנז גץ בדק חיה הכוללים לכל האותיות יש בספרים קדמונים כמה תגין לאיזה אותיות בפרטות וכן נראה קצת מדברי הרמב"ם ז"ל פ"ז דס"ת דיש אותיות שמתייגין על האות ז' תגין. ובפירוש רבינו אפרים ז"ל על התורה מזכיר איזה תגין פרטיים על כמה אותיות. וה"נ ברייתא שלנו קתני ד' תגין על אות ב' מבראשית:

הלכה ב

וי"ו דגחון צריך להיות זקוף. פי' שצריך שתהיה גדולה קצת אבל לא גדולה כל כך שלא תדמה לו פשוטה: שהיא חצי אותיות של תורה:

רמז. כתב רבינו אפרים ז"ל בפרישתו על התורה כי וי"ו רבתי אמצע התורה באותיות רמז לתורה שנתנה ו' סיון. ו' ארוכה ו' קצוות ששת ימי בראשית ששת אלפים שנות העולם והכל בזכות ווי העמודים וכן ו' אריכא כנגד תורת עדות פקודי מצות יראת משפטי וכן פ' שמע ישראל ששה תיבות בשכמל"ו ששה תיבות זהו קצור תורף דבריו זכרו לברכה:

סוד. תורה שבכתב כנגד ו' של שם המיוחד וז"ס לכתוב ס"ת ור"י העמודים ורמז ו' דגחון אמצע אותיות רמז יחוד קבה"ו המ' בחי' אותיות באמצע ת"ת בחי' ו' תורה שבכתב וא"ש ההי"ב כן יהי רצון:

פירוש. דרש בסוף שיטה וכו'. ובס' קדמון ישן כ"י דרש דרש בס"ת דרש בסוף שיטה דרש בתחילת שיטה כי התורה ארוכה מארץ מדה ואם יחשיב אשר דרש בסוף יש לו לדעת לא דרש ההתחלה שהוא בראש שיטה והנה שרף ר"ת ששים רבוא פנים וכן זה ספר ר"ת ס' רבוא פנים זהת"ד. והוא כמ"ש הרב נחלת יעקב משם הרב מגלה עמוקות:

רמז. אפשר שאם יגיע למדרגה זו דרש דרש דאחר שהעמיק העיון ודרש ועם כל זה נראה בעיניו שלא השיג וטורח עוד כמתחילה וזה רמז דרש בתחילת שיטה אז יזכה משה שיתעבר בו ניצוץ משה רבינו כמ"ש רבינו האר"י ז"ל שכל לומד תורה לשמה ועוסק בה יבא אליו ניצוץ משה רבינו ע"ה כמ"ש משה שפיר קאמר וזה דרש דרש משה. וכתב רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בכ"י ג' דוהתגלח גדולה אמצע פסוקי תורה דרש דרש אמצעה בתיבות. ג"ד גומל דלים ושקול ככל התורה עכ"ד. ואפשר לרמוז דג' והתגלח רמז גמילות חסדים וגימל אות זה מדבר לשון גמול ואם כה יעשה יזכה ליחוד קבה"ו וי"ו דגחון וד' של דרש דרש הוא ד' יחוד קבה"ו כי ד' רומז למלכות ו' קבה"ו. גם גד"ו ג' והתגלח ד' דרש ו' גחון גימט' אחד ליקבה"ו:

תוספות

ג' שהוא חצי אותיות של תורה. וא"ת ומאי נפקא מינה למען דעת חצי אותיות שבתורה וכן חצי התיבות וכן חצי הפסוקים. וי"ל דנפקא מינה טובא לדרוש במספר האותיות ופסוקים ותיבות בכמה מיני אופני פרד"ס וכמה צירופים על דרך מ"ש במנחות דף כ"ט שהקב"ה קושר כתרי אותיות ורבי עקיבא שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. ואמרו בקדושין דף ל' שהראשונים נקראו סופרים שהיו סופרים אותיות שבתורה ופירשנו בעניותנו במ"א כי שיח וכי שיג להם לדרוש בטעמים נקודות תגין אותיות ומרוב ענותנותם לא רצו שיקראום אלא סופרים שהיא הבחינה התחתונה של האותיות ואפילו באותיות בבחינת מספר שהיא בחינה התחתונה והן בעון חוללנ"ו אותותינ"ו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יוד"ע ע"ד מ"ה וה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה כי"ר:

וישחט וכו'. בקדושין דף ל' והתגלח חציין של פסוקים ובמסרה וישם עליו את החשן חצין של פסו' וכתב בס' מנחת שי שכצ"ל בברייתא שלנו אך הרב נחלת יעקב כתב

שהוא וישחט בפ' צו סי' ח' פסוק ט"ו שהוא איזה פסוקים אחר וישם עליו את החשן: ובאגודה גריס ח' פשוטה שהוא חצי פסוקים:

הלכה ד

שמע עין גדולה ודלת דאחד גדולה הוא עד כמו שאז"ל ואפשר לרמוז כי ע"ד ר"ת ענוה דיבור לומ' שאם יש לו ענוה אין יצה"ר שולט בו. וגם דיבור לשמור דיבורו שיהיה בדברי תורה אז ניצול מיצה"ר ויזכה ליחד קב"ה ושכינתיה. וזה רמז שובה ישראל ע"ד ה' אלהיך שתזהר בב' עיקרים ענוה דיבור ואז היא תשובה שלימה כי העניו נעשה מרכבה לשכינה וכאלו הקריב כל הקרבנות ומעבירים על כל פשעיו:

תוספות

שמע. כתב בס' מנחת שי שלמים וכן רבים נוהגים לכתוב שמע ראש שיטה אחד סוף שיטה וכן כתוב במס' סופרים פ"ט ובתקון ספר תורה ישן עכ"ל ובאגודה מסיים ודלת פשוט מכל אותיות:

הלכה ה

למד דוישליכם וכו'. אפשר לומר דרך דרש במ"ש רז"ל דקודם שברא ה' עולמו אותיות אלפא ביתא היו במילואן והאלף כתובה אף בלתי למד וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים באף ובטיל למד ונעשה אלף וכשמבטלים תורה מסתלקת למד ונשאר אף עכ"ד הביאם בס' אור החיים מזמור ז"ך. ואפשר שזש"ה מה חרי האף הגדול הזה דכבר הקב"ה ראה שאין העולם מתקיים באף והטיל למד. לזה אמר על אשר עזבו את ברית ה' וכו' שבטלו התורה ולכן נסתלקה הלמד ונשאר אף וזהו חרי האף הגדול. ולרמז זה כתיב וישליכם והלמד גדולה להורות כי בעבור הלמד שסילקו נהפך וישליכם כי הלמד גדולה וכשיש לימוד שקט האף אבל בביטול הלימוד חרה אף וישליכם וכו':

תוספות

למד דוישליכם וכו'. אמרו בפסיקתא זוטרתא דרבינו טוביה פ' נצבים למד וישליכם גדולה משונה מכל למד שבמקרא ללמדך כי אורך הגלות עליהם עכ"ל. ולשון למד שבמקרא ללמדך כי אורך הגלות עליהם עכ"ל. ולשון למד גדולה משונה מכל למד שבמקרא לכאורה היה נראה דמלבד שהיא גדולה היא משונה מכל למד. ואינו כן כי היא גדולה לבד אבל לא יש שינוי בלמד גופא ויש לישב:

ולפי מ"ש בתנא דבי אליהו דלא גלו ישראל ונחרב הבית בא' ובב' אלא בעון ביטול תורה. ואמרו רז"ל גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות לימוד תהיה גאולה וכן אמרו בז"ח דהגאולה עתידה ב"ב היא בזכות משה רבינו ע"ה והוא תבע יקרא דאוריתא ניחא טובא

דלמד גדולה רמז לגלות דבשביל שבטלו התורה ולא למדו היה הגלות. ואם יהיה הלימוד תבא הגאולה ורמז שהתיקון הוא למד ללמוד תורה ובא לציון גואל בב"א:

הלכה ו

ה' דהלה' צריך להיות ה' פשוטה וכו' זה שנים פירשתי בעניותי פ' הלה' תגמלו זאת במ"ש בזהר הקדוש דהרשעים ח"ו הן בעון גורמים פירוד ח"ו וז"ש הלה' מדת רחמים דשם הויה מדת רחמים אשר הפליא חסדיו רח"ם רחמתי"ם. תגמלו זאת ח"ו לשון גמולה דא מבעלה זאת שהיא השכינה כי בעונותיכם שלחה אמכם. ועתה ראיתי שכיונתי לדעת עליון הרב מהר"ם די לונזאנו ז"ל בס' אור תורה שבתוך דבריו פירש כן ושם הביא סברות ודעות בכתיב' תיבת הלה' תגמלו והכריע ע"ש באורך וגם בס' כנרת שי תאריך הרבה ע"ש:

הלכה ז

יוד של תשי צריך להיות קטן מכל יוד שבמקרא. אמרו במדרש רבה התשתם כחו של יוצר ע"ש פ' אחרי. ובתנחומא פ' נשא. ורבינו בעל הטורים בפרפראותיו כתב יוד קטנה נתן בך עשרה דברים ונסיתי בעשר נסיונות ר"ל שהקב"ה נותן ברדם עשר דברים בשעת יצירה כמ"ש פ' המפלת: צ"ל יוד של ועתה יגדל צריך להיות גדול מכל יוד שבתורה כצ"ל:

דרש צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך. אמרו רז"ל מחוללך מחול לך ואפשר במה שפירשתי אני בעניי מאמר הירושלמי סוף פ"ק דפאה רב הונא ששם ר' אבהו הקב"ה אין לפניו שכחה הא בשביל ישראל נעשה שכחן מ"ט נושא עון כתיב והוא תמוה ומה הלשון אומרת נעשה שכחן ואם כה יאמר מוחל וסולח וכיוצא. ואמרו בפסיקתא הובא בילקוט תהלים מזמור ל"ב אשרי נשוי פשע אל תהי קורא ס' אלא ש' מהו נשוי א"ר ברכיה הכהן דהיא מנשי חיבינן וסולח עונינו בכל שנה את מוצא ביה"כ בא השטן לקטרג את ישראל והוא פורט עינותיהם וכו' עד אמר לפניו רבש"ע נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה ופירש הקדוש רבינו מהר"ם קורדובירו זצ"ל הובא בפיריש הילקוט לפי דרכי נשאת שכחת עון עמך וכו' ע"ש ואחד הרואה כל אשר בתוכו יתמה מאי ענין שכחה זו ואמאי אצטריך כביכול לעשות עצמו כאלו שוכח ח"ו ומה המצאה זו למחול לישראל. ולדרכנו אפשר לומר דכל המצות הם פקדון אצלנו כמ"ש המפרשים ואמרו כל לא ידענא פשיעותא ונחלקו האחרונים יש מי שסובר דשכחה הוי שוגג או אונס. ויש מי שכתב דשכחה הוי פשיעה והסט"ע סבר דאפילו שגגות מחמת שכחה הם פשעים עלה בקב"ץ חבילות חבילות רבות משגגות ושכחות ישראל בכלל ופרט שריגי ענפי

המצות אשר כלם לפי דעת האמור הם פשיעה ושמח בזה דלפי ריבויים ח"ו אין תקומה לישראל אמטו להכי אב הרחמן מחוי במחוג להמקטרג דלריק יגע לאסוף ולקבץ ולאסוף כל השגגות והשכחית לכן עושה המצאה כאלו שוכח ח"ו לרמוז דלשכחה האדם עלול ומה גם בגלות ויסורין ושכחה הוי אונס ופטורים והמקטרג ידע כי אין שכחה לפני כסא כבודו ויבן אלה דכונתו ית' לומר דטענת שכחה דהוי פשיעה ליתא גבי ישראל וזהו המצאת השכחה וז"ש נשאת עון עמך לשון שכחה ובזה כסית כל חטאתם סלה:

ואפשר דזש"ה צור ילדך תשי ששכחת לקיים המצות וכמה פרטים בלאוין ותשכח והשכחה היי אונס ומשו"ה. יוד דתשי זעירא להקטין הדבר לאפוקי מ"ד דשכחה הוי פשיעה וגדולה היא. ולכן אל מדת חסד מחוללך מחול לך כמשז"ל:

מוסר כבר אני עני שאנתי מנהמת לבי להעיר על איזה אדם מישראל דבשוגג מחלל שבת בדברי חיל והוא איסור גמור מדברי קבלה בהם כדברי תורה ודבר דבר. וגם באמירה לגוי. וגם שבונין גוים לישראל בתוך התחום בקבולת. וכשם דשומר שבת כמקיים כל התורה. כך מחלל שבת כעובר על כל התורה ופוגם ח"ו בח' אותיות הוי"ה אדנ"י לפי שרש נשמתו. ומעכב הגאולה כמשז"ל דאין ישראל נגאלין עד שישמרו את השבת. וזה רמז צור ילדך תש"י גימט' שבת ח' שפוגם בח' אותיות שמות הקדש והוי כעובר על כל התורה ותשכח אל מחוללך. ואם היינו שומרים שבת אפילו עע"ז מוחלים לו וז"ש ותשכח אל מחוללך דשכחת דבשמירת שבת אל מול לך ועתה לא סגי שאין כאן מחילה אלא תשי שפוגם בח' אותיות שמות הקדש שבת גי' הש"י שפוגם בקדושת שבת וירא ה' וינאץ וכו' ח"ו:

יוד של ועתה יגדל נא כח אדני. רמז דרש סוד הכתוב רומז לענין תשובה כי הן בעון פוגם האדם ח"ו בשכינה כביכול וכשחוזר בתשובה מתקן אשר עיות וזה רמז ועתה אין ועתה אלא תשובה. וע"י התשובה יגדל נא כח אדני שהוא רמז לשכינה דע"י התשובה מתקן כאשר דברת דהחכמה והנבואה פתחו לחובה והתורה אמרה יביא קרבן והקב"ה אמר יעשה תשובה וז"ש כאשר דברת שהתשובה מועלת לכפר. וכבר נודע דהרמז ניתן לידרש ולא שייך בענין כלל:

ולפי הענין דקאי בתפלה למשה על המרגלים אפשר דישראל ח"ו פגמו בשכינה דארץ ישראל רומז לשכינה ודברו לשון הרע על הארץ ועל הפירות. על זאת יתפלל קול חסיד משה רעיא מהימנא לתקן אשר פגמו בשכינה. ועתה יגדל נא כח אדנ"י היא השכינה ע"י מוחין דגדלות מוחין דאבא שהוא רמז יוד גדולה גדלות וכמ"ש רש"י ז"ל פ' בשלח יוד על שם המחשב' וזהו יוד יגדל רבתי רמז לחכמה יגד"ל מוחין דגדלות יגדל קב"ה נא

גי' ב"ן עם הכולל יחיד קבה"ו וזהו כח אדני ויתוקן הפגם של השכינה. ויאמר ה' סלחתי כדברך ליחד ולתקן פגם השכינה שפגמו בארץ ישראל הרומזת למ'. ואולם ח' אני וימלא גי' פ"ז שהוא אלהים ממותק כמ"ש הרב ש"ך עה"ת ביציאת מצרים אני ה' גימט' אלהים ואחר יותר למתק. כבוד כבוד ל"ב נתיבות חכמה. את כ"ל האר"ץ יסוד ומ' והיו לאחדים וא"ש ההי"ב:

תוספות

גדול מכל יוד שבתורה. משמע דיוד דיגדל תהיה גדולה הרבה על דרך שאר אותיות גדולות שבתורה. אכן בס' מנחת שי כתב יגדל יוד רבתא ולא יעשנה כל כך גדולה כמו שעשה המדפיס אלא גדולה מעט משאר יודין עיין במהר"ם ריקאנטי עכ"ל. ולפ"ז מאי דקתני בבריתא שלנו גדול מכל יוד שבתורה פירושו נמי שיהא ניכר שהוא גדול משאר יודין ואעפ"י שאינה כל כך גדולה האדם יראה לעינים שהיא גדולה משאר יודין:

ולמד שלו צריך להיות זקוף וכו'. מוכח דצריך שיהיה גדול אך מהר"ם די לונזאנו ז"ל ובספר מנחת שי שתק"ו יחדיו וכן בכל ספרי תורה לעיני כל ישראל כשאר תיבות:

הלכה ח

אלו דברים כתובים לגנאי ולא נקראים אלא לשבח: כתיב ישגלנה וקרי ישכבנה כצ"ל: רובע דביונים צ"ל כתיב חריונים וקרי דביונים כצ"ל ופירש רש"י במגילה דף כ"ה חורי לשון ריעי דביונים הזב מן היונים שלא לפרש שהיו ישראל אוכלים גלליהן בשומרון כתיב שיניהם וכו' הכי אתמר בש"ס שם במגילה כתיב לאכול את חוריהם ולשתות מימי שיניהם וקרינן לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם וע"ש בפירש"י: למחריהם כצ"ל כתיב למחראות וקרי למוצחות: ה"ג מנין שאין מכנין בעריות דתנן המכנה לעריות משתקין אותו ומשנה היא במגילה דף כ"ה: א"ר יונה וכו' בא לפרש פי' המכנה בעריות ואמר ערייתא דאבוה וכו' כלומר ערות אביך קורא ערות אביו והכי מפרש בירושלמי ובגמרין מפרש קלון אביו וע' בפרש"י: האומר מזרעך וכו' כלומר במקום ומזרעך לא תתן להעביר למולך לא תתן לאעברא בארמיותא ופרש"י דמפרש קרא לא תבא על הכותית שיוליד בן לע"ז משתקין אותו בנזיפה שעוקר הכתוב ממשמעו שהוא עבודת חק לאמורים להעביר בניהם לאש ונותן כרת לבא על הכותית ומחייב חטאת על השוגג ומיתת ב"ד על המזיד בהתראה:

תוספות

האומר מזרעך וכו'. פירש רש"י דמפרש קרא לא תבא על הכותיה וכו' משתקין אותי בנזיפה וכו' ונותן כרת לבא על הכותית וכו'. וא"ת והא אמרינן בסנהדרין דף ע"ב ובעל

בת אל נכר זה הבא על הגויה וכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה הרי שחייב כרת להבא על הגויה וכן פסקו הפוסקים וי"ל דלהכי כתב רש"י ז"ל ונותן כרת לבא על הכותית ומחייב חטאת על השוגג כלומר דכרת הבא על הכותית. הוא מדברי קבלה ואין בשגגתו חטאת וזה דמפרש קרא בבא על הכותי' נותן כרת מדאורייתא ומחייב על שגגתו חטאת וכו':

אכן רבינו בעל הערוך ערך ארם כתב וז"ל ארם וכו' לא תתן לאעברא בארמיותא פי' לא תתן זרעך באומה ידועה שמעבירין זרעם למולך כגון ארמיים שאתה גורם להעביר זרעך למולך ומכלל דבריו משמע ששאר אומות שאינן מעבירין מזרעם למולך מותר לפיכך משתקין אותו בנזיפה אלא פירוש הכתוב כדתנא דבי ר' ישמעאל בישראל הבא על הגויה והוליד בן לע"ז הכתוב מדבר דלא שנא מולך משאר כיתי ע"ז עכ"ל. ואיברא דלשון הש"ס שם במגילה דקאמר ומזרעך וכו' תנא דבי ר"ש בישראל הבא על הכותית והוליד בן לע"ז הכתוב מדבר מוכח דלקושטא דמילתא פירוש הכתוב כך וז"ש הכתוב מדבר. ולרש"י ז"ל תנא דבי ר' ישמעאל בא לומר דמשתקין אותו לאומר כן. והוא דוחק הרבה בלשון המבואר. זאת היתה לו לרבינו הערוך לפרש כי תנא דבי ר' ישמעאל אמת יהגה חיכו וזה פירוש הכתוב. ברם רש"י ז"ל דחקו דא"כ הבא על הגויה חייב כרת ושגגתו חטאת ובמזיד והתראה סקילה ומשו"ה נדחק בפי' תנא דבי ר' ישמעאל. ורבינו הערוך סובר דקרא כולל לבא על כל גויה שמוליד בן לע"ז ופירש ע"ז דמולך ופ' קדושים מיירי במולך והעונשים למעביר זרעו ממש למולך. ולשאר בא על הגויה אחרת וה"ה לבא על ארמית שעובדין למולך לא פירש הכתוב לבא על הגויה ושמעינן ענשו מדברי קבלה. וזה נראה דוחק לרש"י ז"ל:

ואני בעניי כתבתי בקונטריס פתח עינים משם מהור"ר אברהם פליף ז"ל בכ"י דמה שפירש בתרגום המיוחס ליונתן פ' אחרי יתישב עם פי' הערוך עכ"ד. ועתה ראיתי שכדבריו כתב מהרש"א ז"ל בחי' אגדות:

הלכה ט

מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם פ' וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו נקרא בבה"כ ואינו מתרגם מפני כבוד ראובן: מעשה תמר נקרא ומתרגם כצ"ל דשבחיה הוא דאודי: מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם דהויא להו כפרה: והשני נקרא ולא מתרגם דכתיב ויצא העגל הזה ושלא יאמרו ח"ו דהיה בו ממש:

תוספות

מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם בקונטרוס פירשתי משום כבודו והיינו כמו שפירש"י

ז"ל במשנה ולא מתרגם חיישינן לגנותו והר"ן פירש משום כבודו של יעקב וע"ש מ"ש מהרש"א בחידושי אגדות. ובש"ס לא קאמר מידי. ואני עני תמיד בין עיני מ"ש הרשב"א ז"ל בתשובה דמחכמת בעלי התלמוד למדנו כמה דברים בשתיקה. בא וראה דבפירוש רבינו אפרים עה"ת הי' כתב וז"ל ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא וילך ראובן פי' הלך ראובן מן הארץ משום וישכב את בלהה פלגש כלומר אביו שכב עם בלהה והניח לאה. אמר וישמע ישראל שהלך ראובן מן הארץ ושלח אחריו וישב ראובן ויהי בני יעקב י"ב. ולפ"ז לא חטא ראובן והחסיד שדרש זה ובא אליו ראובן בחלום ונשקו על ראשו עכ"ל. וגם אני שמעתי מפה קדוש רב גדול אשכנזי ז"ל שקבל מרבותיו שהגאון מהר"ם איסרלאס ז"ל בעל המפה פירש שיעקב אע"ה היה רוצה לשכב את בלהה פלגשו ונתקנא ראובן והיה הולך בוא אצל חדר המטות ואסיר לשמש בעוד שיש בני אדם שומעים וכבר אמרו בש"ס דרבא פרח באלי וכו' ויעקב אע"ה שמע שהיה הולך ראובן ולכן חדל ופי' הכתוב כן וילך ראובן שהיה הולך ומטייל בזמן וישכב את בלהה פלגש שהיה רוצה לשכב עם פלגש ומי הוא זה אביו וישמע ישראל שהיה הולך ראובן ולא שמש ולכן ויהיו בני יעקב י"ב ובא ראובן בחלום והחזיק לו טובה ע"כ שמעתי ואחר זמן ראיתי שכ' כן בס' חידושי הגרשוני דף ל"ט משם מהמא"י ז"ל בקצת שינוי ושם כתב ג"כ שהחזיק לו טובה ראובן ע"ש ומעתה מובן מה שהש"ס לא דיבר בטעם דמעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ולפי האמור יש טעם כעיקר שלא לתרגם מעשה ראובן. ואשר רז"ל בש"ס ובמדרשים לא פירשו לנו הפסו' כדתרגמו הרבנן הנז'. גם בזה יש טעם ואין להארי' במילי דמסתמן:

מעשה תמר. הרב נחלת יעקב משכן עצמו והאריך לקיים נסחת הדפוס. ואני בעניי אומר דמאחר שאנו רואים כמה טעיות יש לרוב במס' אלו. טפי ניחא לומר דט"ס הוא וצ"ל כדתנן וכמ"ש בקונט':

הלכה י

מהיכא היא מתחיל מאכא חטא פירש הרב נחלת יעקב דברייתא שלנו סברה דמשום כבודו וכמו שנרא' מהירוש' ויש פסוק ויגוף ה' את העם על העגל אשר עשה אהרן ע"ש באורך: ברכת כהנים דכתיב ישא ה' פניו אליך וצ"ל ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם: מעשה דוד פי' בבת שבע: ואמנון מסיק בש"ש כי כתיב אמנון בן דוד:

תוספות

מאנא חטא וכו'. הרמב"ם פי"ב מה' תפלה כתב ועוד פסיק אחר ויגוף ה' את העם. ומרן בכסף משנה כתב וז"ל ובהרי"ף והרא"ש כתוב ועוד פסוק אחר ויגוף ה' את העם ונ"ל שהיא תוספת הרי"ף שפירש דטעמא דלאו מתרגם משום כבודו של אהרן וכו' ע"ש.

וק"ק דכתב שהוא תוספת הרי"ף ולא כתב שהוא מהירושלמי והביאו התוס' בסוגיא. והר"מ בפי' המשנה ג"כ כ' לכבוד אהרן:

מעשה דוד ואמנון. הפשט נראה כמ"ש אני עני בקונט' מעשה דוד עם ב"ש וכ"כ רבינו ירוחם בפירוש כתיב ב' ח"ג וכ"כ ארחות חיים דף כ"ה מעשה דוד ומעשה אמנון בן דוד ומרן בכ"מ הקשה דהרמב"ם השמיט מעשה דוד ופירש דהרמב"ם מפרש על מעשה אמנון שנזכר בו דוד ע"ש ובאמת שהוא דחוק מאד. אמנם הכי משמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ע"ש ויש להרגיש על מרן ז"ל דלא זכר דברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה והם תניא דמסייע ליה:

ברכת כהנים. אמרו בש"ס שם במגילה מ"ט משום דכתיב ישא ופירש"י ז"ל שלא יאמרו שהקב"ה נושא להם פנים ואינן יודעין שכדאי הם ישראל לשאת להם פנים כדאמרינן בברכות וכו' ע"ש וכ"כ קרוב לזה הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דיראה להמון שהוא הפך מה שאמר אשר לא ישא פנים ע"ש ולולי דבריהם ז"ל היה אפשר לומר שלא יסמכו המון ישראל על זה שהקב"ה נושא להם פנים ולא יחזרו בתשובה:

הלכה יא

אין מפטירין במרכבה דילמא אתי לשיולי ולעיוני בה: ר' יהודה מתיר כצ"ל וכן הוא במשנה: אין מפטירין בהודע את ירושלם פרשה היא ביחזקאל: בתועבותיה של אמו ר"ל יבדוק בתועבות אמו ועיין בירושלמי ובבלי:

תוספות

ור' יהודה מתיר. כתבו התוספות וקיימא לן כר' יהודה עכ"ל וא"ת והא יחיד ורבים הלכה כרבים ותנא קמא חשוב כרבים כידוע וי"ל דאמרו בש"ס פ' בני העיר דף ל"א ומפטירין במרכבה והרי סתמא דתלמודא נקיט כר' יהודה ותו דלא שייך הכא למפסק הלכה כיון דנהגו להפטיר במרכבה וש"מ רבים סברי כר' יהודה ונהגו על פיהם וכל זה פשוט:

פרק י

הלכה א

משה הקניא והתרה. התרה פי' הקניא שהתרה כן והזהיר לישראל: כדתנן המקנא לאשתו מייתי לה הכא לומר דהקני' לשון התראה כ"כ ה' נחלת יעקב ועמ"ש בתוספות: שיהיו קורין בתורה בשבתות וי"ט ור"ח ובחש"מ וכו' הכי אתמר בירושלמי במגינה פ' הקורא עומד והביאוהו שם הרי"ף והרא"ש ז"ל: שנאמר וידבר משה את מועדי ה' הוא אסמכתא בעלמא דפירושא דקרא סדר מועדיא כמו שתרגם אונקלוס. ובת"כ אמרו וידבר

משה את מועדי ה' מלמד שהיה משה או' להם לישראל ה' פסח בפסח וכו' ויש שם דרשות אחרות וכן בפסיקתא. והא דקורין בשבתות וי"ט וכו' הוא תקנת משה רבינו ע"ה ואינו מן התורה:

תוספות

משה הקניא והתרה בקונטריס הבאתי מה שפי' הרב נחלת יעקב דהקניא פירושו התרה ואמר התרה לפרש מה שאמר הקניא שהוא התרה ומייתי ראיה שהקניא התרה ממשנה סוטה זהת"ד ואינו נראה שיאמר התנא תיבה סתומה ויפרשנה ויביא ראיה על פירושו שפירש דבריו ממשנה ואע"ג דבסוטה דף ג' איכא מ"ד דקינוי לשון התראה כדכתיב ויקנא ה' לארצו מ"מ הא איכא פירושים אחרים ולכל הדברות לא שמיע לי שיאמר משה הקניא ואח"ך יפרש דמה שאמר הקניא כונתו התרה ויביא ראיה דפירושו על דבריו טוב מהמשנה וזה רחוק בעיני הרבה ובפרט בלשון ברייתא. לכן נראה כפשוטו דהקניא הוא דמשה רבינו רעיא מהימנא ואי נמי בדבר ה' מאהבה קנא לישראל שיהיו מיוחדים לשמו יתברך דוקא כשם שהבעל רוצה שאשתו תהיה כולה שלו וז"ש הקניא ומאהבה יש לו קנאה ולכן התרה והתראה היתה בפני שנים שמים וארץ ולכן מייתי המשנה המקנא לאשתו דמקנא על פי שנים וכ"כ הרב רגל ישרה דמשה רבינו התרה לישראל בב' עדים שמים וארץ וע"ש בדבריו ודוק:

בשבתות וי"ט ור"ח וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל בגמ' דב"ק לא קתני שמשה התקין בי"ט ור"ח וכו' אמנם הרי"ף וכו' וכן משמ' בבבלי דקתני במתני' שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו ופירש"י שם דאכולה מתני' קאי משמע דקאי נמי אי"ט ור"ח וחש"מ דקתני במתני' מה קורין בהן ועל זה קתני שמשה תקן לישראל עכ"ל ומ"ש וכן משמע בבבלי דקתני במתני' שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו ופירש"י שם דאכולה מתני' קאי משמע דקאי נמי אי"ט ור"ח וחש"מ דקתני במתני' מה קורין בהן ועל זה קתני שמשה תקן לישרלא עכ"ל ומ"ש וכן משמע בבבלי דקתני במתני' הוא אגב שיטפיה דמשנתנו רבינו הקדוש סודרה ועלה קיימי תרי תלמודי דמערב' ובבלי:

ופירוש המשנה ומה שפירש רש"י ז"ל עלה לקוצר דעתי אין הפירוש כמו שהבין הוא אלא הכונה דקרא קאמר דמשה רבינו ע"ה הוא היה אומר לישראל ה' פסח בפסח כמו שאמרו בת"כ ומזה התקינו שיהיו קורין כל א' בזמנו והוא תקנה. ולא פורש במשנתנו מי התקין קביעות אלו. והן הן דברי רש"י ז"ל דפירש במשנה וז"ל שנאמר וידבר משה וכו' אכולה מתני' קאי ללמוד מכאן שמצוה לקרות ביום המועד מעניני המועדות עכ"ל

כונתו דמהאי קרא דמשה רבינו היה אומר לישראל ה' פסח בפסח משם למדנו שמצוה לקרות וכו' והיינו מאי דקתני בכולא מתני' והוא תקנה לא פורש במשנה ולא בגמרא בבלית אימתי נתקן זה. ובש"ס שם קאמר ת"ר משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח וכו' וזהו תקנה לעסוק בה' פסח וכו'. והכתוב מדבר משה וכו' הוא כמו שאמרנו שהוא היה או' לישראל וכו'. אבל הוא תקן לישראל והוא תקנה אשר לא כתוב בספר. ועל פי זה יש לדקדק על מ"ש מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות שם כאשר יראה המעיין ואין להאריך ודוק היטב:

הלכה ב

עזרא תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשני ובה' ובשבת במנחה. ברייתא דידן סובר' דמשה רבינו ע"ה תקן בשבת וי"ט וכו' ועזרא תקן ב' וה' ומנחת שבת ואינו סובר האי תנא כברייתא דפ' מרוב' ומ"ש שם בש"ס דעזרא מה שתקן הוא ג' גברי ועשרה פסוקי ע"ע:

תוספות

עזרא תקן וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל אין להקשות דבהלכה א' קתני משה תקן לישראל והכא קתני עזרא תקן דכבר הקשו במס' קמא וכו' ותירצו דעיקר התקנה היתה מימות משה ועזרא תקן הסדר וכו' אבל אין לומר דמשה תקן בשבתות וי"ט ועזרא תקן בב' וה' זה אינו דבהדיא קתני התם דנביאים שבדור תקנו בב' וה' וכו' וכן כתוב בהדיא בירושלמי דמגילה משה תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבת וי"ט ור"ח בחש"מ וכו' עזרא תקן להם לישראל שלשה בתורה בב' וה' בשבת במנחה עכ"ל. ולא ראה הירושלמי במקומו רק ראה דברי הרי"ף והרא"ש שכתבו בן בשם הירושלמי. אבל בירושלמי עצמו פ' הקורא עומד קאמר כדברי ברייתא שלנו ממש וז"ל משה תקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ובר"ח ובחש"מ שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל עזרא התקין לישראל שיהיו קורין בתורה בב' וה' בשבת ובשבת במנחה עכ"ל. הרי דבירושלמי עצמו קאמר כברייתא שלנו. ועוד נעלם ממנו מ"ש בירושלמי ריש מגילה על יום הכניסה וז"ל רבי יוסטא בי רבי שונם בעא קומי רבי מנא ולא עזרא תקן שיהיו קורין בתורה בב' ובה' ובשבת במנחה ומרדכי ואסתר מתקינים על מה שעזרא עתיד להתקין א"ל מי שסדר את המשנה סמכה למקרא וכו' עכ"ל הרי מונח דכל תקנת ב' וה' ושבת במנחה הוא מעזרא. וכ"כ הרב המאירי ז"ל במגילה דמס' סופרים סבר דעזרא תקן עיקר הקריאה בב' וה' ופליג אגמרין. ובס' האגודה דף קל"ב הביא הירושלמי כנסחת הירושלמי עצמו עזרא תקן לקרות ב' וה' ומנחה בשבת ע"ש. ואני בעניי עמדתי

בענין זה בברכי יוסף א"ח סי' קל"ה וסי' תרכ"ה. ומחב"ר סי' קל"ה ובקו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ח דף מ"ט ע"ג וטוב עין דף מ"א ע"ב ומשם באר"ה דעת הרא"ש בתוספותיו ובמחב"ר שם כתבתי על הברייתא שלנו ע"ש:

ורבינו בעל המנהיג סי' ע' כתב מתקנת עזרא בסוף מרובה שיהיו קורין בתורה בב' וה'. ומאחר דהרב ז"ל קאי אשמעתא דפ' מרובה צ"ל דנקט עזרא משום דהעמיד הדבר על בוריו לקרות שלשה אנשים ועשרה פסוקים וכתב שם משם רז"ל דרשו ה' ב' ה' מצאו בשני וה' תמצאו אותו:

ודע דבקונט' פתח עינים בקמא על דף פ"ב רמזתי בזה ומ"ש שם וכן רבינו ירוחם וכו' הוא אגב שיטפא דרבינו ירוחם כתב כהרי"ף והרא"ש משם הירוש'. ומ"ש שם דהירוש' פ' בני העיר הוא ט"ס וצ"ל פ' הקורא עומד:

הלכה ג

אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד משנה היא פ"ה דביצה ופ"ק דמגילה וכתב הרב נחלת יעקב דקתני דאין בין י"ט לשבת וכו' ואין בין שבת ליה"כ איידי דבעי למתני בסמוך הלכה ו' סדר הקרואים בשבת וי"ט ויה"כ ויהיב טעמייהו הקדים הני בי תרי: אין בין י"ט לשבת פירש"י אין בין י"ט לשבת להיות מותר לכתחילה בי"ט מה שאסור בשבת אלא אוכל נפש אבל לענין עונש יש הרבה שזה בסקילה וכרת וזה בלאו גרידא: אלא שזה זדונו בידי אדם פי' במיתת בית דין:

תוספות

אין בין י"ט לשבת. כתבו התוס' פ"ק דמגילה דה"פ אין שום מלאכה אסורה לשבת שלא תהא אסורה לי"ט וכו' והם דברי רש"י ז"ל והרשב"א שם בחידושיו כתב הקשו בירושלמי דהא תנן משילין פירות דרך ארובה בי"ט אבל לא בשבת ונ"ל לתרץ דבשל תורה מיירי וכו' וי"ל דתנא ושייר וכו' ע"ש. ולכאורה קשה דבש"ס דילן מקשה שם פ' משילין קושית הירושלמי והוצרכו לדחוק דבש"ס היא ולא תירצו תנא ושייר ולפחות ה"ל להרשב"א ז"ל להזכיר סוגית משילין ואנא זעירא באתי לכלל ישוב דברי הרשב"א ז"ל בקונטריס שער יוסף דף ק"י ע"ד בס"ד ע"ש באורך ועיין להרב לחם משנה בריש הלכות שביתת עשור דהקשה עמ"ש אין בין יה"כ לשבת דהאיכא קניבת ירק דמותר ביה"כ ולא בשבת ותירץ שכוונת המשנה בדברי' שהם מלאכה ולזה כיוון הרמב"ם שם שכתב אין בין שבת ויה"כ בענינים אלו ע"ש באורך ויש לעמוד בדבריו כמו שרמזתי במ"א והיום קצרה לא ע"ט האסף:

הלכה ד

אמר ר' יהודה מקום שמפסיקין שבת שחרית שם קורין במנחה וכו'. פלוגתא דתנאי בבריתא סוף מגילה ור' זירא פסק הלכה הכי דמקום שמפסיקין שבת שחרית שם קורין במנחה וב' וה' ובשבת הבאה:

תוספות

אמר ר' יהודה וכו'. וא"ת אמאי לא נקט בקצרה במנחת שבת וב' וה' קורין פרשה חדשה ובשבת חוזרין ומתחילין הפרשה ולא היה צריך למתני מקום שמפסיקין ויש לומר דנהי דעתה רוב ישראל קורין סדר הפרשיות ככל אשר אנחנו קורין ברם בימים ראשונים במערבא הוו מסקי אוריתא בתלת שני משו"ה נקט האי לישנא מקום שמפסיקין שבת שחרית וכו' ופשוט. והנה שם בש"ס מייתי בריתא דר"מ סבר מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה שם קורין בשני בשני שם קורין בחמישי בחמשי שם קורין לשבת הבאה דברי ר"מ ר' יהודה או' מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה וכו' אמר ר' זירא הלכה מקום שמפסיקין שחרית בשבת שם קורין במנחה וכו' וליכא הלכה כר' יהודה משום דאפכי להו. ויש להרגיש דאמאי לא פריך דלמה הוצרך לפסוק הלכה הא קי"ל ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה וי"ל דפ' מי שהוציאוהו אמרו בש"ס דאיכא מאן דלית ליה הני כללי וא"כ ל"ק על ר' זירא דאמאי הוצרך לפסוק הלכה דדילמא ר' זירא סבר כרב דלית ליה תני כללי ומשו"ה לא פריך אלא דלימא הלכה כר' יהודה ובזה היה מקצר והוה אשמועינן נמי דבעלמא לית ליה הני כללי. ותירץ משום דאפכי להו ולעולם אית לי ההני כללי ולא הוה אצטריך לפסוק הלכה דר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה אך הכא איכא מאן דאפיך להו ולכך קאמר הלכה מקום שמפסיקין וכו':

וראיתי להרשב"א ז"ל בחידושיו שכתב וז"ל ולימא הלכה כר' יהודה משום דאפכי להו וא"ת לימא הלכה כתנא דמתני' דקתני ואין עולה להם מן החשבון י"ל דהו"א דמתני' ה"ק בשני ובחמישי בשבת במנחה קורין כסדרן במקום דמסיים בשני שם מתחיל בה' ואין עולה להם בשבת הבאה מן המנין אלא חוזר וקורא מראש הסדר וזו מחלקת שלישי והלכך לאפוקי מילתיה מכל ספק אמר הכין בהדיא עכ"ל וק"ק דלא אפשר לפרופי מתני' הכי דבמקום דמסיים בשני שם מתחיל בחמישי דאי הכי במקום שמסיים במנחה של שבת מתחיל בשני והו"ל למתני במנחה של שבת בשני ובחמישי קורין כסדרן אלא ודאי להכי תני בסוף מנחה של שבת כי הכי דלא נטעו לפרש כן אלא במנחה ושני וה' בשלשתן קריאה אחת קורין ואין עולין להם מן החשבון וא"כ לימא ר' זירא הלכה כתנא דמתני'. ומה גם דלפי' שכתב הרשב"א ז"ל הוא סברא שלישית חדשה לא כר"מ ולא כר"י וכבר

הרב"א כתב וזו מחלקת שלישי כלומר סברא ג' אמנם בצירוף האי דוקיא דדייקינן נדחה האי פירושא. ואפשר דכונת הרשב"א ז"ל דהוה טעינן ולא דייקינן כולי האי ומפרשינן דבמקום דמסיים בשני שם מתחיל בה' וכו' ועיין לקמן בהלכה ה' שישבתי זה ע"ש בס"ד:

אכן בכל זאת אכתי קשה דמאי קאמר הרשב"א ז"ל וא"ת לימא הלכה כתנא דמתני' וכו' הלא במשנתינו ליכא פלוגתא והוא סתם משנה ומה הלשון אומרת הלכה כתנא. והכי הו"ל לאקשויי להרשב"א ז"ל דר' זירא לשתוק ולא יצטרך לפסוק הלכה דהא סתם במשנה ומחלקת בבריתא הלכה כסתם משנה והכא סתמא דמתני' ואין עולה להם מן החשבון והכי הלכתא ולמאי אתא ר' זירא ובין אי ר' יהודה סבר הכי או אפכי והוא סברת ר"מ הלכה כסתם משנה ולא לימא מודי והאי קושיא עדיפא ממאי דפריך הש"ס ולימא הלכה כר' יהודה דקושיא זו עדיפא דלא לימא הלכה כלל ותו דלא מצי לשנויי משום דאפכי כמו שנאמר. ועל סגנון קושיא זו נמי יש לתרץ כמו שתירץ הרשב"א ז"ל דחש ר' זירא דלא נטעה לפרש במתני' דבמקום שמסיים בב' שם מתחיל בה' ונפסוק הלכה כן דהלכה כסתם משנה. להכי הוצרך לומר הלכה מקום שמפסיקין וכו' ואם כן אנו נפרש המשנה כן:

ברם אכתי איכא למידק דאמאי אצטריך ר' זירא לומר הלכה מקום שמפסיקין וכו' דהשתא קשיא לן דזה סתם משנה ואצטריך לשנויי כדתירץ לה הרשב"א. טפי הו"ל לר' זירא לפרושי מתני' ולימא על המשנה בשני וחמישי בשבת במנחה קורין כסדרן אמר ר' זירא ושלשתן קריאה אחת ותו לא היה צריך לפסוק הלכה. ואפשר דהוה טעינן דהא דמפרש ר' זירא למתני' הכי היינו משום דאיהו הפוך וגריס דזה סברת ר"מ וניחא לי הלפרש כן דסתם משנה ר' מאיר. לפ"ז אם אמוראי אחריני קבלו מרבותיהם דהנסחא היא דזו סברת ר' יהודה אמרי דאם ר' זירא ידע נסחא זו אז לא הוה מפרש משנתנו הכי דאין זו סברת ר"מ אלא סברת ר' יהודה והוו מפרשי משנתנו כמו שכתב הרשב"א ז"ל דהוה אמינא מקום דמסיים בב' שם מתחיל בה' והיו פוסקים הלכה כן דהלכה כסתם משנה. להכי נתחכם ר' זירא ואמר מימרא בפני עצמה הלכה מקום שמפסיקין וכו' וממה שאמר הלכה מקום שמפסיקין וכו' ולא אמר הלכה כר' יהודה ש"מ דידע דהפכי להו ולכל הדברות והנסחאות פסק הלכה כך וזהו כונת המשנה גם כן ובזה ביטל את המעוררין וסילק כל מאי דאפשר למטעי והלכה כסתם משנה:

אדהכי בריתא שלנו יוצאה בהינומא דקתני סברת ר' יהודה לחוד דהכי הלכתא וזו היא סתם משנה נמי והאי תנא תנא דווקנא למתני סברת ר' יהודה לחוד דהיא הלכה ומינה דהיינו פירושא דסתמא דמתני' וככל הדברים אשר ראו עיניך:

הלכה ה

אין פוחתין מהן שיעלו כהן לוי וישראל והן כנגד ג' קוין כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ע"ש באורך: ואין מוסיפין שלא יהא ביטול מלאכה ושבת במנחה הוא סמוך לחשכה שלא יהיה לטורח וההמון עושים שלא ברצונם ויהיה להם לעון: ואין מפטירין בנביא משום ביטול מלאכה נמי: הפותח והחותם וכו' כך היה המנהג זאת לפנים ואמרו בש"ס והאידנא כלהו מברכין: בר"ח וכו' משום דאיכא מוסף כדאמר בסמוך:

תוספות

בשני ובחמישי ובשבת במנחה וכו'. הכי תנן פ' הקורא עומד. ויש להבין אמאי תני תנא כסדר הזה שני וה' ושבת במנחה הו"ל למתני שבת במנחה ושני וחמישי אי משום כבוד היום יומא דשבתא ועת רצון היא אי משום דבמנחה שבת מתחילין לקרות פרשה חדשה וב' וה' קורין מה שקראו במנח' שבת לפום מאי דקי"ל כמבואר לעיל בהלכה ד'. וי"ל דדרך התנא לשנות לא זו אף זו והכא אין מוסיפין לא זו בב' וה' אף זו במנחת שבת. א"נ דעיקר התקנה אמרו בקמא דף פ"ב שלא יהיו ג' ימים בלי תורה וא"כ עיקר התקנה היה ליום ב' וחמישי שלא יהיו ג' ימים בלא תורה. אלא שראו להתקין גם במנחת שבת. וגם לפשט הירושלמי דריש מגילה ופ' הקורא עומד ובריית' שלנו בפרקין הלכה ב' דעזרא תקן ב' וה' כולה קריאה אפשר שטעמו נמי שלא יהיו ג' ימים בלא תורה וא"כ יום שני וה' כטעם לצ"ד זה הם עיקר התקנה ולהכי אקדמינהו והיו עיניך רואות בדקדוק לשון הסוגיא דפ' מרובה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהדיא דמשה רבינו תקן שבת וב' וה' ועזרא תקן לקרות במנח' של שבת ע"ש ובכ"מ ריש פי"ב מה' תפלה וכ"כ רבינו ירוחם כתיב י"ב סוף חלק י"ט:

ולפי זה יש מקום לישב אשר דקדקתי בעניותי לעיל על הרשב"א דלפי מאי דהוה מפרשינן סיים בשני שם מתחיל בה' הו"ל לתנא לשנות מנחת שבת קודם ע"ש בהלכה ד' דבסמוך. דיש לומר דסירכא דלישנא דמשנתנו פ' הקורא עומד דקתני בב' וה' ושבת במנחה קורין ג' וכו' נקט ול"ק על הרשב"א ז"ל:

הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. כתב הרשב"א ז"ל בתשובה הביאה מרן בבית יוסף סי' מ"ז דאין מברכין על התורה לאחריה דאין מברכין על המצות לאחריהן אמנם בקריאת התורה בבית הכנסת מברכין לאחריה דתקנת משה ועזרא היא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם וכדמברכין בהלל ומגילה עכ"ד ובדרושים כתבתי מאמר רבה פ' נצבים שפירש בזה מורינו הרב כמהרי"ך ז"ל כמין חומר:

בר"ח וכו'. אמרינן במגילה דף כ"ב ע"ב ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וכו' ופירש"י ז"ל שאין הנשים עושות מלאכה וכ"כ התוס' שם. והוא דבר שצריך ישוב דהאנשים עושים מלאכה ואיך מפני הנשים קאמר שאין בו ביטול מלאכה. ותו קרא משמואל דכתיב אשר נסתרת שם ביום המעשה ותי' ביומא דחולא מוכח דגם האנשים לא היו עושים מלאכה. וכמ"ש הרא"ש בפסקיו פ' הקורא עומד אות ד' ע"ש וכבר אני עני כתבתי בזה בברכי יוסף ומחב"ר סי' זי"ת ובריית עולם דף צ"ג וטוב עין דף מ"ז ע"ב. ומשם בארי"ה דיש כמה גדולים מהראשונים דס"ל דהאנשים נמי לא היו עושים מלאכה ע"ש ודוק והמרדכי פ' הקורא עומד משם ר"י כתב דמלאכה כבדה גם אנשים אינם עושים עש"ב ועמ"ש הר"ן שם:

הלכה ו

בי"ט ה' וכו' כדמפרש ואזיל י"ט שאיסור לאו ה' דכל יום דיש בו יתרון על חבירו מוסיף עולה אחד: ומפטיר בנביא אכלהו קאי בי"ט ויה"כ ושבת בכלם מפטיר בנביא:

רמז כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו יש בו ז' תיבות רמז לז' ימים שקורין בתורה ב' ה' שבת ר"ח חש"מ י"ט יה"כ. ויש בפסוק כ"ה אותיות רמז כמספר כל מיני העולים דהיינו ג' ד' ה' ו' ז' שהם מספר כ"ה. ונמצא שרמז הימים שקורין בס"ת ומספר חילוקי העולים בפ' זה דכתיב כי שם ה' אקרא רמז לקורא בתורה ועיין לעיל פ"ב הלכה ב' מה שרמזתי בס"ד: י"ט שאיסור לאו וקדושתו חמור' מר"ח ויה"כ חמור מי"ט ושבת חמור מיה"כ:

תוספות

אבל מוסיפין עליהם. נחלקו הראשונים או מאי דקתני מוסיפין עליהם קאי אשבת לחוד אבל בי"ט אין מוסיפין. או אכלהו קאי י"ט יה"כ שבת דמוסיפין עליהם. ופשטן של דברים מוכח דקאי אכלהו:

ואני בעניי עמדתי בסברות אלו ודקדוקי השמועות ודברי הראשונים ואחרונים בזה בספרי הקטן ברכי יוסף סי' רפ"ב בס"ד. ובארץ ישראל ומצרים ובכמה קהלות גדולות מטורקי"אה ואיברופ"א נהגו בי"ט גם כן להוסיף כסברת רוב הפוסקים:

הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. פי' הפותח מברך לפניה והחותם לאחריה כמ"ש שם במגילה דף כ"ח ע"ב ואמרינן התם והאידנא כלהו מברכי לפניה ולאחריה גזרה משום הנכנסין ומשום היוצאין. וקצת יש להעיר לפי מ"ש הרא"ש דמסכת סופרים נתחבר אחר התלמוד אמאי לא ביאר במכילתין הכא דהאידנא תקינו רבנן דכלהו מברכי לפניה ולאחריה. וכיוצא בזה יש להעיר בדוכתי אחריני. וא"ת דהא קתני לה לעיל הלכה ה' הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה והא תו למה תנייה

הכא. כבר התוס' שם דף כ"א הקשו הכי על משנתנו דתני לה תלתא זמני ותירצו דהוה ס"ד דכל דטפי ליה מילתא מחבירה מברך לפניה ולאחריה משום הכי אצטריך למתני בכלהו. ובמכלתין תנא ליה בתרי זמני בב' וה' וי"ט ושבת ולא תנייה גבי ר"ח ובהכי סגי: **וכבר** הרב נחלת יעקב כתב כן אלא דלשונו אינו מכוון שכתב וז"ל ואע"ג דהתם במתני' תני תלתא זמני דהיינו בשני וה' וגבי ר"ח וחש"מ וגבי י"ט ושבת והכא לא קתני אלא תרי זמני אפשר לישב דגמ' דהכא ס"ל דסגי בתרתי כיון דתני גבי ב' וה' ותני נמי גבי שבת ויה"כ אע"ג דטפי ליה מילתא משני וה' אפ"ה אינו מברך אלא הפותח והחותם ממילא ידעינן דגם ראש חדש וחש"מ דינא הכי דהפותח והחות' לחוד מברך לפניה ולאחריה עכ"ל. ולשונו אינו מכוון שכתב ואפשר לישב דגמ' דהכא ס"ל דסגי בתרתי וכו' דמאי קאמר גמ' דהכא ס"ל דסגי בתרתי וגם זה כתב בלשון אפשר לישב. ותימא מי איכא למ"ד דלא סגי בתרתי שכתב בלשון זה הא ודאי זה דבר שאין בו ספק ודב רפשוט הוא לכל. אך תנא דמתני' תני בדרך לא זו אף זו כמנהג המשניות וכבר נתנו טעם בעלי הכללים שהחלוקות ראשונות היו שגורות בפי התלמידים ולכך הניח משנתם כמו שהיתה שוגר"ת ומשוגרת והוסיף החידוש בדרך לא זו אף זו. ומסרר ברייתא שלנו קיצר ודילג האמצעית וזה פשוט ואין להאריך יותר:

הלכה ז

פורסין על שמע. פירש"י ז"ל מנין הבא לבהכ"נ לאחר שקראו הצבור את שמע עומד א' ואו' קדיש וברכו וברכה ראשונה של ק"ש פורסין לשון חצי הדבר:

לא בעמידה אחר שהתפללו קהל תפלת י"ח ולא בישיבה אחר שאמרו הקהל ש' דזמרה כן פי' הרב רגל ישרה: ואין עוברין לפני התיבה ש"ץ:

ואין קורין בתור' ואין מפטירין כצ"ל: מעמד ומושב על המה: בפרוט פרעו' וכו' רמז בעלמא: כמנין התיבו' מן התיבו' בפרוע עד ברכו ה' וברכו ה' בכלל. ו"א ששה ואין ה' בכלל. ובמקום וכו' ועמד אחד בין אלו ואו' ברכו כצ"ל וכן הביא הנסחא הרא"ש פ' הקורא עומד. לאחר עושה ש' ולא יפסיקו בין גאולה לתפלה. ולאחר קס"ת האגודה גריס בג' תפלו' של י"ח ולאחר קריאת ס"ת. ואדם כיוצא בהן כצ"ל פי' האו' דמי עלי שמין אותו כעבד ובעינן השעה וכהן:

תוספות

פורסין על שמע. כתב הרמב"ם פ"ח מה' תפלה לא יהיה א' מברך ברכת שמע וכו' וזהו הנקרא פירס על שמע והשיג הראב"ד אנו אומרים על יוצר וזהו פורס כמו בפרוס הפסח וכו' ומרן בכ"מ כתב דגם הרמב"ם ז"ל מפרש כך וז"ש ברכת שמע לשון יחיד

ודין זה משנה ופירש"י וכו' ולפ"ז פורסין לשון התחלה או מלשון הצעה והטעם דאין פורסין וכו' א"נ וכו' ופורסין ר"ל מברכין מלשון כי הוא יברך הזבח ת"י ארי הוא יפרוס על נכסתא וכו' זהו תורף דברי מרן ז"ל בכסף משנה בקצור נמרץ. ולא תעזוב נפשי לשאו"ל דהרי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה על משנה זו כתב וז"ל ופורסין על שמע היא הפריסה וההצעה שהיא קודם ק"ש ר"ל שיסדר אדם אחר יוצר ואהבה עכ"ל. הראת לדעת דהרמב"ם סבר שאומר שתי ברכות יוצר ואהבה שהיא אהבת עולם כמו שהבין הראב"ד ז"ל בדברי הרמב"ם ז"ל וכפ"ז ברכת שמע דקאמר בחיבור לאו דוקא. וכבר ביאר הרמב"ם דפורסין לשון הצעה. ואמאי הוצרך לפרש ולצדד כמה פירושים במ"ש פורסין וכבר הרמב"ם ז"ל גלה צדקתו שהוא לשון הצעה. ועוד ק"ק דמרן ז"ל הביא פירש"י ז"ל ועליו כ' וכפ"ז פורסין לשון התחלה או לשון הצעה והרי רש"י ז"ל סיים בפירושו דפורסין לשון פלגא חצי הדבר. ותו הביא מ"ש רבינו יונה ז"ל דפורסין לשו מברכין וקאמר שכתבי רבינו יונה משם רבינו מאיר וכ"כ בב"י סי' ס"ט ובפי' רבינו יונה להרי"ף ז"ל פ"ג דברכו' כתבו משם מפרשים. ובס' ארחו' חיים כ' פי' זה משם הרמב"ם ז"ל ונראה שהוא ט"ס וצ"ל הר"מ. ובהגהות מיימוניו' כתבו משם רבינו יהודה בר ברזילי ע"ש:

שוב ראיתי להרב מגדל עז דברישא כ' בדברי מרן ז"ל דמלשון הרמב"ם ז"ל שכ' ברכ' שמע משמע ברכה אחת אבל האמת היא שהרמב"ם סבר שתי הברכו' שכן כ' בפי' המשנה ע"ש:

ויש ראיה לפירוש רש"י ז"ל והראב"ד ז"ל וסיעתם דפירוש פורס על שמע הוא ברכ' יוצר אור דהכי שנינו בברייתא דמכילתין פי"ד הלכה י"ד דקתני בהדיא וי"א פורס על שמע שיאמר יוצר אור וקדושה ושם בהלכה ט"ו שנינו קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע לומר יוצר אור וכו' ע"ש אלמא פורס על שמע הוא ברכ' יוצר אור כפירוש רש"י והראב"ד וסיעתם:

לא בעמידה ולא בישיבה. פירש הרב נחל יעקב ז"ל לא בעמידה כשאומר ג' ברכו' של י"ח ראשונו' וקדושה ולא בישיבה כשאומר קדיש וברכו וברכה ראשונה דיוצר זהת"ד ע"ש באורך. וזהו כפירוש הרב רגל ישרה שכתבתי בקונטריס. ועוד הוסיף וכ' הרב נחל' יעקב וז"ל ועוד נ"ל לפרש הא דקתני הכא לא בישיבה ע"פ מאי דקתני לקמן פי"ד הלכה ח' המפטיר בנביא הוא פורס על שמע באיזה שמע אמרו בשמע של ס"ת ר"ל שהיו רגילין לומר פ' שמע ישראל בשעת הוצאת ס"ת כדקתני שם פי"ד הלכה ט' וכו' וא"כ פורס על שמע וכו' ובעמידה מה שאומר המפטיר בשעת הוצאת ס"ת ועפ"ז נתישב מה שהוקשה לי דתנן במגילה דף כ"א המפטיר בנביא הוא פורש על שמע וכו' ולמה כל

הפוסקים השמיטו דין זה הרמב"ם וכו' וכן הטור וש"ע השמיטו הך דינא אבל למ"ש בשם מ"ס היינו שמע דס"ת ועכשיו שאין נוהגים לו' שמע בהוצאת ספר תורה ממילא לא שייך דינא לכן השמיטוהו הפוסקים עכ"ל בקצור. ואגב שטפיה כ' דהטור לא הביא דין המפטיר פורס על שמע והרי הביאו הטור בפשיטו' במקומו בסי' רפ"ד וכתבו בקצור פסקי הרא"ש פ' הקורא עומד וכמו שכתב הרא"ש בפסקיו שם:

ואעיקרא דדינא פרכא מה שפירש בבריי' שלנו בין בעמידה מה שאו' המפטיר בשעת ס"ת פ' שמע ישראל אינו מחוור דאמאי צריך עשרה כשאומר פ' שמע ישראל דפ' שמע כלה מ"ע דאורייי' בבקר ובערב אינה טעונה עשרה ונאמרה ביחיד לכתחילה. וק"ו לאמירת פ' שמע ישראל פסוק א' לבד דאינו מצוה לא מדאורייי' ולא מדרבנן ולא מנהג פשוט ברוב ישראל. אלא מנהג בעלמא באיזה עיירות דודאי א"צ עשרה. ותו דהן לו יהי דבעי עשרה הרי זו משנה שאינה צריכה דכבר שנה אין קורין בתורה (כמו שכתבתי בקונטריס והוא לשון המשנה וכן הוא בס' האגודה) ואין מפטירין בנביא בפחו' מעשרה ואמאי צריך לו' דבאמירת פ' שמע ישראל בהוצאת ס"ת יהיו עשרה. ומה שהשמיטו איזה פוסקים סתם משנה וליכא פלוגתא המפטיר פורס על שמע ה"ט דבזמנינו המפטיר אינו יוצא בגרעון וגם פורס על שמע אינו רגיל כל כך וכיוצא משינוי הזמנים מעין דוגמא למ"ש הוא:

ואין עושין מעמד ומושב. מפרש בגמ' כיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו בציר מעשרה לאו ארח ארעא ופירש רש"י ז"ל לאו ארח ארעא להטריח שליח לכך ולקרותם עמדו יקרים דאם כן מה הנחת לערובין עכ"ל. והא דקתני ברייתא דידן כ"ש לנשים שאין עושים וכו' וא"ת א"כ מעיקרא אמאי קתני כ"ש לנשים וי"ל דדרך התנא לאשמועי' דין אגב ארחיה ואפי' אם נשנה במקומו בקצרה תני ליה כמ"ש התוס' בריש ברכו'. והכא אגב השמיענו שאין עושים מעמד ומושב לנשים:

והנה השמיט בברייתא שלנו מאי דתנן ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וברכ' חתנים וכ' הרב תוי"ט ז"ל דהיה נראה לו תנחומי אבלים היינו ברכה וכו' ומשום הכי אין שורה פחותה מעשרה וכו' ובטי"ד סי' שע"ט כ' והאידנא אין לנו ברכת שורה ולא ברכת רחבה וכו' אלא דבגמ' פ"ק דכתובות דף ח' ברכה בשורה מי איכא וצ"ע וכו' ומה שהקדים דיני דמת לברכת חתנים חדא דמילי טובא נינהו ותו דהכל למיתה ואין הכל נכנסין לחופה שיש שאין זוכים לחופה עכ"ל. וכבר הלא מראש כתבתי דכעת אני מחוסר ספרים. אך ראיתי בטור שם שהביא זה משם גאון. והרא"ש פ"ק דכתובות ורבינו ירוחם ז"ל נתיב כ"ח חלק ב' כתבו משם רב פלטוי גאון האידנא אין לנו שורה ולא ברכת

רחבה ע"ש ואולי כצ"ל בטור ועיין בבית יוסף מה שהביא מתורת האדם להרמב"ן. ומאי דישנו בנותן טעם הרב תוי"ט משום אקדומי דיש שאין זוכים לחופה. יש להשיב דיש דאין זוכים לקבורה ויש דזוכים לקבורה ואין זוכים שיהיו להם אבלים או יהיו נקברים בכפרים וכיוצא ואין עושין תנחומין וכיוצא. אך מלבד טעמא קמא דידיה אשמועינן אגב דטוב לכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה. ומה שתמה הרב תי"ט על הר"מ שלא כתב עמדו יקרים מקודם עיין בשיטה מקובצת כתובות על דף ח' שהביא משם רב האיי גאון סדר אחר ודוק:

ואין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה. וא"ת הא תני ברישא אין פורסין על שמע ואתיא מכללא דאין אומרים קדיש וברכו אלא בעשרה והא תו למה לי והרב נחלת יעקב כתב דתני כל גוונא באפי נפשה עכ"ד ויותר נראה משום דבעי למימר רבותינו שבמערב וכו' חזר לומר ואין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה ועל זה תני רבותינו שבמערב וכו' וכל הנמשך:

רבותינו שבמערב אומרים בשבעה וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל ר"ל שצריכין להיות שבעה שעדין לא אמרו קדיש וקדושה אז מותר לפרוס על שמע בשבילם כ"כ התוס' במגילה בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש והטור בסי' ס"ט ורבותינו שבמערב לא פליגי את"ק אלא לפרושי אתא דת"ק סתמא קאמר אין פורסין על שמע פחות מעשרה ועל זה מפרשי רבותינו שבמערב שצריכין ז' שלא שמעו עכ"ל. ולכאורה קשה דכתב משם התוס' והרא"ש ועל זה כתב דרבותינו שבמערב לא פליגי והרי הרא"ש ז"ל בפסקיו שם פ' הקורא עומד מסיק איפכא שהביא דברי ר"ת דלא רצה ר"ת לפרוס על שמע כיון ששמעו כלם קדיש וברכו חוץ ממנו וכו' ושמא לישנא דמס' סופרים לא משמע אלא דיעבד ולא נהירא לי לחלק בענין זה בין לכתחילה לדיעבד וההיא דרבותינו שבמערב פליגי את"ק וסברי דלכתחלה אומרים ברכו בשבעה וסברא גדולה היא דלמה לא יצטרפו שבעה ששמעו עם היחיד שלא שמע שיאמר הוא דבר שבקדושה הרי הוא מקדש השם בעשרה עכ"ל הרי דמסיק הרא"ש דרבותינו שבמערב פליגי ואיך הרב נחלת יעקב על דברי הרא"ש כתב דלא פליגי:

הן אמת דדברי הרא"ש הללו קשים דהא ברישא לפנים האר"ש בתחילת לשונו כתב וז"ל ואומר ר"ת אם יש ששה בני אדם שלא שמעו קדיש וברכו אעפ"י שהשאר שמעו יכולין לומר קדיש וברכו והביא ראיה מהא דאמרינן במ"ס וכו' רבותינו שבמערב וכו' אע"ג דלכאורה משמע דרבותינו שבמערב פליגי את"ק ואגמ' דידן וסברי לכתחלה לא בעו אלא ו' וי"א ששה ומיהו היה נראה לר"ת לאוקמא דלא ליפלוג אגמ' דידן ומיירי דהני

ששה לא שמעו קדיש ואידך שמעו וכו' ובס' הישר כתב ר"ת שמצא כתוב באגדה שאין או' ברכו אא"כ יש ששה וכו' ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאפי' בשביל א' וכו' ועוד במ"ס כתוב ובמקום שיש ט' או עשרה ששמעו וכו' ועמד א' וכו' עכ"ל בקצור. הראת לדעת דר"ת תריץ יתיב דלא פליגי רבותנו שבמערב את"ק ואגמרא דידן ושוב על מה שאמרו תלמידי רש"י ז"ל שאפי' בשביל א' ואח"ז הביאו בריתא שלנו דאפי' ט' שענו וכו' ור"ת לא רצה לסמוך על זה דמ"ש במ"ס הוא דיעבד. וע"ז קאמר הרא"ש דלא נהירא לחלק בין לכתחילה לדיעבד. ונמצא דהשתא קיימינן בהא דקאמר ברייתא שלנו ובמקום שיש ט' או עשרה ששמעו ועמד א' בין אלו ואמר ברכו יצא י"ח דר"ת סבר דהוי דיעבד והרא"ש ז"ל חולק דאפי' לכתחלה. והשתא מאי איתי לן אי רבותינו שבמערב פליגי או לא פליגי ותו דעדיף טפי אם נאמר דלא פליגי את"ק וכמ"ש ר"ת ואמאי כתב הרא"ש דפליגי. ועוד מה סיים דסברא גדולה היא דלמה לא יצטרפו ז' ששמעו עם א' שלא שמע והוו תרתי דסתרן דפתח בז' וכתב הסברא הפך רבותנו שבמערב. וסיים עם א' שלא שמע ותו דאינו נמשך מהאמור. וראיתי למרן ז"ל בבית יוסף סי' ס"ט שהביא לשון זה דהרא"ש והביא הנסחא דסברא גדולה הוא דלמה לא יצטרפו תשעה ששמעו עם היחיד שלא שמע ע"ש ובזה נתישב סוף הלשון דהסכים כמו שאמרו תלמידי רש"י הפך ר"ת דלא רצה לסמוך על זה. אמנם אכתי נשארו שאר דקדוקים ועלה בלבי להגיה איזה הגהה אך מה נעשה דמרן ז"ל העתיק הלשון כמות שהוא:

ואפשר דכונת הרא"ש ז"ל דאי אמרינן דרבותנו שבמערב לא פליגי עם הת"ק כמו שאמר ר"ת א"כ מלבד שצריך עשרה צריך שיהיו ז' או ששה שלא שמעו. וא"כ מאי דקתני תו בברייתא שלנו ובמקום שיש ט' או עשרה ששמעו ועמד א' וכו' פליג ארבותנו שבמערב. או נאמר דהיינו בדיעבד דוקא וכמו שר"ת לא רצה הוא לסמוך על זה לכתחילה. ולכן סבר הרא"ש נגד ר"ת בכל דרבותנו שבמערב פליגי על ת"ק דלא בעו עשרה לברכו אלא בז' סגי. ומאי דקתני בברייתא שלנו בתר הכי ובמקום שיש ט' או עשרה אתי כת"ק דודאי בעי עשרה אך אי איכא עשרה ששמעו מצי יחיד שלא שמע לעמוד בפניהם ולומר דבר שבקדושה וזה ההשך לשון הרא"ש דכתב ולא נהירא דאין לחלק בענין זה בין לכתחלה לדיעבד. ונתקש' הרא"ש דהוי רבותינו שבמערב פירש ר"ת דבעו עשרה ומכללם ז' או ששה שלא שמעו. וא"כ יפה עשה ר"ת שלא רצה לסמוך דמסתמא נאמר דגם ת"ק כרבותינו שבמערב ועדיפא לן לאשויינהו ולומר דהא דקתני ובמקום שיש ט' או עשרה ששמעו וכו' הוי דיעבד אי לזאת כתב הרא"ש ז"ל דרבותינו שבמערב פליגי את"ק וסברו

דבז' סגי. ואם כן מאי דקתני ובמקום שיש ט' אתי כת"ק ולכתחלה וסברא גדולה היא דלמה לא יצטרפו ט' עם א' שלא שמע:

ומ"ש הרא"ש ז"ל ובס' הישר כתב ר"ת שמצא כתוב באגדה וכו' אא"כ יש ששה וכו' לכאורה יש לדקדק דמה זו מציאה באגדה והוא ברייתא שלנו דמ"ס ומר ניהו גופיה הביא ראיה ממנה כמ"ש הרא"ש ז"ל גופיה בתחילה משם ר"ת. ונראה דבמ"ס הסתם הוא ז' מרבותנו שבמערב ויש אומרים ששה להכי כתב ר"ת שמצא בהגדה שאמר ששה סברה זו לבד ולא הזכירו באגדה סברת תנא קמא דמ"ס אלא סברא זו של ששה זה אפשר לומר כפי מ"ש הרא"ש ז"ל. אמנם אני עני זכיתי ובא לידי ס' הישר של ר"ת כ"י וכתוב שם שמצא באגדה וז"ל אגדה אין אומרים ברכו אלא א"כ חמשה שלא שמעו ביניהם שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ביניהם שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו עכ"ל והיינו כמ"ש התוס' בשמו. ולא כמ"ש הרא"ש ורבינו ירוחם נתיב ג' חלק שני בשמו של ר"ת ששה. ולפי נסחתנו בס' הישר ניחא מה שהוצרך ר"ת לומר מצאתי באגדה חמשה דבמ"ס אמרוט ז' וי"א ששה. ובאגדה מצא ה'. ועוד דבט"ס לא פירשו והו"א דפליגי על ת"ק ובאגדה פירשו דהחמשה שלא שמעו ביניהם מכלל דבעי עשרה ולא פליגי את"ק. וכבר הרא"ש ז"ל כתב בפסקיו דהיה נראה דרבותנו שבמערב פליגי את"ק ור"ת אוקמא דלא פליגי כמו שהבאתי לשון הרא"ש ז"ל בפסקיו ואפשר דר"ת אח"ך מצא מפורש באגדה דהחמשה הם שלא שמעו מכלל דבעי עשרה וממילא רבותינו וי"א דבריתא דילן הכי ס"ל ולא פליגי את"ק:

אכן כפי זה קשה על הרא"ש דכתב דרבותינו שבמערב פליגי את"ק ודרה דברי ר"ת שהרי מאגדה זו שהביא ר"ת בס' הישר מוכח דלא פליגי. והרא"ש ז"ל מייתי מס' הישר ואיך לא הדר מר משמעתיה ואולי דהרא"ש הבין דרכה והוא ידע את מקומה של אגדה זו והן לא מכיר דזה שכתוב בס' הישר שלא שמעו ביניהם הוא פירוש ר"ת דמפרשה הכי על דרך מה שפירש בבריתא שלנו דלא פליגי את"ק. ומשו"ה הרא"ש לא נסוג אחור ולא שב מיד עתו דרבותנו שבמערב פליגי:

ודע דבארחות חיים אות צ"ג מהל' תפלה הביא ברייתא שלנו הפך מנסחתנו ונסחת התוס' ורבינו תם והרא"ש ודעמייהו דרבותנו שבמערב ז' ויש אומרים ששה. והא"ח הביא הנסח' רבותינו שבמערב ששה וי"א שבעה ע"ש. והטור כתב משם ר"ת שבעה והוא הפך מ"ש התוס' והרא"ש בשם ר"ת דהתוס' כתבו ה' ואביו ששה והוא עצמו בקיצור פסקי הרא"ש משם ר"ת כתב ששה ונראה דט"ס הוא בטור ולא ראיתי כעת מי שהעיר בזה:

ובמקום שיש שם תשעה וכו'. בארחות חיים שם הביא הלשון מבואר יותר וז"ל ובמ"ס כתו' ובמקום שיש שם ט' או עשרה ששמעו קדיש ולאחר תפלה עומד אחד שלא שמע לא קדיש ולא ברכו בפני אלו ואמר ברכו וענו לו אחריו יצא ידי חובתו עכ"ל ועיין בטור סי' ס"ט. ולדעת הרא"ש והטור ורבינו ירוחם ותלמידי רש"י בשמו האי סתמא דבריתא שלנו פליג ארבותינו שבמערב ועל יש אומרים דלעיל דאפילו בעבור אחד שלא שמע אומרים קדיש וברכו לפני עשרה שלא שמעו לכתחילה. ועיין מה שכתב הרדב"ז בראשונות סימן רמ"א ומה שכתבתי אני עני בקונט' מחזיק ברכה סי' ס"ט בס"ד:

ולאחר התפלה עומד אחד שלא שמע וכו'. הר' פרי חדש ז"ל סי' ס"ט חלק על רש"י והתוספות והרא"ש ושאר פוסקים דאינו פורס על שמע ועובר לפני התיבה אלא אותו שלא יצא וכתב דהכי איתא להדיא במ"ס ע"ש. ולראשונים שומעין והמעיין יראה דיש להעמיד דברי הראשונים ז"ל דהם עצמם הביאו מ"ס ולא חשו לדקדוק זה דנקט עומד אחד שלא שמע וסברי דלאו דוקא. וכבר מר"ן ז"ל בש"ע שם סי' ס"ט פסק אפי' מי ששמע יכול לפרוס בשביל אותו של אשמע ואם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע וכו' מוטב שיפרוס ויעבור הוא עצמו ע"ש:

וכבר תקנו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה וכו' מר"ן בב"י סי' ס"ט כתב בשם ס' המנהיג דדוקא בתפלת ערבית מותר דלא בעי למסמך גאולה לתפלה אבל בשחרית אסור להפסיק בין גאולה לתפלה ע"ש. והרב נחלת יעקב הביא דברי ס' המנהיג וכתב וז"ל אבל בריתא דהכא ס"ל דאף בשחרית מותר מדקתני בסיפא בג' תפלות משמע דת"ק סבר אפי' בין גאולה לתפלה מותר עכ"ל. ועמו הסליחה דמאי דקתני דתקנו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה היינו דוקא בערבית דלא בעי למסמך גאולה לתפלה כשחרית ולא הוצרך לפרש דלא אפשר דיהא תקנת חכמים לאפסוקי בשחרית בין גאולה לתפלה. ובסיפא דקתני לאחר עושה שלום בג' תפלות היינו דלא רצו גם בערבית שיאמרו אחר גאולה. ות"ק סבר דכיון דתפלת ערבית רשות לא בעי למסמך גאולה לתפלה וכמ"ש התוס' פ"ק דברכות דף ד' ע"ב בשם סדר רב עמרם. וסיפא דקתני בב' תפלות סבר דגם בתפלת ערבית בעי למסמך גאולה לתפלה כדא"ר יוחנן גם בתפלת ערבית ואע"ג דהיא רשות אם מתפלל בעי לסמוך כמ"ש התוס' שם ועמ"ש בברכי יוסף סי' רל"ו ובקונט' חיים שאל ח"ב סי' י"ד ודוק היטב ואין להאריך כאן:

ונהגו אנשי מערב ואנשי מזרח לאומרו אחר עושה שלום וכו'. ק"ק על מ"ש בס' ארחות חיים ה' תפלה אות צ"ה וז"ל ובמסכת סופרים כתוב ובמקום שיש ט' וכו' וכבר התקינו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה וכו' וכן נהגו אנשי מזרח ואנשי מערב ע"כ במסכת

סופרים עכ"ל. ונראה מדבריו דאנשי מזרח ואנשי מערב נהגו שהחזנים אומרים אחר גאולה. ובבריתא שלנו אומר להפך שאנשי מזרח ואנשי מערב נהגו לומר אחר עושה שלום כמבואר. ויש לישב:

תשעה וכהן וכו'. עיין סוגית מגילה דף כ"ג ע"ב ועיין מ"ש אני בעניי בדברים אחדים בקונט' אחורי תרע' דף קע"א בס"ד:

פרק יא

הלכה א

הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים. מפרש בגמרא מגילה דף כ"ד כנגד תורה נביאים וכתובים: לא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד שלא יטעה המתורגמן שמתרגם בעל פה: בנביא ג' דלא נ"מ הוראה ולא אכפת לן אם יטעה: נמכרתם כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה ועתה מה לי פה כצ"ל וכן הוא בט' אגודה בהלכה זו: ובלבד שישב היינו לפי המשנה דהפותח מברך לפניה וחות' לאחריה אבל האידנ' דמברך כל עולה א"צ לישב והוא מברך ע"ד כהן שעלה ועולה אח"ך במקום לוי דמברך:

תוספות

למתורגמן מימות עזרא נהגו שיהא מתורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה שיבינו העם כ"כ הרמב"ם פי"ב מפלה וכת' מרן בכ"מ דנפקא ליה מדדרוש בסוטה מדכתיב בספר עזרא ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום ע"ש:

לא יקרא למתורגמן יותר מפ' אחר. מפני שהוא קורא ע"פ וכצ"ל ברש"י ז"ל והרב נחלת יעקב העתיק לשון רש"י כמו שהוא בגמ' בטעות. ומזה מוכח שהתרגום נקרא על פה וכן הוא בירושלמי והביאו הרי"ף פ' הקורא עומד ופסקו הרמב"ם פי"ב ובתנחומא פ' וירא נמי אמרו דהתרגום ניתן ע"פ ואין לקרותו בכתב וכן מוכח מדברי התוס' והריטב"א ותימא על הרב כנה"ג א"ח ס' מ"ט שכתב פשיטא דהתרגום לא שייך לומר בו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ והביא דבריו הרב יד מלאכי דף ר"ז שהביא חידוש זה משם הרב כנה"ג והביא ראיה מהב"ש משם הריטב"א ונעלם ממנו ירושלמי והרי"ף והרמב"ם ודברי רש"י על משנתנו דלא יקרא למתורגמן יותר מפ' אחד לפי שקורא על פה ושאר פוסקים כמ"ש בשיורי ברכה א"ח סי' מ"ט וע"ש בבר"י ומחב"ר. וכ"כ בארחות חיים ה' קריאת ס"ת אות ל"ט:

הלכה ב

מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה פירש"י ז"ל דאין מדלגין בתורה שהשומע את זה הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב: לפי שגוללין ס"ל דאין מדלגין בתורה ה"ט שאין גוללים ס"ת ברבים והא דמדלגין בנביא היינו בכדי שלא יפסוק המתורגמן כדתנן פ' הקורא עומד. ר' יוסי פתר לה. להא דאין מדלגין בתורה כגון פי' אפילו שהיתה פרשה קטנה והטעם כדי שישמעו את התורה על הסדר וכשמדלג אין לב השומע פנוי כל כך ואין הטעם כמש"ל שאין גוללין הס"ת ברבים: והא תנינן קורא באחרי מות ואך בעשיר ואיך מדלג ומשני שניא היא שהיא סדרו של יום כצ"ל: תדע לך וכו'. ואיך הוא קורא בע"פ אלא שהיא סדרו של יום והתירו וה"נ התירו לדלג שהוא בענין א' סדרו של יום:

תוספות

מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה. כתב הרב תרומת הדשן סי' ך' וז"ל במרדכי בשם ראבי"ה מפרש הטעם דאין מדלגין בתורה ובנביאים היינו משום כבוד צבור כדי שלא יעמדו בשתיקה בשעה שגוללין מפרשה זו לפרשה אחרת וכ' ופירש ראבי"ה והוכיח מן התלמוד דאין מדלגין ואין גוללין ס"ת בצבור חדא מילתא היא וטעמא דאין מדלגין משום דאין גוללין בצבור משום שלא יעמדו בשתיקה עכ"ל לענייננו. במרדכי שלפנינו פ' הקורא עומד לא חזינא כהאי סימנא. ואולי הוא במרדכי הגדול שהיה להם ז"ל כידוע. והא שכתב דאין מדלגין בתורה ובנביאים ר"ל מנביא לנביא דבנביא אחד מדלגין וזו משנה שלימה ובש"ס אמרו מנביא לנביא נמי אין מדלגין. ולפום ריהטא. קשה דבירושלמי שם במגילה פ' הקורא עומד הכי אתמר אין מדלגין בתורה רבי ירמיה בשם ר' שמעון בן לקיש שאין גוללין ס"ת ברבים ר' יוסה בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה אמר ליה כדי שישמעו ישראל על הסדר. ולכאורה נראה דר' יוסי בעי דלפי הטעם דאין גוללין ס"ת ברבים א"כ אם היא פרשה קטנה כלומר שאין בה שהיה בגלילה כלל התם לא שייך טעמא דאין גוללין ס"ת ברבים ואפ"ה אסור דסתמא תנן וקאמר כדי שישמעו ישראל על הסדר וה"ט דאין מדלגין דאין לב השומע פנוי כל כך ודחי טעמא שאין גוללין ס"ת ברבים. וכן פירש הרב נחלת יעקב הירושלמי ועפ"ז הגיה בריתא שלנו שצ"ל כמו שהוא בירושלמי ואני עני פירשתי הנסחא דקמן בברייתא שלנו על דרך זה כמו שפירשתי בקונטריס וא"כ קשה על ראבי"ה ועל הרב תרומת הדשן דטעם זה שאין גוללין ס"ת בצבור של כת הקודמין היא ואיתיה בירושלמי ובבריתא שלנו ודחיי היא טעם זה בין בירושלמי בין בבריתא שלנו ואיך ראבי"ה יהיב טעמא הנדחה והצילעה והרב תרומת

הדשן ז"ל נמי לא העיר בזה וכתב דראבי"ה הוכיח מן התלמוד וכו' ואנחנו לא נדע מאי תלמודא ולפי שעה תלמודא דמערבא ובריתא שלימה שלנו הם נגדו כמבואר:

ואפשר לישב דראבי"ה ז"ל תנא דיוקנא הוא ודייק בירושלמי דקאמר ר' יוסה בעה הגע עצמך וכו' אמר ליה כדי שישמעו וכו' ונראה דר' יוסה בעי הגע עצמך וכו' לר' ירמיה גופיה דאמר משום ר"ש בן לקיש. ועל זה אמר בירושלמי אמר ליה כדי שישמעו וכו' ולא פירש מאן אמר ליה ולכן נראה דר' יוסה בעי מר' ירמיה דאתא ואתייה מתניתא בידי' מ"ש ר"ש בן לקיש ולו שאל דרך שאלה הגע עצמך ור' ירמיה השיבו כדי שישמעו וכו' ונראה דלא הדר ביה משמעתיה ומתנועת הלשון נראה דעודנו מחזיק בשיטתו ולאש"ר אמר ועודנו מחזיק עמד טעמ"ו בו דעיקר הטעם שאין גוללין ס"ת ברבים. ואף אם הוא פרשה קטנה כלומר דאין שהיה בגלילה כלל אין מדלגין כדי שישמעו ישראל על הסדר דיהיה לב השומע ענוי והכל חוזר אל הטעם שאין גוללין ס"ת ברבים דגנאי לעמוד בשתיקה. ואם לאו היו עושים ריוח בינתים והיו נותנים לב לשמוע אבל אין לעשות כן דגנאי לעמוד בשתיקה. ולפי זה יש לפרש גם בבריתא שלנו דקתני ר' יוסי פתר לה כגון שהיתה פרשה קטנה כלומר אין מדלגין אפילו בפרשה קטנה כדי שישמעו וכ' וזה נמשך מאין גוללין דגנאי לעמוד בשתיקה כדאמרן:

אחרי כתבי ראיתי דבירושלמי פ' בא לו איתא להאי סוגיא ושם היא בנוסח זה ר' יוסה בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה אלא כדי שישמעו ישראל תורה על הסדר. ולפי נסחא זו אין לדקדק מה שדקדקנו ואדרבא נראה מאומרו אלא כדי שישמעו דנייד מטעמא קמא. אמנם אפשר דראבי"ה הוה גריס התם ביומא נמי כנסחת פ' הקורא עומד ומפרש כמו שפירשנו (וכבר כתבנו דכעת אני מחוסר כמה ספרים ומכללם פירושין ירושלמי):

והרב תרומת הדשן ז"ל בסי' הנז' על פי הא דראבי"ה ז"ל יצא לישע לישב המנהג דכשיש חתן מוסיפין על ההפטורה כמה פסוקים מהפטרת חתן שוש אשיש וכו' וכתב דשמע דקדמוני אושטרייי"ך היו מישבים המנהג ע"פ דברי ראבי"ה דאין מדלגין משום כבוד צבור שלא יעמדו בשתיקה בשעה שגוללין ועתה שהפטרות כתובות בקונטריסים ויוכל לשמן שימצא מהר איזה הפטרה שירצה אין חשש בדילוג מנביא לנביא ועוד האריך ע"ש והרב פרי חדש ז"ל סי' קד"ם הביא דברי הרב תרומת הדשן הנז' וכתב וז"ל ותימא על זה דהא אין מדלגין מנביא לנביא אפי' בכדי שלא יפסוק התורגמן ולא שייך טעמא דכבוד צבור אלא ע"כ ה"ט כדפירש"י משום טירוף הדעת יותר מדאי כיון דהוי תרי נביאים ותרי ענינים אלא הטעם שאין למחות בידם הוא משום מ"ש הרב עוד דה"ד במקומות

שהיו נוהגים לתרגם וכו' ומיהו במקום שלא נהגו כן אין ראוי לנהוג כן מחדש עכ"ל. ולא זכר הרב ז"ל דברי הירושלמי פ' בא לי ופ' הקורא עומד וברייתא שלנו דמסכת סופרים דלפי פשוט דחו טעם ראבי"ה כמו שכתבנו בעניותנו מראש מקדם והו"ל לאותובי על ראבי"ה. ותו אם איתא לדברי הרב פרי חדש ז"ל ר' יוסה דבעא אם היה פרשה קטנה בדרך בעיא הו"ל להקשות דמנביא לנביא אין מדלגין כמ"ש שם בירושלמי בסמוך והו"ל להקשות לטעם דאין גוללים דא"ה אמאי מנביא לנביא אין מדלגין אפי' בכדי שלא יפסוק המתורגמן כמו שהק' הוא ז"ל. ותו יש להרגיש קצת דמריהטא דדבריו משמע דהוא למדנו דלפירש"י המנהג של שוש אשיש אינו מיושב וכו' וכבר כתבו הרב תה"ד ז"ל וגם הוא כתב דלא ינהגו כן מחדש באופן דרוב דברי הפר"ח ז"ל הן הם דברי הרב תרומת הדשן ז"ל עצמו:

ומה שתמה הרב ז"ל על הרב תרומת הדשן ז"ל ודחה טעם זה. לא על הרב תרומת הדשן ז"ל לבד תלונותיו כי עיקר תמיהתו על ראבי"ה ז"ל חד מרבוואתא קמאי וקדמוני אושטרייי"ך דסברי דאין מדלגין ואין גוללין כחדא שריין וא"כ כי אמרי אין מדלגין מנביא לנביא ר"ל אין גוללין נמי וכיון דעל הרוב מנביא לנביא צריך איזה שיעור ואמרו אין גוללין מנביא לנביא הוי מלתא פסיקתא דבכל ענין אזלי' אחר הרוב ולכן מנביא לנביא אין מדלגין אפי' בכדי שלא יפסיק התורגמן דכיון דעל הרוב שיעורו יותר אמרו מנביא לנביא אין גוללין ואין מדלגין בכל גוונא ומילתא פסיקתא. והרב אליה רבא סי' קד"ם כתב טעם ראשון של הרב תה"ר דעתה ההפטרות בקונטריס וכו' ויש להרגיש שהרב תה"ד כתב דטעם זה אינו עולה לדעת רש"י ז"ל והו"ל להרב אליה רבא ז"ל לומר טעם העיקרי דמסיק הרב תה"ד דהשתא ליכא תרגום וכו':

ואין גוללין ס"ת ברבים. מרן בבית יוסף ז"ל סי' קד"ם הביא משם רבינו ירוחם דזה היה בימיהם שהס"ת היה עומד חוץ מהבית שמתפללין בו כדאמרינן בסוטה אבל בזמן הזה אין חשש וכתב עליו מרן ז"ל ואיני יודע טעמי וכו' ע"ש וראיתי להרב יד אהרן ז"ל שכת' וז"ל עיין ב"ח ועדות ביהוסף סי' מ"ד ומה שתירץ בנו של מוהרח"ש ונוראות נפלאתי על אשלי רברבי הללו איך אשתמיט מינייהו ההיא דפי בא לו וכו' ונגלל ס"ת ונקרי ומשני אין גוללין ס"ת בצבור הרי להדיא הפך רבינו ירוחם דהא התם הס"ת במקדש היה ואפ"ה קוראו על פה דאין גוללין ס"ת ואיך כתב רבינו ירוחם דה"ד בזמנם שבתי כנסיות שלהם היו בשדה ולא היה שם ס"ת הרי במקדש שהיה שם ס"ת אפ"ה אמרו אין גוללין וצ"ע עכ"ל והני ספרי דכי רב שהזכיר אינם כעת אצלי. אך נהלך ברג"ש שהיה לו להגדיל ביותר תמיהתו על מרן ב"י דהאחרונים הנז' הפלא עליהם איך אשתמי' מינייהו סוגית פ'

בא לו ועל מרן ז"ל היה לו להפליא הפלא ופלא שהביא סוגית פ' בא לו ועלה הביא דברי רבינו ירוחם ז"ל וכתב ואיני יודע טעמו והול"ל שדבריו הפך הש"ס שהביא. ועוד שכתב דרבינו ירוחם ז"ל כתב דה"ד בזמנם שבתי כנסיות שלהם בשדה. ולא היו דברים מעולם דרבינו ירוחם ז"ל בנתיב ב' ח"ג כתב דבזמנם היה עומד ס"ת חוץ מהבית שמתפללין ביוכך הביא הלשון מרן בב"י. ורבינו ירוחם ז"ל כתב כדאמרינן בסוטה וכן הוא בסוטה דף ל"ט ע"ב דס"ת היה בבית המשתמר חוץ מבית הכנסת ע"ש ובפירש"י ז"ל וכתבו הטור סי' קמ"ח ע"ש. ותו דלא ראה דהרב פרי חדש הקשה על רבינו ירוחם מסוגיא זו וכתב דעל פי דברי הרב בית חדש מתרצתא היא הקושיא הנז' ואין ס' ב"ח אצלי:

ומעיקרא קושיא ליתא דכיון דהמנהג היה שהס"ת בבית אחר ולא בבית הכנסת ותקון רבנן דאין גוללין ס"ת בצבור. אי אתרמי בי כרשתא דמנטרא טפי והס"ת שם. הא ודאי דתקנת רז"ל אינה בטלה באותו בית הכנסת אף שהס"ת שמו רבו כל שהמנהג הפשוט אינו כן וה"ה לבית המקדש דתקנת רז"ל חיילא בכולל. ותו מי הגיד להם דהס"ה היה במקום שהכ"ג קורא אימא דגם בבית המקדש הס"ת היה בלשכה אחת ומשם מביאין אותו למקום שהכ"ג קורא. ותו קשה על הרב פרי חדש ז"ל שהוא עצמו בסוף סי' קמ"ז כתב אההיא דפרך פ' בא לו דאמאי בעשור שבחומש הפקודים קור' על פה ניתי ס"ת אחרינ' ומשני משום ברכה שאינה צריכה. דאם מביאים ס"ת לפ' ובעשור הרי מפסיקין בהבאתו מהבית שהוא בו חוץ מהבית שמתפללין בו עכ"ד הרב פרי חדש ז"ל וא"כ מאי מקשה בסי' קד"ם על רבינו ירוחם ז"ל:

בכל מקום אינו קורא על פה. כבר קדמו שרים חקור דבר אי הך איסורא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה הוי דאורייתא כיון דיליף לה מקראי או דילמא קראי אסמכתא נינהו ואיסורא הוי מדרבנן. ואני בעני עמדתי בזה בקונטריסים שלי ברכי יוסף בא"ח סי' מ"ט ושיורי ברכה שם ומחזיק ברכה שם ושם הבאתי דיש סברות שונות בזה ע"ש באורך:

הלכה ג

ר' יוסי וכו' הלכה זו היא בירושלמי פ' בא לו ופ' הקורא עומד ויש ט"ס בברייתא שלנו ה"ל הירושלמי וה"ג התם. ר' יוסת מפקד לבר עולא חזנא דכנישתא דבבל כד תהא. חדא אורייתא תהא גולה אחורי פרוכתא וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ומייתי חדא עכ"ל וה"פ ר' יוסי היה מצוה לחזן הכנסת כלומר לשמש בית הכנסת של בבל אם לא יש אלא ס"ת אחד הגלול אחרי הפרוכת ואם הם שני ס"ת תוליך האחד מקודם ואח"ך תביא הס"ת השנית: עד היכא וכו' גם זה בירושלמי פ' הקורא עומד וצ"ל עד היכא א"ר יוסי

כגון פ' כהן גדול כצ"ל וה"פ עד היכא גולל א"ר יוסי כגון פרשת כהן גדול שהיא מאחרי לאך בעשור:

תוספות

כד תהא חדא אורייתא תהא גולה. שתגלול אותם אם הוא בענין אחד ובכדי שלא יפסיק המתורגמן כמו שאמרו בגמרין פ' בא לו ופ' הקורא עומד:

תהא מוביל חדא וכו' לכאורה יש להרגיש על רבינו ירוחם ז"ל שכתב דהא דאין גוללין ס"ת היינו בימיהם שהיה ס"ת בבית אחר כ' כמ"ש בסמוך. דממ"נ מה פירוש תהא מוביל חדא אם הוא לבית שהס"ת שם כמו המנהג שהיה בזמן הקדמונים וכמ"ש בבבלי דסוטה במש"ל הדבר קשה דאין גוללין משום טורח ובפרט לפי מ"ש הרב פר"ח בשם ר' בית חדש ואיך מטריחין ומוליכין הס"ת הראשון ומביאין השני מהבית אשר הס"ת שם ואם פירוש תהא מוביל חדא הוא לארון ששם הס"ת בבית הכנסת וכמו שפירש מור"כ בדרכי משה סי' קמ"ז והרב נחלת יעקב בפירוש הירושלמי הלז. א"כ קשה דהרי אמרו בירושלמי פ' בא לו ופ' הקורא עומד דאין גוללין ס"ת ושם אמרו תהא מוביל חדח לארון אלמא טעמא דאין גוללין אינו משום שהס"ת בבית אחר. ואפשר לומר לכאורה דסבר רבינו ירוחם ז"ל דמשום הכי אצטריך לומר מפקד לחזנה דכניזתא דבבל ומאי נפקא מינה קאמר שמו ושם עירו לימא מפקד לחזנא כד תהא חדא אורייתא וכו'. אמנם טרח וכתב דהיה בר עולא חזנא דכניזתא דבבל דבזמן השמש הזה תקנו בבבל למחול הצבור על כבודם וכבודם מחול כמ"ש הפוסקים או תקנו שיהיה ס"ת בארון. ואתה תבא"ר הירושלמי כמו שתרצה ואין להאריך ועמ"ש הרב מגן אברהם סי' קמ"ז דהאריך במנהג שמוציאין עתה שני ספרי תורה ע"ש:

והרב רגל ישרה פירש בריית שלנו שהם דברי הירושלמי וז"ל אורייתא תהא גיילא אחורי פרוכתא ר"ל שתהיה הס"ת גלולה על מקום שרוצים לקרות בה ומ"ש וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ומייתי חדא ר"ל וכשקורין בשני ספרים הוליכו תחילה ס"ת ראשונה למקומה ואח"ך תביאו הס"ת שניה לקרות בה. עד היכא ר"ל עד היכן צריכין להוציא ס"ת אחרת אר"י כגון פרשת יהוידע הכהן אבל פחות מזה יכולין לגלול בס"ת הראשונה שהיה בכדי שלא יפסיק המתורגמן עכ"ל ועיין בסמוך:

א"ר יוסי כגון פרשת יהוידע הכהן בירושלמי פ' הקורא עומד גריס יהוידע כהן גדול. והרב רגל ישרה הביא הגירסא כמו שהי אלפנינו כגון פרשת יהוידע כמו שהבאתי לשונו בסמוך ולא פירשה. והרב נחלת יעקב נדחק לפרש דקאי על ההפטרה ויכרות יהוידע ואינו מחוור. ולקוצר דעתי יש להגיה וצ"ל כגון פרש' כהן גדול כמ"ש בקונטריס

ולפירושנו והוא פירוש הרב נחלת יעקב קאמר כגון פ' כהן גדול ר"ל אחרי מות ואך בעשור. ולפי' הרב רגל ישרה היינו כגון פ' כהן גדול ר"ל אחרי ובעשור ודוק:

הלכה ד

החזן פי' שהש"ץ טעה וסיים הפרשה עם הששי שסבר שהוא שביעי וכבר עלו ז' עולים וטעה שזה אינו אלא ששי יחזור ויקרא עוד עולה א' ויהיו שבעה ויפטיר שמיני: ובלבד וכו' כלומר שנשאר עדין ג' פסוקים יקראם עם העולה השביעי:

תוספות

יחזור ויקרא וכו'. חזה הוית לרבינו בעל המנהיג סי' ל' שכתב וז"ל אי אפסיקו בקדיש לפני מפטיר אינו עולה וא' לא אפסיקו עולה וכן כתבו רבנן סבוראי וכן מצאתי במס' סופרים עכ"ל. ולכאורה לפי נסחא דקמן בבריתא שלנו נראה דאין ראיה לדבריו מהכא וכן יש להוכיח מהגהות מיימוניות פי"ב מה' תפלה דמברייתא דידן ליכא למשמע מינה מידי שהרי בדין ט"ז שכתב הרמב"ם ז"ל בשבת בשחרית קורין ז' כתב בהגהות מיימוניות ברייתא זו שלנו. ובדין י"ז שכתב הרמב"ם ואם הפסיק ש"ץ בקדיש בין המשלים והמעטי' אינו עולה מן המנין על זה כתב בהגהות מיימוניות דכן נמצא לרב נטרונאי משמא דרבנן סבוראי דהיכא דקרו שיתא ואפסיקו בקדישא וכו' ואלו סבר דיש ראיה לזה ממסכת סופרים הוה ליה לכתוב בדין י"ז דהכי מוכח ממס' סופרים. גם מההגהות חדשות משמע הכי דבדין ט"ז על מאי דמייתי בהגהות ראשונות ברייתא שלנו דמס' סופרים כתב וז"ל כתב הר"מ שאם סיים הש"ץ הפרשה עם הששה ואמר קדיש א"צ לקרוא עוד אחר וכו' ע"ש ומשמע דסבר דמהר"ם אינו נגד מסכת סופרים ומ"מ יש להרגיש על הגהות החדשות דהוה ליה להביא דברי הר"מ על דברי רב נטרונאי דמייתי בהגהות ראשונות בדין י"ז:

ועלה על לב לומר דיש ראיה מברייתא שלנו לדין רבנן סבוראי כמ"ש רבינו בעל המנהיג ז"ל דיש להעיר ברייתא שלנו כמאן אתיא אי סברה דמפטיר אינו עולה למנין ז'. ומהיכא תיתי הכא לאשמועינן דהמפטיר ח' וזו משנה שאינה צריכה כלל. ואי סברה בריתא דילן דמפטיר עולה למנין ז' אמאי הכא קאמר יחזור ויקרא והמפטיר ח' יעלה המפטיר לז' דהוא עולה למנין ז' לכך סבר רבינו בעל המנהיג ז"ל דלעולם בריתא דילן סבר דמפטיר עולה והכא אפסיק בקדיש ולכן צריך שיקרא אחר וימלא ז' קריות ויפטיר שמיני וא"כ יש ללמוד מבריתא זו דין רבנן סבוראי:

ואם נפשך לומר דהרי כתב הרא"ש פ' הקורא עומד דאחר שנשלם הגמ' תקנו לומר קדיש בין ז' למפטיר וא"כ איך נאמר דבברייתא זו מיירי דאפסיקו בקדיש והרי לא הוו נהיגי

לומר קדיש. דע דמפורש במסכת סופרים לקמן פ' כ"א הלכה ו' וז"ל אין לך קריאה שטעון קדיש עד שיחזיר אלא על שבת בלבד מפני המפטיר עכ"ל הרי דהיו אומרים קדיש אחר הקריאה בשבת וזו ראיה למ"ש הרא"ש בה' ס"ת דמ"ס נתחבר אחר התלמוד. ומ"מ יש להרגיש על הרא"ש ז"ל שם בפסקיו פ' הקורא עומד שהביא ראיה מסדר רב עמרם דהיו אומרים קדיש ע"ש דלמה לא הביא הא דאמרו לקמן פ' כ"א שהבאתי. ועתה אמת אגיד דלשון רבינו בעל המנהיג ז"ל שכתב וכן מצאתי במס' סופרים מורה דבפירושא אתמר במס' סופרים. והא דכתיבנא בעניותין הוא קצת הוכחה ויש לדחות:

ותו יש להרגיש קצת על הרא"ש ז"ל דמהדר לאתויי מסדר רב עמרם. שהיו רגילין להפסיק בקדיש בין שביעי למפטיר דאמאי לא מייתי מרבנן סבוראי שכתב הרי"ף ז"ל שם באותו פרק באותו מקום גבי אי מפטיר עולה למנין ז' וז"ל אלמא מפטיר עולה למנין ז' וכן הלכה אלא דאשכחן מרב נטרונאי גאון דאמר משמייהו דרבנן סבוראי דהיכא דקרו שיתא ואפסיקו בקדיש והדר אפטירו אינו עולה והיכא דלא אפסיקו בקדיש מקמי הפטרה עולה למנין שבעה וטעמא רבה ומסתבר הוא עכ"ל הרי"ף ז"ל. והרי טובה תוכח"ת מגולה מרבנן סבוראי דהיו מפסיקין בקדיש: ותו אעיקרא קשה בלאו הכי אמאי השמיט דברי הרי"ף אלו:

ועוד תמהתי על הרא"ש בס' הקטן ברכי יוסף סי' רפ"ב דכתב שם הטור וז"ל כתב הר"ם מרוטנבורק שאם טעה ש"ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש שא"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי ויאמר אחריו קדיש שהרי מפטיר עולה למנין ז' וא"א הרא"ש היה אומר שאין לומר קדיש פעם אחרת עכ"ל דאיך הר"ם מרוטנבורק והרא"ש ז"ל פסקו דלא כהרי"ף ורב נטרונאי ורבנן סבוראי שכתבו דאם הפסיקו בקדיש אינו עולה. וכן נראה מסדר רב עמרם שהביא הרא"ש ז"ל בפסקיו כמדובר שכתב שבמקום שמפסיקין בקדיש אין מפטיר עולה למנין ז'. ועוד תמהו רבנן בתראי על מרן ז"ל בש"ע דפסק כמהר"ם מרוטנבורק ז"ל ושביק הרי"ף והרמב"ם ורב נטרונאי ורבנן סבוראי ז"ל וכמ"ש שם בברכי יוסף:

ולעוצם התמיהא עלה בלבי שליש י"שוב דכבר כתב הרא"ש דאחר שנשלם הגמר' תקנו לומר קדיש בין ז' למפטיר והיה זה ההלכה דמפטיר עולה מפוקפקת קצת ובאיזה מקום היו אומרים קדיש לומר שאין מפטיר עולה וכן מורה מדברי רב עמרם ז"ל שהביא הרא"ש שכתב שבמקום שמפסיקין בקדיש וכן מוכח קצת מדברי רב נטרונאי שכתב דהיכא דאפסיקו בקדיש ובזמניהם שנודע שהקדיש לומר דאינו עולה המפטיר למנין ז' א"כ זה שאמר קדיש דעתו שלא יעלה המפטיר למנין ז' וכמ"ש הרב המאירי ז"ל הבאתיו בברכי

יוסף שהרי גילה דעתו שאינו רוצה לצרפו ולהכי כתבו רבוואתא שאינו עולה אך בזמן מהר"ם והרא"ש דפשיטא להו דהלכה דמפטיר עולה. וזה שאומרים קדיש מנהג קדום מכמה מאות שנים ורוב ש"ץ לא ידעו שנתקן קדיש זה לומר שאינו עולה המפטיר למנין. להכי פסקו מהר"ם והרא"ש שמי שטעה והשלים בששי ואמר קדיש בטעות דין הוא דהמפטיר יעלה כי הוא לא יודע על מה נתקן ואמרו בטעות בבלי דעת. ואפשר דהרי"ף בזמן הזה מודה. ומשום הכי השמיטו הרא"ש להא דכתב הרי"ף מרב נטרונאי וכו'. וכיון דדעת הרי"ף אסתפק לן אע"ג דהר"מ פסק כרב נטרונאי. פסק מרן כמהר"ם והרא"ש וסיעתם דמפטיר עולה. זה אפשר לישב קצת. ולכל הדברות מרן קיצר מאד שלא לבאר כל זה. ובקונט' ככר לאדן דף קכ"ג ע"ב הקשתי עמ"ש הרב נחלת יעקב ז"ל בברייתא שלנו אעפ"י שכבר אמר קדיש וכ"כ מהר"ם דהרי דעת מהר"ם דאף אם אמר קדיש א"צ לקרות אחר ע"ש. ועתה ראיתי דלק"מ דהגם דלשונו אינו מכוון כוונתו מבוארת דברישא כתב דאינו מספיק ששה ולצד זה כתב דכ"כ מהר"ם דאינו מספיק ששה וצריך אחר. אך כמ"ש בברייתא שלנו דצריך אחר והמפטיר בזה פליג מהר"ם וכתבו הרב נחלת יעקב בסמוך דלא קי"ל הכי אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא ואין צריך לקרות עוד אחר וזה פשוט:

הלכה ה

ואם היתה הפרשה של ד' ה' פסוקים וכו' מילתא באפי נפשה לומר שפרשה של ד' או ה' פסוקים קורא אותה לעולה אחד. ואם יש ששה פסוקים בפרשה יכולה לקרותה לשני בני אדם: וכמה קורין במנחה של י"ט פי' שחל להיות בשבת וס"ד שיקרא בפ' י"ט קמ"ל דקורא בפרשה הבאה על הסדר כמו שנוהגים היום:

תוספות

ואם קרא וכו' פחות מעשרה פסוקים וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל צריך לומר דמיירי שלא קרא רק שמנה פסוקים דבקראו תשעה פסוקים אין צריך לחזור ולקרות וכן כתב בשלחן ערוך סי' קל"ז וראיה מפרשת עמלק אשר על כן הא דקתני הכא פחות מעשרה לאו דוקא אמנם בתוספות במגילה כתבו בלישנא דהכא עכ"ל. ושותיה דמר לא גמירנא דברישא כתב דלאו דוקא וסיים אמנם בתוס' מגילה כתבו כלישנא דהכא. ומה כונתו אם דבראותו לשון התוס' דמגילה שב מידיעתו דהוי דוקא. מ"ט הדר ביה ונימא דבתוספות נמי לאו דוקא. ואם כונתו דגם בתוספות צ"ל לאו דוקא לשונו אינו מכוון:

ונראה לי דדעת התוס' דהא דסגי בט' פסוקים היינו דוקא בסליק טכינא כגון ויבא עמלק אבל לא סליק ענינא לא סגי בט' פסוקים והנה הוא רמז מ"ש התוס' במגילה דף כ"ג

ד"ה חד אמר עולה ואשתמיטיתי' מ"ש התוס' שם סוף דף כ"א וז"ל אין פוחתין מעשרה פסוקים וא"ת והרי פרשת עמלק דליכא אלא ט' פסוקים וי"ל דשאני פ' עמלק דסדרא דיומא ומפסיק ענינא ביה ומשום הכי אין לחוש וכו' עכ"ל ומכאן מוכח דהתוס' ס"ל דאם קרא ט' פסוקים צריך לחזור להשלים עשרה דשאני פ' עמלק דסליק ענינא ומעתה מ"ש בדף כ"ג שרמז הרב נחלת יעקב ובמנחה ובשני וה' עשרה פסוקים ואם שכח ולא קרא כל כך יחזור ויקרא הדברים כפשוטן דבעי עשרה פסוקים ממש ולא סגי בט':

ואעיקרא יש להרגיש על מרן בש"ע שנמשך אחר הרב שבלי הלקט שכתב דאם קראו שלשתן ט' פסוקי' א"צ לחזור וראיה לדבר פ' ויבא עמלק ופסק כן בש"ע סי' קל"ז דין ד' דהרי הירושלמי והביאו הרי"ף שם פ' הקורא עומד קאמר דשאני פ' ויבא עמלק דסליק ענינא וכן כתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי והטור ומוכח דאי לא סליק ענינא צריך לחזור אם קראו ט' פסוקים ואיך מרן שביק הירוש' והרי"ף והתוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי והטור ופסק כהרב שבלי הלקט. ויש להרגיש על מרן דהוא עצמו כתב בדין א' ואי סליק ענינא בבציר מי' פסוקים כגון פ' עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים שפיר דמי וא"כ מאי קאמר בדין ד' דאם קרא ט' פסוקים א"צ לחזור וראיה לדבר פ' ויבא עמלק ומאי ראיה שאני התם דסליק ענינא כמ"ש הוא עצמו בדין א' (וס' שבלי הלקט אין עמדי):

וראיתי להרב פרי חדש ז"ל שכתב על דין ד' וז"ל וראיה לדבר פ' עמלק וכו' כן עיקר ודלא כדמשמע מדברי התוס' והגה"מ וכו' שא"כ הול"ל שידלג פ' עמלק וכו' ומה שחוזרין וכופלין פסוק אחרון וכו' שאין נוהגין באשכנז לכפול וכן משמע בירושלמי פ' הקורא עומד וכן מוכח בר"ם דילן רפ"ב דתעניות אהא דתנן ביום הראשון בראשית ויהי רקיע יתני עלה בראשי' בשנים ופריך חמשה פסוקי הוו ומהדרינן רב אמר דולג וכו' ומשמע דבדולג או פוסק חד קרא סגי אע"ג דלא הוו אלא ט' פסוקי ואע"ג דבירושלמי פ' הקורא עומד אמרו שחוזר ב' פסוקים אינו נראה כן מש"ס דילן דא"כ הו"ל לפרישי עכ"ל ויש להרגיש דמה יוכח הוכח דהול"ל שידלג פ' עמלק והרי הרי"ף הביא ירושלמי דשאני פ' עמלק דסליק ענינא ואי בעית אימא שאני הכא שהוא סדרו של היום. והתוס' והרא"ש והמרדכי והטור כתבו דסליק ענינא. ומאמר שכן מאי ראיה איכא מפ' עמלק. ומכל אלו הגדולים נרא' דאי לא סליק ענינא בט' פסוקי חוזר. ומה שהביא ראיה שכן מאי ראיה איכא מפ' עמלק. ומכל אלו הגדולים נראה דאי לא סליק ענינא בט' פסוקי חוזר. ומה שהביא ראיה מהירוש' פ' הקורא עומד דאין כופלין פ' אחרון. מר דאייתי ירושלמי הרי התם פריך מפ' עמלק ומהדר שאניא הוא סדרו של יום. והרי"ף נראה דהוה גריס בירושלמי תרתי דסליק ענינא והוא סדרו של יום. ומאי דמייתי מההיא דבראשית ויהי

רקיע. לפום האי דכתבו כל הגדולים דסליק ענינא סגי בט'. אין ראיה כלל. ותו הרי הר"ן בפ' הקורא עומד שם בהא דאין פוחתין מעשרה פסוקים כתב וז"ל וא"ת והאיכא פ' עמלק וכו' דאינה אלא ט' פסוקים וכן במעמדות וכו' שאינן אלא ח' פסוקים י"ל דהתם שאני דסליק ענינא והיינו סדרו של יום ואינו בדין שיקראו במה שאינו סדר היום כדי להשלים עשרה פסוקים כדאמרינן המפטיר וכו' שאני התם דסליק ענינא עכ"ל והרי הר"ן הביא הא דמעמדות ופריק לה ומה ראיה מייתי:

ונראה דמ"ש הר"ן ז"ל והיינו סדרו של יום לא קאי אלא לפ' עמלק ואע"ג דהקשה מפ' עמלק ומעמדות ובדבור א' נאמרו: במאי דפריק שאני התם דסליק ענינא פריק לתרוניהו. ומ"ש והיינו סדרו של יום קאי לפ' עמלק אבל למעמדות לא שייך. וכן בירושלמי ברישא פריך מפ' מעמדות ופריק חותך או חוזר ופריך מפ' עמלק ומשני סדרו של יום והאי פירוקא דוקא לפ' עמלק ולפי גירסת הרי"ף בירושלמי דפריק תרתי דסליק ענינא. ואב"א סדרו של יום. אה"נ דבמאי דמשני סליק עניינא אהני למעמדות ותו לא צריכנא לחותך וחוזר ומ"ש הרב פר"ח ואע"ג דבירושלמי אמרו דחוזר ב' פסוקים וכו' עדיפא מינה הו"ל לפרוקי דהגם דנימא דהוא מוסכם שאני הכא דתמניא הוו ואצטריך לאהדורי וכיון דבר מהדר הוא אמרינן דנהדר תרתי אבל אם קרא ט' סגי דלא מהדר כלל:

ולפום מאי דאמרן מאי דקתני ברייתא שלנו יחזור ויקרא עד שישלים עשרה ניחא דהוי כפשטא דעל הרוב לא סליק ענינא בט' ובעי למהדר עד דאיכא עשרה:

הלכה ו

ואם קרא וכו'. אם קרא עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג א"צ לחזור: זו בחול דוקא בחול אם קרא עשרה פסוקים בלא פ' המדולג א"צ לחזור דקריאת שבת לפניו שיקרא הכל כדחזי אבל בשבת אם דילג פ' א' חוזר וקורא. וצריר לקרות ב' פ' אחרים עמו שאין קורין פחות מג' פסוקים: מפסיק מיד לשון מפסיק אינו מיושב ור"ל מסדר גמר התפלה או ממחשבתו לילך לביתו: ואין מעמידין תפלת מוסף כצ"ל ואית דלא גרסי לה:

תוספות

ויקרא עשר כראוי. מהכא נמי משמע דצריך לקרות עשרה כמו שכתבנו בסמוך:

כראוי על שטתן וכו'. כל לשון זה צריך ביאור ואני עני עמדתי על זה בקונטרי' יוסף אומץ סי' י"ב בס"ד ע"ש באורך:

והתפלל מוסף וכו'. לכאורה משמע שאם התפללו מוסף ולא נזכרו והלכו מבית הכנסת לבתיהם ואז נזכרו. וכ"ש אם לא נזכרו עד שעה שהלכו לבית הכנסת להתפלל תפלת

המנחה כבר עבר הזמן וליתיה בחזרה עוד כלל וכן כתבתי בעניותי שם בקונט' יוסיף אומץ בס"ד:

פרק יב

הלכה א

בברכות ואין מפסיקין בקללות שהכל יקרא עולה א': קוצים קוצים שלא יהיו פסקי פסקי:

תוספות

מפסיקין בברכות. וא"ת מה ס"ד היה שלא להפסיק בברכות מאחר שמתחיל ומסיים בדבר טוב. וי"ל דס"ד אמינא דמרובה מדה טובה וכשם דאחד קורא הקללות מכ"ש דאחד יקרא הברכות שבפעם אחד נראית חיבתו יתברך לברך כל כך ברכו' קמ"ל דאדרב' מפסיקין בברכות ולכתחילה יהיו שנים עולים בברכות דבזה נראה דמה שנקראות הקללות בעולה אחד הוא לחיבה לסיים קריאתן תיכף ולא להתעכב בהם. א"נ לרמוז דכל ברכה כלולה מכמה ברכות וכקורא שיעור מהברכות הוא ברכות רבות מאד דכמה כלול וכלול בברכות שקרא. אם כן לרמוז שהברכות יהיו בריוח ובמתון וזמן זמניהם יהיה ארוך:

דכתיב ואל תקוץ בתוכחתו וכו. בשילהי מגילה אמר ר' חייא בר גמדא א"ר אבא דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ופירש"י אל תמאס והמפסיק בהם מראה עצמו שקשה לו לקרות ובמס' סופרים יליף לה מסיפיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצים קוצים פסקים פסקים. ויש להרגיש קצת דהול"ל דהכי אמרו בירושלמי על משנה זו. וכתב הרב יפה מראה ז"ל דמ"מ אינו יוצא מידי פשוטו שהעושה אותם קוצים הוא כקץ בהם שאינו חפץ בקריאתן:

הלכה ב

א"ר לוי אינו בדין שבני מתקללין כתבו התוספות שילהי מגילה אמר ר' יהושע דסכנין אני אמרתי עמו אנכי בצרה אינו דין שיברכוני בני על הצרות שלהם אלא יקרא אחד הכל ויתחיל בדבר אחד ויסיים בדבר אחר ואז יוכל לברך תחלה וסוף עכ"ל התוס':

דרש ובו רוח סוד. יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו. אפשר לו' כמ"ש רז"ל שנגלה ה' למשה בסנה משום עמי אנכי בצרה ואפשר לפ' פ' על זה שהוא כלל ופרט ונרמז בפרט ענין מצרים ונקדים איזה הקדמות זה יצא ראשונה מ"ש בסדר עולם דכל שעבוד מצרים היה קי"ז שנים משנפטר לוי אחרון שבשבעים עד שיצאו ע"ש:

ואגב נאמר בזה פרפרת קטנה והוא שראיתי ראיה מהימנא בספר מעשה רקח להגאון החסיד מהר"א מקראקא ז"ל בריש מסכת שבת שהפליא עצה שישני בנותן טעם לקריאת שיר השירים בשבת ועל שיש קי"ז פסוקים בשיר השירים עיין שם באורך ואפשר דשיר השירים הוא לעורר את אהבה ויחוד קבה"ו ובשבת יש עילוי וזיווג עליון לכן קני לומר שיר היחוד וזמניה הוא ערבית דברי דודים וכל הקורא פסוק בזמנו זוכה למעלות שאמרו רז"ל יכתוב ודבר בעתו מה טוב עד"ה ודבר יחוד ע"ד ראוה מדברת בעת ו'מ'מ'ה ז"א טוב יסוד. ורמז שיר השירים אשר לשלמה ס"ת גי' תמה ור"ת לאשה. והיא מתרפקת על דודה אש"ר לשלמה מלך שהשלו"ם שלו. ועיקר שיר השירים על יציאת מצרים גאולת ישראל ראשונה ויש קי"ז פסוקים כנגד קי"ז. שנים שהיו בגלות כמ"ש בסדר עולם והפליא חסדיו עמנו מדלג על ההרי"ם שני דילוגים מת' שהיתה הגזרה נעשו רד"ו ומרד"ו נעשו קי"ז וזה רמז קי"ז פסוקים שהיו שתי הפסקות מת' רדו ומרדו קי"ז וזהו פסוקים שנים. ואם ישראל שומרים שתי שבתות מיד נגאלים ויצ"מ היתה התחלה לגאולה העתידה בב"א לכן בשבת אומרים שיר השירים דכאשר נזכה לשמור שבת נגאלים אז ישיר ישראל שיר השירים ביציאת מצרים ביתר שא"ת ויתר ע"ז בב"א:

ואפשר זה רמז יקראני ואענהו כלומר יקראני שיתפלל על הגאולה בשבילי על דרך שכתבנו בעניותנו בדרושי' אשימם דוברו"ת ויסעו מה"ר שפ"ר ז"ל על פ' ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו בעבור גערם כי ידעתי את מכאוביו שלא יש השראת שכינה בגלוי וארד השראת שכינה ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי בשביל השכינה ולעבדו זהת"ד בקצור נמרץ וז"ש יקראני בעבורי ואענהו. א"נ רמז יקרא יחוד וימשיך ן' ש"ב יוד חכמה אז ואענהו. הלא תראה במצרים עמ"ו גימט' קי"ז אנכי שכינה בצרה ח"ו. אחלצהו וכדי שלא יאמרו שלא היתה הגאולה בשבילם רק לעשות נקמה בפרעה דוקא לכן ואכבדהו אח"ך בעננ כבוד ומן ובאר כמשז"ל וכן בגאולה העתידה בב"א אם נשים לב ליחדו כדחזי יעננו ביום קראנו. ובזה יש לרמוז פ' ה' אלהיו עמ"ו ותרועת מלך בו כמו שתרגם אנקלוס אל מוציאם ממצרים ודוק כי קצרתי:

תוספות

אמר הקב"ה וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל בירושלמי דמגילה תניא הכי בהדיא כתיב עמו אנכי בצרה וא"כ אינו בדין וכו' והכי איתא במדרש רבה פ' ראה עכ"ל. והוא אגב שיטפיה דלשון תניא אינו צודק דאינה בריתא ותו דלא אתמר הכי בירושלמי כאשר יראה הרואה. אמנם קים ליה בדרב"ה דהכי אתמר במדרשא ברבה פ' ראה ע"ש:

ואני מתברך. הקשה הרב תי"ט דכפי המשנה הקוראים באמצע חין מברכים אלא הפותח והחותם ותי' דבתעניות משכחת לה בחותם א"נ ר"ל בש"ס שם קאמר טעמו על האידנא דמברך לפניה ולאחריה וכו' ע"ש. ושני התירוצים דחוקים ועל שניהם קשה מבריתא שלנו דלא קאמר דהאידנא מברכין לפניה ולאחריה וכמו שכתבנו בעניותנו לעיל ותו דבריתא שלנו פי"ז הלכה ז' קאמר דבתעניות קורין ויחל וכתבו הפוסקים דנהגינן האידנא כמס' סופרים והגם דתניא התם דבעצירת גשמים בתעניות קורין ברכות וקללות דוחק הרבה לומר דמה דתניא הכא אין מפסיקין בקללות קאי לתעניות גשמים ועיין בסמוך הלכה ג':

הלכה ג

לוי בר פדא שאל וכו' אלין ארוריא פי' הרב נחלת יעקב משם הרב קרבן העדה אלין ארוניא י"א ארורים אשר פ' תבא מי הוי דינן כמו התוכחות וצריך שיקראם א' ואסור להפסיק ביניהם או לא ועוד שאל מה שיברך לפניהם ואחריהם. והשיבו אין לך דבר שטעון ברכה לפניה ואחריה אלא קללו' שבמשנ' תורה ושבתורת כהנים אבל לא האסירים שלא נאמרו אלא מפי הלויים ובשעה שעברו ישראל את הירדן:

תוספות

טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבתורת כהנים וכו'. הרב נחלת יעקב תירץ בזה קושית הרב טורי זהב א"ח סי' תכ"ח והיא קושית הרב תוספת יום טוב שכתבנו בסמוך בהלכה ב'. וכבר תירצו כן כמה אחרונים. גם הרב אליהו רבא סי' תכ"ח תירץ כן משם הרב לחם משנה פירוש משניות מרב אשכנזי ז"ל וזה יש קצת להרגיש על הרב נחלת יעקב דמלבד כמה רבני ספרדים שתירצו זה עוד בה גם רבני אשכנזים כן תירצו הרב לחם משנה והביאו הרב אליה רבה כדבר האמור. ואני הדל בעניותי עמדתי בענין זה בס' הקטן ברכי יוסף ומחזיק ברכה א"ח סי' קל"ט בס"ד ויש להרגיש על הרב אליה רבה והרב נחלת יעקב דלא זכרו מהרב תי"ט והרב אליה רבה כתב תירוץ ראשון של הרב תי"ט בשם ה' לחם משנה ונעלם ממנו ברייתא שלנו דנראה כי הן נסתר תירוץ הנז' דלדעת בריתא דידן קורין ויחל כמש"ל הלכה ב' על דברי הרב תי"ט ז"ל ועיין באחרונים מה שהקשו על הרב תי"ט ז"ל:

הלכה ד

ר' יונתן ספרא דגופתרא. מקרי דרדקי מעיר ששמה גופתרא: נחית להכא ירד לא"י וראה לר' אבונא מקרי דרדקי שקרא שירת הבאר פ' חקת ובירך לפניה ולאחריה: ועבדין כן

שבזמנם לא היו מברכין אלא הפותח והחותם ולמה ברכת: עד כדון את לזו צריך עד עתה לא ידעת שמברכין על כל שירה:

תוספות

נחת להכא. זהו לשון הירוש' פ' בני העיר ור"ל שבא לא"י והרב נחלת יעקב פירש נחת להכא שירד לא"י כמ"ש בקונטרי'. ולשון נחת להכא שפי' ירד לא"י הוא קשה דמא"י לבבל קאמר ירידה וכשבא לא"י נקט עליה בין בבבלי בין בירושלמי כידוע ויש לישב:

קרא שירת הבאר ובירך לפניה ולאחריה. מהלכה זו והבאות אחריה לכאורה לא נפקא לן מידי דהאידנא כל עולה מברך לפניה ולאחריה ויש להרגיש לכאורה על ה' ארחות חיים ה' קריאת ס"ת דף כ"ד אות יוד שהביא לשונות הירושלמי הללו וי"ל דיש ללמוד מיהא שלא להפסיק בכל אלו שהיו משנין מכל קריאה שהעולה מברך. למדנו שיקרא הכל אדם אחד ולא יפסיק בנתים. וכ"כ הרב ארחות חיים אחר שהביא כל אלה כתב וז"ל שמעינן מהכא האידנא דסמכינן דנהגינן אנן שיקרא יחוד שירת הים ועשרת הדברות וח' פסוקים שבסוף התורה על הא שמעתא סמכינן עכ"ל כלומר שכל אחת מאלה לא יפסיק אלא אחד יקרא הכל:

הלכה ה

אתשאילת לרבי סימון כצ"ל. וקללות שבתורת כהנים ומשנה תורה כצ"ל כלומר לאפוקי שירת הבאר הפך מרבי אבונא ספרא דלעיל דעשה מעשה ובירך:

תוספות

אתשאילת לרבי סימון. כתב הרב נחלת יעקב ר"ל שאלה זו שאלתי לר' סימון וכו' ע"ש ולשונו אינו מכוון. ונראה פשוט דאחר הויכוח שהיה בין רבי יונתן ורבי אבונא דר' יונתן שאל למה בירך על שירת הבאר ור' אבונא מרתח קרתח איך לא ידע דבר זה דעל כל שירות מברך ושירת הבאר בכלל אחר זה נשאלה שאלה לרבי סימון מרבנן דמתיבתא יחוה דעת האמת עם מי והוא השיב דר' יונתן הסכים להלכה דאין מברכין על שירת הבאר כי כן קבל מר' יהושע בן לוי ולא מיבעיא שירת הבאר אלא אפי' שירה אחרת חוץ משירת הים:

וקללות שבתורת כהנים ומשנה התורה. הכי אתמר בירושלמי שלפנינו וכן הביא הנסחא בס' ארחות חיים. וראיתי להרב נחלת יעקב שרצה לפרש נסחת הספרים וקללות שבמשנה תורה ומשכן עצמו בזה דדוקא קללות שבמשנה תורה דמשה רבינו ע"ה מפי עצמו אמרן מברך עליהם אבל של ת"כ דהם דברי ה' מטעם עמו אנכי בצרה אין מברכין אפי' שמתחיל בפ' קודם התוכחות זהת"ד ומלבד דאינה סברא. אני תמוה עליו מאחר

דהוא יודע ועד היות מכילתין משובשת טעו במדב"ר המעתיקים בחליף יתיר חסיר חלופי שופרא תי"בה היכי סגיא יותרת היא חסרונו"ת ועדויין. ונוסף עוד כי הלכות אלו דקמן איתנהו בירושלמי. א"כ מה לו לטרוח ולמשכן עצמו ולבדות סברות דרפויי מרפיין להעמיד נסחא המוטעית כיון דבירושלמי איתא לנסחא מכוונת ודוק:

הלכה ו

אני לא שמעתי הא דר' סימון בשם ריב"ל אבל מסברא נראה דוקא בעשרת הדברות: בהמנותא פסוקיא אחרנייתא דמשנה תורה כצ"ל וסבר דלא כתבן משה רבינו ע"ה ועיין בתוספות ובירושלמי מקשה דבלא"ה החותם מברך ופריק דר"ח שחל בשבת אצטריכא ליה שהאחרון קורא בפ' ר"ח וקמ"ל דיברך וכ' הרב נחלת יעקב דאתי כמה דהוו נהיגי דמסקי אוריתא במערבא לתלת שני אבל לדידן אי אפשר דמקלע ר"ח:

תוספות

בעשרת. הדברות. לכאורה נראה דה"ט דעשרת הדברות אמרם לישראל הקב"ה אלא דאנו לא שמענו אלא אנכי ולא יהיה לך כמשז"ל ומשו"ה מסתברא לברך עליהם בתחילה ובסוף וא"ת דאמרו בירושלמי ובבלי פ"ק דברכות דבקשו לקבוע לומר עשרת הדברות וביטלום מפני תרעומת המינים ואמרו בירוש' שלא יאמרו אלו לבד נתנו למשה בסיני ורש"י בבבלי דף י"ב הוסיף לבאר שלא יאמרו עמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני ע"ש וא"כ איך עושין שינוי גדול כזה דאין מברכין בתחילה וסוף אנא עשרת ההדברות ובשלמא לריב"ל דסבר דמברכין תחילה וסוף על שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבח"כ ומשנה התורה ניחא דכיון דבשאר מילי נמי מברכין תחילה וסוף אין לחוש לתרעומת אבל לרבי אבהו (ה"ג בירושלמי והביאו ארחות חיים) דנראה דסבר דדוקא בעשרת הדברות מברך לפניהם ואחריהם ותו לא יש לחוש לתרעומת המינים. וי"ל דליכא תרעומ' אלא כשיקראום לבדם בציבור אבל מאחר שקורים אותם בכלל הפרשה שקורין בס"ת בכל שבת אין לחוש דודאי גם הם יודעים דיש לעשות איזה זכר למעמד הר סיני ועשרת הדברות נכתבו בלוחות והם יסודי התורה ויחרד כל העם בהר סיני. וגם כבר ידעו וראו שהפותח והחותם בתורה מברכין אם כן לא יבואו לתרעומת בשביל זה. ולדעת מהרש"ל ז"ל דמה שבטלים היה לקרותם בק"ש דוקא אבל לאומרם בבית הכנסת אין לחוש כפ"ז ניחא טובא. אמנם מכל הפוסקים אינו נראה כן כמו שכתבתי אני בעניי בקונטריס טוב עין סי' יו"ד ועיין שם בסימן י"א:

והנה הרב נחלת יעקב כתב וז"ל חני לא שמעתי כלל מדין זה דכל השירות מברכין עליהן אבל מסברא נראה דדוקא בעשרת הדברות עכ"ל. ויותר נראה דר' אבהו לא אתי אלא על מה שאמר ר' סימון ששמע מר' יהושע בן לוי דאין לך טעון ברכה אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבת"כ ומשנה תורה. ועלה אתי ר' אבהו ואמר לא שמעתי הא דריב"ל וכפ"ז לא א"ש לשון הרב נחלת יעקב שפירש אני לא שמעתי דכל השירות וכו' דגם ריב"ל לא אמר אלא שירת הים ולא שאר שירות:

בתמנותא פסוקיא וכו'. אני הדל פירשתי בקונטריס דסבר דלא כתבן משה וכן כתב הרב נחלת יעקב וכתב עוד וז"ל י"ל דמה"ט מברכין לפניהם ואחריהם כיון דאשתנו אשתנו והואיל דצריכין לקרותן ביחיד ואין מפסיקין בהן דנן כשירות ומה"ט מברכין לפניהם ואחריהם ודילמא הוא סבר כרבי אבהו דאין מברכין אלא בעשרת הדברות והוסיף שמנה פסוקים. ומ"ש בטעם דמברכין בח' פסוקים. אינו מיושב היטב ויותר נראה לי דר' יוסי בר אביו סבר דכתבן משה רבינו עצמו כמ"ד הכי פ"ק דבתרא. והיינו טעמא דמברכין עלייהו לומר דגם פסוקים אלו ככל התורה ולאפוקי שלא נטעה דמשה רבינו ע"ה לא כתבן להכי תקון דמברכין לפניהם ולאחריהם למען דעת כל עמי הארץ דאין הפסוקים האלו כתובים מיהושע אלא מידי אביר משה רבינו ע"ה:

הלכה ז

במה קורין פירש הרב נחלת יעקב דשאלתו על שני ספרים האחרונים הי קדים אי דחנוכה משום פרסומי או דר"ח שכן תדיר אבל הראשון לא מבעיא ליה דודאי קורין בסדר ה פרשה: במה קורין ביום כלות והמפטיר בשל שבת ור"ח כצ"ל ור"ל שהשיבו שקורין ביום כלות שהוא פ' חנוכה והמפטיר בשל שבת ור"ח פי' וביום השבת ובראשי חדשכם כדלקמן פ' י"ז הלכה ג': דסבר דפרסומי ניסא עדיף ולא קי"ל הכי אלא דמפטיר בחנוכה: חל להיות בחול כצ"ל פי' אם ר"ח טבת חל בחול: קורין ביום הראשון ג' בשל ר"ח וד' בשל חנוכה וכו' פירש הרב נחלת יעקב דמספקא ליה ולכן ביום הראשון קורין ג' בשל ר"ח וא' בשל חנוכה וביום הב' ג' בשל חנוכה וא' בשל ר"ח דהוא פלוגתא דאמוראי בגמרין וברייתא שלנו מספקא ליה לכן ביום ראשון קורין ג' בשל ר"ח וביום השני שהוא עיקר ר"ח קורא הד' בר"ח דלא בא רביעי אלא משום ר"ח שיש בו מוסף: והואיל שקרא תחילה בשל ר"ח כצ"ל: כל השיטה כל הענין כל פ' ובראשי חדשכם:

תוספות

רבי יצחק סחורה שאל את ר' יצחק נפחא וכו' במה קורין ביום כלות וכו'. מוכח דר' יצחק נפחא השיב דקורין בחנוכה ואח"ך בשל שבת ור"ח וכמ"ש בקונטריס. וכ"כ הרב

נחלת יעקב דזהו התשובה שהשיב. וק' דר' יצחק נפחא איפכא שמעינן ליה בגמרין פ' בני העיר דף כ"ט אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין בהן אחד בענינו של יום ואחד בדר"ח ואח' בחנוכה וה"נ אמר ר' יצחק נפחא בר"ח אדר שחל להיות בשבת ומסיק בגמרא דחדא מכלל חברתה אתמר ואם כן קשה דבבריתא שלנו מוכח דרבי יצחק נפחא קאמר איפכא דקורין בחנוכה ואח"ך בשל ר"ח ויש להרגיש על הרב נחלת יעקב דבריש דבריו הביאה לענין דבספר הראשון קורין בענינו של יום ולא קאמר מידי דר' יצחק נפחא הכא הוא הפך ממאי דקאמר בגמרין בשמו ובתר הכי קאמר ולא קי"ל הכי כדמוכח מש"ס דמגילה והול"ל דר' יצחק נפחא גופיה אמרה. והרב פרי חדש סימן תרפ"ד הביא לשון המרדכי פ' במה מדליקין ופירש דבריו וכן פירש הרב שארית יוסף הובא בחידושי אנשי שם סביב המרדכי דפוס אמשט' רק מ"ש הרב פר"ח דסיום הלשון הם דברי המרדכי לפרש דברי ר"י אינו מוכרח דאפשר דכל הלשון הם דברי ר"י וכן נראה קצת מדברי הרב שארית יוסף ז"ל:

עוד הביא הרב פרי חדש ז"ל דברי הרב שיורי כנסת הגדולה שם שציוה לומר מזמור שיר חנוכת קודם לשיר שהיו הלויים אומרים במקדש וכתב עליו דלא השגיח שהרא"ש כתב דלהקדים תדיר עדיף דכ"כ איכא פרסומי ניסא בסוף כמו בתחילה ע"ש והו"ל להרב ז"ל לומר דגם התוס' בשבת דף כ"ג ריש ע"ב כתבו בשם רשב"א דכיון דמצי למעבד תרוייהו תדיר ופרסומי ניסא עבדינן תרוייהו ותדיר קודם ע"ש ועוד השיג עליו הרב פר"ח מירוש' דשקלים ע"ש והו"ל דכן פסק הרמב"ם ה' תמידין ויש להרגיש על מר"ן שם שלא הביא הירושלמי דשקלים וכמו שכתבתי אני בעניי בברכי יוסף א"ח סימן תרצ"ג ושם תמהתי על הרב ראש יוסף ע"ש באורך בס"ד:

הלכה ח

שירת הלויים היינו שירת האזינו וקרי לה שירת הלויים שהלויים בחלקו"ת ישיתו למו בבית המקדש כל שבת פיסקא אחת מאלו: ששה קריות שבששה שבתות היו גומרין שירת האזינו ובשביעית חוזרין לומר מתחילתה: וסימניו הזי"ו ל"ך ואלו הן וכו' בראשי פרקים הללו יש שינוי בי נסחת בריתא שלנו למ"ש רש"י והתוס' בר"ה דף ל"א ולמ"ש הרמב"ם ז"ל ע"ש:

רמז האזינו בגימט' הז' לך עם הכולל ורמז שמקבל תוכחה יאירו שרשי נר"ן אשר הלכו חשכים ותיכף בהרהור החשיבה נעשה צדיק גמור וזהו הזיו לך כי תיכף ומיד צורת"ם יזהירו. ורמז הזיו לך על דרך אם חכמת חכמת לך. א"נ רמז הזו לך ר"ת הוי שהיר יפה

ואהבת לרעך כמוך: שהוא כלל גדול בתורה במצות שבין אדם לחבירו כפשוטו. ומצות שבין אדם למקום כביכול כתיב רעך ורע אביך כמו שפירש"י:

פירוש ויש להפסיק שיטה מלאה כצ"ל והפירוש שקודם השירה מניחין שיטה שלימה פנויה וכן למטה מהשירה וכ"כ הרב נחלת יעקב: כנגד כך וכו' הלשון אינו מובן והרב נחלת יעקב פירש שני פירושים והם דחוקים והיותר נראה מה שפירש דקאי אהלכת הקרובה שמפרש השיטות של השירה:

הלכה ט

סימן תחילת השיטין וכו' יש בבריתא שלנו איזה טעות. וכבר הרמב"ם ז"ל פ"ח מהל' ס"ת כתבן על נכון והרב עיר וקדיש מהר"ם די לונזאנו ז"ל עמד על זה ועל דברי הרמב"ם ז"ל ומתון ומסיק והסופרים בגלילותנו נהגו כדבריו ז"ל:

הלכה י

אריח על גבי לבנה. פירש"י במגילה דף ט"ז אריח הוא כתב לבונה החלק וכו' ע"ש ואני הדל בפתח עינים שם הבאתי מלקוטי רבינו בצלאל ז"ל דברי הרמב"ן בשם רבינו תם שחלק על רש"י ז"ל וכן הביאו הרא"ש בתוספותיו והר"ן בהלכות וכתב הרב נחלת יעקב ז"ל שמהר"ם די לונזאנו בס' אור תורה הסכים לפירוש רש"י ז"ל:

הלכה יא

שירת הים שלשים שיטין. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל קחשיב כאן התחלת התיבות שבכל שיטה ושיטה וכן כתבם הא"ת פ' בשלח ויש שינוי אחד ביניהם עכ"ל בקצור. וכבר נהגו הסופרים בכתיבת ספרי תורה על פי הרב מהר"ם די לונזאני ז"ל בס' אור תורה. ואפשר לומר רמז ל' שיטין רמז לשם הויה וד' אותיות גם רמז ליהודה שקפץ לים תחילה וזכה למלכות שנקנית בל' מעלות:

הלכה יב

סימן שירת דבורה ס"ה שיטין. אפשר רמז במ"ש ר"מ דכל נשי ישראל אח דן בשכינתא ועל אחת כמה מעלות דבורה אשה נביאה והיא שופטה את ישראל לכך ס"ה שיטין כמספר אדנ"י שהיא השכינה: והמדפיסים שינו טעו במדב"ר והאידנא לא נפקא מינה לדידן מידי כי היום חדלו בישראל כותבי ד' ועשרים ספרים כמו שהיה לפנים עד שלא נתגלה הדפוס:

פרק יג

הלכה א

אבל בשירות דוד שבשמואל ובתהלים. פירוש שירה הכתובה בשמואל ב' סימן כ"ג ובתהלים סי' ח"י בשירה זו לא נתנו חכמים שיעיר כמה שיטין צריכין לכתבם: אבל סופר מובהק וכו' כתב הרב נחלת יעקב דס"א עיקר וה"פ דסופר מובהק מרצפן בפתיחות שמכוין בתחילת השירה תיבה בהתחלת ענין ובסוף השיטה כותב התיבות שיש בהן אתנחתא וסוף פסוק ומכוין תמיד ליתן ריוח מעט בסוף הענין: וכן תהלים וכו' לפי שיש בהם פסוקים קצרים והרבה הפסקות בכל פסוק:

הלכה ב

צריכה שרטוט פי' בין שיטה לשיטה: כאמיתה של תורה כמ"ש בש"ס דילן דברי ש' ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה וגם ברייתא שלנו באומר' כאמית' של תורה נרמז דרשת פסוק דברי ש' ואמת ולהכי נקט לשון זה כאמיתה של תורה וגם הש"ס דילן נקט לשון זה עפ"י מה שדרש שלום ואמת ובריתא שלנו קצרה בזה:

תוספות

ספר נקרא. הא תניא דמסייע ליה להרשב"א ז"ל בתשובה ח"א סי' אלף ר"ך שכתב מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה משום דאקרי ספר וכו' ע"ש והרב משפט צדק ח"א סימן יו"ד תמה על הרשב"א ז"ל ומלבד שאין תמיהתו תמיהא ודברי הרשב"א ז"ל ברור מללו. עוד בה דנעלם מעיני כבוד חכמתו' ברייתא שלנו זאת אומרת כדברי הרשב"א ז"ל וכמו שכתבתי בעניותי לעיל בריש מכילתין ושם הבאתי דברי הרב נחלת יעקב בפירוש ברייתא שלנו והרגשתי עליו כפי דעתי הקצרה ושם הארכתי קצת בענין הזה כאשר עיניך תחזינה משרים ומשם באר"ה:

הלכה ג

ומלכי כנען פי'. ביהושע סי' י"א שכתובים שם דהשמיד יהושע ל"א מלכי כנען אלו נכתבים אריח ע"ג אריח והכי אמרו בבבלי פ"ק דמגילה דף ט"ז ובירושלמי פ' בני העיר: כל בנין כדין לא קאים כל בנין כזה אריח על גבי אריח וכו' אינו מתקיים וה"נ אמרינן בירושלמי ובבבלי אמרו מ"ט שלא תהא תקומה למפלתן של רשעים: מאי כדין למצוה פי' בעי אם דבר זה שאמר שיכתבו אריח וכו' הוא למצוה דוקא ובדיעבד לא פסל או"ד הוא לעכב:

תוספות

מאי כדין למצוה וא"ת מי הביאו לידי ספק אם למצוה או לעכב וי"ל דנסתפק אם זה שנכתבין אריח ע"ג אריח היא לומר שנמחו עשרת בני המן ול"א מלכי כנען וזכר עשה לנפלאותיו וא"כ הוא למצוה מה שארז"ל כן או"ד הוא לעיכובא כי כקרוא איש יהודי בענין זה בצורה זו יהיה גם עתה תועלת להכניע הסט"א שלהם. והשיב שהוא לעכב דגם בקריאת ענינים אלו והמה בכתובים בצורה זו מכניע קליפתם כמו שכתבו המקובלים דבקריאת ענין כיוצא בזה מברר מהסט"א שלהם וסמיכות שלהם ממ"ש בזהר בניניקח עמון ומואב מתגרי בכו וכמו שכתבנו בעניותנו במקומות אחרים באורך ובחון ל' הזהב מרז"ל בבבלי שאמרו מ"ט שלא תהא תקומה לרשעים במפלא והיל"ל שלא היתה תקומה למפלתן של רשעים אמנם רמזו שלא תהא. ומעין דוגמא כתבנו בעניותנו במדרש שכתב רבינו בעל הרוקח ז"ל כי בזכירת עמלק כביכול הקב"ה ברוב ענותנותו מוחה איזה מחיה ומכניע את סט"א של עמלק וכתבנו זה במאמר שהביא משם רז"ל ע"ש:

הלכה ד

אמר וכו'. כתב הרב נחלת יעקב הלכה זו משובשת והנסחא אמיתית כמ"ש בירושלמי פ' בני העיר א"ר לר' חנינא בר אחוי דרב הישעיא נהיר את כד הוינן קיימין קדם מצותא דרב הישעיא חביבך עבר רבי בא בר זבדא ושאלינן ליה ואמר בשם רב לעיכוב וה"ה ששאל אם למצוה אם לעכב ע"ז השיב זוכר אתה כשהיינו עומדים בחנות של דודך רב הישיא ושאלנו ממני ואמר בשם רב לעכב:

ואכתי פש גביה דהרב נחלת יעקב לומר דגם בירושלמי קצת טעות דקאמר א"ר לרבי חנינא וכו' ונראה דחסר שם האמורא. דרבי או רב לא אפשר דהוא פירוש א"ר דהא מסיק בשם רב לעכב וצ"ל דחסר שם האמורא וצ"ל א"ר פ' לר' חנינא. ופשוט:

הלכה ה

צריך לאומרן בנפיחה אחת. פי' בנשימה אחת והכי אמרו בש"ס דידן פ"ק דמגילה א"ר חייא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת בעי למימרינה. בנשימה אחת מ"ט דכלהו בהדי הדדי נפק נשמתייהי ולרמז זה צריך לאומרם בנשימה אחת: בנפיחה אחת עשרת בני המן ועשרת עמהן כצ"ל כמ"ש בבבלי וכן צ"ל בירושלמי:

תוספות

צריך לאומרן וכו'. הרב הגדול מהר"י איסקאפא ז"ל בס' ראש יוסף טרח לישב דברי רז"ל דיצא נשמתם בבת אחת והם אמרו דאזדק פי בזקיפה אחת דכיון דאזדקיפו בזקיפה אחת איך יתכן דיצא נשמתם בבת אחת עיין בספרו באורך:

והשיגו על הרב ז"ל דלק"מ דמקרא מלא הוא דבתחילה הרגום ואחר כך ביום השני תלו אותם וכן כתב רש"י ז"ל להדיא בפירוש אסתר ואת עשרת בני המן יתלו על העץ אותם שנהרגו ע"ש ועיין מ"ש מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות ודוק בדבריו:

הלכה ו

בכתבן צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסוף שיטה ועשרת בסוף דפא שניץ ונחיץ כהדין קנטירא כדי שיפלו כצ"ל וכן הגיה הרב נחלת יעקב וסוף הלשון הביאו מהירושלמי. והפירוש פשוט כשכותבין את המגילה צריך להיות בעשרת בני המן איש בראש השיטה. ואת בסוף ותיבת עשרת בסוף הדף: שניץ פי' מרן ב"יח סי' תרל"א כעין שנצים שאחד בולט מצד זה וא' בולט מצד זה כן איש בראש שיטה ואת בסוף: ונחוץ כהדין קנטירא פי' שוה מב' צדדיו כמו בנין שוה ולא יהיה שום בליטה כדי שיפלו וכו' כמ"ש בש"ס דידן: אחר הדברים וכו' בא להודיע חוטרא אעיקרא ישלח שרציי"ו עד עמלק ממזר בר לחנתיה דאליפז בן פלגש אליפז: דרבי יתיה כצ"ל שגדל אותו על כל השרים: דקדם שבריה גניניה. תרגום לפני שבר גאון:

תוספות

תרגם רב יוסף. לא שהוא חיבר התרגום כי אפילו תרגום כתובים היה מימי התנאים אלא נקט רב יוסף שהיה בקי בתרגום וכן משמע מדברי התוס' בקמא דף ג' ועיין מה שרמזתי אני עני שם בקונט' פתח עינים:

רבי מלכא וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל. אפשר עפ"י הירושלמי פ"ב דיבמות דשם להדיא דלאו בן המדתא האגגי היה אלא שקורא אותו כן שהוא צורר בן צורר ולפ"ז הוצרך לאשמועינן הכא דהיה בא מזרע עשו ועפ"ז מדוייי' הטב דקתני ית המן המדתא האגגי ולא קתני בר המדתא בר אגג כדקתני באינך לפי שבהמדתא לא היה בן המדתא אגגי כדמשמע בירושלמי עכ"ל. וק"ק דאפילו לפי דבריו המדתא ואגג שהיו רחוקים מהמן היו אבות הטומאה ונצר משרציי"ו של המדתא ואגג הוא המן הרע והן לא ראינו בשמות הטומאה בברייתא שלנו אגג והמדתא. ועוד קשה על הרב נחלת יעקב דלא זכר דבתרגום הארוך למגילת אסתר על פ' ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות הוא היה מונה עזר מרעים מהמן עד עשו בר ובר בר סכסא ושם אתה מוצא בכללן כמה שמות דהוזכרו בברייתא שלנו ויותר מהמה ובריש מרעין קאמר המן בר המדתא ועד אחרן מזכיר הגגי ושם מבואר דהמן היה בן המדתא ככתוב כמה פעמים במגילה. וכן קשה על הרב יפה מראה פ"ב דיבמות שהסכים דהמן אינו בן המדתא ולא זכר מהתרגום. האמת דלישנא דירושלמי התם קשיתיה ותאלצהו. אמנם לדעתי הקצרה יש להגיה בירושלמי

וכצ"ל כמד"א כי המן בן המדתא האגגי וכי בן המדתא אגגי היה אלא צורר בן צורר כצ"ל וחסר תיבת האגגי ב' פעמים וק"ל לירושל' דמשמע דהמדתא הוא בן אגג כמ"ש הרב יפה מראה ואינו כן דאיכא כמה דורות מאגג להמדתא והמן כמבואר בתרגום הנז' לכך קאמר דרצה הכתוב לומר דהמן בן המדתא היה אגגי צורר בן צורר. וממה שכתבנו מבואר דברייתא שלנו מוטעת וחסר כמה הדורות כמ"ש בתרגום הנז'. ואחר זמן רב נזדמנו לשעה פירוש קרבן העדה ופירוש פני משה וראיתי שם פ"ב דיבמות שגם הם ז"ל חשבו דהמן אינו בן המדתא ולא ראו התרגום הנז' עיין בדבריהם ודוק:

דקדם. שבריה גניניה. כתבתי בקונטריס דהוא תרגום לפני שבר גאון וכ"כ הרב נחלת יעקב ע"ש אמנם בתרגום שלנו לא תרגם כך:

דרש אפשר לפרש פסוק זה (משלי ט"ז:י"ח) לפני שבר גאון ולפני כשלון גובה רוח בהמן הרע דאמרו רז"ל דהוא היה סיבה לבטול בנין בית המקדש ואמר הקב"ה אגדלנו ואנקם ממנו. ואמרו רז"ל והמן נופל על המטה בא מלאך והפילו. והוינן בה דלכאורה אינו מתישב. כהמלאך יפילנו וזה סיבה דאחשורוש אמר הגם לכבוש את המלכה והוא עמד לבקש על נפשו ולא ידע כי כלת"ו היא. וניחא לי הדל במ"ש רז"ל והביאו הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בס' הנחמד מנות הלוי שנשתבח המן עם אשתו ואוהביו שאסתר אוהבת אותו מאד שאם רוצה הוא היא נשמעת אליו ובגוים מחשבה רעה מצרפה למעשה ומשלו נתנו לו ובא מלאך והפילו. ובית המקדש נקרא גאון כדכתיב ושברתי את גאון עזכם. וז"ש לפני שבר דאשתפוך חמימי עב ראש השעיר. היה סיבה גאון הוא הבית המקדש שהיה סיבה לבטל בנינו ולזה יש שבר. ולפני כשלון שנפל על המטה הטעם הוא גובה רוח אשר דיבר שהיתה נשמעת לו להראות עד היכן גדולתו וגובה רוחו לכן בא מלאך והפילו והמן נפל אזדא ליה:

רמז אותיות שלפני אותיות שבר רא"ק גימט' אש וזה לפני שבר קודם אותיות שבר הוא אש הגאוה הנמשכת כיסוד האש כמ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל וזהו גאון ואחר האש שבר. ולפני כשלון אותיות שקודם אותיות כשלון הם אותיות ירכה"מ גימט' רעה כי דבקתהו הרעה וגבה לבו ולכן יבא אחריו כשלון:

ודע שהרב שיירי כנסת הגדולה סי' תרצ"א כתב דבא מעשה לידו דעשרת לא היה בסוף דפא ופסלה דאע"ג דלדעת רבינו בעל הטורים אין להקחפיד מ"מ כיון דא"ח וההגהה בכם ר"י אומרים שצריך וכ"כ הגהמ"י בשם מהר"ם מי יכנס בספק שלא יצא י"ח אליבא דר"י ומהר"ם וא"ח וההגהה וע"ש שהאריך. ויש להרגיש דאמאי לא כתב דערן בש"ע לא כתבה וכתב דהטור יחיד ואפשר דלא ראה מס' סופרים וכו' ע"ש והני בי תרי לא

נתנו ליאמר חדא דלא ראה מסכת סופרים ח"ו דכל רז לא אנס ליה ועוד דהרי מרן דראה מסכת סופרים והביא בב"י שר"י וא"ח הביאוה ועכ"ז לא כתבה ועוד דהטור אינו יחיד. ועוד יש להרגיש על הרב שיורי כנה"ג דבא למנין ר"י ומהר"ם וא"ח וההגהה והול"ל שגם הסמ"ג ורבינו ירוחם ז"ל כרבוה כאשר יראה הרואה:

וראיתי להרב גנת ורדים ז"ל בא"ח כלל ד' סי' י"ב שחלק על הרב כנה"ג והכשיר המגילה והמעיין יראה שאין ראיותיו מכריחות ויש לפסול המגילה ולתקנה. וכבר תרין אריוותא הרב פרי חדש ז"ל והרב אליה רבה ז"ל הביאו דברי הרב שיירי דפסל מגילה הנז' ושתק"ו יחדיו ומוכח ודאי שהסכימו עמו איכו השתא במותב תלתא כחדא הרב שיורי והרב פר"ח והרב אליה רבא הסכימו דפסולה וכן ראוי להורות:

הלכה ז

צריך למזקפא כמרדיא דלברות כצ"ל וכ"כ בס' מנחת שי: כמרדיא דלברות פירש"י במציעא דף פ"ז מרדיא עץ שרב החובל מנהיג הספינה להרחיקה מן האבנים ומן המכשולות: יש מפרשים שצריך לכתוב הוי"ו גדולה וי"מ צריך להאריך בקריאתה ועבדינן תרוייהו:

תוספות

כמרדיא דלברות. פירש"י והערוך לברות שם הנהר ע"ש ויש מי שפירש לברות ספינות קטנות כמו שאמרו בירושלמי דשקלים ליברנין גדולה ופירושו גאליאון בלע"ז. כמ"ש במעריך. וז"ש הכא כמרדיא דנברות כמו העץ של ספינות קטנות שבו הספן הוא מנהיג הספינה להרחיקה מן המכשול. ומ"ש במציעא דף פ"ז האלהים צריכה וי"ו כמרדיא דלברות ניחא טפי למי שפירש שהויו יכתבנה גדולה ועיין מ"ש בספר מנחת שי:

הלכה ח

חד אמר פותח ורואה וגולל ומברך זה דעת ר"מ בסוף מגילה שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה: וחד אמר כצ"ל והוא סברת ר' יהודה שם ונקט הכא חד אמר וחד אמר משום דאפכי להו כמ"ש שם בש"ס: מה טעם דכתיב ובפתחו ויברך משמע שבירך בעודו פתוח: במה גדלו דכתיב האלהים הגדול גדלו בשם המפורש שהזכיר שם המפורש: רבא אמר בברכה גדלו שבירך על קריאת התורה ואע"ג דאיכא רבוואת' דסברי דברכת התורה מדאורייתא כמ"ש הר' פני משה בראשון בראשו הכא קאי בברכה על קריאת התורה בצבור שתקן עזרא ואנשי כנה"ג כמו שהם תקנו כל הברכות והתפלות: ביחוד וכו' נסחא אחרת היה להם בברכת התורה ביחיד: וגולל ואומר קאי אדלעיל למברך על התורה בצבור לאחריו אליבא דכ"ע גולל תחילה דבלא"ה צריך לגלול בין גברא לגברא כמ"ש

ז"ל: אשר נתן לנו את תורתו תורת אמת וחיי עולם וכו' זוהי נסחת הרמב"ם ורב עמרם גאון ז"ל וכ' הרב פר"ח שהיא נסחא מדוקדקת ועמ"ש אני עני בקונט' טוב עין סי' ו':

תוספות

וגולל ואומר וכו' בקונטרי' כתבתי אליבא דכ"ע גולל תחילה. כ"כ הרמב"ם וכ"כ התוספת דבסוף גולל לר"י כלומר אף לר"י. ומ"ש הרב מהרש"א בחי' הלכות למאי דאפיך אינו מחוור. וקשה על הרב המאירי ז"ל בפסקיו למגילה שכת' זה משם גדולי המחבר' שהוא הרמב"ם ודחאו דהרי מברייתא שלנו מוכח כדברי הרמב"ם וכמו שכתבתי אני עני בברכי יוסף סוף סימן קל"ט על דברי הרב המאירי ע"ש. ומה שכתבתי בקונט' דבלא"ה צריך לגלול וכו' כ"ב הרב נחלת יעקב משם מרן בכ"מ ועתה ראיתי שלא כתב כן מרן בכ"מ ועתה ראיתי שלא כתב כן מרן בכ"מ אלא יהיב טעמא דליכא טרחא ע"ש פי"ב דין ה' ושם מרן מייתי ברייתא דידן ועיין בברכי יוסף ועיין בש"ע סי' קל"ט דין ה' ובהגהה ודוק:

הלכה ט

וכן בנביאים וכי' זו היא ברכה ראשונה קודם ההפטרה: בא"י הבוחר בתורה וכו' כולה חדא ברכה ויש כאן שינויים משאר ברכות וכבר מרן ז"ל בכסף משנה פי"ב עמד בזה והאריך לישב הכל ע"ש וכתב הרב מהרי"ט צהלון סי' ע"ג שאין ראוי שיעשו הפסק אלא יקראו הכל בבת אחת להראות שהכל ברכה אחת ועמ"ש לקמן פי"ד הלכה ד' בס"ד:

הלכה י

ומיד עומד העם ואומרים וכו' זה היה מנהגם שבימיהם היו עונין כאן דברי שבח ומשו"ה יש הפסק בסדורים בין אמת וצדק ובין נאמן אתה: כל פעל ה' למענהו וא"כ יש לעמוד בשבחו יתברך. ורש"י פירש למענהו בשביל קילוסו א"נ לשון עדות וא"כ שבח הקב"ה צריך בעמידה וכן כתב הרב נחלת יעקב דבעדות כתיב ועמדו שני האנשים עיין בדבריו:

תוספות

ובכל מקום שנחלקו שני תנאים וכו' אזלינן בתר מחמיר כ"ש בשבח ותהל' של חי העולמים וכו'. וא"ת והא קי"ל ספיקא דרבנן לקולא וספיקא דאורייתא לחומרא והכא אינו מצוה ולא איסור דאורייתא וי"ל דהכי קאמר אזלינן בתר מחמיר בדבר שהוא מצוה מדאורייתא והכא דהוי שבח ותהלה חשוב יותר ממצוה דאורייתא דהוא שבח לה' יתברך וזהו שאמר כל שכן בשבח ותהלה של חי העולמים וא"ת והא קי"ל ספק ברכות להקל והפירוש האמיתי הוא שלא לברך כמו שהוא הלכה רווחת וי"ל דשאני התם דיש הזכרת ה' ואם אינו חייב באותה ברכה ח"ו נכנס בסוג ברכה שאינה צריכה דיש בו סוג

לא תשא ומשו"ה אזלינן להקל שלא לברך: אבל הכא דין הוא שנחמיר לעמוד לתת כבוד לשמו יתברך:

הלכה יא

ואחר כך חוזר המפטיר לענינו. כלומר אחר שהצבור עמדו ונתנו שבח כמו שאמר בסמוך. אחר כך חוזר המפטיר לענינו ואומר נאמן אתה הוא ה' וכו' וחותם האל הנאמן בכל דבריו. ואפשר לתת טעם לברכה זו במ"ש בזהר הקדוש דישראל יעפי הגלות הולכים לבתי מדרשות וקורין בנביאים ומתנחמים ולכן תקנו ברכה זו על ההפטרה לומר דהקב"ה יקיים הבטחותיו ודבר אחד מדברו אחור לא ישוב ריקם כדי לחזק לב ישראל ולצפות לישועה כי הוא מלך נאמן ורחמן:

הלכה יב

נחם וכו' עתה יש קצת שינוי בברכה: משמח ציון בבניה. זו היא נסחת הראב"ד בהשגות פי"ב מה' תפלה אבל הרמב"ם נסחתו היא בונה ירושלים והראב"ד השיגו עיין בדבריו. וברכה זו כלפי שכינת עוזנו להקים סוכת דוד ועמה יפקין וזהו משמח ציון בבניה:

הלכה יג

שמחנו וכו'. גם בברכה זו יש שינוי הרבה ובפרט בחתימה שאנו חותמין מגן דוד כמו שאמרו בש"ס דילן פ' ערבי פסחים דצלותא מצמיח קרן ישועה דאפטרתא מגן דוד וכתב בס' ארחות חיים הלכות קריאת ס"ת אות ו"א משם הרא"ה בתפלה חותמין מגן אברהם שאנו מזכירין זכות אברהם שבזכותו נתקדש זרעו לדורות ובהפטרה אנו מזכירין מגן דוד שנתבשר על ידי נביא מלכות לדורות:

דרש אפ' פ' רבים אומרים לנפשי ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי כי אז"ל פ' חלק דאמר דוד להקב"ה שיאמרו אלהי דוד וכו' וא"ל שינסהו בדבר שבערוה ויהה ענין ב"ש וחסד ה' שהיתה מותרת דכל היוצא וכו' גט כריתות וכו' כמ"ש פ"ק דכתובות ויצא שלמה מב"ש ואמרו פ' ע"פ ועשיתי לך שם שיאמרו מגן דוד וז"ש רבים וכו' ואתה ה' מג"ן בעדי שיאמרו מגן דוד כבודי דב"ש מותרת ומרים ראשי שיצא שלמה מב"ש ודברי האויבים לעו ודוק כי קצרתי:

הלכה יד

שהשבת קדמה לישראל שהוא מקודש ששת ימי בראשית ואחר שנים שני אלפים תמ"ח נתקדשנו ישראל בתורה והכי אמרו בש"ס דילן במס' ביצה דף ט"ז אטו שבת ישראל מקדשי שבת מקדשא וקיימא: כדכתיב כי ששת ימים וכו' הרי שבת קדש ששת ימי בראשית: ואומר ראו כצ"ל ור"ל נתן לכם את השבת הידועה שהיתה כבר:

דרש ורמז פ' עד אנה מאנתם וכו' ראו כי ה' נתן לכם השבת במ"ש רבינו האר"י זצ"ל במ"ש ע"ה מותר לנוחרו וכו' דביום השבת העולמות נכללים וע"ה פוגם עד האצילות וידוע דראיה הוא באצי' וז"ש עד אנה מאנתם וכו' ראו כי ה' נתן לכם השבת והעולמות נכללים והפגם עד אצי' וזהו ראו:

פרק יד

הלכה א

ולמה אמרו כלן וכו'. אברכות הפטרות דסליק מינייהו קאי שישנו בנותן טעם במספר במפקד הברכות ואמר שהם ז' ברכות נגד ז' עולים על כן מברך המפטיר ז' ברכות. על התורה שקורא קודם ההפטרה שתים א' לפניה וא' לאחריה. וברכה א' קודם ההפטרה הם ג' ברכות וד' ברכות אחר ההפטרה הם ז' כנגד ז' עולים: וכן אתה אומר כ"ב פסוקים וכו' וא' כנגד החזן וכו' אבל בש"ס דילן מס' מגילה דף כ"ג אמרינן דהמפטיר לא יפחות מכ"א פסוקים כנגד ז' עולים ואין זכר לחזן:

תוספות

כנגד ז' קוראים. וא"ת בי"ט יהיו ה' ברכות נגד ה' עולין. וי"ל דבשביל שבת תקנו ז' ברכות ואיידי דשבת גם בי"ט וביה"כ או' ז' ברכות. א"נ למ"ד דבי"ט מוסיפין רמזו בזה דיכולין להוסיף בי"ט. א"נ דה' ברכות ההפטרה נגד ה' עולין די"ט. וביה"כ ברכות התורה חשיבי חד דמשום ההפטרה הוא קורא בתורה ומשו"ה חשבינן לחדא:

הלכה ב

בד"א דבעינן כ"ב פסוקים למפטיר בשלא תרגמו ולא דרשו אבל אם יש מתורגמן מותר לפחות מכ"א פסוקים והכי אמרינן במגילה דף כ"ג דכשיש תורגמן פוסק משום טורח צבור וה"ה כשדרשו:

תוספות

מפטיר שלשה או חמשה או ששה. וא"ת נימא אבל תרגמו ודרשו פוחת ואפי' שלשה דיו ואמאי אצטריך שלשה או חמשה או ששה. ותו דבמגילה אמרו אמר רב שמואל בר אבא זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן וכי הוה קרינן עשרה פסוקים הוה אמר לן אפסיקו ואוקמה בשיש תורגמן אלמא עשרה פסוקים הוו קרו קמיה דרבי יוחנן כשהיה תורגמן ור' יוחנן עצמו כי קרו עשרה פסוקים הוה אמר אפסיקו ואיך קתני ברייתא שלנו שלשה וי"ל דסברה ברייתא דידן דכי מדלית תקנתא דכ"ב פסוקים לאו דוקא עשרה ואפי' פחות. והיה אפשר לומר דהיכא דקרו בחול ומפטירין כגון בט"ב דקרו ג' ילמוד ג'

פסוקים מהפטרה כנגד העולים בדאיכא מתרגם או דורש. ובי"ט חמשה כנגד העולים. וביום הכפורים ששה. וה"ה ביום שבת שבעה פסוקים. והיינו דקתני שלשה או חמשה או ששה. א"נ בהפטרה של שבת מיירי וקתני ג' ה' ששה שיקרא כנגד מספר זה שיש בו עולים באיזה ימים. א"נ הכי קאמר שיקרא ט' פסוקים נגד ג' עולים. או ט"ו כנגד ה' עולים או י"ח כנגד ששה עולים והא דקאמר ג' או ה' או ששה אינו ר"ל פסוקים אלא כנגד שלשה עולים או ה' עולים או ו' עולים ובזה מתישב קצת דר' יוחנן קרו קמיה עשרה והוה אמר אפסיקו דהוא כנגד ג' עולים:

הלכה ג

ובמגילת אסתר ובקהלת. הכי גריס בס' האגודה: על מקרא מגילה ואעפ"י שכתוב' בין הכתובים פירוש אעפ"י שתקנו ברכה בקריא' כתובים בדבסמוך והמגילות הם כתובים צריך לברך על המגילות ברכה מיוחדת על מקרא מגלה:

תוספות

על מקרא מגילה. וא"ת אמאי לא סגי בברכת הכתובים שאומר בסמוך בבריתא הלכה ד' שמברך אקב"ו לקרות בכתבי הקדש. ואפשר לישב דרות נשאת לאבצן והוא בעז מהשופטים וכתבה שמואל הנביא והיא עדות יחוסו של דוד הע"ה וכתב בקלח טוב דעל זה אמר דהע"ה הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי ולכן שפרא מילתא לברך על רות על מקרא מגילה לכבוד דהע"ה שאמר במגילת ספר כתוב עלי ר"ל מגלת רות. וגם כי היא קדמה לנביאים וכתובים דאבצן בזמן השופטים. ועיין מ"ש אני עני בפ' זה בשמחת הרגל רות ובקונטריס יוסף תהלות בס"ד. וגם באסתר כתב רבינו האר"י זצ"ל שיש סוד בברכת על מקרא מגלה ע"ש. ומאחד דברות ואסתר נכון לברך על מקרא מגלה לא פלוג ותקנו על המגילות על מקרא מגילה:

וכתב הרב נחלת יעקב דבריתא שלנו זאת אומרת כשהמגילות כתובות בקלף ונגללין כמו שעשו בזמניהם אז תקנו לברך עליהם ואנן בדידן שקורין שאר המגילוה בחומשים אין מברכין עליהן:

הלכה ד

הקורא בכתובים צ"ל בא"י אמ"ה אקב"ו וכו' אפשר דברכה זו נתקנה כשקורא בכתובים שצבור יתכן דהכי תקין אף אם קורא בכתובים ביחיד והן היום ברוכי לא מברכינן בכתובי' ובמגילות כמו שכתבנו בסמוך בתוספות:

תוספות

הקורא בכתובים וכו'. דוקא בזמנם שהיו כתובים בקלף בגליון כמ"ש בסמוך. ונראה

דאם המצא ימצא ספר כתו"בים באמצבע על הקלף ונגללין אפי' אם יקרא בצבור לא יברך דכבר נתבטלו ברכות אלו וזה מיעוטא דמיעוטא דלא שכיח:

ולפי בריתא זו נראה דמה ששנינו בפרקא דלעיל הלכה ט' וכן בנביאים אומרים אשר בחר בנביאים טובים וכו' וכתבתי אני עני לעיל דקאי בברכת ההפטרה וכ"כ הרב נחלת יעקב. לפי זה אפשר דבריתא שלנו סוברת דברכה זו ראשונה מברך גם כשקורא בנביאים דכיון דתקנו למגילות ולכתובים מסתמא גם לנביאים תקנו וכשקורין הפטרה תקנו גם כן ברכות לאחריה:

ועדיין צריכין אנו למודעי מ"ט במגילות וכתובים תקנו לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו ובנביאים לא תקון בברכה אשר קב"ו. ואפשר דכיון דהפטרה נתקנה בזמן דגזרו שלא יקראו בתורה ותקנו שיקראו הפטרה מענין הפ' כמו שכתבו ז"ל והוא לעגמת נפש דאינן יכולין לקרות בתורה לא רצו לתקן אשר קדשנו במצותיו וציונו דיש במשמע דה' ל"ו ציוה דלא יקראו בתורה אלא יפטירו בשפה וח"ו מפה העליון לא תצא הרעות והן בעון חוללנ"ו ועונותנו הטו אלה ולכן תקנו אשר בחר בנביאים טובים. ונמשך מזה דגם בקריאת נביאים לפי מ"ש דהיו מברכין כמו הכתובים לא שיני נסח ברכת הפטרה וגם על קריאת הנביאים מברך אשר בחר בנביאים טובים כמו ברכת ההפטרה:

הלכה ה

להזכיר כי זמן. פליגי רביואתא אי גם ביום אומרים זמן ונהרא נהרא ופשטיה: כנגד עלבונם של תורה וכו' פירש הרב נחלת יעקב שלא נתקנה על קריאת המגילה אלא על הנס וכמ"ש הר"ן ז"ל דלהכי פותחת בברוך אעפ"י שהיא סמוכה לחברתה דקריאת המגילה לא מפסקא:

תוספות

הרב את ריבנו וכו'. מנהגנו לומר ה' לשונות ומנן בב"י סי' תרצ"ב פירשם באורך ע"ש ובא"ח ה' מגילה אות ד' כתב כנגד ה' תשועות שעשה ה' לנו מעמלק הרב את ריבנו ע"י יהושע והדן ע"י גדעון והנוקם ע"י שאול והנפרע ע"י דוד והמשלם ע"י מרדכי ואסתר ובאבודרהם כתב קצת בסגנון אחר ע"ש ורבינו האר"י צ"ל גלה סודו שהם כנגד גבורות או"א ז"א לאה ורחל ע"ש סידן באורך. ומור"ם ז"ל בהגה כתב דאין לברך ברכה זו אלא בצבור וכ"כ ארחות חיים משם הירושלמי וכמה פוסקים כתבו שיברך ביחיד וכ"כ הרדב"ז בתשובה סי' תרס"ה דפוס ויניציא דק"ק דלא זכר ירושלמי שהזכיר א"ח. ומר"ן בש"ע סתם. ובלשונות הללו של ברכה זו האריכו האחרונים בסדר ובעיון וכבר

הרב אליהו רבא סימן תרצ"ב הביא דבריהם והאריך על דבריהם ע"ש באורך ועיין מ"ש בעניותנו בברכי יוסף סי' תרצ"א:

הלכה ו

ועוד אמרו וכו' אין כן מנהגנו:

ברוך מרדכי וכו' מנהגנו לומר קצת בסגנון אחר ולשון בריתא שלנו כדברי הירוש' פרק בני העיד ע"ש: חרבונה כתבי גורי האר"י ז"ל שהוא גימטריא פינחס אליהו עם הכולל:

תוספות

ברוך מרדכי וכו'. כתב בס' ארחות חיים הל' מגילה אות ל"א וז"ל תנן במס' סופרים אמר ר' פנחס וצריך שיאמר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עכו"ם ברוכים היהודים וחרבונא זכור לטוב ואנו לא נהננו כן עכ"ל והטור סימן תר"ץ הביא נסח זה בשינוי כל דהוא בשם הירושלמי. ונסחתנו בירושלמי ובבריתא שלנו דמסכת סופרים אינו כמ"ש הטור וארחות חיים והיו עיניך רואות. ומנהגנו לומר כנסח הטור וא"ח רק שאומרים ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל וכן הביא הנסח רבינו האר"י זצ"ל ופירש ע"ד האמת. ומ"כ למז"ה מהר"א אזולאי ז"ל בכ"י שצ"ל ארורה ושתי וזרש. ורבי' ירוחם כתב כמו נסח הטו רוא"ח וכתב זה פשוט בירושלמי דמגילה ע"ש בסוף נתיב י':

הלכה ז

כי הוי מטי ר' יוחנן להדין פסוקא וכו' נבוכדנצר רשיעא שחיק טמיא כצ"ל: למזג לטבא טבתיה ולבוש בישתיה. הקדיש ב"ה משלם לצדיק טוב כצדקתו ולרשע רע כרשעתו. שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב:

דרש אפשר רשם שאמרו שפתותיו דובבות קאמר גם כשמזכירים הצדיק אחר פטירתו לטובה מוסיפים הארה בנשמתי והיינו דאמרינן דכשמזכיר צדיק אומר זכרונו לברכה לחיי העוה"ב דבזה מוסיפים כח ותוספת הארה בנשמתו כל קבל דנא כשמזכירים רשע ואומרים שחיקומחי' מכניעין הסט"א והקליפה שמשם שורשו על דרך שכתבנו בעניותנו במאמר רז"ל שהביא רבינו בעל הרקח סימן רל"ד אמר הקדוש ב"ה בני בזמן שאתם קוראים פרשת עמלק מעלה אני עליכם כאלו מחיתם שמו. גם אמרו בתנחומא פרשת תצא אמר הקדוש ברוך הוא תהיו אתם מזכירים שמו למטה ואני מוחה אותו מלמעלה וכו' ע"ש וכתבנו דכשמזכירין גנותו ושעתיד לימחה זכרו מכניעין הקליפה שלו על דרך שכתב רבינו האר"י זצ"ל בכונת עלינו לשבח כי במה שאנו אומרים שהם

משתחוים להבל וריק בזה נכנעים הקליפות. ולכן היה אומר ר' יוחנן נבוכדנצר רשיעא שחיק טמיא להכניע הקליפה שלו:

ויש סוג אחר והוא מ"ש רז"ל ושם רשעים ירקב יעלה רקבובית בשמותם דלא מסקינן בשמיהו. והוא שכתב הרב עיר וקדיש מהר"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש בפסקת מתחלה עע"ז דכשם שאמרו דאם אומרים שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר כן כשמספרים בגנותו מצטער ויש לו כפרה ולזה שנינן ג' מלכים אין להם חלק לעוה"ב כי בספור זה וכיוצא הו"ל כפרה זהו תורף דבריו ז"ל וזהו סוג אחר במש"ה ושם רשעים ירקב דאינם מזכירין שמם ולא גנותם כדי שלא יהיה להם כפרה:

הלכה ח

המפטיר בנביא הוא פורס על שמע וכו' הכי תנן פ' הקורא עומד ובבריתא שלנו מפרש באיזו שמע בשמע של ס"ת שאומר פ' שמע ישראל לבד כמ"ש לקמן הלכה ט'. ובגמ' מפרש דהט' דמפטיר פורס משום כבוד פירש רש"י הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו וחד אמר משום אנצויי שלא יבא לידי מחלקת לומר אני מפטיר ואתה תעבור לתיבה: היכא פתח השתא מפרש ואזיל איזהו שמע של ס"ת ומפרש מה שנהגו אז לומר קודם קריאת ס"ת:

תוספות

באיזו שמע אמרו בשמע של ס"ת. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל גמרא דהכא לא ס"ל כפירש"י ז"ל דמגילה וכמ"ש הטור סימן ס"ט דפורס על שמע היינו שאומר ברכו וברכה ראשונה של שמע אלא דגמ' דהכא ס"ל דפורס את שמע היינו שמע של ס"ת שהיו רגילין לומר קודם קריאת התורה פ' שמע ישראל ולקמן בהלכה י"ד איתא בשם יש אומרים דפורס את שמע כמו שפירש"י ז"ל עכ"ל. וק"ק דבריתא שלנו לו לבד הפך פירש"י ז"ל אלא הוא הפך המשנה שלימה שלנו דקתני המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה והרי המשנה עצמה מכרזת ואומרת כפירוש רש"י ז"ל דהא קתני הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה ובכל מקום דקתני מתניתין ומתניתא עובר לפני התיבה היינו ש"ץ וא"כ מזה מוכרח דפורס על שמע היינו כמו שפירש"י וזה פשוט. ובריתא שלנו חולקת על המשנה לפום ריהטא:

והנה רש"י פירש המפטיר בנביא מי שרגיל להפטיר בנביא תקנו חכמים שיהא פורס את שמע הוא עובר לפני התיבה להוציא את הצבור בקדושה שבתפלה עכ"ל וכן כתב רבינו עובדיה ז"ל ומשמע דבזמנם היה אחד רגיל להפטיר תמיד. ובזמנם המפטיר לא היה דבר של כבוד. ועתה נתחלפו הדברים לכך לא הביאו הפוסקים דין זה זולת הטור

שהביאו בסימן רפ"ד. והרב נחלת יעקב לעיל פרק יו"ד הלכה ז' כתב דכל הפוסקים השמיטו משנה זו מפני שסברי דפירוש המשנה כבריתא שלנו דפורס על שמע הוא שמע דס"ת ועתה אין נוהגים לומר שמע בס"ת. וכבר אני עני כתבתי על דבריו שם בס"ד. ועתה אני בעניי מוסיף דודאי אין הפוסקים מפרשים המשנה כבריתא שלנו דהוא שמע דס"ת דמשנתנו היא הפך בריתא שלנו דקתני ואינו עובר לפני התיבה דזה הוא כפי' רש"י ורבינו עובדיה ז"ל וכמש"ל ובודאי הפוסקים מפרשים סתם משנה כרש"י ורבינו עובדיה ז"ל ולא כבריתא דידן דפליגא על המשנה כדבר האמור:

הלכה ט

מיד נכנס המפטיר וכו' כל זה היה מנהגם. ואין אנו נוהגים כן וכעת לא ראיתי בפוסקים ששום אחד זכר מנהג זה. ולא שמענו שיש איזה עיר שנוהגים לכל הדברות ולכל האמורות שבברייתא שלנו קודם קריאת התורה:

הלכה י

חוזר ואומר אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו כנגד כצ"ל וכל השאר יתר וכן כתב הרב נחלת יעקב: כנגד שלשה אבות. אפשר לרמוז אחד אלהינו נגד אברהם אבינו ע"ה שהוא הודיע אלהותו ואחדותו. גדול אדונינו נגד יצחק אע"ה שבענין העקידה נתפרסם שהכל עבדיו ומחויבים לקיים גזרותיו. קדיש ונורא שמו נגד יעקב אע"ה דכתיב ישעיה סי' כ"ט בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו: וי"א כנגד שלש קדושות. אפשר לרמוז כי הנה יונתן תרגם קדיש בשמי מרומא עילאה קדיש על ארעא עובד גבורתי' קדיש לעלם ולעלמי עלמיא וזה ירמוז אחד אלהינו קדיש בשמי מרומא עילאה והיא יחיד ואלוה כל נברא. גדול אדונינו קדיש על ארעא עובד גבורתיה וכמצבייה עביד וניכר גדולתו שהוא אדון ורבון כל המעשים קדוש ונורא שמו שהוא חי וקיים ה' מלך עולם ועד קדיש לעלם ולעלמי עלמיא:

הלכה יא

צדקתך וכו' פי' ועוד יאמרו צדקתך וכו' והנמשך: ובאלו יחודין ג' מי כמוך ה' שמך ה' זכרך. שנאמר גדלו לה' אתי כצ"ל כ"כ הרב נחלת יעקב ופירש שמגביה התורה ומביא ראיה שנאמר גדלו כלומר שיגביה התורה ע"ש. ולי הדל נראה שמביא ראיה שיש ליחדו ולהזכיר גדולתו בצבור שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו והאמת דטפי ניחא הגירסא שהביא שם ביחודין ג' ובגדלו ר"ל שיגביה התורה ביחודין ג' וכשאומר גדלו לה':

סוד בה' תתהלל יחוד קב"ה ושכינתיה. תת תפארת הלל גי' אדני נפשי סוד רחל מ' ישמעו ענוים סוד לאה וישמחו. גדלו לה' סוד גדלות. את ס' י' בסוד אחותי בת אבי. ונרוממה שם ו' מ' ת"ת יחדו ביחודא שלים וא"ש ההי"ב:

הלכה יב

ועוד צריך. כלומר עוד צריך לומר על הכל וכו'. ואפשר לכמה הכל ה' כל מ' ה' כל יסוד ליחדם והרמז ה' כל אותיות כלה והם ב' ספירות יסוד מ' ואומר שמנה לשונות של שבח ויסוד מ' הם עשר. ולכוין להשפיע מח' ספירות שעליהם. ולכן יסוד נקרא כל שהוא כלול. ומ' נקראה כלה כלולה מאורות העליונים וא"ש ההי"ב:

הלכה יג

ואומר ארד אלהינו. אפשר לרמוז יחוד קבה"ו גדול אדונינו. בסוד גדלות ראשון קדוש ונורא שמו גדלות שני בסוד קדש: וחוזר וכופלו בסוד אור פנימי ואור מקיף ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי כי"ר:

הלכה יד

מיד גולל ס"ת שמנהגם להגביה הס"ת קודם קריאה ועיין סי' קל"ד: לכסות ראשי הקרואים הרב נחלת יעקב כתב משם נ"א שהוא מלשון תכסו על השה ר"ל למנות העולים לתורה שאין כבוד להיות התורה יחידה ומשו"ה נותן המפטיר לחזן הכנסה והמפטיר עומד אצלו שלא תהי' התורה יחידה: וי"א פורס על שמע חוזר על מ"ש בהלכה ח' באיזה שמע וכו' די"א דפורס שמע הוא שאומר יוצר אור וכו': וטעם לדבר דהמפטיר פורס על שמע דהוא אומר על התורה ועל העבודה ועבודה זו תפלה:

תוספות

שמצוה לכל האנשים והנשים לראות הכתב. מהכא משמע קצת דהנשים מצוה להן לשמוע קריאת התורה. וכן מפורש לקמן פ' י"ח דקתני בהלכה ד' שהנשים חייבות לשמוע קריאת ס"ת כאנשים ובברכי יוסף סי' רפ"ב הבאתי משם הרב המאירי ז"ל שהם פטורות וכן פשטה הוראה שאין הנשים חייבות ורובא דרובא אין הולכות לבית הכנסת וע"ש בברכי יוסף:

לראות הכתב רבינו האר"י זצ"ל היה מסתכל הטב באותיות עד שהיה מכיר' לקרותם שנמשך אור גדול אל האדם בהסתכלות באותיות ס"ת ע"ש בספר הכונות להאר"י זצ"ל ובספר פרי עץ חיים הנדפס מחדש:

ולכרוע. כן כתב הרמב"ן ז"ל בביאורו עה"ת פ' תבא וכן פסק מרן בש"ע סי' קל"ד ואני עני שם בברכי יוסף הנה הבאתי דברי ריא"ז ז"ל שכתב בשלטי הגבורים פ"ק דקדושין

דלא נמצא בכל התורה שמשתחוין לס"ת ותשובת מהר"י קשטרו ז"ל בזה. ומן האר"ש ההיא יצא אשו"ר הכורע נגד הס"ת סמוך לכתב:

ולומר וזאת התורה. הרב כנה"ג בתשו' א"ח ח"ב סי' נ"א כתב כי הן בעודנו בתוך אמת ויציב קודם שירה חדשה אמור יאמר וזאת התורה לפני ס"ת. ואני בעניי כתבתי בקונטריס חיים שאל ח"א סי' ס"א דבתוך אמת ויציב קודם שירה חדשה לא יאמר בפיו וזאת התורה אלא יסתכל בס"ת ויהרהר בלבו פ' וזאת התורה ע"ש:

והוא חוזר התורה לכסות ראשי הקרואים. בקונט' כתבתי פירוש משם הרב נחלת יעקב אמנם לא נחה דעתי הקצרה ומאחר כי עינינו הרואות כי הבריתות האלו יש בהם כמה וכמה טעיות יותר נראה דצ"ל והוא חוזר התורה למנות הקרואים:

הלכה טו

אבל אינו פורס על שמע. דכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן: פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים כצ"ל פירש"י ז"ל פוחח תרגום של יחף. אבל אינו קורא בתורה פירש"י מפני כבוד צבור:

תוספות

קטן וכו' ואינו נושא את כפיו. מרן בש"ע סי' קכ"ח דין ל"ד פסק קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו בפ"ע כלל וכתב הרב מגן אברהם ז"ל ס"ק מ"ח וז"ל שלא הביא שתי שערות משמע אפי' הוא בן י"ג אסור ולכן צריך לדקדק בדבר שלא יבא לידי ברכה לבטלה עכ"ל. ולפום ריהטא דבריו קשים דמאי ברכה לבטלה איכא הרי קטן עם גדולים יכול לישא את כפיו כמ"ש שם מרן בדין זה ומשמ' ודאי דמברך וכ"כ הרב מג"א עצמו סמוך לזה ס"ק מ"ט על מ"ש מרן אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך כתב וז"ל ללמוד ולהתחנך ורשאי לברך כמ"ש סי' רט"ו עכ"ל הרב מגן אברהם ומאחר שכן מאי קאמר בסמוך שלא יבא לידי ברכה לבטלה ועיין ע"ש הרדב"ז בתשובה דפוס ויניציא סי' תקס"ה:

שוב ראיתי להרב אליה רבא ז"ל שם ס"ק נ"ח שהביא דברי הרב מגן אברהם הנז' וכתב עליו וז"ל ולא ידעתי מאי ברכה לבטלה בזה דקטן מברך על כל מצות אף שאינו מצווה אלא נ"ל דכל שהוא בן י"ג סמכינן על הרוב ואמרינן דמסתמא הביא שתי שערות וכו' עכ"ל והו"ל להקשות ממ"ש הוא עצמו תכף אחר זה. אמנם נראה שכונת הרב מגן אברהם ז"ל דכיון דתקון רבנן שלא ישא את כפיו בפ"ע עד שיביא שתי שערות. זה שלא הביא שתי שערות ל"ו נש"א לשוא ועבר אתקנת רז"ל וגרע טפי מקטן שמקיים מצוה ומברך

שאותו מקיים דברי רז"ל שאמרו חנוך לנער וזה שלא הביא שתי שערות עבר אדרבנן ולא למצוה תחשב וא"כ ברכתו ברכה לבטלה:

ברם לדינא נראה לדעתי הקצרה דכל שיש לו י"ג שנה אזלינן בתר רובא דמביאין שתי שערות בי"ג ויכול לישא כפיו בפ"ע. וכן המנהג דכל שהוא בר תליסר מוציא אחרים ידי חובתן דמסתמא הביא שתי שערות כאדם שעמדו שערותי"ו והיו תוצאותי"ו לאיש ידי חובותיו וככל אשר דיבר הרב אליה רבא ז"ל ומכ"ש דקטן שאינו נושא כפיו בפ"ע היינו מפני כבוד הצבור. ועיין מ"ש הרב מגן אברהם ז"ל ריש סי' ער"א ובס' אליה רבא שם:

פוחח הנראין כרעיו או בגדיו פרומים. רש"י ז"ל במגילה דף כ"ד כתב וז"ל במסכת סופרים מפרש כל שכרעיו נראין ערום ויחף מתרגם ערטילאי ופחח עכ"ל והתוס' כתבו עליו וליתא דתרגום דפחח הוא תרגום של ערום וכן פירש רב אלפס דפחח זהו לבוש בגדים קרועים עכ"ל. וכוונתם דאין נסחת התרגום כמ"ש רש"י ז"ל אלא נסחת התרגום פחח ויחף וא"כ פחח הוא תרגום של ערום וכ"כ רבינו נתן בערוך ורבינו עובדיא ז"ל. ולפ"ז מאי דקתני בבריתא דידן פוחח הנראין כרעיו או בגדיו פרומים יש לפרש דנראין כרעיו או בגדיו פרומים שניהם פי' פוחח ועיין בסמוך:

אבל לא בראשו מגילה וכו'. מרן בב"י סי' צ"א הביא בריתא שלנו וכתב נראה שהוא מחלקת אם מותר לברך בגלוי הראש או אסור וכיון דרבינו ירוחם פסק כמ"ד דאסור הכי נקיטינן עכ"ל ושם הביא מרן בריתא שלנו כמו שהגהתי ויש להרגיש על הרב נחלת יעקב שכתב וז"ל פותח ובמגילה גרסינן פוחח וכו' ע"ש דאמאי לא הגיה ברייתא דידן דצ"ל פוחח כיון דבמשנה ובמפרשים ופוסקים הוא פוחח ומה גם דמרן בבית יוסף הבי אנסח בריתא שלנו כן:

ולענין להוציא אזכרה בראש מגולה מרן בבית יוסף פסק דנקיט כן לאיסורא ואעפ"י שבש"ע לא כתבו בסתם אלא בשם יש מי שאומר נכון הדבר ליזהר ואני בעניי עמדתי על דברי האחרונים בזה באורך בברכי יוסף ומחב"ר סי' ב' בס"ד:

הלכה טז

סומא פורס וכו' דהגם שהוא אינו רואה מ"מ יש לו הנאה במה שאחרים רואים את המאורות ומטי ליה הנאה דאחרים מורים לו הדרך: ר' יהודה או' כל שלא ראה וכו' דלית ליה הך סברא:

תוספות

סומא רוב הפוסקים פסקו כרבנן אבל רבינו ירוחם פסק כר' יהודה:

ודע דאפילו לר' יהודה הסברא והדעת נותן דלא פטרו ר' יהודה אלא ממצות עשה אבל במצוה לא תעשה חייב אפי' לר' יהודה. אמנם מדברי רבינו ישעיה הראשון ז"ל מטראני בס' המכריע סי' ע"ח משמע דפטור סומא לר' יהודה פטור גם מלאוין ועיין מה שכתבתי אני הדל בברכי יוסף ומחב"ר סי' ג"ן ובקונטריס פתח עינים על עין יעקב בקמא על דף פ"ז ומשם בארי"ה בס"ד:

הלכה יז

קטז שאמרו עד שלש עשרה שנה משם ולמעלה פורס את שמע כצ"ל וכן הוא בס' האגודה: עד שיהיה בן עשרים ובעל זקן או או קתני והיינו ש"ץ בקביעות אבל כל שהביא שתי שערות יכול להיות ש"ץ עראי ולישא כפיו בפני עצמו דרך עראי ועמש"ל בתוס' ה' ט"ו:

תוספות

עד שלש עשרה שנה. רש"י בנזיר ורבינו עובדיה כתבו דילפינן מלוי ומהר"ם ן' חביב ז"ל בתוספת יה"כ דף י"ו כתב חפשתי לדעת מנ"ל לרז"ל דאינו נקרא איש עד י"ג שנה ויום אחד ומצאתי בשו"ת מהר"י סג"ל סי' נ"א שהביא אסמכתא ומסיק דהוא הל"מ וכו' ע"ש גם הרב כנה"ג ז"ל בא"ח סי' נ"ה הביא תשובת מהרי"ל הנז'. ונעלם מעיני כבוד חכמתם דהני מילי הן הן הדברים היוצאים מפה קדוש חד מרבוואתא קמאי הוא הרא"ש ז"ל בתשובה ריש כלל י"ו שכת בבפשיטות דהא די"ג שנה ויום אחד הוא הל"מ ונכלל במ"ש שעורין הל"מ ע"ש. אמנם מדברי רש"י בפי' לאבות ונזיר דף כ"ט ורבינו עובדיה שם והרב ארחות חיים ז"ל נראה דסבירא להו דזה אינו בכלל שעורין הלכה למשה מסיני דהם ילפי מלוי שנקרא איש והיה בן שלש עשרה שנה ובא"ח הביא רמזים אחרים ע"ש:

הלכה יח

חוץ מחש"ו דלאו בני דעה נינהו ולא מחייבי וכל שאינו מחייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח: א"ר לוי וכ' צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום בריש מגילה היא מומרת ר' יהושע בן לוי אך מייתי קרא אלהי אקרא יומם וכו' ואח"כ א"ר חלבי אמר עולא ביראה חייב אדם לקרוא המגילה וכו' ומייתי האי קרא למען יזמרך וכו':

לפיכך נהגו לקרותה וכו' כיון דדרשינן מהאי קרא דצריך לחזור ולקרותה היה מנהגם לקרות המגילה בשתי שבתות קודם פורים במוצאי שבת אחר ר"ח אדר:

ר' מאיר הי' עובר בבית הכנסת ושמע שקראו חצי המגילה ואמר להם אמאי פסקו בחצי וא"ל משום יזמרך שקורים החצי במ"ש שיבא והניחם:

בשיר השירים וכו' כך נהגו לקרות שיר השירים ורות חצי ללילה א' וחציו לילה ב' בי"ט של פסח ועצרת וי"א במוצאי שבת שלפניהם כדמפרש ואזיל:

תוספות

ר' יהודה מכשיר בקטן. אמרו במגילה דף ך' ע"א אמר ר' יהודה קטן הייתי וקריתיה למעלה מר' טרפון והזקנים בלוד. וא"ל אין מביאין ראיה מן הקטן. ובברכי יוסף ח"מ סי' ל"ה כתבתי שהקשה לי הרב המו' כמהר"ר אברהם ישראל ז"ל דקי"ל דבמידי דרבנן נאמן להעי' בגודלו מה שראה בקטנו ושם תירצתי בעניותי דאינו עדות שלם דאיכא לספוקי דאיברא דקראה אמנם אפשר שלא יצאו י"ח וקראום אח"ך. ועוד תירצתי ביעיר אזן בעין זוכר מערכת אלף אות צ"ו דשאני מגילה דהוא דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה. ושם כתבתי דמה שתירצתי בברכי יוסף הוא דחוק וכן האמת דדחיקא מילתא דכיון דהוא העיד דקראה לפני רבי טרפון והזקנים בלוד ומוכח דהיה פומבי גדול אמאי הניחוהו לקרות אם אינן יוצאין י"ח וצריכים לקרות פעם אחרת ועוד דכיון דהיה בפומבי אם היו קורין. פעם אחרת על הרוב שהיו אומרים כן שם דיקראו והיה מרגיש ר' יהודה והיה מעיד מה ששמע או לא היה מעיד כלל. ועוד כתבתי קצת בזה שם בקונטריס עין זוכר מערכת חוף אות ח':

מנהג מבטל הלכה. עמ"ש אני בעניי בקונטריס עין זוכר ומערכת מ"ם אות י"ט בס"ד ומשם באר"ה:

הלכה יט

חייב במגילה לקרותה ביום והיא מצות עשה מדרבנן ודברי קבלה כדברי תורה: שנאמר ביום אשר שברו אלמא הישועה ביום:

ותנן כל היום כשר לקריאת המגילה. כן צריך להיות:

תוספות

כך חייב במגילה. הקשה הרב נחלת יעקב דיהא תני לה בהלכה י"ח דחייב לקרות המגילה בלינה וביום ותרתי למה לי. ותירץ דבהלכה י"ח קתני ולשנותם ביום ואפשר לטעות כדטעו תלמידי ריב"ל דסברי לשנותה ללמוד משנה דירה ביממא וכו' והשיב ריב"ל כמ"ד אעבור פרשה זו ואשנה וה"נ איכא למטעי דהא דקאמר ולשנותה היינו ללמוד משנה דידה להכי קתני להדיא חייב אדם לקרות המגילה והביא ראיה מדקתני כל היום כשר לקריאת המגילה מוכח דחייב לקרות המגילה ביום עכ"ל. ואגב שטפיה כתב טעו תלמידי ריב"ל והשיב ריב"ל ולשון הש"ס דף ד' כך הוא סבור מינה למקרייה בליליא ולמיתני מתניתין דידה ביממא א"ל ר' ירמיה לדידי מפרשא לי מיניה דר' חייא

כגון דאמרי אינשי אעבו רפרשה דא ואתנייה ופירש"י סבור מינה בני הישיבה ששמעו שמועה זו בלשון הקדש ולשנותה ביום היו סבורין דכאי ולשנותה לשון שונה משנה וכו' עכ"ל. הראת לדעת דלא היו תלמידי ריב"ל שטעו וריב"ל לא השיב כמ"ד אעבור פרשה וכו' כמ"ש הרב נחלת יעקב:

ועוד אמרנו נבא העיר על דברי הרב נחלת יעקב שכתב דהביא ראיה בבריתא דידן מדתנן כל היום כשר לקריא' המגילה דמוכח דחייב לקרות המגילה ביום דהנה גם למ"ש דטעו תלמידי ריב"ל והשיב ריב"ל יש להעיר דהנה ריב"ל סוף התנאים ותחילת האמוראים והגם דבסיום המשנה תנן אריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וכו' ראה רבי דברי תלמידו ריב"ל כועס שיח מאמרו המופלא במתן שכרן של צדיקים וקבעו בסוף המשנה ואין ספק כי בימ"ו נסדרה המשנה והיתה שיגר"ת ומשוגר"ת לפום רבנן אם כן תלמידי ריב"ל איך סברו דמ"ש ריב"ל היינו לשנות המשניות והתנן כל היום כשר לקריאת המגילה אלמא צריך לקרותה ביום. ויגס דריב"ל יש לו כח לחלוק עם התנאים. מ"מ הא דכל היום כשר לקריאת המגילה סתמא היא ותני לה גבי הלכתא דדיני וכללי ההלכות ולא יחלוק ריב"ל עלה. וזהו לפי מ"ש הוא דטעו תלמידי ריב"ל והשיב להם ריב"ל. אך לפום קושטא דמילתא דבני הישיבה שמעו שמועה זו והבינו לשנותה למתני מתניתין דידה יקשה יותר איך סברו כן הפך סתם משנה. והיה להם לומר דנראה זה הפך סתם משנה. ור' ירמיה דפירש להם מאי דאמר ולשנותה הול"ל דהכי תנן כל היום כשר לקריאת המגילה. אלא מוכרח דאין ראי' מהמשנה דאיכא למימר דאם אינו קורא בלילה חייב לקרותה ביום ובהכי מיירי התנא דקתני כל היום כשר. אמנם אם קורא המגילה בלילה טפי עדיף לשנות המשניות ביום ולא איירי התנא בזה. ואם כן אזדא ליה מ"ש הרב נחלת יעקב דמייתי בבריתא שלנו ראיה דחייב לקרותה ביום ולא למתני מתניתין דידה דאי מהא לא איריא. ותו לא צריך ראיות לפרש מ"ש ולשנותה. ותיסגי לומר דקבלו דכך פירוש הדברים:

אמנם נראה דבריתא זו שלנו אתא לאשמועינן דעיקר מצות קריאה הוא ביום. והיינו דקתני וכשם שקורין בתורה ומפטיר בנביא ביום. כלומר דבחגים ומועדים ביום קורין בתורה בענינו של יום ומפטיר בנביא מהענין. כן בפורים מסתברא דעיקר קריאת המגילה ביום שנאמר ביום אשר שברו ונותן השבח יומא דהלולא. ומייתי מדהנן כל היום וכו' אלמא עיקר קריאתה ביום. ולדברי ר"י ודעמיה דמברך זמן גם ביום שעיקר קריאתה ביום טובא אשמועינן. וגם לדידן דלא אמרינן זמן ביום אשמועינן דעיקר קריאתה ביום להזדרז ולכוין ביום יותר:

הלכה כ

תפלה שבלתה אין עושין אותה מזוזה דקדושה תפילין חמורה שיש בהן ד' פרשיות. ומזוזה שבנתה עושין אותה תפילין דמעלין בקדש והוא הדין דמס"ת אין עושין מזוזה כמ"ש בשבת דף ע"ט:

פרק טו

הלכה א

נכתבות אלא אשורית דכתיב והיו הדברים בהויתן יהו: לא התירו שיכתבו אלא יונית כצ"ל ומפרש בגמרא דכתיב יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם. יפיותו של יפת שהוא לשון יוני ישכון באהלי שם:

הלכה ב

אע"פ וכו' הרב נחלת יעקב הגיה בריתא שלנו שצ"ל אף על פי שאמר רשב"ג אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית מודה לחכמים שמצילין אותן מפני הדליקה שאמר רבי מעשה ברשב"ג שהיה עומד וכו' ומדאמר ליה לשקע תחת הנדבך לגונזו ש"מ דטעונין גניזה הגם שהיה כתוב תרגום ולא אשורית וממילא דמצילין מפני הדליקה: ועוד דתנינן כל כתבי הקדש וכו' וזהו ראיה אחרת דמודה רשב"ג לחכמים דמצילין מדקתני אף על פי שכתובין בכל לשון על כרחין דאתיא כרשב"ג. ועפ"ז מיושבת הלכה זו כשיטת הירושלמי. אבל בבבלי פליגי ריש פ' כל כתבי אליבא דרשב"ג אי מצילין מפני הדליקה: ואמר לבנאי כצ"ל: ואעפ"י שכתובין בכל לשון כצ"ל: מפני ביטול בית המדרש פירש"י שהיו דורשים לבעלי בתים ואומרים להן דינין והא עדיפא להו מקריאת כתובים: אעפ"י שיש בתוכן מעות מפני כבוד הספר מותר להציל אפי' מעות שבתיק: למפולש עיין פ' כל כתבי דף קי"ז:

הלכה ג

אלא מן המנחה ולמעלה שאז לא היו רגילין לדרוש וליכא ביטול בית המדרש: שונין ודורשין פירש רש"י ז"ל פ' כל כתבי דף קט"ז ע"ב כגון מדרש שיר השירים וקהלת: צריך דבר פי' לזכור הפסוק מביא ורואה בו: שמסורגלין שנכתבים בשרטוט אפ"ה אסור לקרות בהן:

תוספות

אעפ"י שאמרו אין קורין בכתבי הקדש וכו'. פ' כל כתבי דף קט"ז ע"ב אמאי דתנן ומפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש אמרו בש"ס רב אמר לא שנו אלא בזמן

בה"מ אבל שלא בזמן בה"מ קורין ושמואל אמר אפי' שלא בזמן בית המדרש אין קורין אינו והא נהרדעא אתריה דשמואל הוה ופסקי סדרא בכתובים במנחתא דשבתא וכו' רב אשי אמר לעולם כדאמרן מעיקרא ושמואל כרבי נחמיה דתניא אעפ"י שאמרו כתבי הקדש אין קורין בהן אבל שונין בהן ודורשין בהן וכו' א"ר נחמיה מפני מה אמרו כתבי הקדש אין קורין כדי שיאמרו בכתבי הקדש אין קורין וכ"ש בשטרי הדיוטות: ופירש"י ז"ל וז"ל ושמואל דאמר אפי' לאחר אכילה אין קורין כר' נחמיה אמרה למילתיה דלית טעמא דאין קורין משום ביטול אלא כדי שיאמרו ק"ו לשטרי הדיוטות ומיהו שמואל הנהיג במקומו כדברי חכמים דמתני' דאמרי טעמא משום ביטול הלכך לאחר אכילה דליכא דרשא קורין עכ"ל. ובאמת שהדבר קשה אם שמואל סבר כדברי חכמים ועביד עובדא בהנדרעא כותיהי אמאי פליג על רב דאפי' שלא בזמן בית המדרש אין קורין וקאמר בסתמא כאלו זו היא סברתו. והתוס' כתבו וז"ל ושמואל דאמר כרבי נחמיה ולא פליג אדרבא דשפיר מודה דלמתני' דמפרש טעמא מפני ביטול בית המדרש קורין שלא בזמן בית המדרש אלא בא לומר דר' נחמיה פליג עלה דמתני' עכ"ל. וק' דשמואל סתמא אמר אפי' שלא בזמן בית המדרש אין קורין ומוכח דפליג עליה דרב והול"ל בפירוש דר' נחמיה פליג. ותו דמאי למימרא אטו תנאי שקלת מעלמא ועל מי סמך דיתנבא השומע דזו סברת ר' נחמיא ואינה הלכה:

ואולי אפשר דבהיות הדבר מפורסם דבנהרדעא מידי שבת בשבתו פסקי סדרא במנחה בכתובים ואתריה דמר הוא לא חש שמואל דיטעה השומע דפליג עליה דרב לענין דינא. ובודאי יבין דכונתו דיש סברא זו בעולם ואינה הלכה ולחדודי היא דבעא לתלמידיו. ודוחק:

וחזה הוית להרשב"א ז"ל בחידושיו לשבת בהאי שמעתתא דמייתי פירש"י ז"ל דבנהרדעא הנהיג כחכמים דרבים נינהו וכתב וז"ל אבל הר"ם בר יוסף ז"ל פירש דר' נחמיה תרתי אית ליה משום ביטול בית המדרש ומשום שטרי הדיוטות והלכך אפי' שלא בזמן בית המדרש אסור משום שטרי הדיוטות אבל למפטר בבי כנישתא במנחתא שרי משום דאינהו רגילי לבתר הפטרתא דדרשי בה דבכי הא ליכא משום שטרי הדיוטות וכדתניא אבל שונין בהן ודורשין בהן עכ"ל. ולפי שיטה זו נתישבה השמועה דשמואל ודאי פליג עליה דרב דרב נקיט כסתם משנה ושמואל פסק כרבי נחמיא ומאי דפסקי סדרא בנהרדעא אתי כר' נחמיא כמבואר. אך ק"ק דאמאי אצטריך לומר דר' נחמיא תרתי אית ליה מפני ביטול בית המדרש ומשום שטרי הדיוטות נימא דר' נחמיה לית ליה מפני ביטול בית המדרש כלל אלא משום שטרי הדיוטות. ואפשר דרבינו משה בר יוסף ז"ל

סבר דמצד הסברא הוא הנותנת דטעמא דמפני ביטול בית המדרש טעם לשבח ולכן סבר דגם ר' נחמיה לא יכחידנו אלא דמוסיף נמי משום שטרי הדיוטות. אך יש להרגיש דהא דקאמר דבנהרדעא היו דורשין בכתובים וכי' היא חידוש והי"ל לרב אשי לאומרו ולא לסתום:

ואפשר לישב השמועה קצת בסגנון אחר ונאמר דר' נחמיא אית ליה טעמא דמשום שטרי הדיוטות לחוד או אית ליה תרוייהו כשיטת רבינו משה בר יוסף ז"ל ושמואל פסק כוותיה ופליג עליה דרב וסבר דביחיד אין קורין בכתובים והא סגי לו' כ"ש לשטרי הדיוטות אבל בבי כנישתא שהיא המקום שדורשים בו כמ"ש הרב המאירי ז"ל בפסקיו במנחה שרי לאפסוקי סדרא בכתובים לחוד דמכיון דבביתו לא שרי תיסגי לו' כ"ש שטרי הדיוטות ובהא ניחא הכל ודוק:

הלכה ד

ברכות וכן קמיעות שכתוב בהן ענינו' הרבה של תורה כצ"ל: ברכות שתקנום אנשי כנה"ג ברכות השחר ותפלות וכיוצא: ענינות הרבה שהיו כותבין פסוקי רפואה ושמירה: כותבי ברכות כשורפי תורה שלא יצילום מפני הדליקה: לבודקו אם אמת הדבר: נטל טומיס של ברכות וזרקן כצ"ל ור"ל קבוץ של ברכות שכתב:

תוספות

ברבית וכו'. כתבו הפוסקים דהאידנא יש להם רשות לכתוב ברכות וסידורי תפלות משום עת לעשות ומצילין אותן מפני הדליקה. אבל קמיעות איכא פלוגתא ומדברי הרב המאירי ז"ל. בפסקיו לשבת משמע דדוקא ברכות מצילין אבל לא קמיעות:

כלשון הזה אמר לו עונש האחרון קשה מן הראשון. וא"ת פשיטא דבכתיבתי לבד אינו מאבדן ביד ותו דהוי ספק דשמא לא יהא שריפה ופשיטא דזה שזרק קבוץ של קונט' בידו במים צריכא למימר דקשה שמאבדן ביד וי"ל דס"ד דהכותב עבר על דברי חכמים ודאי ומעת שכתב נתחייב ואח"ך אם היה גרמא שישרפו בדליקה הוו תרתי לריעותא. אבל זה דזורקן למים הוא איסור א'. קמ"ל דזה יותר חמור דחטא בידו ממש לאפוקי אם נשרפו בדליקה דהוה גרמא ועון שעבר על דברי חכמים בכתיבתן נמי אכתפיה. ואכתי יש לדקדק דהול"ל עון האחרון קשה מהעון הראשון ומאי קאמר עונש האחרון. ותו כלשון הזה אמר לו מאי למימרא. וי"ל דקאמר כלשון הזה אמר לו להעיד דאינו כפשוטו והכונה דר' ישמעאל קלל אותו דיענש על שתיהן ולאו בר כפרה הוא:

הלכה ה

מפני מה אמר לו כצ"ל כ"כ הרב נחלת יעקב ופירש דקאי על ר' ישמעאל דאמר גדול עונש האחרון והשיב מפני ענינות של תורה שכותבים בהן ואסור לאבדם בידים: דתני רשב"י וכו' פירש הרב נחלת יעקב דקאי אריש פרקין הלכה ב' דקתני ומפני מה מפני ביטול בית המדרש על זה קתני דתני רשב"י וכו' והכי אתמר בירושלמי: על מנת שקרא ושנה כדלקמן בהלכה ט' ומשם באר"ה:

תוספות

מפני מה. וא"ת לפי הנראה דאותו הכותב שאל לרבי ישמעאל למה אמר גדול עונש וכמו שפי' הרב נחלת יעקב. מה זו שאלה והלא הוא עצמו. בההוא פחדא יתיב וזרק קונט' הברכות לתוך המים וי"ל דכבר ידע דאיסורא עבד אך זה שאמר עונש האחרון קשה משל ראשון נסתפק אם הוא על האיסור מצד עצמו או על שזלזל בכבודו וזרק לתוך המים וחשב שלא יראהו רבי ישמעאל וזהו זלזול בכבודו והיינו דמרתח קרתח ונטל איפופוסין. ונ"מ דאם הוא על עצם האיסור ישוב אל ה' וירחמהו. ואם הוא על כבודו יפייסנו עד דאפייס ושב ורפא לו והיינו דקאמר מפני מה ולא אמר למה כדרך שאומרים בעלי הפרשי"ם:

מפני ענינות של תורה. הגם דזה היה כותב ברכות: ובקמיעין אמרו לשון זה וכמו שפירש"י פ' כל כתבי. מ"מ לשון ענינות של תורה. אמרו כירוש' כל כתבי גם על הברכות כאשר יראה הרואה:

העוסק במקרא וכו'. הכא מיירי דעוסק במקרא לבד דאי לא האמרינן פ"ק דקדושין לעולם ישלש אדם שנותיו במק' במשנה בתלמוד ואמרינן לא נצרכא אלא ליומי. אבל עוסק במקרא לבד מדה ואינה מדה דעיקר הלימוד לשמור ולעשות ומן המקרא לבד לא נוכל לדעת שום דין. ועוסק במשנה יודע יותר. ועוסק בש"ס הוא תכלית הטובה לקיים המצות ובזה אמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה:

הלכה ו

לעולם הוי רץ למשנה וכו'. הכי אמרו במציעא דף ל"ג דשנינו גמרא אין לך מדה גדולה הימנ' שבקי כ"ע מתני' ואזלי בתר גמרא הדר דרש לעולם הוי רץ למשנה וכו': דרבי יוסי בר אבי וכו' הכי אתמר בירוש' פ' כל כתבי וה"ג התם עד שלא שקע בו רבי רוב משניות אבל שיקע רבי רוב משניות לעולם הוי רץ לש"ס יותר מן המשנה ע"ש:

תוספות

אבל שקע רבי רוב משניות לעולם הוי רץ לש"ס יותר מן המשנה. ה"ג בירושלמי וכתב

הרב נחלת יעקב דט"ס הוא וצ"ל לעולם הוי רץ למשנה יותר מן הש"ס וה"פ הא דקתני העוסק בש"ס אין לך מדה גדולה מיירי קודם שקבע רבי רוב הלכות במשנתו אבל בתר שקבע רבי רוב הלכות במשנתו כלומר לאחר שסידר המשנה הוו אמרי הוי רץ למשנה ובמסכת ב"מ משני הש"ס בענין אחר והכונה אחת היא עכ"ל. וק' דמחק הספרים ולא שלטו מאורי אור עיניו דהרב יפה מראה ז"ל פירש פירוש נאה בנסחתנו וז"ל הדא דאת אמר פי' הא דהדר רבי ודרש הוי רץ למשנה וכו' היינו קודם שכתב רבי בתלמודו רוב משניות לפי שלא ניתנו ליכתב ונתירא פן ישתכחו אבל אחר שחבר שיתא סדרי משנה וכו' מעתה אין פחד שישתכחו המשניות או יחליפו ולכן לעולם יש לרוץ אחר הגמרא כדדרש מעיקרא עכ"ל והוא פירוש יפה:

הלכה ז

בקונדיטון יין דבש ופלפלין: בלא הש"ס לעולם פי' הרב נחלת יעקב דהש"ס בלולה במקרא במשנה בתלמוד כמ"ש בסנהדרין דף כ"ה:

רמז הוי קבל וקים. אפשר לרמוז במ"ש בתנחומא פ' עקב דלא בחר הקב"ה בישראל אלא בעבור הענוה וידוע שהיא עיקר התורה והמצות כי ע"י הענוה מעביר על מדותיו ומתכפרין לו עונותיו וע"י הענוה מכוין אל האמת כמ"ש גבי ב"ה וזה רמז הוי קבל שתהיה עניו. וקי"ם ר"ת קי"ם קונדיטון יין מים שהוא רמז למקרא משנה גמרא. בתחילה תהיה עניו ואז תלמוד מקרא משנה תלמוד שנמשלו לקונדיטון יין מים. ותורה אגוני מגנא מיצה"ר וז"ש הוי כל צמ"א גי' פ' לכו למים תורת ובזה תבטלו יצה"ר. ואפי' מים ר"ת מים יין מבושם רמז לקונדיטון ובזה תבטלו היצה"ר ויהיה לכם ישוב הדעת כשם ששותה יין קונדיטון דמישבים דעת האדם וינצל מיצה"ר:

הלכה ח

רמז. עוד המשיל התורה למלח והמשנה לפלפלין והגמרא לבשמים ואפשר דבסמוך מיירי במתגבר על יצרו. והכא מיירי בעושה היצה"ר טוב שהתורה מועלת לזה. והיינו דאמרו פ"ק דקדושין אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין דכשם שהתבלין מכשירין המאכל כך התורה מכשרת היצה"ר ונעשה טוב וז"ש בראתי לו דייקא ליצה"ר שהתורה תבלין לו לתקנו ולזה המשיל עוד התורה למלח פלפלין בשמים ומיירי בעושה היצה"ר טוב ולכן נמשלה למלח דמכשרת לאכילה וכן התורה מכשרת יצה"ר ועושהו טוב. והפלפלין רמז למשנה והגמרא לבשמים והכל למתק ולבשם ולהשיב ליצה"ר עצמו שיהיה טוב מוכשר ומבושם ולזה הוצרכו שני משלים. ועוד אפשר במשל מלח פלפלין בשמים דלומד מקרא אהניא כמו מלח. ונמשלה התורה לפלפלין לרמוז דיש בעלי תורה

עסקי בהויות ופלפלין ונמשלה לבשמים רמז לגדולי דור שממתקים ומישבים ההלכות ומשם תצא תורה לישראל מוכשרת ומופלפלת ומבושמת:

הלכה ט

אבל פי' באמת אדם שעמלו כצ"ל: ולא שיהא דולג ר"ל שידלג במקרא ובמשנה כדי ללמוד בש"ס. על מנת שילמד וכו' כלומר מה שאמרנו אשרי אדם שעמלו בש"ס היינו על מנת שילמד מקרא ומשנה ויבא להש"ס. וכבר הגאון הרב ווי העמודים ז"ל כתב בענין זה תוכחות מוסר ע"ש:

הלכה י

אבא גוריין איש ציידן אומר משום אבא גוריא כצ"ל והכי תנן בשילהי קדושין: לפי שאומנותם לסטות. פירש"י ז"ל כשלנים בדרכים הם לוקטים עצים מן הכרמים ופירות ועוד שנשכרים לאדם ועוברין על תנאם: רבי יהודה אומר משמו של אבא גוריא: החמרים רובן רשעים מפני לסטיות: במשנה גריס ברישא חמר גמל ובסוף קאמר הגמלים רובם כשרים ופירש"י שהולכים למקום גדודי חיה ולסטים ויראים לנפשם ומשברים לבם למקום והספני' שפורשי' למקום סכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלים: טוב שברופאי' שאינו מתירא מן החולי ואינו משבר לבו למקום ופעמי' שהורג נפשית ואינו מרפא לעניים והכשר שבטבחי' ספיקי טרפיות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן כל זה מפירוש רש"י: רובן של ממזרים פקחים פי' ה' יפ"מ שדומין לאביהם בעלי ערמות לפתות הנשים ולהסתיר מעשיהם: רובן של עבדים גאים כצ"ל כ"כ ה' יפ"מ דהגאוה מצויה בבזויי משפחה: ביישנים פי' ה' יפ"מ שהן מיוחסין ודומים לאביהם: רוב הבנים דומים לאחי האם פירש ה' יפ"מ ז"ל שהאשה אוהבת אותם ולעולם מחשבתה בהם וכשמחשבת בהם בשעת התיחדה באחיה נוצר כפי מחשבתה וכמשז"ל הנושא אשה יבדוק הולד תחילה:

רמז אשת חיל מי ימצא ר"ת אחים לרמוז לבדוק באחיה וס"ת אילת גימטריא אמת:

פירוש תני רשב"י כצ"ל הטוב וכו' ונ"מ שאין להאמין בו וכן בנחשים אף שהוא בן תרבות וכן בנשים: אשרי מי שעושה רצון המקום שהוא ישמרהו מכל רע והבוטח בה' חסד יסובבנו:

תוספות

משום אבא גוריא. בירושלמי גריס משום אבא שאול:

קרר. פירש"י בעל קרונות. וראיתי להרב נחלת יעקב שפירש קדר בעל קדרות שמוליך ממקום למקום. וקשה שלא שת לבו לפירש"י ז"ל שפירש בעל קרונות וכן פירש"י

במציעא דף ע"ה קרר בעל קרון והתוספות כתבו שם הקרר בשני רישי"ן והוא בעל קרון ולספרים דגרסי קדר לפי שקדרים רגילים להיות להם קרונו' עכ"ל ובתוספתא דמייתי הירושלמי בשלהי קדושין תני תרווייהו קדר קרר ע"ש:

והספגים רובן חסידי'. לפי פירש"י פליג את"ו דקאמר על הספנים שהוא אומנות לסטים וכן פירש הרב יפה מראה ז"ל ומה שכתב הרב נחלת יעקב בשם הרב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות דמ"ש לפי שאומנותם וכו' לא קאי אלא ארועה וחנוני וכו' ע"ש באורך הוא דוחק:

טוב שברופאים לגיהנם. כתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם אין ברפואות אלא סכנה מה שמרפא לזה ממית לזה וזהו שאמרו טוב שברופאים וכו' לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם נאמר אבל לא שיהיה חשש אסור בדבר כדרך שאמרו כשר שבטבחים וכו' ואם נהג כשורה כל שכן שהוסיף זכות לעצמו עכ"ל והרשב"ץ ז"ל בתשובותיו ח"ג סי' פ"ב מלאך מליץ טוב על הרופאים:

כשר שבטבחים שותפו של עמלק. במדרש דריש עם לק שהיה להוט אחר ישראל ככלב אחר הנבילה לכך מדמה לטבח שחס על בהמותיו להכשיר נבלות. תוספות קדושין לרבינו יצחק הזקן ז"ל כתיבת יד ועיין מ"ש הרב תוספת יום טוב ז"ל ודו"ק:

פרק טז

הלכה א

ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואני מלמד את בני תורה וכו'. משנה שלהי מס' קדושין ובחון לשון הזהב של רבי נהוראי לפי רוב הענוה אשר במאמרו לא דיבר דרך תוכחה ולא אזהרה וכיוצא אך הוא היה אומר מה שעושה לבנו וישנו בנותן טעם לשבח: בנערותו וכו' ובמשנתנו הוסיף ובזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה וכו' ואומר ואברהם זקן וכו':

תוספות

מניח אני כל אומניות וכו'. וא"ת דחייב אדם ללמד לבנו אומנות כמ"ש פ"ק דקדושין ותנן כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ועוד תנן על תעשה עטרה וכו' ולא קרדום לחפור בהם. ועוד תנן יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ופירש ר"ת דדרך ארץ עיקר כמ"ש תוס' ישנים בסוף יומא והגהות מיי' פ"ג דת"ת ואיך ר' נהוראי אמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה וי"ל דכונת ר' נהוראי אינו לומר שלא ילמד לבנו אומנות אלא כונתו שילמד בנו תורה שיהיה חכם בתורה כדחזי ותהיה תורתו קבע

ומלאכתו עראי ולעולם שיהיה לו אומנות והוא עיקר דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה אבל אחר שידע אומנות יעשה תורתו קבע וכוונת הלימוד יהיה לשמה וכמ"ש ר"י אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו שלומד לשמה ואז מתברך במעט אומנות שעושה אבל בלא אומנות לא סגי כמ"ש בספרי כי ה' אלהיך ברכך יכול יהא יושב ובטל ת"ל בכל מעשה ידיך:

שוב ראיתי לה' מהרר"פ בחידושי אגדות שפירש כן דודאי ר' נהוראי כונתו דצריך כל אדם ללמוד אומנות והכי קאמר מניח אני הקביעות של כל האומניו' ואני מלמדו תורה בקבע והאומנות עראי וזהו שאמר דהאומנות אינו עומד לו אלא בילדותו שאז בכחו לקבוע לו אומנות כבדה אבל לא בזקנותו וכו' אבל התורה אינה כן דע"י התורה המלאכ' נקיה וקלה שיכול לעשות גם בזקנותו מתברכת כההיא דחסידים הראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתם עראי עכ"ד:

ועל פי זה מה טוב ומה נעים נסחת בריתא שלנו מניח אני כל אומניות שבעולם ואני מלמד את בני תורה ואינו בלשון שלילה כנסחתנו במשנה איני מלמד את בני אלא תורה דלפי האמור טפי אתי שפיר נסחת בריתא שלנו:

הלכה ב

אריב"ל הדא אגדתא הכותבה אין לו וכו' כצ"ל: פי' הרב נחלת יעקב משם הרב קרבן העדה דכתיב על פי הדברים האלה משמע דצריכין הם ללמוד על פה ובשלמא הלכות לא סגי בלא"ה דיש לחוש שיתיר את האסור או איפכא אבל אגדתא אסור לכותבה עכ"ד.

ובימי ריב"ל אז רבינו הקדוש וב"ד התירו לכתוב המשנ' דוקא וההלכות וכולא גמרא עדיין היו בע"פ לבד שהיו רושמים בסתר איזה דבר וא"כ עדיין היו נזהרים מלכתוב אפי' הלכות ומשו"ה החמיר ריב"ל הרבה בזה:

והדורשה מתברך יהא בשמתא: והשומעה מהדורש מתוך הכתב:

פנים של אימה למקרא דכל התורה שמותיו של הקב"ה וכשהוא עומד באימה לכבוד התורה אתיא זכירה גדולת התורה:

פנים שוחקות לש"ס דצריך ישוב דעת להבין עומק הלכות ועל ידי השמחה מרחיב דעתי של אדם:

פנים מסבירות לאגדה דהכל רמזים ומשלים וצריכים סברא:

תוספות

והדורשה מתחרך. כן הוא בנסחת הירושלמי והרב יפה מראה פ' כל כתבי כתב ושמעתי דמתברך גרסינן וק"ק דאמאי לא הביא דכן הגירסא בבריתא שלנו. גם ק"ק על הרדב"ז

בתשובותיו דפוס ליוורנו סימן רל"ב שהביא הגירס' מתחרך והוא הביא שם מסוף בריתא שלנו ובודאי דנסחתנו מתברך היא דוקנית:

והדורשה מתוך הכתב. כן כתב הרב נחלת יעקב וכן כתב הרב יפה מראה. אמנם הרדב"ז ז"ל בתשובה הנז' מפרש כפשטה דורשה אפי' בעל פה וטעמא טעים שעיקר האגדה היא סודות נעלמים וכפי פשוטה השומע יטעה וכיוצא וצריך למוסרה פה אל פה והאריך הרבה בזה ע"ש באורך:

והתניא ר' חנינא בר פפא פנים בפנים וכו'. כתב הר' נחלת יעקב דפריך לריב"ל ואינו קושיא דריב"ל מאי דאסר הוא לכתבה ולק"א על ריב"ל עכ"ד. ואני בעניי בקונט' ככר לאדן דף קכ"ד כתבתיה בסגנון יותר טוב ואמרתי דלא חש להשיב שהתירוץ פשוט. ושם כתבתי שכן כתב הרדב"ז ז"ל בתשובה הנזכר דלא חש להשיב ע"ש:

איברא דיותר נכון לומר מה שפירש הרדב"ז ז"ל אח"כ בסיום התשובה דוהתניא הוא בניחותא ומייתי סיועתא לר' יהושע דלא נתנה ליכתב משום דבעיא פנים מסבירות ואם לא יהיה פה אל פה פנים בפנים אין כאן פנים מסבירות עכ"ד. ופירוש זה הוא כפי דעתו דריב"ל אסר אפי' לדורשה בע"פ כאשר יראה הרואה. ויש לפרש בסגנון פשוט דמדאמר ריב"ל הכותנבה אין לו וכו' ש"מ דעל פה מותר ועל זה מסייע לריב"ל דודאי בעל פה מצוה איכא וניתנה למשה רבינו ע"ה מסיני. ואגדת"ו על אר"ש יסדה אוצר כלי חמדה:

הלכה ג

ר' נחמיה בשם ר' יעקב בר ינאי וכו' איידי דדריש פנים בפנים. נקט האי דרשא בפ' כמים הפנים דהרב רוצה ללמד והתלמיד רוצה ללמוד:

תוספות

ר' נחמיא וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל ר' נחמיא וכו' הוסיף על דברי ר' חנינא ומביא מקרא דכמים הפנים לפנים שפני הרב ופני התלמיד שוין ללמוד אגדה עכ"ל. ואין דברי הרב מכוונים דאין זה תוספת אל דרשא אחרת ומה שסיים ללמוד אגדה לא יש רמז אגדה כאן בכתוב:

ודרך חידוד אפשר לומר דהוא הקשה בסמוך על ריב"ל והתניא ד' פנים כפי מה שפירש הרב נחלת יעקב ואע"ה דריב"ל חשיב תנא ומצי לאפלוגי עם הנא וכידוע מ"מ כונת המקשן דמה ידרוש בפ' פנים בפנים. ועל זה בא לתרץ דיש דרשא אחרת בפ' כמים הפנים וזה ידרוש ריב"ל בפ' פנים בפנים ואינו סובר כדרשת הבריתא ד' פנים ורצה לתרץ כפי שיטת המקשן ולפי האמת דברי ריב"ל והבריתא צדקו יחדיו והיו לאחדים:

הלכה ד

סמכוני באשישות אלו הלכות המאוששות. פי' חזקות ומאחר שהם חזקות חבירי ותלמידי שצריכין סברא וכן ר"ת סמכיני באשישות רפדוני סבר דצריך למסבר יתהון. ויש לרמוז כי ר"ת וס"ת באשישות רפדוני בגימטריא תרי"ג עם הכולל דעסק התורה בהלכות חמורות הוא חשוב לפניו כמקיים תרי"ג מצות כל שמתאוה וממתין לקיימם. א"נ דר"ת וס"ח הנז' גימטריא תורה עם הכולל דהלכות חמורות בדקדוק חברים היא התורה הרצויה וחשובה לפני ה'. א"נ ר"ת וס"ת הנז' גי' ס"מ ת"ף גימט' תרי"א לבטלם וכמ"ש ז"ל אמר הקדוש ב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. בתפוחים ראש תיבה וסופה מ"ב כי כל מ"ב הוא להעלות ועל ידי עסק התורה מכניעם ומעלה ניצוצי הקדושה:

הלכה ה

א"ר תנחום בר חנילאי אלו נתנה התורה חתוכה וכו' פירוש אלו היתה התורה פסוקה ומפורשת ולא היה מחלקת בדינים אז אם היה הדיין טועה לא היה מקום לימלט וז"ש לא היתה עמידת רגלים למורה שאם טעה מעדו קרסוליו ולא הי"ל פת להשיב אבל עתה שלא נתנה התורה חתוכה ימצא המורה מענה שיש מי שסובר כמותו:

תוספות

אלו נתנה התורה חתוכה וכו'. וא"ת מפני מורה טועה יאבדו כל ישראל לדעת תורת אמת. ותו דזה גורם לפסוק הדין אשר לא כדת דבכל מחלקו' וספקו' יתעלם האמת אמיתה של תורה ותן לי ערב שלא יטעו ויורו המורים שופטי צדק מרוב המבוכות ומחלוקות וי"ל דכתב הריטב"א בחידושי עירובין פ"ק בשם רבני צרפת דמ"ש אלו ואלו דברי אלהים חיים הוא כפשוטו דכל הסברות הטמא והטהור יחדיו והפסול והכשר וזכאי וחייב צדקו יחדיו כי הקב"ה הראה למשה רבינו ע"ה על כל דבר מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור וכן בכשר וזכאי וכיוצא ואמר לו הלכה כדברי מי וא"ל הלכה מסורה לחכמי הדור עכ"ד. א"כ נמצא דהכל אמת ולכבוד ישראל הקב"ה מסר ביד חכמי הדור ההלכה. וזה המורה שטעה לפי האמת גם מה שהורה הוא אמת דאלו ואלו דברי אלהים חיים כפשטן. ומה שתולה המורה בסברת החולק אינו שקר כי גם סברת החולק למשה היה למנה. והיינו דקאמר ר' תנחום אלו נתנה התורה חתוכה כלומר דכשהראה הקב"ה למשה על כל דבר מ"ט פנים וכנגדן מ"ט פנים להפך אם היה פוסק ההלכה אח"כ אם המורה היה טועה לא היה לו עמידת רגלים ומשו"ה נתן ההכרעה ביד חכמי הדור שיש למורה מקום כמבואר:

הלכה ו

תורה שנתנה לו למשה נתנה לו במ"ט פנים וכו'. כמו שכתבנו בסמוך בשם רבני צרפת:
דרש פ' הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני רז"ל אמרו במדבר רבה פ"ב הביאני אל בית היין מרתף גדול של יין זה סיני ולמדנו מ"ט פנים כמספר ודג"לו ע"ש. ואפשר במ"ש רבני צרפת שהבאתי בסמוך וז"ש הביאני אל בית היין זה סיני ודג"לו שהקב"ה הראה למשה מ"ט פנים ומ"ט להפך ומסר ההכרעה ביד חכמי הדור וזה שאמר ודגלו זה שהראה מ"ט ומ"ט ולא פסק ההלכה עלי אהבה להראות חיבתו ולתת כבוד לי שתהיה ההכרעה בידי וזהו עלי אהבה. ועל כן סמכוני באשישות אומר הרב לחביריו ותלמידיו סמכוני באשישות הלכות המאוששות כמ"ש בבריתא לעיל הלכה ד' רפדוני בתפוחים בטעמים יפים ולשון חכמים הנותן ריח טוב ור"ת סמכוני באשישות רפדוני סבר שהכל יהיה בסב"ר אשר הם סוברים כי חולת אהבה אני עתה בגלות ואני מצפה לישועה שיבא משיח בן דוד ורמוז בס"ת כי חולת אהבה אני גימט' משיח בן דוד. א"נ אפשר לרמוז ודגלו עלי אהבה במ"ש בבריתא דבסמוך שלא היתה התורה חתוכה כדי שיהיה מענה למורה שטעה וז"ש ודגלו שהם מ"ט מה שמסר הקב"ה למשה רבינו ע"ה מ"ט ולא פסק הלכה הוא עלי אהבה שאם המורה יטעה ימצא סברא כמו שהורה:

הלכה ז

תלמיד ותיק. פירש"י ז"ל בברכות ותיקין ענוים ומדקדקים במצות: שלא מאותו הטעם שכל פן היה אומר מטעם אחר: שאם כן שאם כך יאמרו בעלי הסברות כל אחד מטעם אחד יבואו למנין ורבו המטהרין וכו': טהור כל אלו כצ"ל:
חכם במקרא שהיא בכתב והיה חכם לדרוש המקרא:
ובקי במשנה שהיה בע"פ והיה בקי מאד בע"פ:
ותיק בתלמוד וע"י שהיה ותיק שהוא עניו לכן היה מכוין אל האמת: וסבר באגדה כמ"ש לעיל הלכה ב' פנים מסבירות להגדה דהכל רמז וצריך סברא:

תוספות

שאם כן רבו המטמאין וכו'. פי' הרב נחלת יעקב דקאי על מ"ש לעיל הלכה ו' דא"ר ינאי שהקב"ה א"ל מ"ט פנים טהור ומ"ט נגדן ועל זה ק' מתי נעמוד על האמת ובאה התשובה שא"כ רבו המטמאין וכו' והיינו כמדרש ילקוט ע"פ אמרות ה' אמרות טהורות זהו תורף דבריו ואינם מחוורין לדעתי הקצרה. חדא דקאי לעיל ותו לשון שא"כ אינו מתישב. ותו דאח"כ אמר כל אלו מנין וכו' וחוזר לענין התלמיד. ויותר נראה כמו שפירשתי בעניותי

בקונט' שהוא נמשך למ"ש שלא מאותו הטעם ואשמועינן שאם רבו המטהרין וכל אחד מטעם אחר יש לצרף' ונקראו רבים ולא בעינן שיהיו מטהרין כלם מטעם אחד ותיסגי שרבו המטהרין ואעפ"י שכל אחד מטעם אחד כי אותה אנחנו מבקשים שיהיו המטהרין רוב כמבואר בח"מ סימן כ"ה. והגם שגם לפי זה הלשון קצת דחוק טפי מעלי פירוש זה ממ"ש הרב נחלת יעקב כאשר עיניך תחזינה משרים:

הלכה ח

ולמד במקרא וכו' פרק הישן דף כ"ח אמרו מקרא משנה גמרא הלכות וכו' ועוד יש שינויים ע"ש: ומשלות פירש"י שיסדו הקדמונים לתת אמתלא לתוכחות: ולא אצלתי וכו' לתת כבוד לרבותיו שהגם שהוא למד מהם הרבה לגבי גדולת חכמתם לא חשיב:

תוספות

ולמד במקרא וכו'. פ' הישן אמרו מקרא משנה וכו' ופירש"י משנה כגון משנה ובריתא של ששה סדרים עכ"ל. וזה נראה כמ"ש במחזור ויטרי וס' הקנה דעד הלל היו ת"ר סדרי משנה וגם הלל ושמאי תקנו שש סדרי משנה וס' הקנה כתב זקני ב"ש וזקני בית הלל. וריב"ז היה מתלמידי הלל וא"ש מ"ש רש"י ז"ל שש סדרי משנה ואתי כמחזור ויטרי ולא כמ"ש מרן והרב יבין שמועה דעד רבינו הקדוש היו ת"ר סדרים. והם ז"ל הבינו כן בדברי ס' כריתות. אבל בקושט' דברי ס' כריתות יכולים להתפרש כדברי מחזור ויטרי וכמ"ש אני עני בקונטרי' פתח עינים בחגיגה ואח"כ נדפסו תשובות הגאונים הנקראים שערי צדק ובראש הספר יש תשובת רב שרירא גאון ובתוך דברי קדשי כתוב למ"ר שנמצאו אצל גאון א' בתר דנח נפשיה כל הויי דרבנן קמאי דא עם דא ושית סדרי משנ' דאתגניזו מיומי הלל ושמאי עכ"ל. וזה מסכים כמ"ש במחזור ויטרי ולפי זה א"ב מ"ש רש"י ז"ל על ריב"ז כדאמרן. אבל אין להקשות מדברי רש"י ז"ל על מרן ז"ל והרב יבין שמועה ז"ל דהם יפרשו דרש"י ז"ל לדוגמא בעלמא נקט כגון שיתא סדרי כלומר מעין שיתא סדרי שסידר רבינו הקדוש אבל אה"נ דקודם רבינו הקדוש היו ת"ר סדרים. ברם אנן בדידן דזכינו לשיחתו של רב שרירא גאון המאזין ומעיד בנו דהשתכח באחמתא שית סדרי משנה דאתגניזו מיומי הלל ושמאי. וגם מחזור ויטרי שחיבר רבינו שמחה מתלמידי רש"י ז"ל כמ"ש נכדו ר"י בעל התוספות וגם כתב במרדכי פ' החולץ שיסדו על פי רש"י ז"ל כתב דהלל ושמאי סדרו ו' סדרי משנה. א"כ ודאי דמ"ש רש"י על ריב"ז כגון משנה ובריתא של ששה סדרים היינו כמ"ש תלמידו רבינו שמחה במחזור ויטרי על פיו דהלל ושמאי סדרו שש סדרי משנה. ומ"ש כגון משנה ובריתא של ששה סדרים למדנו רש"י

דשיתא סדרי דהלל ושמאי היו כוללים גם הבריתות ואחר כך רבינו הקדוש קצרם מאד וגם הניח הבריתות ומסרם לתלמידיו ר' חייא ור' הושעיא ואין כאן מקום להאריך ודוק:

הלכה ט

שיחת הרים וכו'. פ' הישן אמרו שיחת דקלים וכתב רש"י לא ידעתי ואע"ג דבערוך ערך סח כתב כיצד עושין ומר רב אברהם גאון היה יודע שיחת דקלים ורש"י זמנין דמייתי ס' הערוך מ"מ רש"י כתב דהוא לא ידע: לקיים מה שנאמר ה' חפץ למען צדקו וכו'. בגמרא פ' הישן אמרו לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש וגו' ולפי נסחתנו אפשר דה"פ כיון דה' חפץ להגדיל תורה גם הוא לקיים והלכת בדרכיו למד כל זה ומכל דבר היה נמשך איזה דבר להגדיל תורה וז"ש לקיים ה' חפץ וכו':

תוספות

וממי קבל תורה מהלל ומשמאי וכו'. וא"ת והא אמרו פ' הישן דריב"ז תלמיד הלל והוא מכלל פ' תלמידי הלל וי"ל דאם נסחת בריתא שלנו אמת אפשר לומר על דרך שכתבתי אני בעניי בברכי יוסף ח"מ סי' ט"ו דף ח"ן ע"ג דכלהו אמוראי תלמידי דרב ותלמידי דשמואל תלמידי רב ושמואל קרינן להו דרב ושמואל תרוייהו גדולי הדור הוי ומה גם דמתחזו אהדדי לפרקים ע"ש וה"נ אפשר לומר דאע"ג דהלל הי"ל תלמידים מצויינים וכן שמאי הי"ל תלמידים ניכרין מ"מ כיון דהלל נשיא ושמאי אב ב"ד תלמידי דהלל ותלמידי שמאי כלהו תלמידי דשמאי והלל קרינן להו ובודאי שתלמידים של כל אחד גמרי מתרוייהו דזמנין טובא יתבי כי הדדי וכלהו תלמידיהם. ואם כן שפיר קאמר דרבנן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הגם שעיקרו תלמיד הלל:

אפילו כל הלשונות. וא"ת מאי רבותיה דהלל והרי אמרו פ"ק דסנהדרין דף טו"ב א"ר יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה וכו' ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. וי"ל דכתב הרמב"ם ז"ל פ"ב דסנהדרין דין ו' ושידעו ברוב הלשונות וכתב מרן ז"ל בכסף משנה דדבר זר הוא להמצא מי שידע בכל ע' לשון והרב לח"מ ז"ל כתב דדייק מ"ש ויודעין בע' לשון ולא אמר ע' לשון. ואני בעניי בקונט' שער יוסף דף ט"ל ע"ד דקדקתי דא"כ מאי פריך במנחות דף ס"ה דמאי רבותיה דמרדכי כלהו סנהדרי ידעי ולימא דסנהדרין ידעי רוב ומרדכי ידע הכל. דאחר זמן ראיתי בס' אור יקרות להרב עיר וקדיש מהר"ם יצחקי ז"ל דף נ"ה ע"ד שהקשה זה משם הרב מהר"י הלוי ז"ל. ומה שתירץ הרב המחבר ז"ל דמטעם דסבר רבינו דדבר זר וכו' ה"נ יש לומר דמרדכי לא ידע ע' לשון ע"ש. ולישרי לן מר דאם סבר רבינו על כל הסנהדרין דדבר זר

שידעו ע' לשון. אינו ענין לומר דהוא זר דמרדכי ידע כל ע' לשון ומה דמות יערוך הזר הקרב ולא ניתן ליאמר:

ואפשר לישב דלא רצה הש"ס לתרץ זה דאם איתא דהיינו רבותיה דמרדכי הו"ל לדקדק ולומר ויודע כל ע' לשון ומדלא קאמר הכי ש"מ דאיכא רבותא חדתא דבייל לישניה:

אדהכי והכי רווחא בריתא שלנו דהיינו רבותא דהלל דידע כל הלשונות משא"כ סנהדרין דסגי ברוב לשונות. ואפשר דהרמב"ם מלבד הסברא דהוא זר דכל הסנהדרין כל א' ידע ע' לשון עוד מסתמיך אבריתא שלנו דקתני שבח הלל דלמד כל הלשונות ומוכח דהוא רבותא וחידושא טפי ומינה דהסנהדרין סגי דידעו רוב הלשונות והיינו רבותא דהלל ודו"ק:

הלכה י

מאה וחמשה ושבעים פרשיות שבתורה וכו' פירשו כת הקודמין דהוו מסקי לאוריתא בתלת שנין ופלגא ובזה א"ש מאי דמסיק הלכך קובעין מאה וחמשה ושבעים סדרים בתורה: לקחת מתנות קע"ה פרשיות מתן תורה באדם בשביל אברהם שנקרא האדם הגדול וזהו באדם הידוע ר"ל כנגד שנותיו של אאע"ה: עולת תמיד ר"ל שקורין הפרשיות תמיד ודרך פחות לישנא דקרא נקט:

תוספות

כנגד שנותיו של אברהם אבינו ע"ה. וא"ת והא אמרינן בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עק"ב אשר שמע אברהם והי"ל להיות עק"ב סדרים. וי"ל דגם בתלת שני קמאי כמה רבו יתירה הוספת בעולם בעבור נשמתו הקדושה אשר היתה בעולם אלא שלא הכיר ממש עד תלת שני ומיהו אלו הן הנצרפי"ן צירוף דאורייתא במוט"ב תלתא עם עקב והוו קע"ה וכבר כתב בס' חסידים דהאבות כלהו שני עבדו את ה' אפי' בחלום ע"ש סי' קס"ה ועיין בהגהות ברית עולם מ"ש שם בס"ד ויען אברהם אבינו ע"ה קבל התורה ובימיו נפרדו הנשמות טהורות באוצר בפני עצמו כמ"ש במ"א לזה היו פרשיות התורה כנגד שנותיו שהיו מתוקנים ע"ד מ"ש בזוהר הקדיש ע"פ ויקרבו ימי ישראל דיומויא אתפקדן וקריבו למלכא בלא כיסופא ע"ש פ' ויחי דף רכ"א ע"ב ודוק והארך:

הלכה יא

מאה וארבעים ושבע מזמורים וכו'. דכי היכי דאמרו פ"ק דברכות אשרי ולמה רגשו חדא פ' היא הכי נמי הוו תרי אחריני שתים שהן ארבע וכן הביאו התוס' בפסחים דף קי"ז מהמדרש שהם קמ"ז מזמורים והוא מדרש שיחר טוב מזמור כ"ב וכן הוא בירוש' פ' כל כתבי: כנגד שנותיו של יעקב אע"ה אפשר לומר דהטעם במ"ש בב"ר פרשה ס"ח

דיעקב אע"ה לא שכב בבית לבן עשרים שנה והיה קורא כל ס' תהלים שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל סבא ומאחר שהיה קורא כמה שנים תהלים לזה היו מזמורים כנגד שנותיו ע"ה:

רמז השכינה נקראת תהלה גימטרי' אמת עם הכולל ויעקב אע"ה. בח' אמת והיה מכוין ליחד המ' תהלה עם אמת ת"ת והשכינה היא בחינת שבת וזה רמז ואתה קדוש יושב תהלות ס"ת השבת ואתה ו' ת"ת אתה חסד קדוש בחי' חכמה יושב תהלו"ת לאה ורחל י"שראל גם שנה בח' מ' וזה רמז הפ' צדי"ק ה' צדקו"ת אהב ישר י' אבא ש"ר עם הכו' אשר אי' יחזו פנימו פב"פ וא"ש ההי"ב ודוק כי קצרתי. ועוד אפשר לרמוז בפ' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל דהוא ר"ת קויתי דבשמירת השבת הרמוז בס"ת קויתי לישועה כמשז"ל:

תוספות

מאה וארבעים ושבעה מזמורים. הרב נחלת יעקב תמה מאוד דהם ק"ן ומבית אביו ז"ל למד שתמה על רבינו בעל הטורים ז"ל דקמ"ז מזמורים יש בתהלים שהרי הם ק"ן ותירץ דפ"ק דבתרא אמרו דוד כתב ספרו על ידי עשרה זקנים אדם הראשון ומלכי צדק אברהם משה הימן ידותון אסף וג' בני קרח ואסף הימן וידותון בימיו והם כתבו מזמורים שאמרו ונשארו קמ"ז שכתבם דוד זהו תורף דבריו. ונעלם מאביו ז"ל דהא דכתב רבינו בעל הטורים הם דברי ירושלמי ומדרש שוחר טו בובריית'א שלנו. ומה שתירץ אין לו שחר דהא קמ"ז מזמורים שבתהלים אמרו ולא אמרו שאמר דוד. ותו אי בציר מ"ש אסף והימן וידותון שהיו בדורו שהם כתבו המזמורים לא היה לו לחסר ג' כנגד הימן ואסף וידותון הי"ל להוציא מהמספר הרבה שיש כמה מזמורים שאמרו הלא תראה מסי' ע"ג עד סי' פ"ה הם י"א מזמורים לאסף בצירוף זה אחר זה וזה לאסף לבד ובצירוף והי"ל לחסר מהמספר המזמורים שאמרו לא לחסר ג' כנגד תלתא גברי. ומ"ש בקונטריס כן כתב הרב נחלת יעקב משם הרב קרבן העדה וכתב שהוא דוחק גדול. ולישר"י לן מר שזהו האמת ומשום הכי כתבתי בעניותי בקונטריס ככר לאדן דף קכ"ד דהעיקר כמ"ש הרב קרבן העדה שסמכתי על הרב נחלת יעקב שכתב כן משם הרב קרבן העדה. ועתה בא לידי ס' קרבן העדה וראיתי להרב ז"ל שם בירושלמי פ' כל כתבי שהביא זה משם הרב יפה מראה ז"ל והוא ז"לח פשפש ולו מצא מזמור ל"ב ל"ג ל"ד דפתח באשרי וסיים באשרי וסיים באשרי אך הוא באמצע המזמור ע"ש שאינו מחוור ועיין ברגל ישרה ובס' זית רענן ואין להאריך:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. בב"ר פ' ס"ח אמרו שהיה יעקב אע"ה קורא ט"ו שיר המעלות יאמר נא ישראל ישראל סבא וי"א כל התהלים כמ"ש בקונט'. ובב"ר פ' ויצא דריש אשא עיני אל ההרים שאמרו יעקב אע"ה ש"ס וש"ס דידן פ"ק דבתרא דחשיב עשרה זקנים שע"י אמר דוד הע"ה ס' תהלים ולא חשיב יעקב אע"ה נראה דסבר דלא אמרו יעקב אע"ה. ואפשר דברוח הקדש ידע דדוד הע"ה אמר ס' תהלים וידע המזמורים והיה אומרם:

הלכה יב

מאה וכ"ג פעמים שעונין הלליה כנגד שנותיו של אהרן כך היו רגילים לענות הלליה בהלל קכ"ג פעמים עולו"ת מספר שני אהרן:

דרש סוד הלליה אמרו רז"ל דהוא שם ושבח כאחד. ואני בעניי רמזתי הלל גי' אדני ו' רמז לז"א י"ה מוחין דאו"א וידוע דאהרן שושבינא דמטרוניתא ליחדא עם דודה כמ"ש בזהר הקדוש. והנה אמת נכון דכשישראל עונין הלליה סוד יחוד שלם לרמוז שנותיו של אהרן שתמיד היה מיחדם ותקן ימיו והשנים כתקנן בציביונן ובקומתן ויתיצבו כמו לבוש ע"ד ויקרבו ימי ישראל כמו שרמזנו הלכה יו"ד: בקדשו לקדושו כנגד אהרן שהוא קדושו במספר שניו: אפי' כן הוינא מבעית וכו' הם סיום דברי ריב"ל אשר חזה בספר אגדה אלו המספרים והוה מבעית שקרא האגדה בספר ובו בפר' אסור לכתבה רק בע"פ: ותלמיד ותיק עד טהור נרא' שהוא טעות ונמחק כי כבר אמור לעיל הלכה ז': קדוש ביוצר כצ"ל: לפי שהוא כסודר כצ"ל כמ"ש טא"ח סי' נ"ט: ואין נבדקין באלו כצ"ל לראות אם הביא שתי שערות:

תוספות

מאה וכ"ג פעמים וכו' הרב יפה מראה פ' כל כתבי פירש דעל כל דבר היו עונין הלליה וכו' ע"ש. והרב קרבן העדה תמה עליו דבהלל יש יותר מאלף תיבות וכו' וכתב וז"ל לכן עמדתי למנין ומצאתי דכל לשונות של הלל האמורים בתהלים הם קכ"ג ועליהם קאמר קכ"ג פעמים שישראל עונים הלליה ואם יאמר לך אדם קכ"ד הם אמור לו המתהללים באלילים אינו מן המנין עכ"ל. ותמהני עליו דלשון הירושלמי ושוחר טוב ובריית דידן הוא קכ"ג פעמים שישראל עונין הלליה ואיך הונח לו לפרש שלשונות ההלל האמורים בס' תהלים הם קכ"ג והרב נחלת יעקב כתב דביפ"מ כתב דעל כל דיבור של הלל היו עונין הלליה ובקרבן העדה כתב לכוין המספר של קכ"ג פעמים הללוי' עכ"ל. ואשתמי' מכל הרבנים הנזכרים דברי הרמב"ם ז"ל פ"ג דמגילה וחנוכ' שכת' וז"ל מנהג גריא' הלל בימי חכמים הראשונים כך היה אחר שמברך הגדול שמקר' את ההלל מתחיל ואו' הלליה

וכל העם עונין הללוי' וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונים הללויה וחוזר ואומר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וכל העם עונין הללויה וכן על כל דבר עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים סימן להם שנותיו של אהרן עכ"ל וכתב הר' המגיד וז"ל ומ"ש רבינו דהם קכ"ג פעמים ומסימן שנתן הכל מבואר במדרש תלים עכ"ל. ולא זכר שהוא גם כן בירושל' פ' כל כתבי. הא למדת מדברי הרמב"ם ז"ל הפך מה שפירש הרב קרבן העדה שהדברים כפשטן על קריאת העדה והוקשה לו שיש יותר מאלף תיבות אלא אומרים גם על כמה תיבות כגון יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם שהם ז' תיבות ועונים הללויה כמ"ש הרמב"ם ז"ל וכן היה המנהג בימי חכמים הראשונים עד שהיו עונים קכ"ג פעמים הללויה ובו בפרק היה נודע להם אימתי עונים: **לפי** שהוא כסודר וכו'. כן כתב הטור סי' נ"ט בשם בריתא דידן דמס' סופרים קדושה דביוצר אור וסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינו אלא כסיפור דברים:

ואין נבדקין באלו. כ"כ מור"ם בהגהה סי' נ"ה סי' שאין צריך לבודקו אם הביא שתי שערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקין אותו לגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות עכ"ל:

פרק יז

הלכה א

דברי חכמים כדרבונות וכו' רועה אחד אמרן. כמ"ש הריטב"א ז"ל בשם רבני צרפת ז"ל והבאתו לעיל דהקב"ה אמר למשה רבינו ע"ה מ"ט פנים ומ"ט נגדן והכל. אמת וז"ש רועה א' אמרן. ויש לרמוז בפ' הביאני אל בית היין שאמרו רז"ל הר סיני כמש"ל ודגלו גימטריא מ"ט כמ"ש בברייתא שלנו לעיל פ' ט"ז הלכה ו' ור"ת הביאני אל בית היין אהבה וגימט' אחד לרמוז רועה אחד אמרן: מ"ט עת לעשות ומשו"ה הותר לכתוב אגדה וא"כ מצילין הכל:

תוספות

אעפ"י שלא ניתן ליכתב אפ"ה מצילין. וא"ת אם לא ניתן ליכתב אין מצילין ע"ד שאמרו פ' כל כתבי כותבי ברכות כשורפי תורה לפי שאין מצילין וי"ל דה"ק אעפ"י שלא ניתן ליכתב דהוא תורה שבע"פ ודברים שבע"פ אסור לכתבן מ"מ האידנא הותר לכתבן ומצילין והיינו דקאמר מאי טעמא משום עת לעשות דמשו"ה הותר לכתבן ומש"ה מצילין וכדאמרינן בגיטין דף ס' ר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות וכ' ופירש"י ז"ל דלא אפשר

מלמכתב שנתמעט הלב והתורה משתכחת ע"ש וכיון דעתה הותר לכתוב מצילין וכ"כ הרא"ש ז"ל בפסקיו פ' כל כתבי והטור סי' של"ד ע"ש:

הלכה ב

מפסיקין לר"ח וכו' הא דקאמר מפסיקין אינו בסגנון אחד. בתעניות ומעמדות שהם בחול פי' מפסיקין אם חלו בב' וה' מפסיקין מפרשת השבוע וקורין בענינא דיומא. וכל הנהו דאפשר שחלין בשבת פי' מפסיקין דמפסיק הפטרה של אותו שבת וקורין הפטרה מענין היום. ומאי דקתני יה"כ היינו יה"כ שחל בשבת במנחה וכ"כ התוס' במגילה דף ל' ע"ש:

הלכה ג

והשמיני אם ר"ח הוא כצ"ל: שני הפסקות פי' פ' ביום השבת ובראשי חדשיכם אם לחנוכה שחל להיות בשבת כצ"ל: ויהי ביום כלות משה כצ"ל וזה היה מנהגם דכל יום חנוכה שחל בשבת היו קורין ביום כלות ועיין לקמן פ"ד הלכה יו"ד:

תוספות

קורא וביום השבת ובראשי חדשכם. כ"כ הטור אבל הרמב"ם ז"ל כתב שיקראו כשחל ר"ח בשבת ובראשי חדשיכם. ולכאורה ק' על הרמב"ם מבריתא שלנו וכבר אני בעניי עמדתי על זה בקונטרוס טוב עין אשר בוקנטרוס ועד לחכמים ח"א בסימן י"ג ושם כתבתי לישב שמעתא דמגילה דף כ"ט ושם הבאתי דברי הרב המאירי ז"ל מה שכתב בפסקיו למגילה שם עיין שם ומשם באר"ה. ומנהגנו כבריתא שלנו וכדברי הטור:

הלכה ד

לפורים ג' ימי הצום וכו' בהלכה ב' תני מפסיקין לראש חודש לחנוכה ולפורים לתעניות ולמעמדות ובהלכה ג' פי' ר"ח חנוכה ועתה מפ' פורים ואח"כ בהלכה ה' מפרש מעמדות: ימי הצום וכו' דבתעניות פורים מפסיקין: ורבותינו שבא"י נהגו להתענו' אחר ימי הפורים הכי אמר נמי לקמן בריש פ' כ"א מנהג רבותינו שבמערב להתענות וכו' והם רבותינו שבא"י דקאמר הכא: מפני נקנור שהרגוהו בי"ג באדר והוא י"ט: ועוד טעם לאחר התענית דאקדומי פורענותא לא מקדמינן:

תוספות

אין מתענין אותן רצופין אלא פרודין וכו'. מהכא משמע דבימי מרדכי ואסתר התענו ג' ימים רצופים וא"ת והא אמרו במדרש וצומו עלי וכו' שלשת ימים לילה ויום וכי אפשר לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום ומשמע שלא היו רצופין וי"ל דבריתא דידן

סבר כש"ס דילן פרק בתרא דיבמות דהתענו בימי מרדכי ואסתר רצופין וכמ"ש הריב"ש זכרונו לברכה בתשו' סי' תי"ו דש"ס דילן פליג על המדרש ע"ש:
מפני נקנור. וא"ת והא קי"ל דבטלה מגילת תענית כמ"ש בר"ה דף י"ט וי"ל דכשהתחילו רבותנו שבא"י להתענות ג' תעניות זכר לג' תעניות דמרדכי ואסת רהיה בזמן שלא בטלה מגילת תענית ומשו"ה לא התענו קודם פורים משום יום נקנור והתענו לאחר פורים ועמ"ש הר"ן ספ"ב דתענית. ומכאן תשובה למ"ש הרב כנה"ג ז"ל סי' תרפ"ו דלא יעלה על הדעת לאחר התענית אחר פורים ע"ש ויש לישב. וכתב מר"ן ז"ל בבית יוסף דלא נהגו להתענות ג' תעניות שלא להכבי דעל הצבור. ואני הצעיר ראיתי להרב המופלא עיר וקדיש כמהר"ח ן' עטר ז"ל שהתענה הפסקה ג' ימים י"א וי"ב וי"ג באדר זכר לתעניות שעשו בימי מרדכי ואסתר והיא הפסקת ג' ימים לילה ויום שכתב רבינו האר"י זצ"ל שעולה במקום מ' יום כידוע. וראיתי להרב שיורי כנה"ג סימן תרפ"ו דעמ"ש הטור ויש מתענים ג' ימים באדר והכי איתא במסכ' סופרים וכו' כתב וז"ל ומנהג להתענות ג' תעניות מפוזרים זכר לתענית אסתר הר"ן ספ"ב דתעניות עכ"ל. וקצת יש להרגיש דהר"ן שקיל וטרי ומייתי מסכ' סופרים והני מילי ומנהג להתענות שלשה וכו' שכתב הר"ן הם דברי מסכ' סופרים שהביא הטור אלא שהטור לא כתב בריתא דידן כלה בשלימות. אך מר"ן ב"י סימן תכ"ט הביא כל הבריתא ע"ש. ואגב שיטפיה כתב הרב שיירי כנסת הגדולה משם הר"ן זה ואין כאן מקום להאריך ועמ"ש אני בעניי בקונטרוס ברכי יוסף מחזיק ברכה בסי' פור"ת בס"ד:

הלכה ה

דתניא אנשי מעמד היו מתענין ד' ימים בשבוע בשני וכו' כצ"ל בשני על מפרשי ימים דכתיב יהי רקיע פירש"י יהי רקיע בתוך המים וצריך להזכיר ולרצות על הדבר: בג' על הולכי דרכים דכתיב ויאמר אלהים יקוו המים פירש"י ז"ל דכתיב ותראה היבשה תהי יבשה ראויה להולכיה שלא יוזקו מחיות רעות: בד' על התנוקות וכו' פירש"י ז"ל שבו נתלו המאורות וכתיב ביה יהי מאורות מארת כתיב. ובפירוש אשר בעין יעקב פירש דאסכר' על לה"ר ולה"ר נעשה ביום ד' דאמרה הלבנה אי אפשר לב' מלכים וכו' והרי"ף ז"ל פירש דכתיב יהי מארת שנעשה א' קטן ולפיכך אסכרה בקטנים: בחמישי על עוברות שלא יפילו ומניקות שיניקו את בניהן כצ"ל וכן הוא בתעניות דף ז"ך ע"ב ופירש"י דכתיב ישרצו המים נפש חיה עכ"ל ובחידושי תעניות לגאונים כ"י כתיב נפש חיה דהיינו מעוברות: מפני כבוד שבת הוא טעם לע"ש: ולאחר שבת נוטלין אותה הימנו כצ"ל ונשאר תש כח וזה טעם שאין מתענין באחד בשבת:

תוספות

מעמדות וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל מהו מעמדות מבואר פ' בתרא דתענית במתני' אלו הן מעמדות וכו' התקינו נביאים ראשונים כ"ד משמרות על כל משמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לויים של ישראלים הגיע זמן המשמר לעלות כהנים לויים עולים לירושלם וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהם וקורין במעשה בראשית ע"כ וא"כ מבואר אותן ישראלים שהיו בירושלם נקראים אנשי מעמד וישראל שבאותו משמר שהיו מתכנסין בעריהן נקראים אנשי משמר עכ"ל הרב נחלת יעקב. ולי ההדיוט לא צדק בזה והביאו לזה נסחת בריתא שלנו שבדפוס דקתני אנשי מעמדות ואנשי משמר היו מתענין ואני בעניי נ"נ שהוא ט"ס כמ"ש בעניותי בקונט' דצ"ל אנשי מעמד היו מתענין ד' ימים בשבוע וכו' כי מבואר הוא דאנשי משמר הם כ"ד משמרות כהונה שתקן דוד הע"ה וכנגדן כ"ד מעמדות מישראל כל משמר כנגדו מעמד מישראל ומהם של מעמד ישראל היו בעריהם ומתענין וקורין בעריהם ומהם היו בירושלם. ופ"ב דתענית תנן אנשי משמר מתענין תעניות שגוזרין על הגשמים ולא היו משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל ופירש רבינו עובדיה ז"ל שם פרק שני משנה ו' אנשי משמר כ"ד משמרות כהונה היו כל משמר עובד בשבת שלו אנשי בית אב המשמר מתחלק לז' בתי אבות וכו'. ובמשנה ז' פירש אנשי מעמד הם ישראלים הקבועים בירושלם ועומדין על קרבן אחיהם ומתפללין שיהא מקובל ברצון ועומדים שם בשעה העבודה שלוחים מכל ישראל דהיאך קרבנו של אדם קרב ואינו עועד על גביו והכתוב אומר תשמרו להקריב לישראל מצוה שיעמדו על הכהנים בשעת העבודה עכ"ל רבינו עובדיא ז"ל. ואתה תחזה בקונטרוס פתח עינים בפ"ד על דף כ"ו שהבאתי מלקוטי רבינו בצלאל שהקשה הרא"ש ז"ל בתוספותיו דאמאי לא היו לויים שלוחי ישראל וכו' ואני בעניי כתבתי דלפי מ"ש בגיליון דמעמדות ילפינן מדכתיב תשמרו א"כ לישראל מצוה ע"ש ועתה רואה אני דמ"ש בגילון (שהוא רבינו אליעזר מטוך ז"ל) ומ"ש אני עני הכל דברי רבינו עובדיא ז"ל בפ"ב שהבאתי. ויתישב היטב וע' בספרי ע"פ תשמרו ורש"י ביומא דף ל"ז ע"ב וסוטה דף ח' ע"א:

ולמאי דאתאן עלה למדנו דאנשי משמר הם הכהנים ואנשי מעמד הם ישראל ומאי דתנן פ"ד וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וכו' הכונה שישראל שהם אנשי מעמד המכוון כנגד אותו משמר של אותו שבוע שהמעמדות היו נחלקין לכ"ד חלקים חלק זה למשמר פ' וחלק זה למשמר פ' והיינו דתנן ישראל שבאותו משמר כלומר אנשי מעמד שכנגד אותו משמר. וכן שנינו בבריתא דף כ"ז ע"ב ת"ר אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות וכו'

וע"ש בפירש"י ז"ל בנוסחא דקמן וז"ל אנשי משמר מתפללין על קרבן אחיהם תמידין שבכל יום. אנשי משמר אותן כ"ד שהיו בעריהן עכ"ל נראה פשוט דתיבות אנשי משמר השני הוא ט"ס וצ"ל אנשי מעמד חדא דכבר פירש אנשי משמר והשתא מפרש אנשי מעמד ותו דלעיל בסמוך כתב רש"י עצמו לכן קורין אנשי מעמד בעריהן וכו' ע"ש:

וכן כתב הריטב"א ז"ל בחידושיו לתעניות על דף כ"ו וז"ל ולמדנו שכל אנשי מעמד לא היו בירושלם אלא מקצתם בירושלם לעמוד על הקרבן דלא סגי בלאו הכי והשאר בעריהם כמו שאמרו מתכנסים בעריהם כי כיון שלא היו צריכין לקרבן כמו הכהנים הלוים די להם שיעמדו על הקרבן אותם שהיו בירושלם אלא אותן שהם בעריהם מתענין וקורין בפרשת בראשית כדרך שעושים אנשי ירושלם כי ממ"ש בירושלמי שסנהדרי גדולה היו מתענין עמהם למדנו שאף מעמדות שהיו בירושלים היו מתענין גם כן עכ"ל. ובחידושי גאונים כ"י כתב וז"ל ת"ר אנשי משמר מתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון שכל כהנים של משמר נחלקים לשבעה בתי אבות וכל בית אב עובד יום אחד וביום שבית אבי עובד שאר כל הכהנים אנשי משמר ששה בתי אבות מתפללים על קרבן שמקריבין אחיהם בית אב שביעי שיתקבל ברצון. ועוד כתוב לקמן וז"ל מעמדות כבר ברירו רבנן דכי היכי דאיכא כ"ד משמרות כהונה הכי איכא כ"ד משמרות לויה ואיכא נמי ישראל דמתנדבים והוו משמרות דמיקרו מעמדות כנגד כל משמרה ממשמרות כהונה אנשים ידועים מישראל שנקראים מעמד עכ"ל:

והרמב"ם ז"ל פ"ו מה' כלי המקדש כתב וז"ל תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות והם הנקראים אנשי מעמד וחלקו אותם כ"ד מעמדות כמנין משמרות כהונה ולויה וכו' בכל שבת מתקבצין אנשי מעמד של אותו שבת מי שהיה בירושלם או קרוב לה נכנסין למקדש עם משמרות כהונה ולויה של אותה שבת והרחוקים שבאותו מעמד כיון שהגיע מעמד שלהם הן מתכנסין לבית הכנסת שבמקומן ומה הן עושין אלו המתקבצים בין בירושלם בין בבתי כנסיות מתענין וכו' ע"ש:

הראת לדעת מדברי הגאונים והרמב"ם והריטב"א ז"ל ככל אשר כתבנו לעיל והוא הפך הרב נחלת יעקב כמש"ל. ועוד זאת אדרש במימר קדישין שני גדולי הדור זה יצא ראשונה הרב יפה מראה פ"ד אות י"ב דאמרו בירושלמי הוי אנשי משמר הוי מתענין על הקרבן במשמרתם רק היו קוראין בעריהם במעשה בראשית ואנשי משמר שהיו בירושלם היו מתענין כדתנן וכו' ואנשי מעמד היו מתענין וכו' והכי תניא בפרקין בבבלי ת"ר אנשי משמר היו מתפללים וכו' אנשי מעמד נכנסים לבית הכנסת ויושבים ד' תעניות וכו'

עכ"ל. ונתחלף לו להרב אנשי משמר באנשי מעמד. ועוד שכתב דמי שהיו בעריהם וקורין במעשה בראשית אינם מתענין והוא הפך הגמרא דמייתי דקתני אנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבים ד' תעניות והוא הפך הרמב"ם שכתב דאנשי מעמד בין אשר בירושלים בין אשר בעירם מתענין וכן כתב הריטב"א כמש"ל:

והרב קרבן העדה כתב וז"ל אנשי משמר וכו' כתב הרב יפה מראה אנשי משמר לאו דוקא דאנשי מעמד היו מתענין אבל אנשי משמר לא היו מתענין כלל וא"נ דבמ"ש פי"ז תניא אנשי מעמדות ואנשי משמר היו מתענין וכו' עכ"ל. והנה כתב בשם הרב יפה מראה אשר לא כתוב בספר ולשון אחר מדעתו ואעיקרא אינו נראה לומר לאו דוקא בני האי גונא. ומה שנשען על בריתא שלנו הדבר ברור שיש ט"ס וסמי מכאן אנשי משמר וכמו שהבאתי הלשון בקונטרוס. גם במיני פשוט דגם בירושלמי ט"ס וצ"ל אנשי מעמד. וכיוצא בזה הגיה בפשיטות הרב שדה יהושע לשון הירושלמי פרק ב' הלכה י"ב. ותימה על הרב יפה מראה והרב קרבן העדה ז"ל איך לא ראו דברי הרמב"ם ז"ל:

היו מתענין בכל יום וכו'. כתוב בחידושי תעניות מהגאונים כ"י וז"ל קבלנו מרבותינו שהיו בכל יום קורין סדר קרבנות ואח"כ היו קורין סדר בראשית עכ"ל:

דבר אחר מפני הנכרים וכו'. ע' מה שפירש רש"י בתעניות דף כ"ז ומ"ש בחידושין הובא בעין יעקב ומ"ש בס' יד דוד הנדפס מחדש ולא זכר מבריתא שלנו ואין להאריך:

הלכה ו

בפסח קורין בפרשת מועדות שבת"כ שור או כשב וכל הלכה זו היא משנה במגילה דף ל' ומיירי ביומא קמא ובריתא שם דף ל"ח מפרש בשאר ימי החג: בעצרת שבעה שבועות דכל הבכור: בחדש השביעי דשור או כשב קורין כקרבנות החג בפרשת פנחס: וע' שם מה שפירש"י ז"ל באורך:

תוספות

בפסח קורין בפ' מועדות. זו משנה פ' בני העיר ושם בגמ' מייתי בריתא וגם בש"ס מפורש סדר הקריאה לכל המועדות והפטרות וא"ת לפי מ"ש תרא"ש ז"ל בה' ס"ת דמסכת סופרים נתחבר אחר התלמוד אמאי נקיט הכא כמתני' ולא קאמר כמפורש בבריתא ובתלמוד וי"ל דכונת הרא"ש ז"ל דאלו בריתות קדמוניות ואחר התלמוד נסדרו ונתחברו אלו הבריתות הקדומות וזמנין דיש תופסות אבל עיקר המסכתא נסדרה מבריתות נפרדו' ונתחברו אחר התלמוד על דרך דכתב הרמב"ם ז"ל דרב חיבר ספרא וספרי מבריתות הקודמות וסתם ובספרא כר' יהודה ובספרי כר"ש. ומעין דוגמא נתחבר מס' סופרים אחר התלמוד. וכן רבוואתא קמאי כתבו בריתא דמס' סופרים. והכא תנא דבריתא דידן

תני כמתניתין וחיברוה בין הבריתות והיא בריתא קדומה. ולא שמחבר מסכת סופרים תני לה מדידיה:

והנה בפסקי תוס' פ' בני העיר כתוב מה שאין קורין בשבועות שור או כשב לפי שכבר אמרוהו בפסח בפ' העומר עכ"ל. ותהי על דבריהם הרב פר"ח ז"ל סי' הצ"ד ונדחק בכונתם ע"ש באורך. ותימה על הרב ז"ל דכונתם פשוטה דמרשו על משנתנו ות"ק דבריתא דסברי דבא"י בשבועות קורין כל הבכור ועל זה קשיא להו דהי"ל לקרות שור או כשב שבת"כ דעדיף מכל הבכור ותירצו דכבר קראוהו משא"כ כל הבכור דבא"י אין קורין פ' כל הבכור כי אם בשבועות לדעת תנא דמתני' ות"ק דבריתא. וכן מבואר בהר"ן ובתוספי הרא"ש וכמ"ש בעניותי בקונטרוס מחזיק ברכה שם סימן תצ"ד בס"ד. ולכאורה יש להרגיש דהרי בחג הסוכות קורין שור או כשב אף שבפסח קראו גם כן שור או כשב ואם כן גם בעצרת הי"ל לקרות שור או כשב והוא טפי מעלי דבג' רגלים קורין שור או כשב. וי"ל דפסח ושבועות סמיכי וטפי מעלי לקרות פרשה מחודשת. אכן בחג רחוק מפסח והוא שנה אחרת ועוד יש לישב ודו"ק:

הלכה ז

בחנוכה בנשיאים וכו'. גם הלכה זו במשנה במגילה ויש קצת תוספת ושינוי כאן: בנשיאים פירש"י דהיו נמי חנוכת המזבח: במעמדות במעשה בראשית בתעניות דף כ"ו מפורש סדר קריאתן וקורין במעמדות במעשה בראשית שבשביל הקרבנות מתקיימים שמים וארץ: וז' אחרונות של עצירה כצ"ל והיינו ז' תעניות אחרונות שמתענין על עצירת גשמים: ונהגו בו העם כצ"ל כלומר שנהגו להפטיר: ואין מפסיקין וכו' כמה דקתני במכילתין לעיל ריש פרק שנים עשר:

תוספות

בחנוכה וכו'. כתב הרא"ש בתוספותיו למגילה וז"ל נמצא במס' סופרים בכ"ה בחנוכה בנשיאים פירש הר"ר שמעיא ז"ל משום דמכ"ה בכסלו היה ראוי להקים המשכן אלא עפ"י הדיבור היה מקופל עד א' בניסן ולא חנכוהו הנשיאים כדאיתא במדרש ולפי שהיה ראוי להקימו מכסלו ולחנכו לכן קורין פ' הנשיאים בחנוכה שהוא בכ"ה כסלו עכ"ל. עין רואה שהיה להם נוסחא אחרינא בבריתא שלנו. אמנם יראה שט"ס נפל בדברי הרא"ש וצ"ל נמצא במ"ס בכ"ה בכסלו בנשיאים פירש הר"ר שמעיא וכו' כצ"ל ומדשינה וקאמר בכ"ה בכסלו בנשיאים ולא קתני בחנוכה בנשיאים פירש רבינו שמעיא דרמז דבכ"ה כסלו היה ראוי להקים המשכן וכו' והביא המדרש באורך בארחות חיים דף כ"ו מהפסיקתא ע"ש:

והנה מדתנן בחנוכה בנשיאים כתב הרב מהר"ש אלגאזי ז"ל דאם ביום ראשון הכהן קרא ברכת כהנים לבד הוי טועה בדבר משנה דתנן בחנוכה בנשיאים והרב שיירי כנה"ג חלק עליו ואני בעניי צדדתי להעמיד דברי הרב שיירי כמ"ש בברכי יוסף סי' תרפ"ד ובמחב"ר הבאתי שהרב המאירי בכ"י הזכיר מנהג זה שהכהן קורא בברכת כהנים לבד ע"ש והן עתה נדפסו פסקי הרב המאירי לשבת וע"ש בדף ך' ע"א מהספר דברי הרב ז"ל בצביונן ובקומתן:

ורש"י ז"ל פירש בחנוכה בנשיאים דהוי נמי חנוכת המזבח כלומר דבכ"ה בכסלו היה חנוכת המזבח בימי החשמונאים כמו שנראה מס' בן גוריון ומס' מכבי שהביא הרב תי"ט ז"ל:

בפורים ויבא עמלק. וא"ת אמאי הקדים חנוכה והא פורים דברי קבלה וקדים לחנוכה וגם חנוכה הוא מד"ס וי"ל דכב' תירץ הרב תי"ט דחנוכה קודם בזמן דהוא בכסלו ופורים באדר. ועוד חנוכה ח' ימים ע"ש באורך:

ושבעה אחרונות של גשמים. כן הביא הגירסא בס' אגודה ע"ש:

לפי שאינו מן המובחר. וא"ת לפי מאי דאמרינן בעלמא דיש שלשה סוגים דיעבד לכתחלה מצוה מן המובחר ומי שרוצה עושה סוג לכתחלה ולא אכפת ליה בסוג מצוה מן המובחר וא"כ הכא המפסיק בקללות אינו מן המובחר ויכול להפסיק בקללות לכתחלה. והרי אמרו אין מפסיקין בקללות ואיך שרי לעבור על דברי חכמים. והיה אפשר לומר דהא אשמועינן בריתא דידן דאין בזה איסור ומצינו להריטב"א ז"ל בחידושי מגילה על דף כ"ח דכתב דזמנין דקאמר הש"ס אסור ולא הוי איסור לא מדאוריתא ולא מדרבנן אלא מדת חסידות וכ"כ התוס' בתעניות דף י"א דאסור מדת חסידות וכ"כ הר"ן פ"ק דע"ז בשם הרמב"ן ז"ל וכ"כ הרב הנמקי ז"ל פ' ד' מיתות. א"נ אפשר דתנא דבריתא דידן סבר דטעמא דאין מפסיקין בקללות היינו כמו שאמר ר' לוי לעיל פי"ב דמכילתין דאמר ה' אינו כדין שבני יתקללו ואני מתברך וז"ש לפי שאינו מן המובחר לרמה הטעם אבל אחר שאמרו אין מפסיקין חייב לקיים והיותר נכון דלישנא בעלמא הוא ורוצה לומר שאינו הגון:

ומ"ש להפסיק בקללות ולהתחיל בקללות פירוש או להתחיל בקללות וכבר שנינו לעיל במכילתין פרק שנים עשר הלכה ב' זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב.

ואמת אגיד כי אחר שכתבתי הרשום בכתב שבתי וראה דברי תוספי הרא"ש ז"ל שהבאתי לעיל בריש הלכה זו והגהתי הלשון ככתוב לעיל. איכו השתא נראה דהלשון

מוטעה וצריך להגיהו באופן אחר ובתחלה אעתיק כל הלשון כאשר הוא בדפוס וז"ל בתעניות ברכות וקללות. והאידנא קורין ויחל בתעניות. נמצא במס' סופרים בכ"ה בחנוכה בנשיאים. פירש ה"ר שמעיה וכו' עכ"ל. ונראה שט"ס נפל וכצ"ל והאידנא קורין ויחל בתעניות וכן נמצא במס' סופרים. בחנוכה בנשיאים פירש ה"ר שמעיה וכו' כצ"ל והדבר מבואר דברישא אמר מר דהאידנא קורין ויחל בתעניות ולא קרינן ברכות וקללות כדתנן במשנתנו ועלה קאמר וכן נמצא במסכת סופרים והיינו מאי דתנינן בבריתא דקמן תעניות אחרות ויחל משה. ואחר זה הרא"ש ז"ל תופס על מאי דתנן בחנוכה בנשיאים וקאמר עלה פירש הרב רבינו שמעיא וכו':

והנה הרא"ש ז"ל בסוף מגילה בפסקיו כתב דנוהגים בהפטרות כמדרש הפסיקתא וכן נמי בתעניות אנו קורין ויחל ובמתניתין אמרינן שקורין ברכות וקללות אלא שאנו עושין על פי מס' סופרים דגרסינן התם בתעניות של ט"ב ובתעניות שבעה אחרונות של עצירת גשמים קורין ברכות וקללות אבל בתעניות אחרונות קורין ויחל משה ומפטיר דרשו ה' ויש אומרים שאין להפטיר והעם נהגו להפטיר. מיהו איכא למימר דמתניתין נמי איירי בט"ב ובשבעה תעניות אחרונות ולא פליגי עד כאן לשון הרא"ש ז"ל בפסקיו ע"ש. והבאתי כל לשונו להודיע גירסתו בבריתא שלנו. ומדבריו הללו אתה תחזה דמה שהגהתי עתה בלשון תוספי הרא"ש כמדובר נראה שהיא הגהה טובה. ובתוספותיו כתב סתם וכן נמצא במס' סופרים ולשון זה סובל או שנהגו כמס' סופרים נגד המשנה. או דממס' סופרים למדנו פירוש המשנה דמיירי בט"ב ובשבעה תעניות אחרונות. ובפסקיו ביאר הדברים:

ויש להרגיש לכאורה קצת על דברי הרא"ש ז"ל דבתחלה כתב דבתעניות קורין ויחל נגד המשנה על פי מסכת סופרים. והרי הוא ז"ל כתב בה' ס"ת בענין פ' פתוחה וז"ל וכאשר כתבתי נראה עיקר דהירושלמי הוא עיקר נגד מס' סופרים כי מסכת סופרים נתחברה בדורות אחרונים ולא הביא מדבריו הגמרא וגם הסברא נותנת כן כאשר פירשתי עכ"ל. הרי שכתב דהירושלמי עיקר נגד מס' סופרים ואיך כתב הכא דבתעניות קורין ויחל נגד המשנה. ולא עוד אלא דבתלמודא דידן שלא דיברו בזה מסתמא נקטי כמשנה וא"כ איך נקטי כמ"ס נגד המשנה והתלמוד. והגם שכתב אח"כ דלא פליגי דמתני' איירי בט"ב ובז' אחרונות. לא הו"ל לומר בלשון איכא למימר אלא להכריע דודאי לא פליגי דאי פליגי לא עבדינן כמ"ס. ותו דלפי מ"ש בה' ס"ת דנתחבר בדורות אחרונים אחר התלמוד אם כן נימא דאם איתא דגמרין סבר כמ"ס הו"ל לפרש משנתנו הכי וממה שהש"ס סתם סבר דמשנתנו אכלהו תעניות מיירי וא"כ פליג מ"ס עם התלמוד והו"ל למנקט כתלמוד. ותו

אעיקרא מ"ש בה' ס"ת דנתחבר בדורות אחרונים אחר התלמוד אם כן נימא דאם איתא דגמרין סבר כמ"ס הו"ל לפרש משנתנו הכי וממה שהש"ס סתם סבר דמשנתנו אכלהו תעניות מיירי וא"כ פליג מ"ס עם התלמוד והו"ל למנקט כתלמוד. ותו אעיקרא מ"ש בה' ס"ת דהירושלמי עיקר נגד מ"ס דנתחבר בדורות אחרונים אדרבא יש לומר דכיון דנתחבר אחר התלמוד. א"כ כבר ידעו מ"ש בירושלמי ואמרי איפכא והלכה כבתראי:

ואפשר ליישב דיש חילוק בין ענין פרשה פתוחה למאי דקרו ויחל בתעניות דבענין פרשה פתוחה ידע הרא"ש ז"ל דלא יש מנהג דכל סופר כותב באופן אחר ותו דכל אחד כותב בביתו ואינו מנהג בפומבי ומפורסם ומשום הכי כתב דאין לעשות כמסכת סופרים נגד הירושלמי דסבר הרא"ש ז"ל דכלל הלכה כבתראי לא אתמר למילתא פסיקתא אלא באמוראי בתראי דתלמוד דידן. ועם כל זה סמיך אמאי דמסיק וגם הסברא נותנת כן. ברם הכא גבי קריאת ויחל שהוא מנהג בפומבי ומפורסם שפיר כתב דאנו עושים על פי מסכ' סופרים. ואין לחוש אם הוא נגד המשנה ומאי דמוכח מהש"ס דתיסגי לן דיש סברא זו במסכת סופרים והו"ל כדאמרינן בעלמא דהלכה כאמורא דעביד עובדא דמעשה רב ואפי' הוא נגד הכלל וכ"ש הכא דהוא מנהג רבבות אלפי ישראל מפורסם ובפומבי ועדיף ממאי דאמרינן מעשה רב. ואח"כ כתב דאיכא למימר דלא פליג מס' סופרים אמתני'. וכן כתב בס' האגודה בסוף מגילה וז"ל בתעניות ברכות וקללות במסכת סופרים מפרש הני מילי תעניות של גשמים בז' אחרונות אבל תעניות שלנו קורין ויחל עכ"ל הרי שכתב דבמס' סופרים מפרש דלא פליג אמתני' רק מפרש למתני' כמ"ש הרא"ש ז"ל:

ודע שאני בעניי כתבתי בקונטרוס טוב עין המחובר עם ועד לחכמים סימן י"ג דעלה בדעתי לומר דטעמא דאזיל בתר מ"ס ומניחין התלמוד משום דכתב הרא"ש דמ"ס נתחברה בדורות האחרונים וכו' וסמכינן אמ"ס ע"ד הלכה כבתראי וכו' ע"ש. ובאמת כי אני הדל קצרתי במקום שצריך להאריך שהנה הזכרתי דברי הרא"ש ז"ל ועפ"ז צדדתי דהלכה כבתראי והרא"ש שם כתב להפך דהירושלמי עיקר נגד מסכת סופרים דנתחברה בדורות אחרונים. וזה הפך מה שכתבתי כמבואר:

אכן כונתי מבוארת אעפ"י שקצרתי מאד דמה שהבאתי מהרא"ש ז"ל הוא דהוא לימדנו דמ"ס נתחברה אחר התלמוד אבל לא לענין מ"ש. אלא דאני הבאתי מקודם מהתוס' בברכות דף י"ח ופסחים דף מ' שכתבו דאנו עושין כמ"ס ומניחין התלמוד. ועל זה כתבתי שי לצדד על ענין מה שקורין בר"ח שחל בשבת דקורין כמ"ס דאזיל בתר מ"ס שנתחבר אחר התלמוד כמ"ש הרא"ש ז"ל ויש לו' ע"ד הלכה כבתראי והיינו לדעת התוס' ולא לדעת הרא"ש. ומ"ש התוס' בפסחים דף מ' ואנו נוגים להפטיר השמים כסאי כמו

הפסיקתא דבריהם קשים וכבר העיר מהרש"א בח"ה ונדחק הרבה ע"ש ודע דיש לדקדק קצת בדברי הטור וכמ"ש מר"ן ז"ל בשו"ת אבקן רוכל סי' כ"ט מלבד מ"ש בטוב עין וגם יש לצדד עוד לא ע"ט האסף ועמד קנ"ה במקומו שלא להאריך:

הלכה ח

קורין כסדרן סדר פרשיות של אותו שבוע. ואין עולה להם מן החשבון דבשבת בשחרית מתחילין מתחילת הפרשה וחוזרין לקרות מה שקראו במנחת שבת שעבר ובב' וה': שנאמר וידבר משה וכו' קאי על כל האמור שבמועדות קורין כל עניני המועדות על זה אמר שנא' וידבר משה וכו' ומזה למדנו ללמוד בעניני המועדות: הכי גרסינן בין בשני בין בחמישי שמפסיקין סדרן וקורין באלו אבל אי אתה יכול לומר בתעניות ובמעמדות ופורים שיבואו בשבת כדי להפסיק מסדר שבת עליהם אלא בשני וחמישי כצ"ל:

תוספות

לכל מפסיקין לר"ח וכו'. הוא לשון המשנה פ' בני העיר ופירש"י ז"ל לכל מפסיקין מלקרות בענין היום וקורין בענין מועד מעין המאורע עכ"ל. והכי מוכח מהבריתא שלנו דקתני שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצוה שיהיו קורין כל אחד בזמנו מכאן אמרו לכל מפסיקין לר"ח וכו' ומהכא מוכח דמ"ש בבריתא שלנו לכל מפסיקין נמשך ודאי למ"ש שיהיו קורין כל א' בזמנו דעלה קאמר מכאן אמרו לכל מפסיקין אם כן פירוש לכל מפסיקין היינו כמו שפירש רש"י ז"ל שמפסיקין לקרות בענין היום וקורין בענין מועד. וראיתי לראב"ן ז"ל בספרו בסי' נ"ט דף כ"ד ע"ד שכתב וז"ל הא דתנן לכל מפסיקין לר"ח לחנוכה ופורים או תענית בשני או בחמישי מפסיק פרשה של אותו שבת ואין קורין בה אלא דר"ח ודחנוכה ודפורים או דתענית ויחל משה עכ"ל. ולא תקשי דמבריתא שלנו מוכח דפי' לכל מפסיקין היינו דמפסיקין פרשת הסדר לקרות ענין מועד כמו שפירש"י ז"ל. דפירוש לכל מפסיקין כולל שתיהן כמ"ש הר"ן ורש"י חדא מינייהו נקט. וכן ראב"ן חדא מינייהו נקט והניחו יתרם. ורש"י לא הוצרך לפרש דמפורש בש"ס וראב"ן כל עצמו לא אתא אלא על דברי הש"ס דקאמר בתענית למה לי הפסקה ששאלו חתנו כמו שכתב שם. ומ"ש ראב"ן דתענית ויחל משה נקט כפי המנהג:

והנה בירושלמי פ' בני העיר הלכה ו' אמרו ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין א"ל קורין בר"ח א"ר חלבו קומי ר' אימי מתניתא אמרה כן לכל מפסיקין לר"ח חנוכה ופורים. ופירש הרב קרבן העדה וז"ל ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין דמספקא ליה הא דתנן במתני' לכל מפסיקין לראשי חדשים וכו' אי קאי על הפרשיות אם חל ר"ח בשבת אין קורין אלא בר"ח או"ד לכל מפסיקין אהפטרות קאי אבל פרשיות שבת אין נדחין ממקומן

א"ל קורין בר"ח שבעה כן משמע במס' סופרים. ה"ג מתניתא אמרה כן לכל מפסיקין לר"ח לחנוכה ולפורים ולתעניות ולמעמדות ואי אהפטרות קאי תעניות ומעמדות בחול נינהו ולית בהו הפטרה אלא ודאי אפרשיות קאי וה"ה לר"ח ואם חל בשבת קורין בר"ח שבעה עכ"ל. ובתוספותיו שם כתב דהרב שדה יהושע פ' תפלת השחר ומהר"ר אליהו שם פירשוהו כמ"ד אהפטרות קאי ולו נראה כפי' בקונט' וכן ר' אמי דסבר בבבלי אפרשיות קאי הזכירו שם בירושלמי זהת"ד. ולפי הדל אין נראה לפרש פירושו הלז דהוי הירושלמי הזה כהלכתא דכל הפוסקים פסקו כמ"ד אהפטרות הוא חוזר וכן המנהג ואין ראיה מר' אימי דהוזכר בירוש' דהוא אחר. ומ"ש דכן משמע במסכת סופרים תימה עליו דגם דיש איזה משמעות בבריתא שלנו בהלכה זו. הרי מפורש במסכת סופרים בבריתא שאחר זו ולעיל בפרקין הלכה ג' דבשבת שחל בו ר"ח קורין שבעה בענין שבת והשמיני קורא וביום השבת ור"ח ומפטיר בשל ר"ח. ומזה גם כן יש להכריע דפי' הירושלמי אינו כדבריו. וגם מדלא אשתמיט חד מרבוואתא לומר דהירושלמי סבר כמ"ד חוזר לסדר פרשיות. ועוד דהרב קרבן העדה הגיה הירושלמי להביא סוף המשנה דתעניות ומעמדות דליתא בנוסחא דקמן הכא ופ' תפלת השחר ובתעניות ולפי פירושו הוא מוכרח להגיה כמבואר. ועוד דאפשר דאף למ"ד לסדר פרשיות הוא חוזר אפשר דאינו אלא בד' שבתות ובמועדים אבל בר"ח וחנוכה ופורים מפרש לה בחול כמו תעניות ובמועדות אבל בר"ח שחל בשבת מודה שקורין פ' השבוע והמפטיר קורא בר"ח באופן דמכל זה לא הונח לי לדעתי הקצרה לפרש הירושלמי כפי' הרב קרבן העדה ומה גם שהלשון סתום מאד דלא למדנו היאך קורין שבעה גברי בפ' ר"ח דאין בה פסוקים לז' עולים. ועוד ראיתי לו להרב קרבן העדה בתעניות פ"ד הלכה א' דאייתי שם בירוש' סוגיא דפרק בני העיר נמי ובפירושו פירש כהכא ובתוספותיו שם כתב דפירש בפירושו לפי פירש"י דמגילה דלכן מפסיקין דקורין בענין המועד אבל הר"ן סובר דלכל מפסיקין אהפטרות קאי וצריך לפרש דהא דשאל במה קורין אם קורין אף בר"ח ומסתייע ממתני' מדקאמר הפטרה בר"ח מסתמא שקורין אף בר"ח דעלה קאי וכ"כ בספר שדה יהושע עכ"ל. ויש לדקדק דמריהט' דלישניה משמע דפליגי רש"י והר"ן ואין הדבר כן דגם רש"י מפרש דלמ"ד דכסדרן אהפטרות קאי יש בכלל לכל מפסיקין דקורין בענין המועד אלא דמפרש נמי דמפסיקין בהפטרות בד' פרשיות וכיוצא וכ"כ הר"ן בפירוש דמפסיקין למועדות לפרשיות ומפסיקין להפטרות בר"ח וכו' והפסקה לאו בחדא גוונא והאריך בזה. ובודאי כך סובר רש"י כהר"ן למ"ד דאהפטרות קאי והכי הלכתא וכך הוא המנהג. ולעיל כתבנו דרש"י לא הוצרך לפרש דמפורש בש"ס. ועתה נאמר בסגנון אחר דרש"י ז"ל כתב כן

בפירוש המשנה ומשו"ה כתב פירוש לכל מפסיקין אמועדות דהא אתי ככ"ע בין למ"ד אפרשיות בין למ"ד אהפטרות דבמועדים כ"ע מודו דקורין בענין המועד. ולא פירש יותר כי בש"ס פליגי ולזה סתם דהשתא אתי פלוגתא דאמוראי שפי רכל חד כדעתיה. וכך מנהגו של רש"י כמה זמני דבמשנה סותם דבש"ס מייתי פלוגתא בפירוש המשנה. אמנם ודאי דגם רש"י ז"ל למ"ד דקאי אהפטרות והכי הלכתא הוא מפרש כפירוש הר"ן ממ"ש. ומ"ש הרב שדה יהושע פ' תפלת השחר בעד רש"י ז"ל אפשר שזה כונתו אבל קיצר מאד והלשון מגומגם. וגם דברי הרב קרבן העדה דתעניות הנז' יש לישב קצת דאין כוונתו דרש"י פליג אלא כונתו לפי מה שמפורש בדברי רש"י בהדיא:

ואחזה אנכי דגם פירוש הרב שדה יהושע ז"ל הגם דלפירושו לא שייכי כל ההערות האמורות מ"מ גם פירושו אינו מתישב מצד הענין שהוא פירש דשאל אם נקרא בשל שבת ולא בשל ר"ח וא"ל דקורין הפרשה של שבת דהיינו סדר היום ואח"כ קורין של ר"ח ומסייע ליה ממשנתנו דמפסיקין הפטרה של השבוע וקורין הפטרה דשבת ור"ח אלמא קורין בשל ר"ח זהת"ד. ויש להעיר דמה אסתפק ליה שלא יקראו בשל ר"ח כלל. ומדברי מהר"ר אליהו ז"ל משמע קצת דמפרש קורין בר"ח בהפטרת ר"ח וגם זה דוחק:

ועלה בדעתי לפרש דמאי דבעי בירושלמי ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין היינו אם צריך לקרות כמו אם חל ר"ח בחול שקורין לו וביום השבת ובראשי חדשכם או אין צריך לקרות אלא ובראשי חדשכם ואמר ליה קורין בר"ח כלומר שאין קורין אלא ובראשי חדשכם. וא"ל מתניתא אמרה כן לכל מפסיקין לר"ח והיינו דמפסיקין הפטרת השבוע וקורין הפטרת ר"ח כשחל בשבת וא"כ כשקורין פ' השבוע ומפטיר בשל ר"ח מסתמא בראשי חדשכם סגי וא"צ לקרות לא צו ולא וביום השבת. ואם כנים אנחנו בזה ארווחנא דהרמב"ם פי"ג דתפלה כתב דכשחל ר"ח בשבת קורא ובראשי חדשכם והוינן בה דבמסכת סופרים אמרו דר"ח שחל להיות בשבת המפטיר קורא וביום השבת ובראשי חדשכם. ואמאי פסק דלא כמסכת סופרים וכמ"ש אני בעניי בקונטרוס טוב עין סי' י"ג. והשתא פתח פתוח לרווחה דהרמב"ם ז"ל סמך על הירושלמי:

ועתה נבאר בריתא שלנו מכאן אמרו לכל מפסיקין לר"ח לחנוכה וכו' פירוש מהא דאמרן מצוה שיקרא לכל א' בזמנו מכאן אמרו לכל מפסיקין. והאי הפסקה לאו בחד גוונא דבמועדות קורין פרשת מועד ולא פרשת היום בין כשחל בשבת בין כשחל בחול. ובראש חדש וחנוכה אם חלו בשבת מפסיק הפטרה יום שבת וקורא המפטיר מעין המאורע ומפטיר מענין ראש חדש או חנוכה ואם חל בחול אינו קורא בפרשת היום. ופורים לרוב העולם הוא בי"ד ואינו חל בשבת וכמ"ש לקמן. ואה"נ דבירושלם דקורין בט"ו אם חל

בשבת מפטיר בענין פורים וכמ"ש הר"ן ז"ל בחידושיו למגילה כ"י ובריתא שלנו מיירי ברוב העולם. ולתעניות ולמעמדות בחול דקורין קריאת המאורע ודוחין פרשת החול. וליה"כ נקטיה בהדיא משום מנחה שקורין בו כמ"ש התוס' והרא"ש ועמ"ש הר"ן ז"ל והרב תי"ט ז"ל:

הלכה ט

הוא מפטיר בכה אמר ה' השמים כסאי כצ"ל. מלפני החדש פי' שבת שהוא ערב ר"ח מפטיר ויאמר לו יהונתן מחר חדש. עולת והשלישי חוזר למעלה וקורא עולת ונסכו ואת הכבש כצ"ל וכן הגיה הרב נחלת יעקב:

תוספות

ובזמן שחל ר"ח להיות בשבת וכו'. לפי דלעיל בסמוך קתני לכל מפסיקין לר"ח וכו' ולכל מפסיקין מיירי נמי במועדות שדוחין פ' השבוע להכי פירש בהדיא דמפסיקין דר"ח וחנוכה הוא באופן אחר דהם מפסיקין ההפטרה כשחל ר"ח בשבת וכדמפרש דהשבעה קורין בפרשת השבוע והשמיני קורא וביום השבת ובראשי חדשכם ומפטיר השמים כסאי ועמ"ש בסמוך. ובקריאת ר"ח בחול עמ"ש הריטב"א בחידושיו והרב פרי חדש ז"ל ועמ"ש הרב נחלת יעקב ואין להאריך:

הלכה י

בד"א בספר של פסוקי' וכו'. כלומר אם יש פסוקים הרבה בפרשה אסור להתחיל בפרשה אם לא יקרא ג' פסוקים אבל כשהפרשה כולה ב' פסוקים שרי כגון וביום השבת: ומכיון שהוא קורא עולת ונסכו ואת הכבש וביום השבת וכו' נמצא הג' קרא פסוקים כצ"ל:

הלכה יא

יהי כבוד וכו' מנהגם לומר פסוקים אלו. ששת המזמורים פי' תהלת לדוד והללויות: ואמרו למה הזכיר וכו' הלשון מגומגם וה' נחלת יעקב הגיה הלשון ולא ריוה צמאוננו:

תוספות

אומרים אותו בכל יום. יש להעיר על הרב הר"ד אבודרהם ריש דף כ"ג דפוס אמשטרדם שכת בדיש אומרים הודו ואין מנהגינו לאומרו אלא בשבת וי"ט ע"ש דהול"ל דבמ"ס אומרו שאומרי' אותו בכל יום. ולא ע"א שנראה מבריתא שלנו דדוד הע"ה התקין שיאמרו אותו בכל יום:

הנה האשכנזים אומרים אותו אחר ברוך שאמר. והספרדים אומרים אותו קודם ברוך שאמר ונ"ט לכל א' רבינו האר"י ז"ל בס' הכונות על דרך האמת. והוא ז"ל נהג כספרדים לאומרו קודם ברוך שאמר:

פרק יח

הלכה א

למה אמרו שיהיו אומרין בכל חדש וחדש כלומר מה טעם אומרים שיר בכל ר"ח וכן בכל מועד מאחר כי עתה בעוה"ר לא יש קרבן: כדר"ש בן לקיש דבעי רשב"ל מר' יוחנן כצ"ל: נישמעיניה מן הדא בזה ובזה פירוש בעת חרבן בית א'. וכן בעת חרב בית ב': הלויים עומדין על הדוכן. ומוכח דהיו אומרים השיר כדינו וכדמסיק פ"ק דערכין דף י"א ואעפ"י שלא היו נסכים: אמר רשב"ל מזמור כצ"ל. מי קודם דהמזמור על תמיד של שחר ולא אמרו עד זמן הקרבת מוסף: מחוורתא דמילתא שמזמור קודם כצ"ל: ביום הא' לדוד מזמור לה' הארץ וכו' שהוא ראשון למעשה בראשית: גדול ה' שבו נחלקו המים ורקיע ביניהם: אלהים נצב שבו נראית היבשה ומלך במשפט יעמיד ארץ והדין אחד מג' עמודים שעליהם העולם עומד ובו כלולים ב' עמודים אחרים וכתיב תדשא הארץ דש"א ופי' הרב הלבוש דין שלום אמת ר"ת דשא: אל נקמות שנבראו בו שמש וירח וככבים וה' ינקם מעובדיהם: הרנינו שנבראו בע"ח ומשבחים לבורא: ה' מלך שנברא אדם ומכיר במלכותו: ליום שכלו שבת אלף השביעי:

תוספות

דבעי ר"ש בן לקיש וכו'. בירושלמי פ"ד דתעניות הלכה ה' הכי אתמר רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים א"ל כשמועיניה מן הדא דתני בזה ובזה תלויים היו עומדין על הדוכן ואומרי' וכו' ר' אבהו אמר אתפלגון ר' יוחנן ור"ש בן לקיש רבי יוחנן אמר אומרים שיר בלא נסכים רשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים התיב ר' יוחנן לרשב"ל והתני בזה ובזה היו הלויים עומדים על דוכנן וכו' אמר רשב"ל מה את שמע מינה א"ל מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היה ר' יוחנן אמר שירו של יום רשב"ל אמר שירו של אתמול ע"כ סוגיית הירושלמי. ובהלכה דידן מייתי כסתמא דש"ס ירושלמי דבעא ר"ל קומי רבי יוחנן והשיבו ר"י ולא מייתי מאי דרבי אבהו שונה בלשון מחלוקת וראיתי להרב קרבן העדה ז"ל שנדחק בפירושו ובתוספותיו הגיה הלשון דצ"ל ר"י אמר אומרים שיר בלא קרבן ורשב"ל אמר אין אומרים שיר בלא קרבן וק' עליו שחידש גירסא וצריך למחוק הספרים ולא זכר דבהלכה דידן הנוסח כנוסחת הספרים

ומה גם דבש"ס דידן בערכין דף י"א ע"ב סבר דאומרים שיר בלא קרבן וכן בדף י"ב ע"א והגם דשער דחיות ודוחקים לא ננעלו. לא נהירא לדעתי הקצרה. וכבר הרב עצמו בסוף מ"ש בתוספותיו כתב וצ"ע בערכין וכו' ע"ש:

גם הרב שדה יהושע כתב דצריך להגיה הבריתא דל"ג דהיה ביום ד' או דל"ג ברעתם יצמיתם. ואחר זה כתב האי שירה מאי עבידתה וכו' והוא לשון הש"ס בערכין דף י"א ונראה ודאי דיש חיסור לשון קודם מ"ש האי שירה וכו' ואח"כ. וקודם לזה הקשה הרב שדה יהושע ז"ל וז"ל וצ"ע דהאי לאו שירה הוייא ממש וכדאמרו פ"ב דערכין איליא בעלמא הויא וכתבו רש"י והתוס' דלקינה בעלמא אמרו כן ולא לשם שירה והראיה דמוצאי שבת וכו' אלא ודאי לא לשם שירה היו אומרי' וכו' ואם כן מה מייתי ראיה ממה שהיו אומרים שירה לענין עיכוב עכ"ל. ובטרם נבא לדברי הרב ז"ל ניחזי אנן מ"ש התוס' בתעניות דף כ"ט ע"א ד"ה וישב וז"ל ופירש ר"י אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור מוצאי שבת אירע להם כך שאמרו אותו פסוק ובירושלמי מפרש איליא נקט וכו' עכ"ל. ואני הדל כתבתי בעניותי בפתח עינים דשמעתי מקשים דמאי חידש ר"י והם דברי הש"ס בערכין דף י"ב. ועתה אני מוסיף דיש להעיר דהרי רש"י שם בתעניות הביא סוגית ערכין ופירש כדברי ר"י ומה חידש ר"י ותו דהא דאיליא הוא בש"ס דערכין שם וכעת לא מצאתיו בירושלמי. ועתה נבא לדברי הרב שדה יהושע דהוא הזכיר סוגית ערכין דאמרי איליא בעלמא. ותימא דשם בערכין דף י"א אחר דהקשו הא דאיליא וכו' אמרי והא עומדין על דוכנן קתני ומשני כדר"ל דאמר אומרים שירה שלא על הקרבן. וכן אמרו שם בדף י"ב והרי מפורש דהגם דלאו שירה דיומיה ואיליא בעלמא מ"מ מדאמר על דוכנן משמע דלשם שירה הוו על דוכנן ומאי מקשה הרב ז"ל ואיהו ניהו מייתי סוגית ערכין. ורש"י ותוס' בתעניות לא הזכירו שלא לשם שירה:

עוד ראיתי להרב שדה יהושע ז"ל שהביא דברי התוס' בערכין דף י"א שכתבו על מאי דת"ר השיר מעכב הקרבן וכו' קשה דרך השיר בשעת נסוך והנסוך אינו מעכב את הקרבן דאדם מקריב זבחו היום ונסכיו עד ד' ימים ונראה לפרש שיר מעכב את הקרבן היינו נסוך שאם אין שירה אין נסוך עכ"ל התוס' וכתב על דבריהם הרב שדה יהושע וצ"ע בדברי התוס' דמאי קאמרי עכ"ל. ולא ביאר הרב ז"ל מאי קשיא ליה בתוס'. ולכאורה דבריהם מבוארים דנסוך בלא שיר לא אפשר אך שיר בלא נסוך אפשר והיינו דקאמרי שירה בזה ובזה דתני עומדין על דוכנן:

הדרן לדברי הירושלמי דאתאן עליה ונראה דהכי פירושו דקאמר ר' יוחנן דיש להוכיח מבריתא דבזה ובזה דאומרים שיר בלא נסכים והיינו דקאמר מאחר שאלו נסכים היו

זמנו של שיר היה כלומר דאלו היו נסכים בו בפרק זמן השיר וראינו דהלוים עומדים על דוכנן לומר שירה אף דלא היו נסכים ר' יוחנן אמר שירו של יום כלומר שידעו הם דהוא שיר יום רביעי ולזה כיונו לומר שיר של יום רביעי שלא אמרוהו ביום רביעי והמה באו להשלים. וריש לקיש אמר שיר של אתמול ולאו דוקא אתמול אלא שיר שעבר כלומר דטעו ובא בפיהם שיר זה ולא זכרו שאינו שיר של היום. א"כ אפשר לומר להפך ר' יוחנן אמר שירו של יום כלומר שהם סברו שזהו שירו וטעו. וז"ל אמר שירו של אתמול שהם ידעו שאינו שירו של יום וזה שירו של אתמול כלומר יום שעבר ובאו להשלים שלא אמרוהו ביומן. זה אפשר לומר בפירוש דברי הירושל' הגם שהלשון דחוק ודו"ק כי קצרתי:

הלכה ב

אעפ"י שאינו מן המובחר. פירש הרב נחלת יעקב שאינו מן המובחר דאין אומרים הלל הגדול אלא בכרס מלאה כמ"ש סוף פ"ג דתעניות עכ"ד. אך נהגו העם ואין לשנות מנהגם:

הלכה ג

דברי קדושה כתובים נקראים דברי קדושה ונביאי' נקראים דברי קבלה. וע' בהרא"ש במ"ש בפסקיו פ' בתרא דראש השנה ובס' קרבן נתנאל שם:

הלכה ד

וכ"ש זכרים וכן הן חייבות בתפלה ובברכת המזון ובמזוזה כצ"ל ותיבת ובקריאת שמע נמחק דהא נשים פטורות מק"ש וכן כתב הרב נחלת יעקב ע"ש ועמ"ש בתוספות בס"ד: וממהרין לצאת. כדי לשמוח בשמחת יום טוב שהוא. מצות עשה: דרב לא מוקי אמורא. פ"ק דביצה והט' דרגילין לשתות יין בי"ט והשותה רביעית יין אל יורה:

תוספות

שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים. מדברי התוספות סוף ר"ה והרב המאירי בפסקיו סוף מגילה משמע דנשים פטורות מקריאת התורה פירוש לשמוע קריאת התורה ע"ש ודוקא בפ' הקהל כתיב האנשים ונשים ואמרו פ"ק דחגיגה נשים באות לשמוע. אבל לשמוע קריאת התורה שקורין בצבור מהיכא תיתי שחייבות והלא הם פטורות מתלמוד תורה וממ"ע שהזמ"ג ואעיקר' קריאת התורה הוא תקנתא. ולכן נראה דגם מאי דקתני בבריתא דידן חייבות לאו דוקא אלא הוא מנהג טוב. ולכן פשטה ההוראה בגלילותנו שאין הנשים הולכות לבה"כ של נשים שהוא על גבי בית תפלת האנשים אלא איזה זקנות וגם אינו בקבע. והרב מגן אברהם סי' רפ"ב הביא בריתא שלנו

וכתב וכאן נהגו לצאת החוצה. ועמ"ש הרב אליהו רבה שם ונוסחא מוטעת במגן אברהם נזדמנה לו וכמ"ש אני עני בברכי יוסף שם בס"ד:

ולפי האמור נראה דיש לקיים נוסחת הספרים בבריתא דידן וכן הן חייבות בק"ש ותפלה ובקונטרוס מחקתי בק"ש דהם פטורות וכ"כ הרב נחלת יעקב. אמנם אפשר לקיים נוסחת הספרים וכן הן חייבות בק"ש וחייבות לאו דוקא אלא הכונה לומר שהוא מנהג טוב. וכן ראיתי בס' האגודה וכן אתה מוצא שחייבות בק"ש ובתפלה ובמזוזות ע"ש והא כדאיתא והא כדאיתא חייבות בק"ש ממנהג טוב. ובתפלה מדרבנן. ובמזוזה דאורייתא. ואדרבא אפשר דנקט חייבות בק"ש להורות דמאי דקתני חייבות לשמוע קריאת התורה כאנשים לאו דוקא אלא הוא ממנהג טוב דכ"ע ידעי משנת ברכות דנשים פטורות מק"ש וקתני חייבות ובודאי לאו דוקא וה"נ חייבות לשמוע קריאת התורה לאו דוקא וכבר כתבו התוס' והריטב"א והר"ן בשם הרמב"ם דדזמנין ל' חייב ר"ל מדת חסידות כמ"ש אני עני בעין זוכר מערכת אלף אות ק"ג וע' תוספת דרבנן אות קכ"ט ובמענה לשון חכמים אות רמ"ב. וה"נ האי חייבות ר"ל נכון הדבר ע"ד שכת במרן בש"ע א"ח סי' ע' דנכון ללמדם שיקבלו עול מלכות שמים ומור"ם כתב לפחות בפסוק ראשון. ואינו מדינא וכמ"ש האחרונים ודלא כהרב ב"ח ז"ל:

בשבת מקדימין לבא וכו'. המרדכי פ' כל כתבי כתב בשם רב האי גאון ז"ל דבחול מתעוררים בבקר ובשבת ישנים יותר וכו' ועמ"ש הרדב"ז בתשו' דפוס ויניציא סי' תרי"ד ע"ש:

הלכה ה

ביום צום בן י"א שנה עד עצם היום ובן י"ב להשלים כצ"ל כן הגיה הרב נחלת יעקב: לפני כל זקן וזקן לברכו דמלבד מ"ש אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך אמרו רז"ל ברות רבה אלמלא ברכתן של זקנות לרות נתקעקעה ביצת מלכות בית דוד בימי עתליהו אלמא ברכת זקנים מהניא טפי: ולא היו מניחין בניהם הקטנים אלא היו מוליכים אותם כצ"ל:

תוספות

וכן היה מנהג טוב בירושלם להתענות בניהם וכו'. ואם תאמר הלא חיובא לחנך הקטנים והוא מדינא בכל מקום ולא לבד ממנהגא שנהגו בירוש'. ואפשר דהא דקתני מנהג טוב בירושלם אסיפא קאי דבירושלי' נהגו להוליך תנוקות המתענים אצל הזקנים לברכם: ללמד שהן נאים וכו'. אפשר דנקט ללמד לרמוז דלמדנו דין מכאן דמי שהוא גדול הדור דינו כרבו מובהק כמ"ש הרב תרומת הדשן סי' חלק ולכן הולך אצל הגדול ממנו ומשתחוה לפניו ושואל שיתפלל בעדו וכו' וכל זה שמחשיב להגדול כרבו מובהק

אפי' שלא למד ממנו כלל ובצד מה יש ללמוד דין. אמנם להכנע כל כך הוא שהן נאים ומעשיהן נאים:

הלכה ו

ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה פתח ואמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים כדי ליתן שכר למביאהן כצ"ל וכן הוא בש"ס חגיגה דף ג':

תוספות

ביום שהושיבו את ראב"ע וכו' ק' דבש"ס בחגיגה דף ג' אמרו שבת של מי היתה של ראב"ע ומה דרש פ' הקהל וא"כ זה היה אחר שנתפייס ר' יהושע והחזירו לרבן גמליאל ושידרוש הוא שני שבתות וראב"ע שבת אחת והיינו דקאמר שבת של מי היתה. ואינו היום שהושיבו את ראב"ע דמשמע ביום שמינוהו נשיא ויש לישב קצת:

פתח ואמר וכו'. בקונט' הגהתי הלשון עפ"י הש"ס דחגיגה דף ג' הנזכר דצ"ל הקהל וכו' והרב נחלת יעקב הגיה מ"ש אנשים באים וכו' ולא הגיה פתח ואמר אתם נצבים:

נשים באות לשמוע וכו'. עיין מ"ש אני הדל בפתח עינים שם ובקונטרוס טוב ע' סי' ד':

מכאן נהגו בנות ישראל קטנות וכו'. יש להרגיש על התו' שם בחגיגה שכתבו כדי ליתן שכר למביאהן ועל זה סמכו להביא קטנים בבית הכנסת עכ"ל. והיל"ל שכן הוא בבריתא שלנו ועוד דהכא קתני והן לקבל שכר. והרב נחלת יעקב כתב דקטנים לאו בני עונש ושכר נינהו אלא דיכנס יראה בלבם בגדלותם וע"ז יקבלו שכר עכ"ד. ולי הדל נראה דיש להם איזה שכר במה שעושים בקטנותם וכן משמע ממ"ש בסנהדרין דף ק"י ודו"ק בפסקי הרמ"ה ז"ל שם:

הלכה ז

והקורא וכו' חוזר על מ"ש לעיל בהלכה ד' אשר לו זכר מדיני ט"ב: על הקרקע בכסות שחורה כצ"ל. וע' מה שהגיה הרב נחלת יעקב: לבו מן האבלות וכל שכן שלא לשוח עם הנכרי. כן הוא גירסת ס' האגודה:

הלכה ח

לא ברכו. פירש הרב נחלת יעקב לפי שאין אדם שומע לחבירו ומשו"ה לא אמרו ברכו עכ"ל. ויש לפקפק על דבריו והפשוט הוא שעושים שינויי' לעגמת נפש ולהרבות עלי עצ"ב. אולי יחנן ה' ויגאלנו וכן יהיה במהרה בימינו ישראל נושע בה' תשועת עולמים כיר"א:

פרק יט

הלכה א

אבל בתפלת שחרית וכו'. קאי אסוף פרקא דלעיל דקתני דבתפלת ערבית אינו אומר ברכו והשתא קאמר דבתפלת שחרית אומר ברכו:

הלכה ב

ובראש השנה אומר וכו'. עתה חוזר לפרק י"ח הלכה ב' והלכה ג' דקתני התם איזה שירים שהיו אומרים בראש חדש חנוכה ופורים. ועתה חוזר לפרש השירים שהיו אומרים בשאר ימים טובים ומפרש ואזיל סדר השירים: ואם אינו בקי אומר אודה ה' בכל לבב כצ"ל וכן הוא בס' האגודה ע"ש:

הלכה ג

בי"ט מקרא קדש הזה כן הוא מנהגנו מנהג ספרד אבל באשכנז אין נוהגים לאומרו כמ"ש הטור בא"ח סי' תקפ"ב והטור שם הביא בריתא שלנו. וכן רבי' בעל המנהיג הביא' ה' ר"ה דף ל' אות ח':

תוספות

בי"ט מקרא קדש הזה. הרב פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ג הכריח מהש"ס בשבועות דף י"ג לאומרו ולא זכר שרבינו בעל המנהיג הביא ראיה זו ועמ"ש אני בעניי על דבריו בקונטרוס יוסף אומץ סי' י"ג בס"ד ע"ש באורך:

ובחולו של מועד חג פ' הזה וכו'. אנו נוהגים לומר בחול המועד את יום מקרא קדש הזה. ושם בקונט' יוסף אומץ הוכחתי בעניותי מהש"ס ומדברי הרשב"א והריטב"א ז"ל דגם חול המועד נקרא יום טוב אלא דלהבדיל בין יום טוב לחול המועד נהגו לומר בי"ט מקרא קדש הזה ובחול המועד את יום מקרא קדש ע"ש באורך בסייעתא דשמיא:

הלכה ד

בחג שבועות וכו'. וערבית שחרית ומנחה שוין בתפלות. הא דקתני וערבית שחרית ומנחה שוין לאו בחג השבועות לבד קאמר אלא כונת בריתא שלנו על כל ימים טובים דשחרית ערבית מנחה במוט"ב תלתא בחדא מחתא שוו בשעוריהן. ובפסיקתא זוטרתא לרבינו טוביהו פ' פנחס כתוב דרז"ל קראו לשבועות עצרת כמ"ש בתרגום בעצרתכון. ודברי הפסיקתא הלזו נעלמו מהרב קול הרמ"ז במסכת שביעית:

הלכה ה

בר"ח ניסן צריך להזכיר וכו'. נקט ור"ח ניסן שהוא ראשון לחדשי' והוא הדין לכל ר"ח: ובראש השנה בי"ט מקרא קדש הזה כצ"ל:

תוספות

ובר"ה בי"ט מקרא קדש הזה ובר"ח הזה וכו'. אין אנו מזכירין בר"ה ר"ח והכי איפסיקא הלכתא בעירובין דף מ' דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן וכ"כ הטור סי' תקע"ב וסי' תקצ"א בדין מוסף וכתבו שם בעירובין משם רבינו בעל הערוך דהיינו דקאמרי שהחדש מתכסה בו שאין מזכירין ר"ח כלל ועיין בס' המנהיג דף ל"א ועמ"ש אני בעניי בבר"י ומחב"ר סימן תקצ"א בס"ד:

הלכה ו

ביום צום העשור הזה. המנהג לומר ביום הכפורים הזה וכן בחתימה אנו חותמים מקדש ישראל ויום הכפורים ותו לא. ולא כמה דקתני בבריתא שלנו בחתימה. ועיין בסימן תרי"ט בטור א"ח ובשלחן ערוך וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלות:

תוספות

מקדש עמו ישראל וכו'. בקונטרוס כתבתי דהמנהג לחתום מקדש עמו ישראל והזמנים כמ"ש הרמב"ם ובא"ח סימן תפ"ז. ויש מי שחקר דאמאי לא תקנו לומר מקדש ישראל והמועדים דהוי לישנא דקרא אלא מועדי ה' מקראי קדש:

ואפשר כי מועד דבר קבוע ונועד ולא ישתנה בבא המועד לשנה הבאה אפי' כל שהוא כמ"ש הכתוב למועד הזה בשנה אחרת וכתיב למועד אשר דבר אותו אלהים ואמרו רז"ל סרט לו סריטה בכותל וכו' ולכך לא תקנן מקדש ישראל והמועדים כי הדבר תלוי כפי הזמן שיקבעו ב"ד וכמ"ש בירושלמי דשואלים מלאכי השרת אימתי ראש השנה וא"ל אני ואתם נלך לב"ד. ולכן תקנו מקדש ישראל והזמנים כי ישתנה הדבר לפי קביעות ב"ד. וזש"ה אלה מועדי ה' כי עד עתה היום קבועים ומכוונים בשעות ורגעים אבל עתה אשר תקראו את"ם וזה חשוב במועדי ודוק היטב:

הלכה ז

וכשם שמקלסין וכו' הלשון מגומגם ובס' האגודה כתב ההלכה בקצור וז"ל ומקלסין. בי"ט מקלסין ואומרים גלה כבוד מלכותך עלינו עכ"ל: והשיאנו וחתימתו כצ"ל: מקדש עמו ישראל ומועד וכו' מנהגנו לחתום מקדש עמו ישראל והזמנים ותו לא וכמ"ש באורח חיים סי' תפ"ז וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלות ע"ש:

הלכה ח

כשם וכו'. הטור סי' תקפ"ב הביא בריתא שלנו וז"ל במסכת סופרים כשם שחתימתן של ר"ה ויה"כ משונה משאר י"ט כך תפלתן משונה משאר י"ט כך תפלתן משונה ואין אומרים זכרנו בג' ראשונות וכתוב בג' אחרונות אלא בשני ימים של ר"ה וביה"כ בלבד ואף אלו בקושי התירו: וכתב הטור וכבר נהגו לאומרו כל עשרת ימי תשובה:

תוספות

זכרנו בג' ראשונות. הטור סימן תקפ"ב כתב בשם הרא"ש ז"ל דאם לא אמרו אינם מחזירין אותו שהוא תקנת הגאונים והרב בית דוד תמה על הרא"ש מבריתא שלנו. ואני בעניי השבתי על דברי הרב בס' הקטן ברכי יוסף שם ע"ש באורך והטור כתב שם משם בעל הלכות גדולות דמשום אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות לא שבקי רבנן למימר וכו' ומרן כתב בבית יוסף דמ"ש הטור משם בה"ג לא ראהו בשום מקום. והרואה יראה בספר הלכות גדולות פ' אין עומדין דכתב כמ"ש הטור ממש בשמו. אמנם לא הגיע ליד מרן ס' בה"ג שנדפס כמ"ש שם אני הדל בברכי יוסף ויש להוכיח כן מסדר זמנים:

ואם חל ר"ה להיות בשבת וכו'. הרב מהריק"ש ז"ל בסימן תקצ"א כתב דכשחל ר"ה בשבת במוסף יאמר שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים ולא יאמר היום עכ"ד והרב שיירי כנסת הגדולה ז"ל נדחק בפירושים שאינם מספיקים וכן כתב הרב בית דוד ז"ל על דברי הרב שיירי. ומעיקרא היה קשה עליו כל החתימה ומצא מחזור שנראה שבשבת לא יאמר חתימה. ועל כל פנים הוא נוטה שמי שיאמר החתימה לא יאמר היום עיין בדבריו באורך והרב מהר"א הלוי ז"ל בריש ס' גן המלך שינה נוסח הברכה ע"ש. ואני הדל נראה לי כדברי מהריק"ש ז"ל חדא דנקטינן כמילתא מציעתא כמו שרגיל לפסוק הרדב"ז זכרונו לברכה בתשובותיו. ועוד שראיתי להרמב"ם ז"ל בנוסח התפלה דהביא הנוסח שומע קול תרועה ולא עוד. וגם ראיתי להרב שני לוחות הברית ז"ל והרב יעב"ץ ז"ל בנוסחתם בסדורים שלהם שלא כתבו היום נראה דאפילו בחול אינם אומרים היום ודוק:

הלכה ט

בר"ה ישבו החבורות וכו' פירש הרב נחלת יעקב דכשמעברין את החדש שעושין סעודה כמ"ש הרמב"ם פ"ג מה' קדוש החדש היו מברכין ברכה זו לאחר ברכת מזון: ושל בלווטין פי' אנשים חשובים: חוץ מברכת הלוים פירש הרב נחלת יעקב דהיינו הא דבר"ה ב' כ' גבי יאשיה לא אמרו כי טוב ומפורש במגילה דף יו"ד דאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"ש:

הלכה י

כנגד י"ב שבטים ושנים עשר מלכים כן הגיה הרב נחלת יעקב דהכי אתמר בי מדרשא סוף פ' נשא פרוס י"ב כנגד י"ב מלכים ופירש ה' מתנות כהונה ז"ל י"ב מלכים כשרים היו עם רחבעם ע"ש:

הלכה יא

מברך בפ"ה ואחריו אשר גידל וכו' כן הגיה הרב נחלת יעקב והיא הא דלעיל הלכה ט' ונסתייע מדברי ס' האגודה ומדברי ס' תורת האדם להרמב"ן ז"ל עיין בדבריו:

הלכה יב

וברכת אבלים וכו' הכא מפרש לה באורך וכתב הרב נחלת יעקב דמ"ש בסוף הלכה י"א ובברכת אבלים צריך למוחקו דהא הכא מפרש לה באנפי נפשה. ועיין בפרקי רבי אליעזר פ' י"ז ובספר תורת האדם להרמב"ן ז"ל ובפסקי הרא"ש סוף פ"ק דכתובות ע"ש:

פרק כ

הלכה א

שלא ישנו את תפקידם פירש"י מצוה שציויתים להתנהג בהלוך תקופותיהם: בש"ש פ' היו בודקין גרסינן שלם ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם והרי"ף פרק תפלת השחר והרמב"ם פרק יו"ד מהלכות ברכות גרסי לעשות רצון קוניהם והכי גריס הרב שבלי הלקט. והרב פר"ח סי' תכ"ו הביא משם הרב מהר"א די בוטון ז"ל בתשובותיו סימן א' דיישב גירסא זו. וכתב הרב פר"ח דעד"ה א"ש. ועל פי הפשט יתישב היטב על פי מה שפירש הרב שבלי הלקט בכ"י שבלת קס"ז וז"ל ששים ושמחים שיעשו הבריות רצון קוניהם שהרי בעון בריות המאורות לוקים כדכתיב שמש וירח קדרו עכ"ל. וגם גורי האר"י ז"ל רמזו סוד במספר שמות הקדש: פועלי אמר ה"ג רש"י ז"ל שם והתוספות כתבו דיש גורסים פועל אמת וכו' ע"ש ורבינו יונה פרק תפלת השחר קיים גירסת פועל אמת וכ"כ בס' המנהיג וכן היא גירסת גורי האר"י ז"ל וכן המנהג:

וללבנה אמר הקדוש ברוך הוא שתתחדש בכל חדש: עטרת תפארת היא זו לעמוסי בטן סימן הוא להם שמונין לה שאף הם עתידין להתחדש בגלותם כמותה ולפאר ליוצרם. רש"י ז"ל:

בא"י מחדש חדשים כן נוסחת הש"ס והרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור וכן המנהג. ופירש הרב שבלי הלקט שהלבנה נקראת חדש כדכתיב החדש הזה ובלשון משנת אב ובנו שראו את החדש ושם כתב דאית דגרסי מקדש חדשים:

תוספות

אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם. רבינו ירוחם ריש נתיב י"א הביא בריתא זו בנוסח אחר אין מברכין על הירח עד שיתבסם והרמב"ם וסמ"ג ומהר"ם ריקאנטי סימן פ"ו ס"ל דמברכין גם בלילה הראשון ונראה לכאורה דאפשר דגרסי בבריתא שלנו בנוסחת רבינו ירוחם וכן נראה דהכי גרסי תלמידי רבינו יונה סוף פ' תפלת השחר וכמ"ש מר"ן ז"ל בבית יוסף סי' תכ"ו אמנם גירסת רבינו בעל המנהיג סי' מ"ד והטור והרב שבלי הלקט ורבינו בחיי פ' בא והרב המאירי בפסקיו כ"י כנוסחתנו בבריתא שלנו אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם. איברא דגם אם נאמר דהרמב"ם ז"ל וסמ"ג ודעמייהו גרסי אין מברכין על הירח עד שתתבסם בבריתא שלנו וכ"כ ז"ל שהוא בירושלמי. (ובירושלמי פ' הרואה דעסי' בברכת הלבנה בנוסחתנו ליתיה) עדיין צריכין אנו למודעי' דלכל פירוש שיפרשו במאי דקאמר עד שיתבסם נראה דעל ירח בן יומו אין מברכין וצ"ל דהם סברי דתלמודא דידן פליג כמו שכתבתי אני בענייי בברכי יוסף סי' תכ"ו אי נמי כמו שכתבתי במחזיק ברכה שם:

אשר במאמרו. כתב ה' שבלי הלקט בב"י משם אחיו מהר"ר בנימין כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו ותנן בעשרה מאמרות נברא העולם והאומר אשר בדברו לא הפסיד עכ"ד:

והנה בש"ס שם פ' היו בודקין אמרו א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה אשר במאמרו וכו' וכתב הרב מגן אברהם דמהא דקאמר נשי דידן נמי מברכי משמע קצת דנשים מצו לברך ברכת הלבנה ואפשר דלאו דוקא נשים אלא לישנא בעלמא נקט והרב מר וקציעה דחה דבריו דעל תפלת מוסף קאמר וכו' ואני הדל כתבתי על דבריו במחזיק ברכה ושם כתבתי דמחדש חדשים ליתיה במוסף. ועתה ראיתי דבירושלמי פ' הרואה איכא למ"ד דבמוסף ראש חודש חותם מקדש ישראל ומחדש חדשים ע"ש. ושם בירושלמי קאמר הרואה את הלבנה בחידושה אומר ברוך מחדש חדשים והיינו מ"ש בגמרין פרק היו בודקין דבמערבא מברכי מחדש חדשים. ובמחב"ר שם הבאתי מהרב המאירי ז"ל שכתב ברכת נשים ועמי הארץ שאינם יודעים בא"י אמ"ה מחדש חדשים ע"ש ובמה שכתבתי שם בסוף אות ד':

וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת וכו'. כן הוא הנוסח בש"ס שם פ' היו בודקין וכן כתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור. וכן המנהג:

הלכה ב

ואומר ג' פעמים סימן טוב וכו'. המנהג הוא לומר מסימן טוב. ברוך יעק"ב. תפול וכו' תכל ג' פעמים: ברוך יוצריך וכו' הרב מהר"ן שפירא ז"ל כתב שכסדר זה צ"ל עד"ה והרמ"ז ז"ל חלק עליו ואני הדל שמעתי מהרב המופלא ח"ק כמהר"ח ן' עטר זלה"ה שנחלקו רבני המערב בזה והוא הכריע לו' ברוך יעק"ב מאחר שרז"ל אמרו כך בבריתא שלנו: הדא הוא לכל מפסיקין לר"ח פירש הרב נחלת יעקב דלעיל פרק י"ז קתני מפסיקין לראש חדש לחנוכה ולפורים. והפסוק במילי אחריני ועתה הוא חוזר לענין ראשון לפרש כיצד מפסיקין לחנוכה:

תוספות

כשם שאני רוקד וכו'. המנהג הוא לומר כשם שאנו מרקדין והרב שיירי כנה"ג קיים הנוסח שאומרים וכיוצא בדבריו כתבתי אני בעניי בספרי הקטן שער יוסף דף ק"ה ע"ב: **וראיתי** להעתיק כאן מ"ש הרמ"ע זלה"ה בס' אלפסי זוטה בכ"י סוף פ' תפלת השחר וז"ל גרסינן פרק היו בודקין עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פנימתה וכמה א"ר יעקב עד ז' ונהרדעי אמרי עד י"ו ומעומד ונהוג עלמא שלא לברך עד התחלת שבעה כר' יעקב משעת המולד השוה ומקצת יום ככלו. וליל שביעי ראוי לברך שעבר עליו שבת א'. ובימות הגשמים המקדים לברך מיום השלישי לא הפסיד ומברכים והולכים עד תחלת י"ו ולא עד בכלל כנהרדעי ואין מברכין עליו לא בלילי שבתות ולא בלילי י"ט. וקודם ט"ב נהגו שלא לברך הואיל והעם כמנודין ונזופים. ומקדימין לברך קודם יה"כ להרבות מצוה יתירה קודם החותם עכ"ל ועיין מה שכתבו האחרונים ז"ל:

הלכה ג

בנר ישן היינו דוקא בנר של חרס לפי שנמאס בהדלקתו כמ"ש סי' תרע"ג: ואין מגביהין אותו ממקומו וכו' הטעם הוא דהרואה אינו מכיר שהוא נר חנוכה ויאמר לצרכו הוא שהדליקו:

תוספות

בעשרים וה' בכסלו מדליקין נר חנוכה. נראה דגמר הנצחון היה בכ"ד וכ"כ ה' המאירי בשבת ואמטו להכי תקון רבנן להדליק בכ"ה. אמנם מדברי הרמב"ם זכרונו לברכה מוכח בהדיא שנצחו ביום כ"ה וכן מוכח מדברי ס' בן גוריון סוף פרק ך' ומספר יוחסין דף ח' וספר סדר הדורות דף מ' שהנצחון היה ביום כ"ה כדמוכח מלשון הרמב"ם ואין לידחק בלשון הרמב"ם כמ"ש מורינו הרב בבתי כהונה וגם אני הדל כתבתי כן בס' הקטן ברכי יוסף סי' עת"ר. כי עתה מפי סופרי"ם גופא דעובדא הנה נודע דהנצחון היה ביום כ"ה

ואם כן דברי הרמב"ם ז"ל כפשטן. והקשה הרב פרי חדש ז"ל דלפ"ז איך מדליקין ליל כ"ה היה לנו להדליק בליל כ"ו ותירץ במאי דמרשים דז' היל"ל להדליק ובהכי ניחא דלילה הראשונה בשביל הנצחון עכ"ד. ואני הדל בס' הקטן ברכי יוסף שם סי' עת"ר אנכי העירותיהו מה שיש להעיר בזה ובאתי אל הישוב בס"ד. ושם כתבתי דבשאלתות דרב אחאי גאון ז"ל ורבינו ירוחם ריש נתיב ט' כתוב דלא היה בפך להדליק אפי' לילה אחת ולפ"ז מעיקרא לק"מ דגם בלילה הראשונה לא היה מספיק ושם כתבתי דראיתי קונטרוס מודפס נחלת אריאל על מסכת סופרים שהביא דבברי השאלתות וכו' ע"ש:

ועתה אמת אגיד כי הקונטרוס הנז' היה קצת דפין מס' הנז' והיה בידי לשעה מידי עוברי באחת הערים זה לי קרוב למ' שנה ואח"כ בכמה עיירות בקשתיו ולא מצאתיו ותו לא חזיתיה:

ויען ס' רבינו ירוחם ז"ל מלא טעיות כמ"ש הרב מהרלנ"ח ז"ל בתשובה. וכן השאלתות יש בהן טעניות. קרובני לומר שהוא טעות וצ"ל ולא היה בו להדליק אלא ללילה א' כמ"ש כל הפוסקים ועמ"ש בקונ' יוסף אומץ סי' ל"ב דף ז"ך ע"ג:

ואסור להדליק בנר ישן וכו'. כתבו הגהות מיימוניות והטור סי' תרע"ג דכן נהג מהר"ם ז"ל דהכי איתא במסכת סופרים וכן הרב שבלי הלקט הביא בריתא שלנו. אמנם במרדכי פ' במה מדליקין כתב דמהר"ם נהג להדליק בשרגות קטנות של מתכת וטעמו דאם היה של חרס היה צריך בכל לילה חדשים דתניא בתוספתא דשבת אין מדליקין בנר ישן עכ"ל. וכן במרדכי הגדול כ"י ובקצור מרדכי כ"י למהר"ש שלייצטאט ז"ל כתוב כלשון זה וכעת לא מצאתי זה בתוספתא:

ואין מגביהין וכו'. הגהות מיי' באות ד' פירש דהיינו דוקא כשמשים כשעור והרב בית חדש ז"ל סי' תרע"ב כתב דמנא ליה לפרש זה כדי להקל ע"ש ולק"מ דכיון דמהר"ם ס"ל הכי לדינא מדעתו. הרחבה לפום סוגיין נימא ליה לומר דמסכת סופרים בהכי מיירי ודו"ק כי קצרתי:

הלכה ד

משקיעת החמה עד שיכלה רגל וכו' הכי תניא בשבת דף כ"א ע"ב: זכר לדבר לא ימיש וכו' הכי תניא התם דף כ"ג ע"ב וזכר לדבר הוא:

שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו בברכות דף נ"ג לענין בורא מאורי האש ומשם אנו למדין:

תוספות

משקיעת החמה וכו'. כתב הר"ן ז"ל לאו למימרא שלא יהא רשאי להדליק קודם זה

דשבת יוכיח שצריך להדליק קודם שקיעת החמה לרבא דאמר דמשתשקע החמה הוי בין השמשות אלא עיקר מצותה קאמר ואם רצה להקדים מקדים אבל מדברי בעל הלכות נראה דדוקא נקיט משתשקע החמה ובערב שבת מדליק אחר שקיעה וכרב יוסף דמשתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום עכ"ל הר"ן ז"ל ומרן בב"י כתב על דבריו סוף סי' תרע"ב וז"ל ודברי הרמב"ם כדברי בה"ג וכו' שכתב בא"ח מי שהדליק אפי' בחול וכי' לא חמיר מהבדלה דאמרינן בה צלי וכו' ע"ש ובהא דמייתי דצלי וכו' כתבתי אני עני בברכי יוסף ומחזיק ברכה וחיים שאל ח"ב סימן א' אות ג' ובקונטר' טוב עין דף מ"ג אות כ"ד תקנתי לשוני לשון הדיוט. ומרן בש"ע כתב ס' א"ח בלשון יש מי שאומר. והגם דיש לצדד כמו שצדדתי בברכי יוסף דמאי דנקיט לה בלשון יש מי שאו' היינו על דרך מ"ש הסמ"ע דזמנין קאמר יש מי שאומר על סברא מחודשת ע"ש. מ"מ יותר נראה דהכא הוא פלוגתא. כמו שנראה מפשטן של דברים:

וכבר כתבתי אני הדל בברכי יוסף דק"ק שלא הזכירו הראשונים והאחרונים בריתא דידן דפשטה מוכח דאם הדליק מבעוד יום אין לו לברך. וכל כי הא הי"ל לאודועי שאינה הלכה או כלך לדרך זו דכיון דהוי פלוגתא יש להכריע כמ"ד דהוי לעיכובא דתניא כוותיה בבריתא שלנו. ועיין מה שכתבתי עוד בברכי יוסף ועדיין יש לצדד כאשר בלבבו יבין המעיין:

ואין חוששין לפתילות וכו'. כן פסק מרן ז"ל בש"ע סוף סי' תרע"ג וכתב הרב פרי חדש ז"ל וז"ל כן כתב הבית יוסף בשם שבלי הלקט והכי איתא במסכת סופרים עכ"ל והרואה יראה שגם הרב שבולי הלקט כתבו בשם המסכת סופרים ע"ש וקיצר מרן בבית יוסף:

הלכה ה

ונרות כבית הלל משום מעלין בקדש ואין מורידין וכעין ימים היוצאין כצ"ל. והם תרי טעמי שביארו בש"ס פ' במה מדליקין דף כ"א לסבר' בית הלל. והיינו דקאמר ונרות מנינם כבית הלל דמוסיף והולך משום מעלין בקדש ועוד טעם אחר שהם כנגד ימים היוצאים:

תוספות

מצוה להניחו בפתח הסמוך לר"ה וכו'. לישנא קייטא הוא ור"ל בטפח הסמוך לפתח ר"ה מצד שמאל שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל וע' סי' תרע"א:

ונרות כבית הלל משום מעלין וכו'. אין הכונה דאנו פוסקים כבית הלל מהני טעמי דהרי קי"ל הלכה כבית הלל ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ואין צריך טעם להכריע ולפסוק כבית הלל. אך כונת בריתא דידן ללמדנו טעמן של בית הלל עצמן

שאמרו דמוסיף והולך בכל לילה מהני טעמי תרוצי שהם מעלין בקדש וכעין ימים היוצאים ופשוט:

הלכה ו

להדליק נר. כתב הרב פרי חדש ז"ל דהנכון לומר נוסח הברכה להדליק נר חנוכה וכ"כ רבינו האר"י זצ"ל וכן מנהגנו: וכל שמנת ימי חנוכה כצ"ל:

שהחיינו ואומר שעשה נסים וכו' הרמב"ם ז"ל והטור ושלחן ערוך כתבו שהחיינו בסוף: שעשה נסים וכו' כתב הרב פרי חדש ז"ל דצ"ל שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה ואין לומר ובזמן הזה בויו. וכן כתב בפירוש התורה ישן נושן הנקרא ס' מזל טוב: מכאן ואילך מברך שנים המדליק: והרואה אומר שעשה נסים ואינו אומר זמן והכי מסיק הש"ס פ' במה מדליקין:

תוספות

ואומר הנרות וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל לאו דוקא שאחר ברכה ראשונה אומר הנרות הללו אלא אחר שבירך כל הברכות וכן משמע ממה שכתב הטור סי' תרע"ו המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו עכ"ל. וגם אני בעניי כתבתי בקונטרוס ככר לאדן דף קכ"ה ע"א צריך לתקן הלשון כי בתחילה מברך להדליק ואח"כ שעשה נסים ושהחיינו באחרונה ואח"כ הנרות הללו וכו' כמ"ש בטור וש"ע סימן תרע"ו עכ"ד. וכתב הרב פרי חדש ז"ל דיש אומרים שיאמר הנרות הללו קודם שיברך שעשה נסים ואינו מחוור להפסיק בברכות אלא אחר כל הברכות יאמר אותו וכן אנו נוהגים עכ"ל. ועתה ראיתי בהגהות מיימוניות שהביא בריתא שלנו כמו שהיא בנוסחתנו הנרות הללו וכו' ברוך שהחיינו ושעשה נסים וסיים וכן היה רגיל מהר"ם ז"ל. והשתא יש להעיר על הרב פרי חדש ז"ל דהו"ל להביא בריתא דידן דקתני הנרות קודם שהחיינו ושעשה נסים. והובאה כנוסחתנו בהגמי"י וסיים וכן רגיל מהר"ם ז"ל. ואח"כ יגלה דעתו שאין להפסיק בברכות וכן משמע מהטור וגם הוא כתב שכן היה נוהג מהר"ם. וא"כ יש לומר דלאו דוקא מ"ש בבריתא דידן וגם בהגמי"י לא נחית להכי הגם שהוא דוחק. ועל הרב נחלת יעקב ק"ק דהביא משמעות הטור ולא זכר מהגמי"י:

הלכה ז

החזן צ"ל אתה קדוש בי"ח של חנוכה וכו'. בס' האגודה גריס החזן צ"ל קדושה בי"ח וכו': מפני שכתוב בהן מלבד עולת התמיד ותני ר' חייא וכו' כצ"ל וכ"כ רש"י ז"ל ביומא דף ג' ע"א דכי כתיב מלבד הוא מוסף ע"ש: מפני שיש בה מגילה פי' שהיה נס גדול ממות

רמז חשמונאי ה' שם שמות בארץ ואפשר לרמוז כי חשמונאי ר"ת חדש שבת מילה ונס נרות אשריכם ישראל. והנס נעשה בשמן שהוא מש"ח ר"ת מילה שבת חדש שרצו לבטל ולא עלתה בידם. ור"ת מזמור שיר חנוכת משח שהנס נעשה בשמן והוא ר"ת מילה שבת חדש:

דרש טעם שגזרו על ג' מצות אלה כי הגוים אומרים כי מעשה שמים עדיף ואם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה. וישראל סברי מעשה אדם עדיף והראיה מג' מצות אלה שבת כמה אותו' בשמי השמים ביום השבת ונצטוינו לשמרו דמעשה אדם עדיף. מילה על ידי אדם. חדש על ידי ב"ד. ויום שמקדשין ב"ד גם בשמים הוא מקודש ולזה גזרו על המצות האלה להחזיק בטעותם דמעשה שמים עדיף ויעבדו ישראל ח"ו ע"ז דמעשה שמים עדיף ואם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה והקב"ה הפר עצתם וניצולנו. והאלהים עשה שבימי חנוכה חל שבת ור"ח וח' ימים כנגד ח' ימי מילה ובס' אור עינים כתב ויש שלשה ככבים רעים לבנה מאדים שבתאי והקב"ה ציונו שבת ר"ח מילה לבטל ג' ככבים רעים האמורים. ולכן גזרו היונים לבטל שבת חדש מילה כדי שאח"כ ישלטו הככבים רעים הנז' להרע לישראל. והקב"ה הצילנו מידם:

תוספות

אתה קדוש וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל אפשר דבשבת וי"ט היה להם נוסח אחר שהיו מתחילין אתה קדוש וכן משמע קצת ממ"ש התוס' בסנהדרין דף ל"ז ע"ב וז"ל כתוב בתשובות הגאונים שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת ואעפ"י שבתוס' לא כתבו רק שבת יש לומר י"ט נמי אקרי שבת עכ"ל. ואין הדברים מיושבים דהוא כתב דהיה להם נוסח אחר בקדושה ומאי משמעות איכא בתוס' הלא דברי התוס' ברור מללו דבני א"י אין אומרים קדושה אלא בשבת כן כתוב בפסקי התוס' והטעם כמו שהביאו התוס' שם המדרש שהוא בתשובת הגאונים דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיבם יש לי עוד כנף שאומרים לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו עכ"ל. והדבר מבואר דביום השבת שהחיות אין אומרים שירה אומרים ישראל ומזה הטעם בא"י אין אומרים קדושה אלא בשבת ומוכח דבחול לא היו אומרים קדושה כלל. והרב נחלת יעקב מה יוכיח הוכח מדברי התוס' למה שכתב דהיה להם נוסחא אחרינא בקדושה. ומ"ש לדברי התוס' דה"ה י"ט דאקרי שבת דבכמה דוכתי אמרינן בש"ס הכי. גם זה אינו מתישב דלאו בתר שמא אזלינן. והדבר והשיג עליו הרב בירך יצחק פ' בהעלותך דיוחנן כ"ג שני שמות היו לו יוחנן וחשמונאי ע"ש והבאתיו

בספרי הקטן ברכי יוסף סימן תרפ"ב. ועתה בקשתי ולא מצאתי בס' עולם רבא ולא בס' עולם זוטא דיוחנן נקרא שני שמות יוחנן וחשמונאי. ואפי' אם האמת כן הוא שפיר כתב הרב פר"ח דלא תקנו הנוסח מתתיה בן יוחנן חשמונאי כהן גדול אלא מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ואם כן חשמונאי קאי למתתיה וצריך לומר חשמונאי בחיריק והרואה יראה בס' בן גוריון ומגילת אנטיוכוס דיש שינוים לא ע"ט האסף וע' ביוחסין וסדר הדורות:

הלכה ט

בג' פרקים הראשונים וכו'. כתב הרב נחלת יעקב בכל הפוסקי' לא מצאתי שיש חילוק בהלל בין פרקים ראשונים לאחרונים אלא דמחלקין בין ימים שגומרין לענין הפסקה דמפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע פרק לא יפסיק: ואלו הן שמנת ימי החג ושמנת ימי חנוכה כצ"ל:

תוספות

ושתי לילות מצוה מן המובחר לקרות ההלל וכו'. כן מנהג הספרדים וכן פסק בש"ע סימן תפ"ז. וכתבו גורי האר"י זצ"ל כי הוא מוכרח על דרך האמת. וכתב גדול אחד שאם הוא בבית הכנסת שאין נוהגין כן לקרות ההלל בבית הכנסת בלילי פסח הראשונות יכול לקרות לבדו ולברך. ומ"מ יהיה בצנעא שלא לבא לידי מחלקת. והרמב"ן ז"ל בס' הלקוטות דף י"ד ע"ד הביא בריתא שלנו לסייע לריב"א ז"ל רבא דרביה ושקיל וטרי ע"ש ועמ"ש אני הדל ביוסף אומץ סי' ע"ט דף נ"ה ע"ד בס"ד. וק"ק על רבינו מהר"י ן' מיגש בתשו' סי' מ"ד שלא זכר בריתא שלנו וישבתי קצת במחב"ר סי' תפ"ז ע"ש:

הלכה י

וקורין בנשיאים ויהי המקריב ביום הראשון וכן לכל יום וכו' וכל השלש עולים קורין בקרבן היום דכהן ולוי קורין כל א' ג' פסוקים וישראל קורא מה שקראו כהן ולוי וזה בשאר ימים חוץ מיום הראשון ויום שמיני ועמ"ש מרן ומור"ם בהגה"ה סי' תרפ"ד ע"ש:

הלכה יא

אין מקדימין בשמנת ימי חנוכה וכו'. כבר נודע דאעיקרא הא דקרינן בנשיאים הוא דדמי קצת. ומטעם זה אם טעה הש"ץ וקרא ביום אחר שאינו יומו עלתה לו קריאה דתנן בחנוכה בנשיאים וכבר קרא בנשיאי' וכן כתבו האחרונים ז"ל:

תוספות

אין מקדימין וכו'. הרב נחלת יעקב מייתי מה שכתבו הרב אבודרהם בשם הרב בעל העתים טעם למה אין אנו עושים ט' ימים חנוכה מספק ע"ש וזו חקירת הרא"ם

בתוספותיו. ואני בעניי כתבתי בזה בברכי יוסף ומחזיק ברכה סימן עת"ר ובקונטריס יוסף אומץ סי' אחד ושלשים דף כ"ו ע"ג ושם כתבתי דהרב נחלת יעקב לא הביא דברי הרב דוד אבדורהם ז"ל שכ' משם רבינו בעל העתים כתקנן עיין שם מילי דצעי"ר באורך בסייעתא דשמיא ועמ"ש בקונטריס יעיר אזן מערכת סמך אות כ"ו ע"ש ורמזתיו ביוסף אומץ שם:

הלכה יב

שאין חשבון החדש מיום שני אלא בזמן שהשנים כסדרן וכו'. פירש הרב נחלת יעקב דאף דמחשבין את החדש מיום שני אינו כמו שהיה בזמן שמקדשין על פי הראיה ומשו"ה קורין ביום הראשון תחילה בר"ח וביום השני עבדינן איפכא וכו' ע"ש: דר' יצחק סחורה שאל את ר' יצחק נפחא וכו' כן הביא הרב שבלי הלקט נסח בריתא שלנו ושם הביא דברי הגאונים מערכה לקראת מערכה ע"ש באורך: לענין ביום כלות משה כצ"ל: ביום הראשון שלשה בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה כצ"ל: הרי מפסיקין לחנוכה פי' שמפסיקין סדר הפטרות כמש"ל פרק י"ז:

פרק כא

הלכה א

מפסיקין לפורים וכו'. קאי למאי דתני לעיל פרק י"ז מפסיקין לפורים וקתני איזה דיני פורים אינו השתא הדר קתני מילי דפורים:

הלכה ב

ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן וכו'. רבינו בעל הטורים הביא הלכה זו בסימן תכ"ט. ומרן בבית יוסף כתב דכיון דיצא רוב החדש בקדושה לכן אין מתענין כלל בכל חדש ניסן ע"ש:

תוספות

ולמה אין מתענין וכו'.. ראיתי לכתוב ענין אחד שראיתי בס' מצודת דוד פי' על עין יעקב דף ס"ב שכתב משם הגאון החסיד מהר"ר אלעזר מקראקא זלה"ה דנראה דהוא ענין נכון והוא דהוקשה לו על מה שכתב מרן בבית יוסף דהטעם שאין מתענין בשארית חדש ניסן היינו מטעם שיצא רובו בקדושה דהעיקר חסר מן הספר. ועוד דבמסכת סופרים מסיים וכל אחד היה עושה ביומו י"ו וכן לעתיד לבא עתיד בית המקדש להבנות בניסן לקיים מה שנאמר אין כל חדש תחת השמש לפיכך אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן. ולדברי מרן הני מילי דקאמר וכן לעתיד וכו' הם שפת יתר.

ופירש הגאון החסיד ז"ל דהנה אמרו פ"ד דראש השנה על מה שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כלו אסור מ"ט מהרה יבנה בה"מ וכו' ומסיק דאיבני אימת וכו' ופריק דאיבני בחמיסר או בליל שיאסר ע"ש ברש"י ותוס' וקשה דחששא רחוקה היא שיבנה בה"מ בי"ט או בלילה. אמנם אמרו בזהר הקדוש ובתקונים דמחיית עמלק תהיה אור לארבעה עשר וכבר ידוע דבתחילה ההיא מחיית עמלק ואח"כ בנין בית המקדש א"כ חששא דריב"ז קרובה מאד דקודם י"ט אי אפשר שיבנה בית המקדש עד שימחה זכר עמלק בי"ד ומיד אח"כ בט"ו יבנה בית המקדש. ואמרו פ"ק דמ"ק דאין מערבין שמחה בשמחה ויליף מחנוכת הבית שעשה שלמה ז' ימים קודם חג הסוכות וכו' ואם כן לעתיד כשיבנה בית המקדש בי"ט יהיה החינוך אחר י"ט כי אין מערבין שמחה בשמחה ויהיה החינוך ז' ימים אחר החג עד גמר חדש ניסן לפיכך אין מתענין עד שיעבור ניסן כלו לזכר מקדש דלעתיד במהרה בימינו. זהו תורף דבריו ונאים הדברים למי שאמרן. ושוב ראיתי שכן כתב הרב ז"ל עצמו בספרו הבהיר מעשה רקח במס' פסחים ע"ש:

ונראה טעם לזה דמחיית עמלק בי"ד בניסן במ"ש מזה בחסד לאברהם כי ברוב חסדיו ית' בכל שנה ל' יום קודם לפסח מוציא נפשות ישראל שנטמעו בקלי' חלק א' בכל לילה עד שבליל פסח כבר הם כל נפשות ישראל חוץ מסט"א זהו קיצור דבריו. א"כ לא יש זמן מוכשר למחות זכר עמלק כאור לי"ד בניסן שכבר יצאו מהקלי' כל נפשות ישראל. ומהני טעמי אמור רבנן בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל. ובדרושים כתבנו בעניותנו איזה גרגרים בהקדמות אלו בס"ד. ואפשר לרמוז כי יד על כס יה מלחמה וכו' תיבות כי יד על כס גימטריא זה יהיה י"ד ניסן עם ב' כוללים:

וראיתי לרבינו בעל המנהיג ז"ל סימן מ"ח שהביא לשון זה דמס' סופרים והשמיט הך סיפא וכן לעתיד וכו' עיין בספרו:

הלכה ג

והצנועין וכו'. פי' מתענין ערב פסח לאכול מצה לתיאבון: והתלמידים שנהגו להתענות תמיד בב' וה' מפני חילול ה' וכו' מתענין שני וחמישי אחר הפסח ושני בחדש אייר ועיין מ"ש מר"ן ז"ל בבית יוסף סימן תכ"ט ומשם באר"ה:

תוספות

אלא הבכורות שמתענין בע"פ. רבינו בעל המנהיג סי' מ"ח כתב וז"ל ובירוש' דפ' ערבי פסחים אית למאן דאמר דרבי לא הוה אכיל במעלי פסחא משום דרבי בכור הוה וכו' עכ"ל. ולכאורה יש להעיר דהא הוה סלקא דעתיך בירושלמי ומסיק דהוה אסטניס וכבר אני עני דקדקתי בספר הקטן ברכי יוסף סימן ע"ת על גדולים אחרים ושם באתי אל

הישוב דמה"ש בירושל' בגין דבכור הוה משמע דיש מנהג זה וז"ש הרא"ש ז"ל דיש סמך בירושלמי. אמנם זה אינו נכון לדברי רבינו בעל המנהיג שכתב אית מאן דאמר. וצ"ל כמ"ש אני בעניי לדעת הסמ"ג ודעמיה דמ"ד בגין דבכור הוה לא הדר ביה:

הלכה ד

ואמר למשה שיהיו שקלי ישראל קודמין כצ"ל: לאחיהם העניים משום ומתנות לאביונים כצ"ל: ומ"מ לא יפחות משני מתנות אפילו חיטים וכו' לכאורה נראה דמיירי ביום פורים ונראה דצריך לתת מתנות לאביונים מיני מאכל ולא משמע כן בפוסקים ואין המנהג כן רק נותן מעות לעניים כמבואר סימן תרצ"ד ע"ש ובאחרונים:

תוספות

שהיה המן עתיד לשקול וכו'. הרב נחלת יעקב האריך בדברי התוס' פ"ק דמגילה שכתבו דעשרת אלפים ככר כסף עולין חצי שקל וכו' והביא מדברי רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל שהפדיון ן' שקל וכו' והרחיב בזה וכתב שהציע דבריו לפני חכמים וקלסוהו. ונעלם ממנו ומהחכמים שהציע דבריו לפני חכמים וקלסוהו. ונעלם ממנו ומהחכמים שהציע דבריו לפניהם שהדבר מפורש כן בדברי רבינו בעל הרקח ז"ל דעשרת אלפים ככר כסף שנתן המן היו שקלים כנגד ס' רבוא לכל א' ן' שקלים שהוא ערך גדול שבפרשת ערכין וע' מ"ש אני עני בקונטרוס דבש לפי מערכת פ' אות מ' בס"ד ע"ש:

הלכה ה

בי"ד בט"ו וכו'. כתב הרב נחלת יעקב במתני' דשקלים תנן בט"ו בו שלחנות יושבין במדינה ובריתא דהכא מחלקת בין כפרים לכרכים דכפרים זמן קהלה דידהו בי"ד לקרות המגילה וכרכים בט"ו מש"ה יושבין השלחנים כל א' בזמן קהלה שלו עכ"ד. וידוע דעיירות קורין בי"ד והכפרים מקדימין וכפרים דנקט לאו דוקא והכרכים היינו דהוקפו מימות יהושע:

הלכה ו

אעפ"י שאין בה אלא ט' פסוקים כצ"ל פי' וקי"ל דהג' עולים צריכים לקרות י' פסוקים וטעמא מפרש לקמן בהלכה ז' דהיא סדרא דיומא. אין מתחילין בוישמע יתרו להשלים עשרה פסוקים והשני קורא וידי משה כצ"ל: ויבן משה כי יד על כס כצ"ל: שאין לך קריאה שטעון קדיש קודם שיחזיר אלא של שבת כצ"ל וכן הגיה הרב נחלת יעקב ועיין בדבריו:

תוספות

והתנינן בשני יהי רקיע יקוו המים וכו'. ראיתי להר"ן פרק הקורא עומד שכתב וז"ל

אין פותחין מעשרה פסוקים וכו' וא"ת והאיכא פ' עמלק דקורין בפורים דאינה אלא ט' פסוקים וכן במעמדות יהי רקיע ויקוו המים שאינן אלא ח' פסוקים י"ל דהתם שאני דסליק ענינא והיינו סדרו של יום ואינו כדין שיקראו במה שאינו סדר היום להשלים עשרה פסוקים כדאמרינן המפטיר בנביא וכו' והכי איתא בירושלמי עכ"ל. ולכאורה יש להעיר בדברי הר"ן ז"ל דהרי דברי הירושלמי פ"ד דתעניות ופ' הקורא עומד כבריתא שלנו דברישא מקשה מהמעמדות דקרו בשני יהי רקיע יקוו המים ולא תירץ על זה והדר הקשה על פ' עמלק ומשני שאניא היא היא סדרה של יום ומשמע דהך שינוי' לא הוי אלא על פ' עמלק. אמנם מאי דפריך ממעמדות אסיק בקשיא והר"ן ז"ל הקשה על שניהם ומתרץ על שניהם דהוא סדרא של יום. ותו דהירושלמי ובריתא דידן קאמרי בפירוש דלמ"ד חוזר ל"ק אלא למ"ד חותך קשיא ואנן קי"ל בתלמודין כמ"ד דולג דהיינו חוזר וכמ"ש הרי"ף ז"ל לקמן הלכתא כמ"ד דולג ומאחר שכן מאי קשיא ליה להר"ן על מעמדות:

ואפשר דהר"ן ז"ל סבר דנהי דבירשלמי ובריתא שלנו לא משני לקושיא שהקשה דקרו יהי רקיע יקוו המים. אמנם כי הדר פריך מויבא עמלק ומשני היא סדרו של יום ממילא מתרצתא קושית יהי רקיע יקוו המים ולא אצטריך בירוש' ובריתא שלנו לפרש. ואגב ארחיה השמיענו הר"ן כונת הירושלמי ומאי דמקשה הר"ן ממעמדות הוא למ"ד פוסק אף דלפום מאי דקי"ל חוזר ל"ק והר"ן קיצר בדבריו וכן ברישא אמר שהם ח' פסוקים ומאי דמשני סדרו של יום היינו דסגי בט' אבל ח' לג' לא אפשר דצריך לקרות כל עולה ג' פסוקים ולמ"ד חותך האיכא ט' דויהי ערב דיום שני חשיב פסוק אחר והר"ן ז"ל קיצר בדבריו וסמך דבירושלמי מפורש:

ועדיין יש להעיר דהרי"ף ז"ל שם כתב וז"ל ירושלמי והאיכא פ' עמלק ומשני שאני התם דסליק ענינא ואי בעית אימא שאני הכא דהוא סידורו של יום עכ"ל. ומדברי הר"ן ז"ל משמע דחדשות הוא מגיד דמקשה ומתרץ מדנפשיה וסיים והכי איתא בירוש' והלא כבר כתב הרי"ף כן משום הירושלמי על ויבא עמלק. ותו דהרי"ף ז"ל מייתי מהירושלמי תרי שינויי והר"ן לא קאמר אלא חד. ואיברא דבירושלמי דקמן נראה דלא משני אלא חד שינויא וכן הוא בבריתא שלנו כמבואר. והרא"ש ז"ל בפסקיו פ' הקורא עומד כתב וז"ל ופ' עמלק אין בה אלא ט' פסוקים משום דסליק ענינא כדאמרינן לקמן גבי מפטיר עכ"ל. וידוע דהרא"ש ז"ל בפסקיו הוא מעתיק לשון הרי"ף ז"ל והכא שינה מנהגו והרב קרבן נתנאל ז"ל כתב ה"ג ירושלמי והאיכא פ' עמלק וכו' משום דסליק ענינא וגי' הירושלמי שאני הכא שהיא סדורא של יום והיא היא עכ"ל. ולא העיר מדברי הרי"ף דשוינהו תרי

שינויי. והרא"ש בתוספותיו לא הזכיר ירושלמי ע"ש וכן בתוס' סוף דף כ"א לא הזכירו ירושלמי וכתבו דשאני עמלק דסדרא דיומא ומפסיק ענינא ע"ש:

וחזה הוית להרב שדה יהושע ז"ל פ"ד דתעניות שכתב וז"ל ומשני שאני פרשת עמלק שהיא סדרו של יום כלומר אנו קורין בפורים ויבא עמלק בב' גברי מפני שעמלק גרם השם והכסא חסר כך פרשתו חסרה ואמרו בהך תלמודא הוא עשה מעשה קטוע אף פרשתו קטועה א"כ זהו דקאמר שהוא סדרו של יום עכ"ל. ומוכח מדבריו דהכי אתמר בירושלמי הוא עשה מעשה קטוע וכו' ועל פי זה מפרש הרב דהיינו דקאמר הכא בירוש' מפני שהוא סדרו של יום. ובהכי ניחא דלעיל פריך למ"ד חותך מדקרו במעמדות יום שני יהי רקיע יקוו המים ומסיק בקשיא. דלא מצי לשנויי דסליק ענינא והוא סדר היום אמנם בעמלק משני שפיר דהכונה דהוא קטוע וכו' וז"ש סדרו של יום. אמנם כעת הא גופאי יצא לחפשי' בירושלמי לחזות בנועם הא דקאמר הוא קטוע וכו' ולא חזינא כההוא סימנא. ותו אינו מתישב היטב פירוש זה בהאי דקאמר בסוגיין מפני שהוא סדרו של יום דבהני מילי אינו מבואר דהוא קטוע וכו'. ותו דיש להשיב דמאי דהוא הוליד חסרו"ן לא סגי לעשות נגד הדין שלא ללמוד עשרה פסוקים וחסר"ו קונה לעשות שלא כהלכה. ותו ק' על הרב ז"ל איך לא מייתי דברי הרי"ף והתוס' והרא"ש והר"ן וביותר דברי הר"ן דבזה מתרץ גם קושית מעמדות ככל הדברים אשר ראו עיניך:

אחרי כתבי ראיתי למרן ז"ל בבית יוסף סי' קל"ז שהביא משם ארחות חיים הני מילי שכתב הר' שדה יהושע וז"ל כתוב בא"ח פ' עמלק וכו' שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים ובירושלמי קאמר הוא עשה מעשה קטוע כך פרשתו קטועה עכ"ל. והן הן דברי הרב שדה יהושע רק דבא"ח כתב אמר הקב"ה וכו'. ומ"ש בעניותי לעיל דיש להשיב וכו' כתבתי על סגנון דברי הרב שדה יהושע דטעמא טעים ולא כתב אמר הקב"ה. ומ"ש הרב שדה יהושע ואמרו בהך תלמודא הוא עשה מעשה קטוע וכו' סמך על א"ח שכתב זה משם הירושלמי כמ"ש בשמו מרן ז"ל. והנה בא"ח הלכות קריאת ס"ת דף ז"ך ע"א כתוב שמצא בתשובת שאלה טעם וכו' אמר הקב"ה וכו' והא דמסיים בבית יוסף ובירוש' קאמר וכו' ליתיה בא"ח ע"ש. ועמ"ש הרב ט"ז שם סימן קל"ז ויש להשיב הרבה על דבריו ז"ל ועמ"ש הרב נחלת יעקב דבמאי דקאמר סדורא דיומא לא קשיא מה שהקשה מיהי רקיע יקוו המים ע"ש. ולא זכר מדברי הר"ן ז"ל שהבאתי לעיל:

התיב ר' אליעזר וכו' המפטיר בנביא וכו'. הרב נחלת יעקב כתב דל"ק דהא דבעינן עשרה לג' עולים היינו דוקא כי לא קרו אלא ג' עולים וכו' ע"ש ודבריו ברורים. וכן כתבו הרב

שדה יהושע והרב קרבן העדה ז"ל ובכל כי הא אמרינן דלא חש להשיב דהתירוץ פשוט. וכמו שכתבו רבוואתא קמאי בתלמודא דידן בכיוצא בזה:

הלכה ז

ביום הראשון בראשית ויהי רקיע כצ"ל והיינו מה שקורין במעמדות כדתנן פ"ד דתענית ובשני פרשיות ליכא אלא שמנה פסוקים וקשיא לרב הונא: חוזר שני פסוקים הלוי קורא ב' פסוקים שקרא הכהן והו"ל עשרה: חותך ר"ל כאלו נחתך הפסוק לשנים ובפ' בראשית פ' ויקרא אלהים עד ויהי ערב נחשוב פסוק אחד. ואח"כ ויהי ערב פסוק בפני עצמו וכיוצא בפרשת יהי רקיע וא"כ הם י' פסוקים: והתנינן בשני יהי רקיע ויקוו המים ולמ"ד חוזר ניחא אך למ"ד חותך קשיא ויהי ערב דיום ג' כבר הוא פסוק בפ"ע וא"כ ליכא אלא ט' פסוקים אף אם חותך ויהי ערב דיום ב'. התיב ר' אלעזר וכו' דסבר דכל ג' בעי עשרה וא"כ כ"ג פסוקים היה צריך בהפטרה וכן אמרו בירושלמי פרק ד' דתעניות: מדלגין בתורה וכו' עד סוף ההלכה נמחק כי הוא יתר וכן בירושלמי שם דאיתא הלכה זו ליתיה להך סיפיה וכמ"ש הרב נחלת יעקב:

הלכה ח

מקום שנהגו לקרות המגילה שני ימים קורין לילה ויום הכל כמנהג המדינה כצ"ל ור"ל שנהגו לקרות שני ימים י"ד וט"ו מספק שמא העיר ההוא הוא כרך דהוקף חומה מימות יהושע בן נון: קורין לילה ויום דצריך לקרותה יום ולילה כמ"ש בש"ס: לקרותה בלשון הקדש היינו אם אינו מבין לשון אחר כמ"ש בסי' תר"ץ ע"ש:

תוספות

מקום שנהגו לקרות וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל הא דנקט הכא שני ימים היינו בין בי"ד ובין בט"ו מקום שנהגו לקרות בימים לבד קורין ובמקום שנהגו לקרות גם בלילות קורין עכ"ל. ואיני יודע איך הונח לו בזה דהא קריאת המגילה הוא בין ביום ובין בלילה כמ"ש בש"ס ובפוסקים. ובזה דליל פורים נקראת המגילה אין ספק ואין מנהג ולשון בריתא שלנו דקתני קורין תרי זמני הוא טעות כמו שהגהתי בקונטר'. וכבר הרב נחלת יעקב יגיה אורו תדיר כמה הגהות ומוחזקות מסכתות קטנות שהם מליאי השגיאה ואם כן נראה להגיה ולהשמיט תיבת קורין השנית והמנהג לא קאי אלא על קריאת ב' ימים או יום אחד ועיין בא"ח סי' תרפ"ח:

הלכה ט

האדם הגדול בענקים זה אברהם אבינו ע"ה וכו' כצ"ל:

פשט האדם הגדול הן הראנו את כבודו ואת גודלו בבריתא שלנו שהיה כנגד ע"ד אנשים וכו':

רמז האדם הגדול גימ' צ"ח כמנין המן וג' אותיות ורמז בזה מ"ש במדרש תלפיות דף ל"ו ע"ג מספר כתיבת יד שזכות אברהם גרם שנתלה המן על העץ ע"ש. ולזה רמז דנקרא האדם הגדול גימט' המן עם האותיות שבזכותו נתלה המן ונתקיימו ישראל שנקראים גוי גדול וזה רמז ואעשך לגוי גדול ואעשך שזכותך יקיים לגוי גדול וא"ש בריתא דידן כי סמוך לדין פורים:

דרש פ' זה האדם הגדול כי אדם הראשון חטא ואברהם אע"ה תקן לעון ע"ז ומשו"ה הושלך לאור כשדים ובשבילו נברא העולם כמ"ש בזהר הקדוש בהבראם באברהם ואמרו רז"ל שהיה לאברהם ליבראות קודם אדה"ר וכו' ולזה נקרא האד"ם הגדול שבשבילו נברא העולם והוא תקן אדם הראשון ועמ"ש בקונטרוס פני דוד פ' בחוקותי ע"ש:

סוד אפשר דכל כונת אברהם אע"ה ליחד קבה"ו ולכן נקרא האדם הגדול רמז הרומז כי היה מיחד הדודים ורמז האדם ה' מ'. אדם שם מ"ה הגדול כי היה היחדם בסוד גדלות וא"ש ההי"ב:

פירוש כנגד ע"ד אנשים וכחו כן כצ"ל. וע' מה שישב ודרש בזה בשו"ת פני אריה חדש סי' ט"ז ואין משיבין על הדרש: עוג הוא אליעזר ופרסות רגליו היה טומנם אברהם אבינו בכף ידו כצ"ל: אלף מדות והיתה טיפת זרעו שלשים וששה ליטרין תני כצ"ל: היאך הוא על האבן האחת ראובן כצ"ל: בוחן באלוהות בדרך הראשון וכתב וכו' אורים ותומים ולא עמדו: ליהודה כצ"ל: כל עיקר שהוא חי בת ג' שנים כצ"ל: (ועמ"ש בקונטרוס דבש לפי מערכת י' אות ח' ע"ש) והשאר נמחק כי אין לו מובן והפסוקים שהם בנסחא שלפנינו ויוסף הורד וכו' ויקרא פרעה וכו' אין להם ענין כאן ואפשר לישב קצת נסחא שלפנינו דהביא פסוקים אלו ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר ויקרא פרעה וכו' דכתיב ויתן לו את אסנת ואיידי דבעי לומר ענין דינה ואסנת שהוליכה מיכאל לבית פוטיפר נקט להא בת שלש שנים וכו'. הסמוך ענין רבקה לענין אסנת שנעשה נס בזיווגן רבקה שנעשה לה נס שלא תטמא ואסנת שהוליכה מיכאל לבית פוטיפר וכשם שרבקה אמנו ע"ה היא מן האמהות. גם אסנת מעין דוגמא בצד מה כי היא היתה אם מנשה ואפרים נוה קדשו של יוסף שנקראו ישראל בני יוסף וגם נקרא בשם אפרים: שכן דרכן של מלכים כשתלד להן בת מנהגן לשמוע כצ"ל ובתואל היה מלך בעירו כמשז"ל ולא ידע ג' ימים לכך לא בא עליה כמנהג הגוים דעד ג' שנים אינה ראויה לביאת וביני ביני בא אליעזר ולקחה ונעשה לה נס. ומבריתא שלנו משמע דהכי הוה ארחייהו דאביהן של בנות. ורז"ל במדרשים

אמרו באופן אחר דבתואל היה בא על כל הבתולות שהיה מלך ועל שם זה נקרא בתואל והיו כלם ממתינין לראות מה יעשה בבתו והוא היה רוצה לעשות ברבקה כמעשהו ובא מלאך והמיתו: שכך היה מנהגן של ארמיים כצ"ל: בת שש שנים היתה דינה וכו' כמנין שש שנים של שכר הצאן שעבד יעקב אבינו ללבן שהוסיף ששה שנים כצ"ל: מכאן ואילך יוסיף המבין דעת פירש הרב נחלת יעקב שכיונה בריתא שלנו למ"ש בפרקי רבי אליעזר שיעקב אבינו ע"ה כתב שם קדוש בציץ ותלה על צוארה והכל צפוי לפני הקב"ה וירד מיכאל וכו' והטמין ברמ"ז זהו תורף דבריו:

ואני בעניי ראיתי להסמיך כאן איזה הקדמות מרבינו האר"י זצ"ל והמקובלים והוא דהלב מהתם איך אירע תקלה זו לדינה בת יעקב אע"ה קדש קדשים ואעיקרא ביאתה לעולם בדרך נס שדנה לאה דין בעצמה ומה גם למ"ש בתרגום המיוחס ליונתן שתרגם ואתחלפו עובדיא וכו' ומהרש"א ז"ל בחידושי אגדות פ' המפלת הביא הקדמה זו מהפייט ולא זכר שהוא בתרגום. ותו יש לתמוה דכאשר שמע יעקב אע"ה ענין שכם לא הודיענו הכתוב שנצטער וכיוצא אך כתיב ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחריש יעקב עד בואם ולא יש רמז שנצטער וחרה לו. אמנם למדנו מתורת רבינו האר"י זצ"ל כי דינה היתה גלגול אמתלאי בת כרנבו אמו של אברהם אע"ה ובאה לתקן עון נדה ששכב עמה תרח בנדתה וכן דינה אותיות נדה. ושכם שאב את כל זוהמתה בסוד ותהי נדתה עליו ונשארה נקיה זהו תורף דבריו בקצור. ובהכי ניחא כי יעקב אע"ה ידע שזה לטובתה וזהו תקונה ולכן לא נתפעל מזה ולא עשה פרכוס. וז"ש ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו דשמע דכן היו אומרים. אבל לפי האמת היא טמאתו דלקח כל זוהמתה בסיד ותהי נדתה עליו ותהי המצר"ה על שכמ"ו שכם בן חמור והיא נקיה. והחריש יעקב שלא לגלות הסוד עד בא בניו. ומ"מ השבטים חרה להם על סגנון הדבר דהיה יכול לישא אותה ולא יהיה בדרך זה וז"ש כי נבלה עשה וכי תימא זהו תקונה וכן לא יעשה באופן זה דהיה לו לישא אותה ולא יעשה דרך פריצות וזנות:

ואם נפשך לומר דמוכרח הדבר בסגנון זה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ואיך יתרן פרו"ץ שכמ"י לישא ב"ת קדש בת בחיר שבאבות. אפשר לומר דהגם דידעו כי מאת ה' היתה זאת מ"מ הוא לא נפטר ונדון על מעשה ביש וז"ש וכן לא יעשה:

ובזה יש לישב דרך דרש מ"ש ביומא דף מ"ז שעינה מביאות אחרות ופירש"י שנתאוית והוא מנע ומהרימ"ט ז"ל בחידושיו לקדושין על דף כ"ב תמה עצוה אם כן עשיתי לשכם פרוש ולדינה פרוצה. ועוד יש להעיר דמהכתוב ומרז"ל נודע תוקף חיבתו בדביקה בחשיקה בחפיצה ואיך כבש יצרו. אמנם על פי האמור אפשר לומר דבהיות שכבר נטל

כל הזוהמא ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי כי הוא כבר עון משוקץ ומטונף משכמ"ו ומעלה להכי אשתהויי אשתהי כי דימה היות כי תפארת אדם לשבת בית דינה יתיב והרי היא שלו. כל קבל דנא דינה חלק"ת הצורי"ם הרגישה בנפשה שפירשה מזוהמה רבא ותצא דינא מתוקף טומאתה היתה מתאוה כי יוסיף שכ"ם אחד לקחת כל סיגי חלאתה. אמנם כיון שהכל היה לטובתה ולתקון נפשה וכבר נשא הצעיר עליו כל הזוהמא לא נתנו אלהים ולא בא עוד כי לא היתה צריכה עוד. ולמה שפירש מהרימ"ט ז"ל שם דמפרש שעינה שבא עליה י"ל דודאי עינוי גדול היה לה לפי פירוש זה דבשלמא בראשונה היה צורך תקונה והא אתסגר בקמיתא והשאר היה לה עינוי גדול. והנה הרב נזר הקדש פ' ויצא כתב מהמקובלים דצאן לבן היו נשמות ישראל וטרח יעקב עד שמשך כל כח לבן אצלו ולבן היה רוצה להחזיר ליעקב ליקח הצאן ופתקו לתת לו עושר ואם ח"ו היה חוזר היה נאבד העולם זהו תורף דבריו ז"ל:

הא למדת דדבר גדול הפליא לעשות יעקב אע"ה בשש שנים אלו שהיה לוקח הצאן מלבן שהיו נשמות ישראל וצדיק באמונתו שלא רצה לחזור והחזיק בצאן לתקן עולם ואפשר דבשכר זה כשהיתה דינה בת שש שנים זכתה לינצל מזוהמתה ונתקנה במעשה שכם. ואפשר שזו כונת בריתא שלנו בת שש שנים היתה דינה כשהוליד אסנת משכם וניצולה מחרפת זוהמת חלאתם והיה זה שכר שש שנים שכר הצאן שעבד יעקב ללבן והציל נשמות ישראל ומצוה גוררת מצוה שנטהרה דינה ואלו מפלאות תמים דעים וז"ש מכאן ואילך יוסיף המבין דעת כי הם סודות עליונים ורז"ל היו מסתירים מאד. ולא יקשה דנענש יעקב אע"ה על ך' שנה שביטל כבוד או"א כמשז"ל דהי"ל שכר גדול יתר מאד. ומיהו הקב"ה מדקדק מאד על חסידיו ועל כבוד או"א הי"ל נער. ולפי מ"ש יתכן שלכך נקראו ישראל צאן לרמוז שהיו בצאן לבן והצילם יעקב אע"ה. ובמ"א כתבתי בעניותי רמז בתיבת צאן שהוא רמז דייחוד קבה"ו צ"א כמנין הויה אדני ון' רמז לן' שערי בינה ואכמ"ל. ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי ברב חסדיו ויראנו מתורתו נפלאות אנא ה' מחיה חיים תחיינו כי עמך מקור חיים:

תוספות

האדם הגדול וכו'. ואם תאמר מאי שיאטייהו דהני מילי דאגדתא הכא ואפשר משום דאמרו רז"ל שמצינו בנביאים הראשו' שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים כמו שאמרו בברכות דף ל"א ע"א. זאת היתה לבריתא שלנו לסיים המסכתא בענין פורים וכתבו ז"ל דמפרסמין מאד ענין פורים למען ידעו השרים דאשר שלח ידו ביהודים נעקר מן העולם. וחתם בענינו אבותינו הקדושים אברהם יצחק יעקב עליו השלום דזכות אבות

לא תמה והוא ברחמיו זוכר ברית אבות. וכבר רבינו הקדוש ע"ה סיים המשנה ארשב"ח לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלו"ם וגם ה' יתן הטו"ב יוסיף לנו שנות חיים: